Don de l'Ecole
6260
8°
Indoch
1543
1642

H. DÉLÉTIE
ET
NGUYỄN-XÁN

Đông Tây Ngạn Ngữ

東西諺語

PROVERBES MAXIMES PENSÉES

d'Extrême Orient et d'Occident

Texte en Quốc Ngữ

Cách Ngôn 格言

T. T. SA del
Imp. Đắc Lập. Huế.

1543
Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

L'ouvrage entier (3314 préceptes de morale, en *quốc-ngữ*, dont 714 accompagnés de leur texte original en *caractères*, et 1816 de leur texte original, ou de leur traduction, en *français*) :

ĐẮC-LẬP

IMPRIMEUR-EDITEUR

HUÉ (Annam)

Pour Dépot Légal

IMPRIMERIE DAC-LAP
印書支得
BUI-HUY-TIN
Annam-Hué
LIBRAIRIE-PAPETERIE

PROVERBES
MAXIMES
PENSÉES
D'EXTRÊME ORIENT
ET
D'OCCIDENT

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
IMPRIMÉS
R.F.

8° Indoch
1573

Il a été tiré de cette édition CINQUANTE *exemplaires sur Japon des Papeteries Barjon, dont dix hors commerce numérotés de 1 à 10, et quarante numérotés de 11 à 50.*

PRÉFACE

Les proverbes ne sont pas seulement les "échos de l'expérience" ; ils reflètent les mœurs et la morale d'une époque et d'un pays.

En Occident, nous considérons Salomon comme le plus ancien collectionneur de proverbes. Il les appelait "La voix de la Sagesse" ; si l'on en croit la tradition, il aurait consigné — ou fait consigner — tous ceux de sa nation dans trois grands ouvrages qui figurent au nombre des livres saints (Les Proverbes ; — La Sagesse ; — L'Ecclésiaste).

Les Sept Sages de la Grèce s'exprimaient en apophtegmes. Pythagore se plaisait à formuler sa doctrine en axiomes. Solon, Socrate, Platon, Aristote composèrent des recueils de proverbes à leur usage personnel. Dans l'ancienne Grèce, particulièrement en Attique, les sentences étaient inscrites en si grand nombre sur les monuments des villes, même dans les villages, que Platon déclarait qu'on pouvait faire un excellent cours de morale en se promenant dans le pays. Caton avait un goût prononcé pour les proverbes. J. César prétendait qu'ils poussaient "à l'action". Les œuvres morales de Plutarque et de Sénèque abondent en adages et en proverbes. A l'époque troublée du moyen-âge, ils formèrent, en Europe, l'unique fonds intellectuel sur lequel vécut la société. Au XVIe, au XVIIe et au XVIIIe siècle, c'est-à-dire avant que les applications de la vapeur et de l'électricité n'eussent orienté l'esprit humain vers les recherches scientifiques, les recueils de proverbes et de maximes furent en grande vogue. De nos jours encore, nombre de personnes règlent leurs actions, dans la vie courante, sur des formules de morale pratique où se résument l'expérience et la sagesse populaire.

L'Annam est riche en proverbes. Pour le peuple illettré, ils ont remplacé les sentences morales des écrivains classiques réservées à ceux qui pouvaient entreprendre et poursuivre l'étude des caractères. Plus que partout ailleurs, la finesse naturelle de la race, jointe à son esprit frondeur, s'y est donnée libre cours. D'après les connaisseurs, certains proverbes annamites, qui valent les meilleures de nos épigrammes, sont des merveilles d'observation et d'ironie. Ce ne sont pas ceux là qu'il convient d'enseigner à la jeunesse, toujours prompte à saisir les petits travers, souvent portée à généraliser hâtivement et à juger de l'arrangement de la maison "en dirigeant uniquement le rayon de sa lanterne sur le coin des balayures" (1). Il y a des proverbes à l'usage des écoliers, comme il en est à l'usage des adultes.

Ceux qui figurent dans ce recueil sont avant tout d'ordre général ; ils expriment une pensée également vraie — et

---

(1) Kipling

utile — dans tous les pays ; aucun n'est ambigu ni à double sens ; bien peu, s'ils exigent un instant de réflexion (et la réflexion est toujours profitable), prêtent réellement à discussion. Ils sont pour la plupart présentés dans la forme populaire rythmée qui aide à les fixer dans la mémoire. Ils ont été classés de telle manière que les maîtres trouveront facilement ceux qui correspondent aux différents chapitres des manuels de morale publiés par la Direction Générale de l'Instruction Publique en Indochine, manuels actuellement entre toutes les mains et lus avec autant d'empressement par les pères de famille connaissant le quốc-ngữ que par les enfants eux-mêmes. Partout ils ont été complétés par des pensées *(transcrites en quốc-ngữ)* provenant des meilleures sources de l'antiquité sino-annamite; et le texte classique, en caractères, a été ajouté en notes à cette occasion. Car l'écolier, à mesure qu'il s'instruit, passe insensiblement du domaine de la sagesse populaire à celui des philosophes et des sages dont les enseignements ont conditionné pendant tant de siècles, et conditionnent encore, la vie familiale, base de l'organisation sociale du pays. Car la reproduction de ces pensées en caractères (en plus de leur transcription en quoc-ngữ) constitue, pour la plus grande partie de la population de l'Annam, une preuve irrécusable d'authenticité et de respectabilité. Elle permet à un grand nombre de parents de retrouver ces formules sous la forme même qui leur fut familière et de les commenter en famille avec plus de sûreté. Et peut-être y aurait-il intérêt à choisir, comme sujets de leçons de calligraphie en caractères, certaines de ces sentences que l'élève aura fréquemment l'occasion de retrouver sur les bâtiments publics de son pays ou les panneaux décoratifs qui ornent les intérieurs annamites. Ces pensées "traditionnelles" ont été complétées par la traduction, en *quốc-ngữ*, de nombreuses maximes françaises et européennes se rapportant au même sujet (avec, en notes, reproduction du texte français et nom de l'auteur). Les grands penseurs de l'antiquité gréco-romaine, les moralistes chrétiens, les classiques français, nos philosophes, nos hommes d'Etat, nos savants, nos artistes, les écrivains étrangers eux-mêmes ont été mis à contribution chaque fois qu'un rapprochement nous a paru possible entre la pensée annamite et la nôtre. Et certes ce recueil aurait pu être beaucoup plus complet. Il reste tant d'écrivains célèbres, français ou étrangers, que nous n'avons pas cités, tant d'œuvres littéraires où il eût été facile de trouver des passages pouvant contribuer à la formation morale de la jeunesse !..... D'autres achèveront ce que nous n'avons fait qu'ébaucher. Nous nous sommes borné à *choisir* des *formules* brèves, s'imposant par leur *caractère pratique*, par le *bon sens* qui s'en dégage, parfois également se recommandant par les *images* qu'elles évoquent, par leur *expression balancée* qui rappelle les sentences parallèles, par leur *concision* qui oblige à *penser*. Il importe que le jeune indochinois, tout en restant fortement imprégné de la morale de ses pères en ce qu'elle a de général et d'"humain",

sente que, depuis Confucius, Mencius, Lao-Tse, leurs disciples et leurs commentateurs, la morale, à l'Ouest, au lieu de rester stationnaire, a subi, elle aussi, son évolution. Moins formaliste, elle a gagné en analyse et en profondeur ce qu'elle perdait en façade, à mesure que l'homme prenait davantage *conscience de sa personnalité et de sa responsabilité*. Ceux d'entre nos protégés qui voudront bien y réfléchir pourront se rendre compte de la richesse de notre "vocabulaire moral". Que de termes à notre disposition qui, autrefois, eussent été exprimés par un seul caractère : "orgueil, vanité, suffisance, fatuité, prétention, présomption....."! Pour traduire en quốc-ngữ certaines de ces "pensées d'Occident", il y avait plus d'une difficulté à surmonter (1). Mais ne faut-il pas que l'enseignement de la morale soit tout d'abord donné dans la langue maternelle de l'élève, celle qui affecte le mieux sa conscience, celle qui l'unit à ses parents, à ses familiers, à son milieu? Et n'est-ce pas seulement par leur vulgarisation en langue annamite que ces "pensées d'Occident" atteindront le public indigène? Comment espérer qu'il nous comprenne, et se rapproche de nous, s'il reste, dans son ensemble, complètement étranger aux formules de sagesse pratique où se résume notre expérience, à nous, où se reflètent notre conception de la vie et l'évolution de notre conscience? Qu'on ne dise pas : ce genre de littérature convient seulement aux adultes. Nous nous sommes efforcé de faire un choix pour la jeunesse annamite, y compris la jeune fille Puis, au pays d'Annam, même de nos jours, la démarcation est moins nette qu'en France entre la famille et l'école, l'école et la société, l'adolescence et l'âge mûr. Ici, le maître, plus que partout ailleurs, est, par tradition, le "représentant du père"; le peuple, par définition, la "réunion des cent familles". Nombre d'élèves mariés fréquentent nos établissements scolaires, sans parler de ceux, dont le recencement est à peu près impossible, qui continuent à s'instruire chez eux grâce aux manuels officiels mis à leur disposition pour un prix infime. Pour les uns comme pour les autres, une sorte de "Guide pratique de la vie", complétant les cours de Morale qu'il n'a nullement la prétention de remplacer. n'est peut-être pas inutile. Les pères n'eurent-ils pas à leur disposition, pour la vie privée comme pour la vie publique, les enseignements des sages et les rites qui précisaient minutieusement leurs devoirs?

Mais il n'est plus possible de s'en tenir désormais uniquement à ces rites d'un autre âge ni à ces enseignements d'une époque disparue. "*La pensée de l'Occident*"! Que de fois n'avons-nous pas vu, dans des journaux indigènes, cette réclame en faveur d'ouvrages modernes chinois, où l'on s'ef-

---

(1) La transcription en annamite des citations classiques sino-annamites, la traduction des maximes françaises et européennes, sont dues à notre collaborateur, M. Nguyễn-Xán, Chef du Secrétariat à la Direction locale de l'Enseignement en Annam.

force de résumer notre morale et notre sagesse européenne pour les mettre à la portée de lecteurs qui ne peuvent entendre une langue d'Europe? Et que de fois n'avons-nous pas constaté que le choix des traducteurs, dans leur soif naïve de nouveautés et d'absolu, s'était porté de préférence sur ce qui, chez nous, et de tout temps, fut considéré comme jeu d'esprit, exagération, boutade ou paradoxe ? Partout cependant "le bon sens est le maître de la vie humaine"; les grandes règles de conduite restent les mêmes pour tous les hommes : un fonds commun de vérités essentie les unit, à travers les âges, les moralistes de tous les pays et de toutes les opinions. Est-il téméraire d'entreprendre de compléter, par quelques uns de leurs jugements ou de leurs conseils, cette sagesse pratique que les peuples mirent dans leurs proverbes pour indiquer la voie aux générations à venir

"La culture morale doit reposer sur des *maximes*. La discipline prévient les mauvaises habitudes; *les maximes forment la manière de penser*". (1) Ce jugement vaut pour tous les temps et pour tous les climats. En ce pays, où, chez les vrais lettrés, notre conception occidentale du «progrès» fut pendant si longtemps remplacée par le souci du "perfectionnement intérieur"; où, pendant des générations, les enfants furent habitués à "moraliser" dès le jour où ils apprenaient à lire et à écrire en caractères; où, pendant des siècles, la littérature eût pour but principal *d'enseigner aux hommes leurs devoirs*; où, bien plus qu'en Occident, chaque lecture morale, pour être profitable, doit non seulement être résumée, mais, une fois résumée, être en quelque sorte "cristallisée" en formules "s'enfonçant dans l'intelligence comme autant de clous d'airain" (2). les recueils du genre de celui que nous présentons aux maîtres et au public sont des essais, certainement imparfaits, mais qu'on est peut-être excusable de tenter.

Nous serons largement payé de nos peines si quelque jeune homme, quelque jeune fille, destinés à continuer les nobles traditions de la famille annamite dans une société qui évolue, mais "sans se renier" (3), sans quitter le "plan de sa propre civilisation" tirent profit de ces formules de jadis, d'hier et d'aujourd'hui où s'unissent, en se complétant pour une même fin, l'Extrême-Orient et l'Occident.

H. DÉLÉTIE
Chef local du Service de l'Enseignement en Annam.

---

(1) Kant.
(2) Diderot.
(3) Gouverneur Général Pasquier.

TỰA

Những câu ngạn-ngữ chẳng phải là «tiếng hồi thanh của sự kinh-nghiệm» mà thôi, mà lại còn phản chiếu những cái phong tục và nền luân-lý một thời đại cùng một xứ nữa.

Ở Thái-Tây, ta xem vua Salomon như là bậc sưu-tập ngạn-ngữ tối cổ. Ngài gọi ngạn-ngữ là « trí-thức chi thanh » và theo như lời lưu-truyền thì ngài đã tự sưu-tập lấy hoặc đã hạ lịnh cho kẻ khác sưu-tập tất cả những câu ngạn-ngữ lưu thông trong nước, soạn thành ba pho sách liệt vào trong các bộ thánh-kinh (Tục-ngữ tập, Trí-thức thơ, Thánh-giáo kinh)

Ngày xưa, Thất-Hiền nước Hy-Lạp những khi đàm luận toàn dùng những câu thành-ngữ cả. Pythagore tiên-sanh thích dùng những câu định lý để giảng-giải học-thuyết. Mấy nhà triết-học Solon, Socrate, Platon, Aristote đều ra công soạn những tập ngạn-ngữ để dùng riêng. Thuở xưa, ở nước Hy-Lạp, nhứt là tại xứ Attique, từ thành-thị cho đến thôn quê, đâu đâu cũng thấy khắc những câu phương-ngôn vào các đền-đài, nên Platon tiên sanh đã nói rằng chỉ đi dạo trong xứ là đủ học được một khoa luân-lý cực-hảo. Caton tiên-sanh rất hâm-mộ ngạn-ngữ, cho đến nhà đại-tướng Jules César cũng nhận là ngạn-ngữ có cái mãnh-lực xui dục « hàn h động ». Trong những pho sách luân-lý của Plutarque và Sénèque tiên-sanh trước thuật thì đều nhan-nhản những câu tục-ngữ và ngạn-ngữ. Về hồi biến-loạn đời trung-cổ, bên Âu-châu, xã-hội sở dĩ duy trì được là chỉ nhờ cái ảnh-hưởng của nền tinh-thần do những câu ngạn-ngữ cấu tạo. Xuống đến đời thập-lục, thập thất và thập-bát thế-kỷ, nghĩa là trước khi chưng-khí cùng điện-khí đem ra ứng dụng làm cho nhơn tâm khuynh-hướng về sự nghiên-cứu cách trí học, thì những tập ngạn-ngữ cách-ngôn lưu-hành rất nhiều. Ngay bây giờ nhiều người, về cách cư-xử hằng ngày, vẫn noi theo các câu định-lý thông thường về đạo-lý, vì những câu nầy là do sự kinh-nghiệm và trí-thức dân-gian mà kết thành.

Nước Việt-Nam có nhiều ngạn-ngữ lắm. Đối với hạng thường-dân vô-học thì những câu ngạn-ngữ nghiễm-nhiên đã chiếm cái địa-vị những câu danh-ngôn đạo-lý của các bậc thánh-hiền đời xưa mà chỉ riêng những kẻ có theo đòi nho-học mới hiểu thấu được. Người bản xứ bẩm tánh mẫn-duệ, lại thêm có não hay phê-bình, cho nên trong xứ tha-hồ có những lời mỉa-mai thịnh hành hơn ở các xứ khác. Cứ như

những nhà thông thạo tiếng Nam, thì có lắm câu ngạn-ngữ Annam thiệt là những cái gương khảo-sát rất tài-tình, những lời phúng-thứ rất bóng-bảnh, có kém chi mấy câu vè tuyệt-diệu của ta đâu. Những câu đó không phải là những câu nên đem dạy cho bọn thiếu-niên bao giờ, vì chúng nó hay bới lông tìm vít, hễ thấy tí gì thì đã vội vàng phổ-cập ngay, hễ phán-đoán cách bài-trí trong một ngôi nhà thì « chỉ giọi cái tia đèn cỏn con của mình vào mấy xó rác » (1). Cho nên có những câu ngạn-ngữ đem dạy cho học-trò được, mà cũng có câu chỉ để riêng cho những người đã tưởng thành dùng mà thôi.

Những câu ngạn-ngữ sưu-tập trong sách nầy toàn là những câu thông thường, dầu ở xứ-nào cũng nhận là ý-tứ thiết-thực và hữu ích Không có câu nào léo-lắt, hai nghĩa ; cũng không có mấy câu có thể biện-bác được, dầu phải đem suy nghĩ lại một hồi (sự suy-nghĩ bao giờ cũng có ích)- Rất nhiều câu theo lối thông-thường đều có vần, dễ ghi nhớ lắm. Tất cả những câu ấy đều sắp đặt một cách dản-tiện, phòng khi các thầy giáo dễ lựa chọn những câu phù hợp với mọi chương trong các sách luân-lý giáo-khoa của Nha Học-chánh Đông-Pháp đã xuất-bản, sách nầy hiện ngày nay ai ai cũng có, cho đến những bậc gia-trưởng biết quốc-ngữ cũng rất ham đọc không khác gì những đứa đồng-ấu. Có nhiều câu danh-ngôn dẫn trong những pho sách cổ-thơ Hoa-Việt ra và phiên dịch ra quốc-ngữ để bổ trợ thêm vào, và những câu chữ Hán đó nhân thể cũng phụ-lục thêm nguyên-văn. Vì lẽ rằng kẻ học-sanh học càng ngày càng rộng thêm thì tất-nhiên thoát ra khỏi phạm-vi trí-thức bình dân mà bước vào chốn học-thuyết siêu-việt của các nhà hiền-triết ; những lời giáo-huấn của các bậc nầy xưa nay vẫn có cái hiệu lực quyết-định được cách sinh-hoạt trong gia-đình là cái cơ-sở của cách tổ-chức xã-hội ở xứ nầy. Lại vì lẽ rằng phụ-lục những câu danh-ngôn chữ Hán (phiên-dịch ra quốc-ngữ) là cốt để cho đại đa số người Việt-Nam thấy rõ một cái bằng-cứ không sao chối cải được về sự đích-xác và lòng tôn-trọng nguyên-văn. Như vậy phần nhiều những bậc phụ-huynh học-trò có dịp đọc lại được nguyên-văn những câu định-lý mà mình đã từng thông thuộc và có thể đem giảng-giải ra cho con em nghe một cách quả-quyết được. Lựa đòi câu danh-ngôn nầy mà làm bài dạy viết-tập chữ

(1) Kipling

Hán tưởng cũng có ích, vì học trò thường khi trông thấy những câu như thế trước các dinh-thự công-đường, hoặc trên những bức-trướng, bức-hoành, trần-thiết trong các nhà Annam. Những câu danh-ngôn « di-truyền » đó lại có nhiều câu cách-ngôn Thái-tây bổ túc cho hai bên đều cùng chung một vấn-đề, những câu cách-ngôn Thái-tây thì dịch ra Quốc-ngữ (có phụ-lục những câu Pháp-văn và kê tên tác-giả). Chỗ nào có thể dung-hợp tư-tưởng Âu-tây cùng tư-tưởng Á-đông thì chúng tôi đều lợi dụng cả các nhà đại tư-tưởng Hy-Lạp, La-mã, các nhà luân-lý học Gia-tô, các nhà cổ-học, triết-học, chánh-trị, bác-sĩ, mỹ-thuật Pháp cho đến cả các nhà văn-sĩ ngoại-quốc nữa. Tập sách nầy chắc còn được hoàn bị hơn nữa. Có biết bao nhiêu là văn-sĩ trứ-danh ở Pháp, hoặc ở ngoại-quốc, mà chúng tôi không dẫn vào, còn biết bao nhiêu áng văn-chương có thể đem ra trích lục lắm đoạn dùng mà dồi mài tánh-tình kẻ thanh-niên được !... Đây chúng tôi chỉ mới phác tạo, mong rằng sau nầy có kẻ làm được hoàn-mỹ hơn. Chúng tôi chỉ sưu-tập những câu gọn-gàng, thiết-thực, nghĩa-lý thuần-nhiên, ngụ ý bóng bảnh, hoặc đối đáp cân cái, thanh tao, như các câu đối chữ Hán, hoặc câu kéo vắn-tắt, chữ ít ý nhiều, khiến khi đọc cần phải suy-nghĩ.

Những kẻ thanh-niên Việt-Nam vẫn cứ thâm nhiễm luân-lý nước nhà về các điều thông dụng lại hợp với «nhân đạo». Song cốt họ phải hiểu rằng từ đời Đức-Khổng, thầy Mạnh, ông Lảo-Tử, môn đồ các ngài cùng các nhà chú-thích kinh-truyện thì bên Thái-Tây khoa luân-lý không dừng lại mà cứ cải-cách mải. Bên Thái-Tây luân-lý ít thiên về hư-văn phiền-lễ, ngoại-biểu tuy suy, mà nghĩa lý được thâm-thúy, phân giải được minh-bạch hơn, vì người ta hiểu thấu nhân-cách và trách-nhiệm mình hơn. Hễ trong dân Bảo-Hộ ta, người nào chịu để trí suy-xét thì công nhận rằng tiếng Pháp có rất nhiều « danh-từ về khoa luân-lý. » Ta có biết bao nhiêu chữ mà thuở trước chỉ hàm ý trong một chữ Hán mà thôi : «orgueil, vanité, suffisance, fatuité, prétention, présomption.». Vậy muốn dịch những câu « tư-tưởng Thái-Tây » ra quốc-ngữ tất nhiên có khi phải trải qua nhiều nỗi khó-khăn (1). Quốc-văn là thứ tiếng tiếp-xúc lương tâm được mau hơn cả; học trò khi thù tạc cùng cha mẹ, bà con, lân-cận đều dùng Quốc-

---

(1) — Công việc dịch những câu cách-ngôn cổ điển Hoa-Việt cùng những câu cách-ngôn Thái-Tây là do người tá nhị của chúng tôi là ông Nguyễn-Xán, Chánh-Văn-Phòng Tòa Học-chánh Trung kỳ.

ngữ cả, thế thì đầu tiên há chẳng nên dạy khoa luân-lý bằng tiếng nam sao ? Lại há chẳng phải chỉ nên dùng tiếng nam để phổ-thông những câu « tư-tưởng Thái-Tây », để cho công chúng người bản-xứ dễ hiểu thấu hay sao ? Nếu ở xứ nầy nhiều người tuyệt-nhiên không biết những câu định lý thông-thường của ta, chứa chan biết bao là sự kinh-nghiệm, cùng cái quan-niệm ta đối với cách sinh-hoạt và sự tiến-hóa về lương-tâm, thì mong họ hiểu thấu được lòng ta và thân-thiện với ta sao được ? Xin ai đừng vội cho rằng thứ văn-chương nầy chỉ để riêng cho những kẻ đã trưởng thành mà thôi. Chúng tôi đã cố công hợp-tuyển những câu có phần bổ-ích cho thiếu-niên nam-nữ Việt-Nam. Vã chăng gia-đình cùng học-đường, học-đường cùng xã-hội, hạng thiếu-niên cùng hạng lão-thành ở Việt-Nam, không phân-biệt rõ ràng như bên Pháp. Nhứt là ở xứ nầy, theo tục-tình trong nước thì thầy tức là « người thay mặt cha », dân tức là « trăm-họ » Biết bao nhiêu học-sinh đã có gia-thất rồi mà vẫn còn ôm sách đi học ; lại còn có những kẻ nhờ các sách giáo-khoa của nhà nước xuất bản bán giá rất rẻ, nên tuy nằm nhà mà vẫn chăm lo đèn sách, hạng người nầy không tài nào mà kiểm-số thống-kế được Đối với các hạng người đó, thì một quyển « Xử thế chỉ nam » soạn ra không phải có ý để choán địa-vị những sách luân-lý giáo-khoa, mà vẫn để bổ-túc những sách ấy, thì thiết tưởng không phải là vô-ích vậy. Các bậc phụ huynh ngày trước không phải là có sẵn trong tay một quyển sách đầy những câu danh ngôn thánh-hiền và điển-lễ chỉ-định rất tinh-tường các bổn-phận ở trong gia-đình hoặc ra giữa công-chúng hay sao ?

Song từ rày về sau, không thể chỉ nhứt thiết cố thủ lấy một mình điển-lễ của một thời-đại đã khác hẳn, cùng các danh-ngôn của một thời-kỳ đã quá khứ kia.

Ở trên nhiều báo chương bổn-xứ biết bao nhiêu phen, ta há chẳng thấy rao mấy chữ « Tư-tưởng Thái-tây » để giới thiệu các bộ tân-thư Trung-hoa hay sao ? ; mà các sách ấy là tác-giả đã ra công toát-yếu khoa luân-lý và triết-học Âu-châu ta, để cho mấy người không biết chữ Thái-tây dùng. Lại ta há chẳng từng thấy biết bao nhiêu phen những nhà phiên-dịch vì say-mê, khảo-khát những đều tân-kỳ tuyệt-đối, nên chỉ thiên-trọng về những đều mà bên Âu-châu ta đời nào cũng vẫn cho là câu hài-kỷ, thừa-loại, bất-định, vô-kê ? Tuy nhiên, « người đời đâu đâu cũng lấy lương-tri làm thầy ». Mọi người đều theo một thằng-mặc như nhau. Xét cái yếu-điểm chân-lý thì bất-kỳ những nhà luân-lý học về đời nào,

xứ nào, tôn-giáo nào cũng vẫn đồng ý. Vậy thì dùng đôi lời phán-đoán hay là ít lời huấn-ngữ của các nhà ấy mà phụ thêm cho cái tri-thức thông-thường mà các dân-tộc đã đem dùng làm ngạn-ngữ để hướng-đạo cho các bọn hậu-tấn thì cũng chẳng lấy gì làm quá đáng.

« Dạy khoa luân-lý phải căn-cứ vào những câu *cách-ngôn*. Có huấn-giới mới phòng được ác-tập : *những câu cách-ngôn đào tạo ra cách tư-tưởng* » (1). Lời bình-phẩm nầy dẫu ở đời nào, xứ nào cũng vẫn hữu-lý. Ở xứ nầy, xưa nay những nhà danh-nho vẫn chỉ đem lòng lo về đường « thiện hóa duy-tâm », chớ không chú-trọng về đường « tấn hóa duy vật » như bên Thái-Tây ; ở xứ nầy, đã trải qua nhiều đời như vậy, những đứa trẻ mới bắt đầu học viết và tập đọc chữ Hán, đã tập bàn-luận về luân-lý, còn về phần văn-chương thì chỉ lấy cách dạy người giữ trọn bổn-phận làm chuẩn-đích ; ở xứ nầy hơn bên Thái Tây, mỗi bài học luân-lý chẳng những phải tóm-tắt lại thành một bài toát-yếu mà thôi, lại cần phải « kết-tinh lại thành những câu định-lý in sâu vào trong tâm-trí, như những cái đinh đồng đóng chặt vào » (2), như thế bài học mới mong có ích lợi Vậy những tập sách như quyển chúng tôi soạn ra đây, để cho các giáo-chức cùng công chúng đồng lãm, tuy vẫn còn khuyết-điểm thiệt, nhưng thiết tưởng cũng nên lam thử để thí-nghiệm.

Nếu có một đôi người trong bạn nam-nữ thanh-niên Việt-Nam có cái trách-nhiệm phải tiếp-tục các phong tập hòa-nhã của gia-tộc mình ở vào một cái xã-hội đang tiến-hóa, nhưng chẳng « vong-bản » (3) mà cũng chẳng vượt ra ngoài phạm-vi cái « nền quốc-túy » sau nầy mà biết lợi-dụng. những câu danh-ngôn sưu-tập trong sách nầy, toàn là những tư-tưởng xưa nay ở Đông Tây đều chuyên về một định-hướng dung-hòa nhau đặng phù-trợ nhau, thì công-trình chúng tôi gọi là được đền bù nhiều lắm đó vậy.

H. DÉLÉTIE

Trung-kỳ Học chánh Thủ-Hiến

---

(1) — Kant
(2) — Diderot
(3) — Gouverneur général Pasquier

Lược biên các tên sách và các tác-giả đã dẫn vào sách.

Principaux ouvrages ou auteurs cités.

TÊN CÁC SÁCH VÀ CÁC TÁC-GIẢ HOA-VIỆT,

Ouvrages, Auteurs Chinois ou Annamites,

Ấu-học 幼學
Bạch-cư-Dị 白居易
Ban-cố 班固
Bàng-đức-công 龐德公
Bảo-phác-tử 抱樸子
Bắc-sử 北史
Bút-đồng-tử 筆筒子
Cảnh-đế 景帝
Cảnh-hàng-lục 景行錄
Cao-ngư 皋魚
Cổ-ngạn 古諺
Cổ-ngữ 古語
Cổ-thi 古詩
Cổ-văn 古文
Công-dương-truyện 公羊傳
Cung-Toại 龔遂
Châu-đôn-Di 周惇彝
Châu-Hy 朱熹
Châu-tử 朱子
Châu kinh 周經
Châu-thị 朱氏
Châu thức 朱軾
Chiến-quốc-sách 戰國策
Dật-châu-thư 逸周書
Dịch-kinh 易經
Dịch-vỹ 易緯
Diêm-thiết-luận 鹽鐵論
Diêu-minh-tử 妙明子
Dự-Nhượng 豫讓
Dưỡng-chính-di-qui 正遺規
Dương-Hùng 楊雄
Dương-tử 楊子
Dương-quả-kiến 楊寡見
Đại-học 大學
Đàm-tử 譚子
Đào Tiềm 陶潛
Đặng-tích-tử 鄧析子
Đình-vi-lục 庭幃錄
Độc-lễ-thông-khảo 讀禮通考
Đông-bình-vương 東平王
Đồng mong-huấn 童蒙訓
Đổng trọng-thư 董仲舒
Đường-Bưu 唐彪
Đường-sử 唐史
Gia-cát-Lượng 諸葛亮
Gia-luật Sở-tài 耶律楚材
Giả-Nghị 賈誼
Gia-ngữ 家語
Giả Thạch-quì 賈石葵
Giải yên phiến văn 戒煙片文
Hà-Tăng 何曾
Hàn Dũ 韓愈
Hàn-phi-tử 韓非子
Hàn-thi ngoại truyện 韓詩外傳
Hàn uyển-anh-hoa 翰苑英華
Hán sử 漢史
Hán-thư 漢書
Hậu-hán-thư 後漢書
Hiếu-kinh 孝經
Hoài-nam-tử 淮南子
Hoàng-Hiến 黃憲
Hồ Dực chi 胡翼之
Hồ Lâm-dực 胡林翼
Huyền-tôn 玄尊
Hữu-tử 有子
Kinh-viên-tiểu-ngữ 荊園小語
Khoái-Thông 蒯通
Khổng-tùng-tử 孔叢子
Khổng-tử 孔子
Khuyến-giải-toàn-thơ 勸戒全書
Khương tử 康子
Lão-tử 老子
Lâm-Bô 林逋
Lễ-ký 禮記
Liệt-nữ-truyện 列女傳
Liệt-tử 列子
Luận-hoành 論衡
Luận-ngữ 論語
Lục Cửu-uyên 陸九淵
Lục Lũng-kỳ 陸隴其

Lục Tượng-sơn 陸象山
Lục thao đật văn 六韜逸文
Lữ Bang-hiến 呂邦獻
Lữ-Hối 呂誨
Lữ-Khôn 呂坤
Lữ Mong-chánh 呂蒙正
Lữ Tổ-khiêm 呂祖謙
Lữ thị xuân thu 呂氏春秋
Lưu-Bị 劉備
Lưu-Hướng 劉向
Lưu Nguyên-thành 劉元城
Lý-Canh 李庚
Lý-Ngạn 李彦
Lý Quang-viên 李光垣
Mã-Viện 馬援
Mai-Thừa 枚乘
Mặc-tử 墨子
Minh-sử 明史
Minh tâm 明心
Minh-thiệt-lục 明實錄
Nội-tắc 內則
Ngô-hoài-dạ 吳檜野
Nguy-Hy 魏禧
Nguy Tế-thuỵ 魏際瑞
Nguyên-Tư 原思
Nguyên-thương-tử 元倉子
Nguyễn-Du 阮攸
Nguyễn-Trại 阮廌
Nhạc-Nghị 樂毅
Nhan thị gia huấn 顏氏家訓
Nhân-phổ-loại-ký 人譜類記
Nhân sự loại phổ 人事類譜
Nhân-vật chí 人物志
Nho hạnh 儒行
Nho lễ 儒禮
Nghĩa-dõng 義勇
Nghiêm-An 嚴安
Ôn-công 溫公
Phạm Thuần-nhân 范純仁
Phạm-Thư 范雎
Phật-kinh 佛經
Phiền lộ 繁露
Phú-Bật (Phạm) 富弼
Phúc-đức lục 福德錄
Quản-tử 管子
Quan-thánh kinh 關聖經
Qui Bố 季布
Qui-tử 季子
Quốc-ngữ 國語
Sớ-quảng 疏廣
Sử-điển 史典
Sử Tấn-thần 史搢臣
Tạ-Kim 謝金
Tả-Tư 左思
Tả-truyện 左傳
Tam-quốc-chí 三國志
Tam-tự-kinh 三字經
Tang-cung truyện 臧宮傳
Tánh-lý 性理
Tào-thực 曹植
Tăng-quốc-phiên 曾國藩
Tăng-tử 曾子
Tấn-quốc-ngữ 晉國語
Tân-tự 新序
Tập-ngữ 集語
Tế-nghĩa 祭義
Tiềm phu luận 潛夫論
Tiết Cận-tuyền 薛近泉
Tiết-Huyên 薛瑄
Tô Tuân 蘇洵
Tố-thơ 素書
Tố-vấn 素問
Tống-Hoằng 宋弘
Tống sử 宋史
Tứ giái vựng sao 四戒彙抄
Tử-Hạ 子夏
Tư-mã-Thiên 司馬遷
Tư-mã-Viêm 司馬炎
Tuân-sanh-tiên 遵生箋
Tuân-tử 荀子
Thái-công 太公
Thái-thế-Viễn 蔡世遠
Thái-thượng-kinh 太上經
Thang-Bân 湯斌
Thân-giám 申鑑
Thể-căn 菜根
Thi-kinh 詩經
Thi-tử 尸子
Thiệu-Ứng 邵應
Thuyết-uyển 說苑
Thư-kinh 書經
Thượng-thư đại-truyện 尚書大傳
Trang-tử 莊子
Trần-cơ-Đình 陳幾亭
Trần Hoằng-mưu 陳宏謀
Trần Khải-dung 陳啓融
Trần-Liệt 陳烈
Trần-Thang 陳湯
Trân-Dương 鄞陽
Triệu-Khiêm 趙謙
Triêu Văn-tử 趙文子
Trình Di 程頤
Trình-Hiệu 程顥
Trình Ngạn-Hanh 程彥亨
Trình-tử 程子
Trung dung 中庸
Trung luận 中論

Trung-thuyết 中說
Trực-ngôn-quyết 直言訣
Trương-Hoành 張衡
Trương-tử 張子
Úc-ly-tử 郁離子
Uất-liêu-tử 尉繚子
Uông cách 汪革
Văn-tử 文子
Văn-trung-tử 文中子
Vi-Hiền 韋賢
Viên-Đàm 袁譚
Viên Liễu-phàm 袁了凡
Viên-tử 袁子
Viên-thị-thế-phạm 袁氏世範
Vương An-thạch 王安石
Vương-Cát 王吉
Vương Dương-minh 王陽明
Vương Tố-huy 王素暉
Vương-Tôn 王脟
Vương-tôn Giã-mẫu 王孫賈母
Vương Thủ-nhân 王守仁
Ý-lâm 意林

TÊN CÁC SÁCH VÀ TÁC-GIẢ HY-LẠP VÀ LA-MÃ

Ouvrages, auteurs de l'Antiquité gréco-latine

Antisthène
Aristote
Bible (la)
Caton
Catulle
Chilon
Cicéron
Cléomène
Damon
Ennius
Epictète
Euripide
Evangile (l')
Hésiode
Hérodote
Hippocrate
Homère
Horace
Isocrate
Juvénal
Lucrèce
Manou
Marc-Aurèle
Ménandre
Ovide
Platon
Plutarque
Pythagore
Quintilien
Salomon
Sénèque
Socrate
Sophocle
Stobée
Térence
Thalès de Milet.
Théophraste
Vrigile
Zénon.

TÊN CÁC SÁCH VÀ TÁC GIẢ PHÁP-AU

Ouvrages, Auteurs Français ou Européens

Ablancourt (d')
About (Ed)
Abrantès (MmeD')
Aguesseau (d')
Alembert (d')
Amyot
Arago (Fr.)
Argenson (d')
Azaïs
Bacon (Fr.)
Bachi (Mme)
Balzac (H. de)
Ballanche
Barthélémy
Bautain
Bastiat
Bayle
Beaudelaire
Beauharnais (Mme de)
Beaumarchais
Bernardin de St Pierre
Bernard (Claude)
Berryer
Bersot (E.)
Blessington (Mme de)
Boileau
Boiste
Boitard
Bonald (de)
Bossuet
Bouillet
Bourdaloue
Brillat-Savarin
Broglie (de)
Brueys
Buffon
Bussy-Rarbutin
Campan (Mme)
Compayré
Chamfort
Charron (P.)
Châteaubriand
Chénier (M. J.)
Cherbuliez (V.)
Chesterfield (Lord)
Chevalier (M.)
Christine de Suède
Code civil français
Colbert
Comte (Auguste)
Condillac
Condorcet
Constant (Benjamin)
Constitution de 1795
Coppée (Fr.)
Corneille (P.)
Corneille (Th.)
Courrier (P.L.)
Cousin (Victor)
Custine (de)
Cuvier
Dacier (A)
Danton.
Deffand (Mme du)
Delavigne (C.)
Delille (l'abbé)
Deschanel (P.)
Deshoulières (Mme)
Desmoulins (C.)
Destouches (P.)
Dodsley
Dollfus (Ch.)
Droz (J.)
Duclos. (Ch.)
Dumas (Alexandre)
Dupuy (Ch.)
Enault (L.)
Etienne (H)
Fée (Mme)
Fénelon
Fléchier
Florian
Fontenelle
Fourier
Franklin
Gautier (Th.)
Gay-Lussac
Geoffrin (Mme)
Genlis (Mme de)
Géruzez
Girardin (E. de)
Girardin (Mme E. de)
Goëthe

Goldoni
Graffigny (Mme de)
Gray
Gresset (L.)
Grimm
Guizot
Guyau
Helvétius
Hennequin (g)
Henri IV
Herschel
Houdetot (d')
Hugō (Victor)
Jancourt
Janet (Paul)
Janin (Jules)
Jefferson
Joubert
Jouffroy
Jussieu (de)
Karr (A)
Laboulaye
Labrousse
La Bruyère
La Chaussée
Lacordaire
La Fontaine
Laharpe
Lamartine
Lamartine (Mme de, mère)
La Mothe le Vayer
Lambert Mme de)
Lamennais
La Rochefoucauld
La Rochefoucauld Doudeauville
Laténa
Legouvé
Leibniz
Lemercier
Lemontey (P. E.)
Leroux (Pierre)
Le Sage
Leczinska (Marie)
Lespinasse (Mlle de)
Lévis (G. de)
Littré
Louis XI
Mably
Macé (J.)
Maintenon (Mme de)
Maistre (J. de)
Malebranche
Malesherbes
Manzoni
Maquel
Marivaux
Marmontel (J.F.)
Martin (Louis Aimé)
Massillon
Michelet
Mignet
Mirabeau
Molière
Monmarson (Mme)
Montaigne
Montesquieu
Motteville (Mme de)
Musset (A. de)
Napoléon 1er.
Necker (Mme de)
Nicole
Nodier (Ch.)
Origny (Comtesse d')
Ott (A)
Oxenstiern
Pascal
Pastoret
Pellico (Silvio)
Peyrat
Pinel
Pitiet.
Poignet
Pontmartin (A. de)
Portalis
Prévost-Paradol (E.)
Proudhon
Puisieux Mme de)
Pyat (Félix)
Rabelais
Racine
Raspail
Rémusat (Mme de)
Renan
Renouvier (Ch.)
Retz (Cardinal de)
Riccoboni (Mme)
Richardson
Richelet
Rivarol
Robespierre
Roland (Mme)
Rollin
Romieu (Mme)
Rousseau (J J)
Royer-Collard
Sablière (Mme de la)
Sacy (S. de)
Saint Augustin
Sainte-Beuve
Saint-Evremond
Saint-Lambert.
Saint-Mare-Girardin
Saint-Priere(abbé de)
Saint-Simon
Saisset (E.)
Sand (Georges)
Sandeau (J)
Say (J. B.)
Schérer (E.)
Scudéry (Mlle de)
Ségur (Mme de)
Sénancourt (E. de)
Shakespeare
Sévigné (Mme de)
Simon (Jules)
Sismondi
Somcry (Mme de)
Souvestre (Emile)
Staël (Mme de)
Sterne (L.)
Sully
Sully-Prud'homme
Steeg (J.)
Stopfer
Swift
Syrus (P.)
Taine (Hippolyte)
Talleyrand
Tallien (Mme)
le Tasse
Temple (W.)
Théis de)
Theuriet (A)
Thierry (A.)
Thomas (A. L.)
Thoré (T.)
Tissot
Tocqueville (de)
Toussenel (Th.)
Tréville (de.)
Turgot.
Ulbach (L.)
Vacherot
Vauban
Ventura
Vigny (A. de)
Villemain
Vincent
Vinet (A.)
Voltaire
Wágner
Young

MỤC-LỤC

Table des matières Nº 1

A

16442

Bổn-phận (Le devoir)

Các bổn-phận chính (Les principaux devoirs)

Số trang (Pages)

— Nghĩa-vụ, bổn-phận, trách-nhiệm (le devoir) . . . 251
— Gia-tộc (famille) 109
— Cha mẹ (parents) 57
Cha (père) 60
Cha thương con (*tình*) (Amour paternel) . . . 61
Mẹ (Mère) 62
Mẹ thương con (*tình*) (Amour maternel) . . . 64
— Con, con-nít (enfants) 36
Bổn-phận đối với cha-mẹ (devoirs envers les parents) 38
Yêu mến cha-Mẹ (Affection envers les parents) . . 38
Vâng-lời cha-mẹ (Obéissance aux parents) . . . 40
Kính-trọng cha-mẹ (Respect dû aux parents) . . . 41
Biết ơn cha-mẹ (Reconnaissance envers les parents) 42
Giúp-đỡ cha-mẹ (Aide aux parents) 44
Thật-thà với cha-mẹ (Franchise envers les parents) 45
— hiếu (Amour filial) 136
— Ông-bà (grands parents) 275
— Tổ tiên (Ancêtres) 335
— Bổn phận đối với anh-em, chị-em (Devoirs envers les frères et sœurs) 1
— Quyền huynh-trưởng (Droit d'aînesse) 4
— Vợ-chồng (Epoux) 395
— Thầy (Maître d'école) 361

Số trang

— Chủ-nhà (Maître et maîtresse de maison) 76
— Tôi tớ (Serviteurs) 336
— Bổn - phận đối với chánh - phủ (Devoirs envers le Gouvernement) 66
— Vua (*đạo làm tôi*) (Devoirs envers le roi) . . . 66
— Già-cả (*người*) (Vieillards) 115
—Tàn-tật (*kẻ*) (Infirmes) 115
— Học-vấn (Instruction) 143
— Bổn phận phải đi học (Devoir de s'instruire) . . 147
— Thương kẻ đồng loại (*lòng*) (Amour du prochain) 377
— Trọng của-cải người (Respect du bien d'autrui) 169
— Trọng tánh-mạng người (Respect de la vie d'autrui) 170
— Bổn phận đối với loài vật (Devoirs envers les animaux) 209

B

Thiện (*đều*) — Phải (*đều*) (Le bien)
Đức-tánh — (Les vertus)
Tánh-tốt — (Les qualités)

Số trang

— Thiện (*đều*) — Phải (*đều*) (le bien) 336
— Ân trạch (Bienfaits) 5
— Bạn bè (camaraderie) 7
— Bằng hữu (*tình*) (amitié) 9
— Biện-biệt (*sự*) (Discernement) 19
— Biết ơn (*lòng*) (Reconnaissance) 20
— Bình-tịnh (*tánh*) — Đằm-tánh (calme) 23
— Can-đảm (*lòng*) (Courage) 29
— Cẩn-mật (*tánh*) (Discrétion) 32
— Cẩn-thận (*tánh*) (Prudence) 34
— Công-bằng (*lẽ*) (Justice) 49
— Cử-chỉ (*sự*) Cách ăn mặc chỉnh đốn (Maintien) . . 54
— Cười (*sự*) (Rire) — Vui (*sự*) (Gaîté) 55

Số trang

— Chảnh-trực (*lỏng*) (Droiture) 68
— Chân-lý (Vérité) – Chân-thực (Vrai) 69
— Chú-ý (*sự*) Ý-tứ (attention) 77
— Chuyên-cần (*sự*) (assiduité) 79
— Danh-giá (Réputation) —Danh-tốt (Renommée) . 80
— Dễ-thương (*tánh*) — Khả-ái (Amabilité) Ỉu-nhỉu (*tánh*) (Aménité) 83
— Đẹp (*sự*) (Beau)—Sắc-đẹp (Beauté) 96
— Điều-độ (*ăn uống có*) (Sobriété) 97
— Đức-hạnh (Vertu) 105
— Giản-dị, thật-thà (*tảnh*) (Simplicité) 116
— Hảo-tâm (Bienveillance) 133
— Hợp-quần (*nghĩa*) (Solidarité) 151
— Hy-vọng (Espérance) 154
— Kiên-chí (*tánh*) (Persévérance) 158
— Kiên-nhẫn (*tánh*) (Patience) 159
— Khiêm-nhượng (*tảnh*) (Modestie) 174
— Khoan-đại (*lỏng*) (Indulgence) 183
— Khoan-hồng (*lượng*) (Clémence) 185
— Khoan-thứ (*sự*) (Pardon) 186
— Làm-lụng (*sự*) (Travail) 193
— Lanh-trí (*sự*) (Présence d'esprit) 199
— Lễ-phép (Politesse) 203
— Lịch-sự (*phép*) (Bienséance)—Lễ-nghi (Civilité) . 206
— Lỗi (*đều*) (Fautes) Thú-lỗi (Aveu des fautes) . . 210
— Lương-trí (bon sens) 222
— Ngay thật (*tánh*) (Franchise) —Thiệt-thà (*tảnh*) (Sincérité) 242
— Nghị-lực, quyết-chí, cương nghị (*sự*) (Volonté) . 250
— Nhân-ái (*lỏng*) (Charité) 260
— Nhân từ (*lòng*) (Bonté) 265
— Nhẫn-thọ, nhẫn-nhục Résignation) 269
— Ôn hòa (*tánh*) (Douceur) 273
— Phẩm giá (Dignité 282
— Phấn-hứng, (*lỏng*), phấn-phát (*lỏng*) (Enthousiasme) 285
— Phòng-xa (*sự* (Prévoyance) 288
— Quả-quyết (*tảnh*) (Fermeté) 294
— Quảng-đại (*lòng*), Rộng lượng (*sự*) (Générosité) . . 295

Số trang

— Sạch sẽ (*sự*) (Propreté) 299
— Sung-sướng, thích-ý (*sự*) (Bien-être) 302
— Suy-xét, suy-nghĩ (*sự*) (Réflexion) 303
— Tận-tâm, liều-mình (*sự*) (Dévouement) — Thí-xả (*lòng*) (Abnégation) 311
— Tận-tâm kiệt-lực (*sự*) công-lao (Effort) 313
— Tận-tâm với chức-vụ (Conscience professionnelle) 315
— Tiết chế (*sự*) (Modération) 325
— Tiết-độ (*sự*) (Tempérance) 328
— Tiết kiệm (*sự* (Economie — Để-dành (*sự*) (Epargne) 329
— Tôn-trọng (*sự*) (Estime 338
— Tự nhiên (*tánh*) (Naturel) 344
— Thành-thực *lòng*), trung-thực (*lòng*) (Bonne foi) Trung - chánh (*lòng*) (Loyauté) Thật - thà (*lòng*) (Probité) 357
— Thứ-tự, trật tự (Ordre) 375
— Tri-thức (Savoir) 382
— Trí-nhớ, ký-ức (Mémoire) 384
— Trí-thức (Sagesse) 385
— Vâng-lời, phục-tùng (*sự*) (Obéissance) 391
— Vệ-sinh (*phép*) (Hygiène), — mạnh-khỏe (*sự*) (Santé) 392
— Vững-dạ (*sự*) (Sang-froid 399

C

Ac (Le mal) — Tật-xấu (Les Vices) Nết-xấu (Les défauts)

Số trang

— Báo-thù (*sự*) (Vengeance) 8
— Bất - bình (*sự*) (Discorde) Cải - cọ (*sự*) (Dispute) Tranh-biện (*sự*) (Discussion) 15
— Bất-cẩn (*tánh*) (Indiscrétion) 32
— Bội-ân (*lòng*) (Ingratitude) 25
— Buồn (*sự*) (Chagrin) 26
— Cờ - bạc (Jeu d'argent) 52
— Cường-ngạnh (*tánh*) (Entêtement) 56

Số trang

— Chạnh-lòng (*tánh hay*) (Susceptibilité) 65
— Chế nhạo, nhạo-báng (*tánh*) (Moquerie) 72
— Dị-đoan (*sự*) (Superstition) 84
— Do-dự (*tánh*) (Irrésolution) 87
— Dốt-nát (*sự*) (Ignorance) 88
— Dua-nịnh (*tánh*) (Flatterie) 89
— Dục-vọng (*lòng*) (Désir) 32
— Đa-nghi (*lòng*) (Défiance) 94
— Độc-ác (*tánh*) (Méchanceté) 101
— Gấp-gáp, không kiên-nhẫn (*tánh*) (Impatience) . . . 108
— Hà-tiện, biển-lận (Avarice) 125
— Hèn-nhát (*tánh*) (Lâcheté) 135
— Hiếu-kỳ, lục-tặc, tọc-mạch (*sự*) (Curiosité) . . . 137
— Hình-phạt (Châtiment) 138
— Hoài-oán (Rancune) 139
— Hoang-đảng, du-đảng (*sự*) (Débauche) 142
— Hổ-thẹn (*sự*) (Honte) 148
— Hối-hận (*sự*) (Remords) 149
— Hút-xách (*sự*) nha-phiến Opium) 153
— Ích-kỷ (*tánh*) (Egoïsme) 155
— Kiêu-ngạo (*tánh*) (Orgueil) 161
— Kiểu-ngụy (*tánh*) giả-hình (*sự*) (Hypocrisie) 164
— Kiểu-sức (*tánh*) Giấu-giếm (*thói hay*) (Dissimulation) 165
— Khát-vọng (*sự*), tình-dục, thị-dục (Passions) 172
— Khắc-bạc (*tánh*) nghiêm-khắc (*tánh*) (Dureté) . . . 173
— Khinh-suất (*tánh*) (Etourderie) Không-chú-ý, không có ý-tứ (Inattention) 179
— Khinh-tín, tin-càn (Crédulité) 181
— Khinh thị (*lòng*) (Dédain) 182
— Khoe-khoang (*tánh*) (Vanité) 187
— Làm tốt (*tánh hay*), Trang-sức (*thói hay*) (Coquetterie) 198
— Mạo-hiểm (*tánh*) (Témérité) 225
— Mách-lẻo (*tánh*) (Délation) 226
— Muội-lý (Erreur) 227
— Nết-xấu (Défauts) 228
— Nói láo, nói dối (*tánh*) (Mensonge) 230
— Nói-vu (*sự*) (Calomnie) 232

Số trang

— Nói xấu *(sự)* (Médisance) 235
— Nợ (Dettes) 240
— Ngu-si (*sự*), Ngốc (*sự*) (Sottise) 248
— Nghi-hoặc (Doute) 249
— Nhác-nhớn (*tánh*) (Paresse) 255
— Nhàn-đảng, ở không, không nhàn (*sự*) (Oisiveté). Du-thủ hiếu-nhàn (*sự*) (Désœuvrement) . . . 257
— Nhị-tâm, quanh-quẹo (*lòng*) (Duplicité) 270
— Oán-hận (*sự*) (Haine) 271
— Phách (*làm*) (Fatuité) 276
— Phản-đối (*sự*) — Cải-trả (*sự*) (Contradiction) . . 277
— Phỉ-báng (*tánh*) (Dénigrement) 286
— Phòng xa (*sự không*) (Imprévoyance) 288
— Quậu-mặt (*tánh*) đố-khí (Bouderie) 297
— Rượu-chè (Alcoolisme) 298
— Xỉ-mạ (*sự*) (Injures) 301
— Tàn-bạo (*tánh*) (Brutalité) 304
— Tàn-nhẫn (*tánh*) (Cruauté) 305
— Tật-đố (*tánh*), Phân-bì (*tánh*) (Envie) Ghen-ghét (*tánh*) Ganh-tị (*tánh*) (Jalousie) 317
— Tật-xấu (Vices) 321
— Tiết-độ (*không*) (Intempérance) 328
— Tự-ái (*tánh*) (Amour-propre) 341
— Tự-đại (*tánh*) (Arrogance) 342
— Tự-đắc, tự-thị (*tánh*) Présomption) 343
— Tự phụ, tự-cao (*tánh*) (Prétention) 345
— Tự-sát (*sự*), quyên-sanh (Suicide) 346
— Tức-giận (*tánh*) (Colère) 347
— Thái-quá (*sự*) (Excès, exagération) 352
— Tham-ăn (*tật*) (Gourmandise) 353
— Tham-lợi (*lòng*) (Avidité) — Tham (Ambition) . . . 354
— Thần-bí (*thuyết*) (Mysticisme) 359
— Thất-vọng (*sự*) (Désespoir) — Ngã-lòng (*sự*) (Découragement) 360
— Thơ nặc-danh (Lettres anonymes) 371
— Trễ-nãi (*sự*) (Négligence) 381
— Trừng phạt (*sự*) (Punition) 388

Số trang

— Xa-hoa, xa-xí (*sự*) (Luxe) 400
— Xa-xí, xài-phí (*sự*) (Prodigalité) 401
— Xảo-kế (Ruse) 405

Tạp-ngữ

Sujets divers

D

Số trang

— Luân-lý (Morale) 214

— Tánh-chất, tánh-nết (caractère) 306
— Giáo-dục (Education) 118
— Đọc-sách (Lecture) 99

— Thể-thao (Culture physique) 365
— Nông-nghiệp (Agriculture) 235
— Lao-động (*nghề*), Thủ-công (Travail manuel) 200

— Cách-trí, khoa-học, học-vấn (Sciences) 27

— Ngôn-ngữ (Parole) 245
— Tư-tưởng (Pensée) 339
— Giảng-dụ (Discours) 117

— Phẩm-hạnh, phong-tục (Mœurs) 284
— Pháp luật (Lois) 279
— Khánh-tiết (Fêtes) 171

— Con gái (Jeune fille) 46
— Phụ-nữ (Femme) 291
— Thanh-niên (Jeunesse) 355
— Trang-điểm (Parure) 380

— Lợi (Intérêt) 213
— Tiền bạc (Argent) 322
— Tiền-của (Richesse) 323

— Khuyên răn (*lời*) (Conseils) 191

Số trang

— Lý-luận, giải-thuyết (Théorie) 223
— Lý-thuyết, chủ-nghĩa (Système) 224
— Phương-pháp (Méthode) 293

— Tạo hóa, vũ-trụ (Nature). 307

— Thời-giờ, thời gian (Temps) 372
— Đời người, sự sinh-hoạt (Vie) 103
— Chết (*sự*) (mort) 74

— Hạnh-phúc (Bonheur) 127
— Hoạn-nạn (*sự*) (malheur) Gian-nan (*sự*) (Adversité . 140
— Thống-khổ (*sự*) (Douleur) 374
— Nước-mắt (Larmes) 241
— Thương-tiếc (*lòng*) — Sự-tiếc (Regrets) . . . 378
— Khốn-khổ (*sự*) (Misère) 190
— Thầy-bói (Devin) Thuật-số (Sortilèges). . . . 363
— Vận-mạng (Destinée) Số-phận (Sort) 390

— Vui chơi (Plaisir) 398
— Bề ngoài (Apparence) 17

— Dĩ-vãng (*thời*) (Passé) 86
— Tương-lai (Avenir) 350
— Tập-tục, cổ-điển, truyền-thuyết (Tradition) . . 316
— Tấn-bộ (Progrès). 308
— Văn-hóa, văn-minh (Civilisation) 389

— Gương (*làm*) (Exemple) 123
— Kính nghiệm (*sự*) (Expérience). 167

— Lương-năng, thiên-tánh (Instinct) 217
— Lương-tâm (Conscience) 218
— Lẽ-phải, lý-tánh, linh-trí, minh-ngộ (Raison) . . . 201
— Biện-bác (*sự*) — Nghị-luận (*sự*) (Raisonnement) . 18

— Cộng-sản (*chủ nghĩa*) (Communisme) — Vô-chánh phủ (*chủ-nghĩa*) (Anarchie) 47
— Tổ-quốc, quốc-gia, nhà nước (Patrie). 333
— Xã-hội, đoàn-thể (Société) 403

MỤC-LỤC

Theo vần **A B**

N° 2

Table générale des matières

PAR ORDRE ALPHABÉTIQUE

Số trang (Pages)

— Anh em chị em (Frères et sœurs) 1

a) Bổn phận đối với anh-em, chị-em (Devoirs envers les frères et sœurs)

b) Quyền huynh-trưởng (Droit d'aînesse)

— Ân trạch (Bienfaits) 5

— Bạn bè (camaraderie) 7

— Báo-thù (*sự*) (Vengeance) 8

— Bằng-hữu (*tình*) (amitié) 9

— Bất - bình (*sự*) (Discorde) 15

Cải - cọ (*sự*) (Dispute)

Tranh-biện (*sự*) (Discussion)

— Bề ngoài Apparence 17

— Biện-bác (*sự*) — Nghị-luận (*sự*) (Raisonnement) . 18

— Biện-biệt (*sự*) (Discernement) 19

— Biết ơn (*lòng*) (Reconnaissance 20

— Bình-tịnh (*tánh*) — Đằm-tánh calme) 23

— Bội-ân (*lòng*) (Ingratitude) 25

— Buồn (*sự*) (Chagrin) 26

— Cách-trí, khoa-học, học-vấn (Sciences) 27

— Can-đảm (*lòng*) (Courage) 29

— Cẩn-mật (*tánh*) (Discrétion) 22

Bất-cẩn (*tánh*) (Indiscrétion)

— Cẩn-thận (*tánh*) (Prudence) 34

— Con, con-nít (enfants) 36

a) Con, con nít (Enfants)

b) Bổn - phận đối với cha - mẹ (devoirs envers les parents)

Số trang

1° Yêu-mến cha-Mẹ (Affection envers les parents)
2° Vâng-lời cha-mẹ (Obéissance aux parents)
3° Kính-trọng cha-mẹ (Respect dû aux parents)
4° Biết ơn cha - mẹ (Reconnaissance envers les parents)
5° Giúp-đỡ cha-mẹ (Aide aux parents)
6° Thật-thà với cha-mẹ (Franchise envers les parents)
— Con gái (Jeune fille) 46
— Cọng-sản (*chủ nghĩa*) (Communisme) 47
Vô - chánh phủ (*chủ-nghĩa*) (Anarchie)
— Công-bằng (*lẽ*) (Justice) 49
— Cờ - bạc (Jeu d'argent) 52
— Cử-chỉ (*sự*) Cách ăn mặc chỉnh đốn (Maintien) . . 54
— Cười (*sự*) (Rire) 55
Vui (*sự*) (Gaîté)
— Cưỡng-ngạnh (*tánh*) (Entêtement) 56
— Cha mẹ (parents) 57
a) Cha mẹ (Parents)
b) Cha (père)
c) Cha thương con (*tình*) (Amour paternel)
d) Mẹ (Mère)
e) Mẹ thương con (*tình*) (Amour mate rne l)
— Chạnh-lòng (*tánh hay*) (Susceptibilité) 65
— Chánh - phủ (*Bổn phận đối với*) (Devoirs envers le Gouvernement) 66
Vua (*đạo làm tôi*) (Devoirs envers le roi)
— Chánh-trực (*lòng*) (Droiture) 68
— Chân-lý (Vérité) 69
Chân-thực (Vrai)
— Chế nhạo, nhạo-báng (*tánh*) (Moquerie) 72
— Chết (*sự*) (mort) 74
— Chủ-nhà (Maître, maîtresse de maison) 76
— Chú-ý (*sự*) Ý-tứ (attention 77
— Chuyên-cần (*sự*) (assiduité) 79
— Danh-giá (Réputation) 80
Danh-tốt (Renommée)
— Dễ-thương (*tánh*) — Khả-ái (Amabilité) . . . 83
Ỉu-nhỉu (*tánh*) (Aménité)

Số trang

— Dị-đoan (*sự*) (Superstition) 84
— Dĩ-vãng (*thời*) (Passé) 86
— Do-dự (*tánh*) (Irrésolution) 87
— Dốt-nát (*sự*) (Ignorance) 88
— Đua-nịnh (*tánh*) (Flatterie) 89
— Dục-vọng (*lòng*) (Désir) 92
— Đa-nghi (*lòng*) (Défiance) 94
— Đẹp (*sự*) (Beau) 96
Sắc-đẹp (Beauté)
— Điều-độ (*ăn uống có*) (Sobriété) 97
— Đọc-sách (Lecture) 99
— Độc-ác (*tánh*) (Méchanceté) 101
— Đời người, (*sự*) sinh hoạt (Vie) 103
— Đức-hạnh (Vertu) 105
— Gấp-gáp, không kiên-nhẫn (*tánh*) (Impatience) . . . 108
— Gia-tộc (famille) 109
— Già-cả (*người*) (Vieillards) 115
Tàn-tật (*kẻ*) (Infirmes)
— Giản-dị, thật-thà (*tánh*) (Simplicité) 116
— Giảng-dụ (Discours) 117
— Giáo-dục (Education) 118
— Gương (*làm*) (Exemple) 123
— Hà-tiện, biển-lận (Avarice) 125
— Hạnh-phúc (Bonheur) 127
— Hảo-tâm (Bienveillance) 133
— Hèn-nhát (*tánh*) (Lâcheté) 135
— Hiếu (Amour filial) 136
— Hiếu-kỳ, lục-tặc, tọc-mạch (*sự*) (Curiosité) . . . 137
— Hình-phạt (Châtiment) 138
— Hoài-oán (Rancune) 139
— Hoạn-nạn (*sự*) (malheur) 140
Gian-nan (*sự*) (Adversité)
— Hoang-đảng, du-đảng (*sự*) (Débauche) 142
— Học-vấn (Instruction) 143
a) Học vấn (Instruction)
b) Bổn phận phải đi học (Devoir de s'instruire)
— Hổ-thẹn (*sự*) (Honte) 148
— Hối-hận (*sự*) (Remords) 149
— Hợp-quần (*nghĩa*) (Solidarité) 151

Số trang

— Hút-xách (*sự*) nha-phiến (Opium) 153
— Hy-vọng (Espérance) 154
— Ích-kỷ (*tánh*) (Egoïsme) 155
— Kiên-chí (*tánh*) (Persévérance) 158
— Kiên-nhẫn (*tánh*) (Patience) 159
— Kiêu-ngạo (*tánh*) (Orgueil 161
— Kiểu-ngụy (*tánh*) giả-hình (*sự*) (Hypocrisie) 164
— Kiểu-sức (*tánh*) Giấu-giếm (*thói hay*) (Dissimulation) 165
— Kính nghiệm (*sự*) (Expérience) 167
— Kính trọng (Respect)
1° Trọng của-cải người (Respect du bien d'autrui) 169
2° Trọng tánh-mạng người (Respect de la vie d'autrui) 170
— Khánh-tiết (Fêtes) 171
— Khát-vọng (*sự*), tình-dục, thị-dục (Passions) 172
— Khắc-bạc (*tánh*) nghiêm-khắc (*tánh*) (Dureté) . . . 173
— Khiêm-nhượng (*tánh*) (Modestie) 174
— Khinh-suất (*tánh*) (Etourderie) 179
Không-chú-ý, không có ý-tứ (Inattention)
— Khinh-tín, tin-càn (Crédulité) 181
— Khinh-thị (*lỏng*) (Dédain) 182
— Khoan-đại (*lỏng*) (Indulgence) 183
— Khoan-hồng (*lượng*) (Clémence) 185
— Khoan-thứ (*sự*) (Pardon) 186
— Khoe-khoang (*tánh*) (Vanité) 187
— Khốn-khổ (*sự*) (Misère) 190
— Khuyên-răn (*lời*) (Conseils) 191
— Làm-lụng (*sự*) (Travail) 193
— Làm tốt (*tánh hay*), Trang-sức (*thói hay*) (Coquetterie) 198
— Lanh-trí (*sự*) (Présence d'esprit) 199
— Lao-động (*nghề*), Thủ-công (Travail manuel) 200
— Lẽ-phải, lý-tánh, linh-trí, minh-ngộ (Raison) . . . 201
— Lễ-phép (Politesse) 203
— Lịch-sự (*phép*) (Bienséance) 206
Lễ-nghi (Civilité)
— Loài vật (animal) 208
Bổn phận đối với loài vật (Devoirs envers les animaux).
— Lỗi (*đều*) (Fautes) 210
Thú-lỗi. (Aveu des fautes)

Số trang

— Lợi (Intérêt) 213
— Luân-lý (Morale) 214
— Lương-năng, thiên-tánh (Instinct) 217
— Lương-tâm (Conscience) 218
— Lương-trí (bon sens) 222
— Lý-luận, giải-thuyết (Théorie) 223
— Lý-thuyết, chủ-nghĩa (Système) 224
— Mạo-hiểm (*tánh*) (Témérité) 225
— Mách-lẻo (*tánh*) (Délation) 226
— Muội-lý (Erreur) 227
— Nết-xấu (Défauts) 228
— Nói láo, nói dối (*tánh*) (Mensonge) 230
— Nói-vu (*sự*) (Calomnie) 232
— Nói xấu (*sự*) (Médisance) 237
— Nông-nghiệp (Agriculture) 235
— Nợ (Dettes) 240
— Nước-mắt (Larmes) 241
— Ngay thật *tánh* (Franchise) 242
Thiệt-thà (*tánh*) (Sincérité)
— Ngôn-ngữ (Parole) 245
— Ngu-si (*sự*), Ngốc (*sự*) (Sottise) 248
— Nghi-hoặc (Doute) 249
— Nghị-lực, quyết-chí, cương-nghị (*sự*) (Volonté) 250
— Nghĩa-vụ, bổn-phận, trách-nhiệm (devoir) . . . 251
— Nhác-nhớn (*tánh*) (Paresse) 255
— Nhàn-đảng, ở không, không nhàn (*sự*) (Oisiveté) .
Du-thủ hiếu-nhàn (*sự*) (Désœuvrement) . . . 257
— Nhân-ái (*lòng*) (Charité) 260
— Nhân từ (*lòng*) (Bonté) 265
— Nhẫn-thọ, nhẫn-nhục (Résignation) 269
— Nhị-tâm, quanh-quẹo (*lòng*) (Duplicité) 270
— Oán-hận (*sự*) (Haine) 271
— Ôn hòa (*tánh*) (Douceur) 273
— Ông-bà (grands parents) 275
— Phách (*làm*) (Fatuité) 276
— Phản-đối (*sự*) — Cải-trả (*sự*) (Contradiction) . . 277
— Pháp luật (Lois) 279
— Phẩm giá (Dignité) 282

Số trang

— Phẩm-hạnh, phong-tục (Mœurs) 284
— Phấn-hứng, (*lòng*), phấn-phát (*lòng*) (Enthousiasme) 285
— Phỉ-báng (*tánh*) (Dénigrement) 286
— Phòng xa (*sự*) (Prévoyance) 288
Không phòng xa (*sự*) (Imprévoyance).
— Phụ nữ (Femme) 291
— Phương-pháp (Méthode) 293
— Quả quyết (*tánh*) (Fermeté) 294
— Quảng-đại (*lòng*), Rộng lượng (*sự*) (Générosité) . 595
— Quậu-mặt (*tánh*) đố-khí (Bouderie) 297
— Rượu-chè (Alcoolisme) 298
— Sạch-sẽ (*sự*) (Propreté) 299
— Xỉ-mạ (*sự*) (Injures) 301
— Sung-sướng, thích-ý (*sự*) (Bien–être) 302
— Suy-xét, suy-nghĩ (*sự*) (Réflexion) 303
— Tàn-bạo (*tánh*) (Brutalité) 304
— Tàn-nhẫn (*tánh*) (Cruauté) 305
— Tánh-chất, tánh nết (caractère) 306
— Tạo hóa. vũ-trụ (Nature). 307
— Tấn-bộ (Progrès). 308
— Tận-tâm, liều-mình (*sự*) (Dévouement) — Thí-xã (*lòng*) (Abnégation) 311
— Tận-tâm kiệt-lực (*sự*) công-lao (Effort) 313
— Tận-tâm với chức-vụ (Conscience professionnelle) 315
— Tập-tục, cổ-điển, truyền-thuyết (Tradition) . . 316
— Tật-đố (*tánh*), Phân-bì (*tánh*) (Envie) Ghen-ghét (*tánh*) Ganh-tị (*tánh*) (Jalousie) 317
— Tật-xấu (Vices) 321
— Tiền bạc (Argent) 322
— Tiền-của (Richesse) 323
— Tiết-chế (*sự*) (Modération) 325
— Tiết-độ (*sự*) (Tempérance) 328
Không tiết-độ (Intempérance)
— Tiết kiệm (*sự* (Économie) 329
Để-dành (*sự* (Epargne)
— Tổ quốc, quốc-gia, nhà nước (Patrie) 333
— Tổ tiên (Ancêtres) 335
— Tôi tớ (Serviteurs 336

Số trang

— TÔN-TRỌNG (*sự*) (Estime) 338
— TƯ-TƯỞNG (Pensée) 339
— TỰ-ÁI (*tánh*) (Amour-propre) 341
— TỰ-ĐẠI (*tánh*) (Arrogance) 342
— TỰ-ĐẮC, TỰ-THỊ (*tánh*) Présomption) 343
— TỰ NHIÊN (*tảnh*) (Naturel) 344
— TỰ-PHỤ, TỰ-CAO (*tảnh*) (Prétention) 345
— TỰ-SÁT (*sự*), QUYÊN-SANH (Suicide) 346
— TỨC-GIẬN (*tánh*) (Colère) 347
— TƯƠNG-LAI (Avenir) 350
— THẢI-QUÁ (*sự*) (Excès, exagération) 352
— THAM-ĂN (*tật*) (Gourmandise) 353
— THAM LỢI *lòng*) (Avidité 354
THAM (Ambition)
— THANH-NIÊN (Jeunesse) 355
— THÀNH-THỰC (*lỏng*), TRUNG-THỰC (*lỏng* (Bonne foi)
TRUNG - CHÁNH (*lỏng*) (Loyauté)
THẬT - THÀ (*lỏng*) (Probité)
— THẦN-BÍ (*thuyết*) (Mysticisme) 359
— THẤT - VỌNG (*sự*) (Désespoir) 360
NGÃ - LÒNG (*sự*) (Découragement)
— THẦY (Maître d'école) 361
— THẦY-BÓI (Devin) 363
THUẬT-SỐ (Sortilèges)
— THỂ-THAO (Culture physique) 365
— THIỆN (*đều*) — PHẢI (*đều*) (le bien) 366
— THIỆN - ÁC, THỊ - PHI (Bien et mal)
— THƠ NẶC-DANH (Lettres anonymes) 371
— THỜI-GIỜ, THỜI-GIAN (Temps) 372
— THỐNG-KHỔ (*sự*) (Douleur) 374
— THỨ-TỰ, TRẬT TỰ (Ordre) 375
— THƯƠNG KẺ ĐỒNG LOẠI (*lòng*) (Amour du prochain) 377
— THƯƠNG-TIẾC (*lòng*) — SỰ-TIẾC (Regrets) . . . 378
— TRANG-ĐIỂM (Parure) 380
— TRỄ-NÃI (*sự*) (Négligence) 381
- TRI-THỨC (Savoir) 382
— TRÍ-NHỚ, KÝ-ỨC (Mémoire) 384
— TRÍ-THỨC (Sagesse) 385

Số trang

— TRỪNG-PHẠT (*sự*) (Punition) 388
— VĂN-HÓA, VĂN-MINH (Civilisation) 389
— VẬN-MẠNG (Destinée) 390
SỐ-PHẬN (Sort)
— VÂNG-LỜI, PHỤC-TÙNG *sự*) (Obéissance) 391
— VỆ-SINH (*phép*) (Hygiène) 392
MẠNH-KHỎE (*sự*) (Santé)
— VỢ-CHỒNG (Epoux) 395
— VUI CHƠI (Plaisir) 398
— VỬNG-DẠ (*sự*) (Sang-froid) 399
— XA-HOA, XA-XÍ (*sự*) (Luxe) 400
— XA-XÍ, XÀI-PHÍ (*sự*) (Prodigalité) 401
— XÃ-HỘI, ĐOÀN-THỂ (Société) 403
— XẢO-KẾ (Ruse) 405

CẢI-CHÁNH
(ERRATA)

TRANG (page)	DÒNG (ligne) PHỤ-LỤC-NGUYÊN-VĂN (notes) ĐỀ-MỤC (titre)	CẢI-CHÁNH (errata)
IV	dòng 15	Sau chữ « venir » thêm « ? »
VI	— 10	« tưởng » đổi làm «trưởng»
VIII	— 29	« điều-lễ » id « điền-lễ »
—	— 37	« khảo khát » id «khao-khát»
X	— 2	sau chữ dưỡng thêm chữ hán « 養 »
XI	— 34	« Trân-Dương » đổi làm «Trâu-Dương»
XXIII	- 21	« 22 » id « 32 »
XXVIII	— 9	« 595 » id « 295 »
8	Phụ-lục-nguyên-văn (5)	« Marmonte » id « Marmontel »
9	— (1)	«dã» «也» id « giả » « 者 »
10	— (7)	« nhi » id « chi »
13	— (4)	« solide » id « solides »
18	— (14	« thí-nghiệm » id « kinh-nghiệm »
—	— (16)	« cái » id « các »
21	Phụ-lục-nguyên-văn 9	« causé » id « a causé »
23	dòng 7, 8	«.....cơn nhiều-loạn sinh ra vì tình-dục đáng say mê nhứt » đổi làm : «.....là sự hỗn loạn vì tình dục đáng say mê nhứ mà sinh ra »
26	— 3	« thẩm » đổi làm « tham »
—	Phụ-lục-nguyên-văn (1)	« điền » id « điền »
28	dòng 13, 14	« mà nhờ khoa-học » đổi làm « nhờ khoa-học mà »
29	- 5	sau chữ « trận » thêm « , »
—	— 13	« bàn » đổi làm « ban »
32	Đề-mục 2	« insdiscrétion » id « indiscrétion »
33	3	« cẩn-thận » id « cẩn-mật »
45	— 6	« dấu » id « giấu »
48	— 8	« giệt » id « diệt »
57	— 5	« con đòi » id « con đòi »
58	— 1	« cha-mẹ » id « mẹ »
60	— 5	« là » id « thà »
—	— 7	« cha » id « cha phải »
68	Phụ-lục-nguyên-văn (1)	« quái » id « quá »
71	— (5)	« jute » id « juste »
74	dòng 14	« hình-pháp id « hình-phạt »
75	Phụ-lục-nguyên-văn (4)	« m lheur » id « malheureux »
78	dòng 13	« đều người » id « đều mình »
80	Phụ-lục-nguyên-văn (1)	« tức » id « túc »
83	dòng 13, 14, 17	« dĩu » id « nhĩu »
—	Phụ-lục-nguyên-văn (4)	« fortụme » id « fortune »
86	— (5)	« vous » id « nous »
87	— (1)	« như » id « nhu »

TRANG (page)	DÒNG (ligne) PHỤ-LỤC-NGUYÊN-VĂN (notes) ĐỀ MỤC (titre)		CẢI-CHÁNH (errata)		
92	Đề mục		« đục-vọng	đổi làm	« dục-vọng »
93	dòng	2	« khuyết-pháp »	id	« khuyết-phạp »
—	Phụ-lục-nguyên-văn	(3)	« éteindre »	id	« étendre »
94	—	(1)	« nhẫn »	id	« nhân »
95	—	(3)	« toudre »	id	« foudre »
100	—	(1)	« Je n'ai »	id	« Je n'ai jamais »
101	—	(4)	« fasse mal »	id	« fasse le mal »
112	—	(10)	« tentent »	id	« tendent »
118	dòng	10	« sắc »	id	« sắt »
—	—	17	« giờ »	id	« nhờ »
—	Phụ-lục-nguyên-văn	(5)	« dị »	id	« di »
119	—	(6)	« farçonne »	id	« façonne »
120	dòng	15	« đào-luyệt »	id	« đào-luyện »
121	Phụ-lục-nguyên-văn	(2)	« St Marc Girapdin »	id	« St Marc Girardin »
123	dòng	2	« thường	id	« thượng »
124	Phụ-luc-nguyên-văn	(3)	« spéritnel »	id	« spirituel »
127	—	(5)	« minh »	id	« ninh »
128	dòng	7	(3)	id	(4)
—	—	9	(4)	id	(6)
—	—	14	6)	id	(3)
134	Phụ-lục-nguyên-văn	(2)	« J. Petit Senny »	id	« J. Petit Senn »
150	—	(6)	« exepté »	id	« excepté »
160	dòng	22	« ..... nên »	id	« ..... mới nên »
161	Phụ lục-nguyên-văn	(3)	« malédition	id	« malédiction »
168	dòng	7	« trúng cáo	id	« trung cáo »
177	Phụ-lục.nguyên-văn	(4)	« effectée »	id	« affectée »
179	dòng	2	« bức »	id	« bứt »
—	—	17	« thầm »	id	« tầm »
183	Phụ lục-nguyên-văn	(3)	« bấn tăng »	id	« bất năng »
—	—	(5)	« des impitoyables»	id	« ees impitoyables»
186	dòng	15	« khoan thứ »	id	« dung thứ »
190	—	12	« tương đường»	id	« tương đương »
193	—	13	« dò »	id	« giò »
—	—	19	« nhưng	id	« dưng »
206	Phụ lục-nguyên-văn	(1)	« nhỉ »	id	« dĩ »
210	dòng	2	« Tự-lộ »	id	« Tử-lộ »
219	—	7	« thôi »	id	« thối »
228	dòng	15	« nay »	id	« hay »
229	—	10	« nên »	id	« mà »
232	—	15, 18	« dèm pha »	id	« gièm pha »
236	Phụ-lục-nguyên-văn	(1)	« giao tiêt »	id	« tuyệt giao »
—	—	(7)	« celui..... »	id	« celui qui »
243	—	10	« sottisse »	id	« sottise »
247	dòng	8	« cá »	id	« các »
—	—	10	« nó »	id	« nói »

TRANG (page)	DONG (ligne) PHỤ-LỤC NGUYÊN-VĂN (note) ĐỀ MỤC (titre)		CẢI-CHÁNH (errata)	
251	dòng	18	« các »	đổi làm « cái »
253	—	2	« luyết-ái »	id « luyến-ái »
254	Phụ-lục-nguyên-văn	(7)	« compartir »	id «compatir»
256	dòng	2	« hèn-nhác »	id « hèn nhát »
261	—	1	« ....không »	id « ta không »
270	—	6	« khẩu-nhị	id « khẩu-thị »
—	Phụ-lục-nguyên-văn	(5)	« la voile »	id « le voile »
276	—	(1)	« ignorents »	id « ignorants»
—	—	(4)	« un peu »	id « peu »
282	—	(3)	« dịch »	id « dịch »
289	Phụ-lục-nguyên-văn	(3)	« hân »	id « hậu»
297	—	(5)	« même »	id « mène »
298	—	(2)	« di »	id « nhi »
312	dòng	5	« tí-xã »	id « thí-xả »
—	—	13	« tinh-túy »	id « tinh-túy »
314	—	1	« địa vị »	id « quyền-lợi »
319	—	15	« chích »	id « chính »
320	—	1	« tự sác»	id « tự sát »
321	Phụ-lục-nguyên-văn	(9)	« Frérel »	id « Fréret »
322	dòng	12	« giở »	id « đở »
329	—	6, 7	« rè »	id « dè »
332	—	23	« chắc được »	id « không lo »
334	—	4	« cứu-mang »	id « cưu-mang»
342	Phụ-lục-nguyên-văn	(1)	« n'aine »	id « n'aime »
343	dòng	17	« quyến-đoán »	id « quyết-đoán »
—	Phụ-lục-nguyên-văn	(2)	« hiến »	id « hiếu »
344	dòng —	(4)	« lại »	id « lại liền »
345	—	(3)	« cang »	id « căng »
—		(4)	« nhỉ »	id « dĩ »
348		(8)	« triompeer »	id « triompher »
349	dòng	3	« đông »	id « động »
351	—	2	« chỉ-dạo »	id « chỉ đạo »
354	—	9	« khoe suối »	id « khe suối »
356	Phụ-lục-nguyên-văn	(6)	« Cullivée »	id « cultivée »
357	dòng	13	« chất-phát »	id « chất-phác »
358	—	8	« xáo-mưu »	id « xảo-mưu »
—	Phụ-lục-nguyên-văn	(10)	« toul »	id « tons »
359	—	(1)	« 者 »	id « 興 »
361	—	(3)	« sứ »	id « sư »
365	dòng	13	6)	id (5)
—	Phụ-lục-nguyên-văn	(6)	dịch ra : Chỉ có thể-dục mới giải được các chứng lao-tâm.	
366	—	(7)	«bàng»	đổi làm « băng »
67	dòng	7	« sắt tốt »	id « sắc đẹp »

TRANG (page)	DÒNG (ligne) PHU-LỤC-NGUYÊN-VĂN (notes) ĐỀ-MỤC (titre)	CẢI-CHÁNH (errata)		
367	Phụ-lục-nguyên-văn (4)	« sác »	đổi làm	« sắc »
371	— (3)	« vần »	id	« văn »
373	dòng 2	« khoản »	id	« khoảng »
380	Phụ-lục-nguyên-văn (1)	« đề.... »	id	« đề « 緒 »
383	dòng 9	« thân trọng	id	« thận trọng »
—	— 14	« lương-ưỡng »	id	« lương-ương »
385	Phụ-lục-nguyên-văn (3)	« kiêu »	id	« kiều »
386	dòng 7	« nói »	id	« noi »
—	— 10	« ý »	id	« ỷ »
387	— 6	« năng tài »	id	« tài năng »
—	— 12	« điệu »	id	« diệu »
390	Phụ-lục-nguyên-văn (2)	« mac »	id	« mạc »
391	dòng 11	« Như-thuận »	id	« nhu thuận »
392	— 16	« hình-thi »	id	« hình-thể »
394	— 13	« vật thức »	id	« vật-thực »
395	— 9	« gầng »	id	« gần »
—	— 15	« dày »	id	« giày »
398	Phụ-lục-nguyên-văn (3)	« phiên »	id	« phiền »
—	— (4)	« di »	id	« nhi »
400	dòng 1	(2)	id	(1)
—	— 2	(1)	id	(2)
402	Phụ-lục-nguyên-văn 5	« imprevpyante»	id	« imprévoyante »

Anh em Chị em — Frères et sœurs

a) Bổn phận đối với anh em, chị em =
Devoirs envers les frères et sœurs

– Chị ngã em nâng.

– Anh em lả ruột lả rả.

– Anh em như thể chân tay.

– Anh em khinh trước, làng nước khinh sau.

– Anh em cốt nhục đồng bào,
Kẻ sau người trước phải hầu cho vui,

– Anh em như chuối nhiều tàu, tàu lành che tàu rách.

– Anh em như thể chân tay,
Rách lành đùm bọc giở hay đở-đần.

– Anh em chém nhau bằng sống, không ai chém nhau bằng lưỡi.

– Anh em đóng cửa dạy nhau.

– Tay chém tay sao nở, ruột cắt ruột sao đành.

– Anh em một khi huyết rây,
Cũng như người có chân tay khác gì.
Ai ơi lấy đó mà suy,
Có câu đường-đệ trong thi đề truyền.

– Anh em như chân như tay,
Như rừng lắm cội, như cây nhiều cành.

– Con một mẹ hoa một chùm,
Yêu nhau nên phải bọc đùm cùng nhau.

– Muốn cho lắm cội nhiều cành,
Muốn cho lắm chị nhiều anh cậy nhờ.

– Anh em ăn ở thuận hòa,
Chớ đều chếch lệch người ta chê cười.

— Huynh tắc hữu, đệ tắc cung. (1)

— Anh em cốt nhục tinh thân, chớ rời bỏ nhau. (2)

— Anh em ta tức là lông cánh trời sanh. (3)

— Anh em hai người vi như một thân-thể. (4)

— Ta cùng em gái ta, thật là đều một cha mẹ mà sanh ra. (5)

— Phàm người đời nay không ai bằng anh em. (6)

— Anh em không bị chuyện gi là một đều vui. (7)

— Anh em như tay mặt tay trái, bỏ anh em mà không thân thì thân ai? (8)

— Anh thuận em hòa, mẹ cha vui lòng. (9)

---

(1) 兄 則 友。弟 則 恭。(三 字 經)
Huynh tắc hữu, đệ tắc cung. (Tam-tự-kinh)

(2) 骨 肉 之 親 毋 絕 也 (禮記)
Cốt nhục chi thân vô tuyệt dã. (Lễ-ký)

(3) 我 兄 弟 天 生 之 羽 翼 乎 (玄. 贊)
Ngã huynh đệ thiên sanh chi vũ dực hồ (Huyền-tôn)

(4) 兄 弟 二 人。譬 猶 一 體。(庭 幃 錄)
Huynh đệ nhị nhân, thí do nhứt thể (Đình-vi-lục)

(5) 惟 我 惟 妹。寔 惟 同 生。(左 思)
Duy ngã duy muội, thiệt duy đồng sanh. (Tả-tư)

(6) 凡 今 之 人。莫 如 兄 弟。(詩 經)
Phàm kim chi nhân, mạc như huynh đệ. (Thi-kinh)

(7) 兄 弟 無 故。一 樂 也。(孟 子)
Huynh đệ vô cố nhứt lạc dã. (Mạnh-tử)

(8) 兄 弟 者 左 右 手 也。棄 兄 弟 而 不 親。其 誰 親 之。(東 平)
Huynh đệ giả tả hữu thủ dã, khí huynh đệ nhi bất thân, kỳ thùy thân chi. (Đông-Bình)

(1) *L'amitié des frères fait le bonheur des parents.* (Maxime française)

— Đương lúc khốn cùng, có anh em giúp đỡ thi được vững vàng. (1)

— Hai anh em bất hòa cúng như hai tay đá không giúp-đỡ lần nhau lại lo bấu-xé nhau, hay là như hai chân trở lại quẻo-gảng nhau. (2)

— Tôi sẽ tha thứ cho em tôi mấy lần? Có phải đến bảy lần không? Chẳng những đến bảy lần mà đến bảy mươi lần bảy lần kia. (3)

— Hai anh em như thể một hồn trong hai xác. (4)

— Anh em là bạn thiên sinh. (5)

— Anh em chị em phải yệu-mến nhau, hỏa hảo với nhau, nhường nhịn lần nhau. (6)

— Háy nên tôn-trọng các nữ-hạnh êm-đềm của chị em gái ngươi; nứ hạnh họ có ảnh hưởng với tánh chất của ngươi mà làm cho nó được hòa-nhã, thể thi ngươi nên lấy làm vui sướng. (7)

---

(1) *Un frère aidé par son frère est bien fort dans l'adversité.* (Maxime française)

(2) *Deux frères en désaccord ! c'est comme si vos deux mains, au lieu de sentr'aider, se déchiraient l'une l'autre, ou si vos deux pieds cherchaient mutuellement à s'embarrasser.* (Socrate)

(3) *Combien de fois pardonnerai-je à mon frère ? Sera-ce jusqu'à sept fois ? — Non pas jusqu'à sept fois, mais jusqu'à septante fois sept fois* (La Bible).

(4) *Deux frères sont comme la même âme dans deux corps.* (J. Gérard)

(5) *Un frère est un ami donné par la nature.* (Legouvé)

(6) *Les frères et les sœurs se doivent affection, complaisance et concessions mutuelles.* (J. Gérard)

(7) *Honorez dans vos sœurs le charme suave des vertus de la femme ; réjouissez-vous de l'influence qu'elles exercent sur votre âme pour l'adoucir.* (Silvio Pellico)

b) Quyền huynh trưởng — Droit d'aînesse

— Trăm dâu đổ đầu tắm,
— Sầy cha có anh,
— Con chị cỏng con em.
— Chợ trưa rau đã héo đi,
lấy gì nuôi mẹ, lấy gì nuôi em.

— Làm chị thì lành, làm anh thì khó,
— Làm anh ăn trước bước đầu,
Về với em út ngõ hầu thay cha.

— Làm chị như mẹ thứ hai,
Về với em út đở vai mẹ già.

— Anh ơi, anh chớ cang cường,
Mẹ sanh anh trước, anh thương em cùng.

— Quyền huynh thế phụ. (1)

— Quyền huynh trưởng cốt phải chăm-nom, lo lắng, chịu thương chịu khó cho các em út, (2)

---

(1) 權 兄 替 父。(越 語)

(2) *Le droit d'aînesse consiste à « veiller, lutter, souffrir » pour les plus jeunes frères et sœurs.* (Maxime française)

Ân trạch — Bienfaits

— Lảm ơn dảy thi trả ơn hậu. (1)

— Lảm ơn chớ nên nhớ, chịu ơn chớ nên-quên. (2)

— Giúp đỡ sốt-sắn, như giúp-đỡ hai lần. (3)

— Lảm ơn mà so-đo như bán mối hàng, thế là lảm tiêu-diệt và dơ-bẩn cải ơn ấy đi. (4)

— Lảm ơn mà bắt người trông đợi quá lâu thì đến khi lảm ơn, ơn không còn giá-trị gì nữa. (5)

— Lấy sự lảm ơn là thích-chí, thế là được trả đỏ rồi. (6)

— Lảm ơn mà không bỉ đến ai thế mới là diệu-pháp. (7)

— Cải ân nặng nhẹ không nên lường theo thực-giá, mà nên lường theo lòng thảo. (8)

— Người thi ân cao-nhã phải nhớ rằng trong cải ân có một phần vật-chất nên lảm thế nảo cho kẻ thọ ân đừng nghĩ đến nơi. (9)

---

(1) 其施厚者其報美。(淮南子)
Kỳ thi hậu giả kỳ báo mỹ (Hoài-nam-tử)

(2) 施人勿念。受施勿忘。(韋氏世範)
Thi nhơn vật niệm thọ thi vật vong. (Viên-thị thế phạm)

(3) *Qui oblige promptement oblige doublement.* (Proverbe français)

(4) *Celui-là tue et déshonore un bienfait qui le vend comme une marchandise.* (Sénèque)

(5) *Un bienfait qui se fait trop attendre est gâté quand il arrive.* (Oxenstiern)

(6) *Le plaisir de faire du bien nous paie comptant de notre bienfait.* (Massillon)

(7) *C'est un grand art que de faire le bien sans humilier personne.* (B. de St Pierre)

(8) *Les bienfaits ne doivent pas se peser à leur valeur intrinsèque, mais au poids du cœur.* (J. J. Rousseau)

(9) *Un bienfaiteur délicat doit songer qu'il y a dans le bienfait une partie matérielle dont il faut dérober l'idée à celui qui est l'objet de la bienfaisance.* (Chamfort)

— Người nào cỏ chỉ lảm đều thiện mới xứng cải tên là tử thiện. (1)

— Tất cả những người đời xưa, toản là bậc ân-nhân của ta, hoắc đá lưu-danh củng không. (2)

— Ta giúp được việc gì cho ai, ta phải nên quên đi, đề cho họ nhớ lấy. (3)

---

(1) *Celui-là seul mérite le nom de bienfaiteur qui fait le bien avec persévérance.* (Lemontez)

(2) *Tous les hommes d'autrefois sont nos bienfaiteurs plus ou moins anonymes.* (Ed. About)

(3) *On doit oublier les services que l'on a rendus, c'est aux autres de s'en souvenir.* (Boitard)

Bạn-bè — Camaraderie

— Ăn chọn nơi, chơi chọn bạn.

— Bạn bút nghiên một sách một đèn.

— Ngựa chạy có bầy, chim bay có bạn.

— Học thầy chẳng tầy học bạn,

— Quân tử dĩ văn hội hữu.

— Gần mực thì đen, gần đèn thì sáng.

— Thua trời một vạn không bằng thua bạn một li.

— Bạn bè ăn ở cùng nhau,
Nói năng chơn thiệt trước sau một lời (1)

— Ở với bạn, hết lòng ngay thiệt. (2)

— Hãy nói cho tôi biết anh thường bạn bè với ai, rồi tôi nói cho anh biết tư-cách anh ra thế nào. (3)

— Có đồng ý mới bạn-bè. (4)

— Phải nên chọn bạn mà chơi,
Gần ai thì cũng giống ngay như người. (5)

— Thà đi một mình còn hơn đi với kẻ vô lại. (6)

— Ai chơi nhởi với người tốt thì hóa ra tốt hơn. (7)

---

(1) 與 朋 友 交 言 而 有 信。(孔 子)
Dự bằng hữu giao, ngôn nhi hữu tín. (Khổng-tử)

(2) 待 朋 友。心 盡 忠 誠。(關 聖 經)
Đải bằng hữu, tâm tận trung thành. (Quan-Thánh-kinh)

(3) *Dis-moi qui tu fréquentes, je te dirai qui tu es.* (Proverbe français)

(4) *Qui se ressemble s'assemble.* (Proverbe français)

(5) *Choisis bien tes camarades, car il est écrit : « Dis-mois qui tu hantes, je te dirai qui tu es ».* (Maxime française)

(6) *Il vaut mieux aller seul que d'aller en mauvaise compagnie.* (Dupin)

(7) *Qui fréquente les bons devient meilleur.* (Guyau)

Báo-thù *(sự)* — Vengeance

— Đem đều thủ mà trả đều thủ, chẳng khác chi chó-sói lại gặp rắn độc. (1)

— Cách trả thù hay nhứt là chớ làm giống như kẻ thù-nhơn của mình. (2)

— Cái cách tối diệu để giải-trừ những kẻ thù-nghịch của mình là làm cho họ thành ra bằng-hữu của mình. (3)

— Mình lo thế nào cho có tài-năng đức-hạnh hơn người đối-địch với mình, đó là cách báo-thù cao thượng hơn hết. (4)

— Sự báo-thù là điên dại, đã bị tai-nạn lại mang thêm tội-tủ. (5)

— Ai báo thù là đê-hạ, ai dung thứ là cao-thượng. (6)

---

(1) 將 怨 報 怨 如 猿 重 見 蝎 (太 公)
Tương oán báo oán như lang trùng kiến yết. (Thái-công)

(2 *La meilleure façon de se venger d'un ennemi, c'est de ne pas lui ressembler.* (Marc Aurèle)

(3) *Le meilleur moyen de se défaire de ses ennemis, c'est de s'en faire des amis.* (Henri IV)

(4) *La plus noble vengeance qu'on puisse tirer de ses rivaux est de les surpasser en talents et en vertus.* (Mme de Sévigné)

(5) *La vengeance est insensée; au malheur elle joint le crime.* (Marmonte)

(6) *Qui se venge s'abaisse et qui pardonne est grand.* (Legouvé)

Bằng-hữu *(tinh)* — Amitié

— Vật giao tiều nhơn.

— Giàu không đổi bạn, sang không đổi vợ.

— Thức lâu mới biết đêm dài,
Ở lâu mới biết con người phải chăng.

— Mật ngọt càng tổ chết ruồi,
Những nơi cay đắng là nơi thật thà.

— Bạn khôn thì mình cũng khôn,
Ở bầu thì tròn ở ống thì dài.

— Bằng hữu chi giao bất khả vong.

— Muốn cho có đó có đây,
Sơn lâm chưa dễ một cây nên rừng.

— Khi vui thì vỗ tay vào,
Đến khi hoạn nạn thì nào thấy ai.

— Dầu mà sang cả ngựa cao,
Cũng xin bước xuống mà chào bạn xưa.

— Bạn-bè là nghĩa tương-tri,
Sao cho sau trước một bề như nhau.

— Chớ nên làm bạn với người thua mình. (1)

— Nếu bạn có lầm lỗi, phải nói ngay và can khéo, không được thì thôi, chớ để nhục đến mình. (2)

— Đồng thanh tương ứng đồng khí tương cầu. (3)

---

(1) 毋友不如己者。(孔子)
Vô hữu bất như kỷ dã. (Khổng-tử)

(2) 忠告而善道之。不可則止。毋自辱焉。
Trung cáo nhi thiện đạo chi, bất khả tắc chỉ, vô tự nhục yên.
(孔子)
(Khổng-tử)

(3) 同聲相應。同氣相求。(經易)

— Ở phải chọn nơi, chơi phải chọn người. (1)

— Vì quyền lợi mà làm bạn với nhau, thì khi quyền-lợi hết, ắt xa nhau. (2)

— Nghe điều lành thì mách-bảo cho nhau; thấy sự lành thì chỉ bảo cho nhau. (3)

— Một người chết, một người sống, một bên sang, một bên hèn, thì mới rõ được tình bè-bạn. (4)

— Khi có rượu có cơm thì bạn-bè một ngàn người cũng có; đến khi gặp nạn thì một người cũng không. (5)

— Cỏ bồng mọc trong đám gai, không ai nâng đỡ mà vẫn thẳng; cát trắng ở trong bùn, không ai nhuộm mà vẫn đen. (6)

— Tập ở chung với người chánh-trực, thì không thể không thành chánh-trực, tập ở chung với người bất-chánh, thì không thể không thành người bất-chánh. (7)

---

(1) 居必擇鄉。遊必擇士。(荀子)
Cư tất trạch hương, du tất trạch sĩ. (Tuân-tử)

(2) 以權利合者。權利盡而交疎。(北史)
Dĩ quyền lợi hiệp giả, quyền lợi tận nhi giao sơ. (Bắc-sử)

(3) 聞善以相告也。見善以相示也。(禮記)
Văn thiện dĩ tương cáo dã, kiến thiện dĩ tương thị dã. (Lễ ký)

(4) 一死一生，乃知交情。一貴一賤。交情乃見。(說苑)
Nhứt tử nhứt sanh, nãi tri giao tình, nhứt qui nhứt tiện, giao tình nãi hiện. (Thuyết-uyển)

(5) 酒食弟兄千個有。急難之反。一個無。(明心)
Tửu tự đệ huynh thiên cá hữu, cấp nạn chi thời, nhứt cá vô. (Minh-Tâm)

(6) 蓬生麻中。不扶而直。白沙在泥。不染而黑。(朱子)
Bồng sanh ma trung, bất phò nhi trực, bạch sa tại nê, bất nhiễm nhi hắc. (Châu-tử)

(7) 習與正人居之不能無正。習與不正人居之。不能無不正。(賈誼)
Tập dữ chánh nhơn cư nhi bất năng vô chánh; tập dữ bất chánh nhơn cư chi, bất năng vô bất chánh. (Giả-nghị)

— Bạn dầu chỉ-trích la-rầy,
Còn hơn kẻ nịnh tô-bày ngợi khen. (1)

— Chọn bạn chớ tìm hạng người cao hơn mình quá, hay thấp thua mình quá. (2)

— Khi mầy sung sướng thì mầy có nhiều bạn-bè ; đến khi gặp trời dông-tố thì mầy ở một mình. (3)

— Giúp một người bạn, tức là tự giúp mình đó. (4)

— Sinh lòng nghi nan, tuyệt tình bằng hữu. (5)

— Tình cố-hữu như rượu bồ-đào, càng cũ càng đắm. (6)

— Tình bằng-hữu là cái dây liên-lạc bến-bỉ ở đời. (7)

— Muốn bình phẩm một người nào thì hãy xem thử bạn người ấy là những ai. (8)

— Nếu không sẵn lòng dung-thứ những lỗi vặt cho nhau, thì không thể bầu bạn với nhau lâu dài được. (9)

— Được một người bạn có nghĩa là đủ, mà gặp cho được người bạn như thế, là cũng đã khó lắm rồi. (10)

---

(1) *Plus vaut ami qui point, que flatteur qui oint.* (Maxime du XIVe siècle)

(2) *Ne cherchez pas vos amis dans un rang trop au-dessus ni trop au-dessous du vôtre.* (Pythagore)

(3) *Pendant que tu seras heureux, tu compteras beaucoup d'amis ; si le ciel devient nuageux, tu seras seul.* (Ovide)

(4) *On se rend service à soi-même en obligeant un ami.* (Plaute)

(5) *L'amitié finit où commence la défiance.* (Sénèque)

(6) *La vieille amitié est comme le vin : la plus ancienne est la plus douce.* (Cicéron)

(7) *L'amitié est le ciment de la vie.* (Amyot .

(8) *Voulez-vous juger d'un homme ? Observez quels sont ses amis.* (Fénelon)

(9) *On ne peut aller très loin dans l'amitié si l'on n'est pas disposé à se pardonner les uns les autres ses petits défauts.* (La Bruyère)

(10) *C'est assez d'un fidèle ami ; c'est même beaucoup de l'avoir rencontré.* (La Bruyère)

— Ngoài cải trí-thức ra, vật qui nhất mà tạo-hóa đã phú cho người là tinh bằng-hữu. (1)

— Nghi ngờ bạn là một đều đáng hổ thẹn hơn là bị bạn phỉnh-lừa. (2)

— Khi bạn đã lừa gạt mình thì sau dầu họ tỏ lòng thân-thiện với mình, mình cũng chỉ nên đối với họ một cách lãnh-đạm; nhưng rủi họ gặp cơn tai-biến, thì bao giờ mình cũng nên đem lòng thương. (3)

— Ở đời bỏ hẳn cái tình bằng-hữu đi, thì cái nguyên-lý sự sinh-thủ trong xã-hội sẽ phải suy nhược. (4)

— Một người bạn chỉ trích minh-bạch những lỗi lầm của mình, ví như một vật qui vô-giá. (5)

— Tình bằng-hữu giống như cây xanh tươi mãi, có vừa hoa vừa quả một lần. (6)

— Chỉ gặp bước gian-nan mới biết lòng bầu-bạn. (7)

— Lòng hảo-tâm là cái tinh-ba của tình bằng hữu. (8)

---

(1) *Le plus beau présent qui a été fait aux hommes après la sagesse, c'est l'amitié.* (La Rochefoucauld).

(2) *Il est plus honteux de se défier de ses amis que d'en être trompé.* (La Rochefoucauld).

(3) *Quand nos amis nous ont trompés, on ne doit que de l'indifférence aux marques de leur amitié, mais on doit toujours de la sensibilité à leurs malheurs.* (La Rochefoucauld)

(4) *Bannir l'amitié du monde, ce serait affaiblir le principe de vie dans la société.* (La Rochefoucauld)

(5) *Un ami qui nous avertit judicieusement de nos fautes est un bien inestimable.* (St Evremond)

(6) *L'amitié ressemble à ces arbres toujours verts qui portent à la fois des fleurs et des fruits.* (B. de St. Pierre)

(7) *Il n'y a que l'adversité qui éprouve les amis.* (B. de St Pierre)

(8) *La bienveillance est la fleur de l'amitié.* (B. de St Pierre)

— Tình bằng-hữu là một tờ mật-ước của hai người có cảm-tình, có đạo-đức, đã giao-kết cùng nhau. (1)

— Người bạn thành-thực là người bạn chỉ-đạo cho mình mà không sợ mếch lòng mình. (2)

— Tình bè bạn đằm-thắm an ủi ta quên những nỗi ưu phiền. (3)

— Chỉ mấy người biết phải mới giao-thiệp với nhau được lâu dài. (4)

— Một người bạn tức như một người anh em ruột mà ta đã tự lựa lấy. (5)

— Sao cho bạn mầy thấy mầy có những tánh tình mà mầy muốn bạn mầy có. (6)

— Tình bằng hữu là một giải đồng-tâm, khăng-khít đến nỗi không tài nào nhìn thấy chỗ tiếp-tục được. (7)

— Như bạn tôi một mắt, thì tôi lại ngó họ một bên. (8)

— Bạn bè giả-dối ví như chim mùa : tạnh ráo thì đến, mưa gió thì đi. (9)

---

(1) *L'amitié est un contrat tacite entre deux personnes sensibles et vertueuses.* (Vauvenargues)

(2) *L'ami véritable est celui qui ne craint pas de nous déplaire pour nous éclairer.* (La Rochefoucauld-Doudeauville)

(3) *Les douceurs de l'amitié nous consolent de nos peines.* (J. J Rousseau)

(4) *Il ne peut y avoir de liaisons solides qu'entre gens raisonnables.* (Mme du Deffant)

(5) *Un ami est un frère que nous nous sommes choisi* (J. Droz)

(6) *Que ton ami trouve en toi ce que tu désires trouver en lui.* (St Lambert)

(7) *L'amitié est une union des cœurs si étroite que l'on ne saurait y remarquer de jointure.* (Dacier)

(8) *Quand mes amis sont borgnes, je les regarde de profil* (Joubert)

(9) *Les faux amis sont des oiseaux de passage qui viennent à la belle saison et s'en vont à la mauvaise.* (Ch. Nodier)

— Các điều ước-nguyện của một người bạn lâm nạn là những cái mệnh-lệnh phải tuân. (1)

— Sự tai-nạn ví như cái nồi nấu vàng, để lọc đức-hạnh lại như viên đá thử vàng để thử tinh bằng-hữu. (2)

— Tình bằng-hữu ví như tước vị xưa, càng lâu càng quí. (3)

— Ngoại bà con ra, những kẻ làn bàng tử tế, chính là những người bạn tốt nhứt mà mình có thể gặp được. (4)

— Ở đời nầy chỉ có tình bằng-hữu mới là cái hoa hường không gai. (5)

— Muốn được bầu bạn hoàn-toàn, thế là chẳng muốn thương ai hết. (6)

— Trong lúc đại-hạn mới biết nguồn nước kia là sung mãn ; trong cơn hoạn-nạn mới rõ người tri-kỷ. (7)

— Thấy thân-phận bằng-hữu mình mà biết thương xót là hay, nhưng giúp đỡ họ được lại càng quí hơn. (8)

---

(1) *Les désirs d'un ami malheureux sont des ordres.* (Sterne)

(2) *L'adversité est le creuset où la vertu s'épure et la pierre de touche où l'amitié s'éprouve.* (G. Hennequin)

(3) *L'amitié est comme les vieux titres : la date la rend précieuse.* (Goëthe)

(4) *Après les parents, de bons voisins sont les meilleurs amis que l'on puisse trouver.* (de Théis)

(5) *La seule rose sans épines dans ce monde, c'est l'amitié.* (Mlle de Scudéry)

(6) *Vouloir des amis sans défauts, c'est ne vouloir aimer personne.* (S. de Sacy)

(7) *On connaît les bonnes sources dans la sécheresse et les amis dans l'adversité.* (Mabire)

(8) *S'apitoyer sur le sort de ses amis, c'est bien; mais venir à leur secours est mieux.* (Voltaire)

Bất-bình (*sự*) — **Discorde**

Cái-cọ (*sự*) — **Dispute**

Tranh-biện (*sự*) — **Discussion**

— Gà một nhà bôi mặt đá nhau.

— Khi thương nhau ngóng-trông lâu lạu,
Lúc ghét nhau mặt quạu làm ngơ.

— Thua kiện mười bốn quan năm, được kiện mười lăm quan chẵn.

— Người quân tử hòa-thuận với mọi người mà không làm theo người ; kẻ tiểu-nhơn làm theo người mà không hòa thuận với mọi người. (1)

— Khuyên người thôi tranh cạnh nhau là bậc quân-tử, xui người sinh sự là bọn tiểu-nhân (2)

— Hai con cọp dành một con người mà đấu nhau, con nhỏ chết, con lớn bị thương. (3)

— Thua hòa còn hơn được kiện. (4)

— Ai vãi gió nấy gặt bão. (5)

— Nếu chỉ một bên có lỗi thì sự cải-cọ nhau đá không kéo dài ra. (6)

---

(1) 君子和而不同。小人同而不和。(孔子)
Quân-tử hòa nhi bất đồng, tiểu nhơn đồng nhi bất hòa. (Khổng-tử)

(2) 勸人息爭者君子也。激人起事者小人也。(賈石葵)
Khuyến nhân tức tranh giả quân-tử dã, khích nhân khỉ sự giả tiểu nhân dã. (Giả-thạch-Qui)

(3) 兩虎爭人而鬬。小者必死。大者必傷。
(戰國策)
Lưỡng hổ tranh nhân nhi đấu, tiểu giả tất tử, đại giả tất thương.
(Chiến quốc sách)

(4) *Un mauvais accommodement vaut mieux qu'un bon procès.* (Proverbe français)

(5) *Qui sème le vent récolte la tempête.* (Proverbe français)

(6) *Les querelles ne dureraient pas longtemps si les torts n'étaient que d'un côté.* (La Rochefoucauld)

— Cải-cọ lâu là hai bên đều thất-lý cả. (1)

— Không biết đón trước cho khỏi đều đấu-khẩu, thế là vụng về. (2)

— Kiện-cáo cũng giống như cái răng đau, nên tiêu trừ cho gấp gấp. (3)

— Đều tôi tìm trước nhứt : là không phải để phân-rẽ ra, chánh là để thân-thiện lại ; không phải là tranh-đấu nhau, chánh là hòa hiệp nhau. (4)

---

(1) *Longue dispûte signifie : les deux partis ont tort.* (Voltaire)

(2) *C'est une maladresse de ne savoir pas prévenir une querelle.* (J.J. Rousseau)

(3) *Les procès sont comme des dents malades, il faut s'en délivrer au plus vite.* (Laboulaye)

(4) *Ce que je cherche d'abord ce n'est point ce qui sépare, c'est ce qui rapproche; ce n'est point la querelle, c'est l'accord.* (Dupanloup).

Bề ngoài — Apparence

— Thấy bề ngoài không rõ bề trong. (1)

— Không phải cái gì sáng lòa cũng là vàng cả. (2)

— Suốt đời mầy đừng nên coi mặt mà xem người. (3)

— Còn xa vẫn tưởng là chi,
Đến gần thì có ra gì nào đâu. (4)

— Đừng nên lấy bề ngoài mà xét người. (5)

— Những sự phán-đoán theo bề ngoài rất hay sai-lầm, mà tôi thấy người ta không chừa thì rất lấy làm lạ. (6)

— Ta càng ái-mộ chân-lý chừng nào, thì tất cả đều gì mà bề ngoài có cái vẻ chân-lý đều có thể mê-hoặc ta được chừng ấy. (7)

— Ta chớ nên tin cái bề ngoài. nó hay phỉnh-phờ. (8)

— Cái chân-lý có ích cho đời bao nhiêu, thì cái giả-dạng chân-lý lại làm hại bấy nhiêu. (9)

---

(1) 見其外不識其內。(楊雄傳)
Kiến kỳ ngoại bất thức kỳ nội (Dương-Hùng truyện)
(2) *Tout ce qui reluit n'est pas or.* (Proverbe français)
(3) *Garde-toi tant que tu vivras de juger les gens sur la mine.* (La Fontaine)
(4) *De loin c'est quelque chose,*
Et de près ce n'est rien. (La Fontaine)
(5) *Il ne faut pas juger les gens sur l'apparence.* (La Fontaine)
(6) *Les jugements sur les apparences sont si souvent renversés que je m'étonne qu'on ne s'en désaccoutume point.* (Mme de Sévigné)
(7) *Plus on aime la vérité, plus tout ce qui se couvre de ses apparences peut nous séduire.* (Massillon)
(8) *Ne vous fiez pas aux apparences, elles sont trompeuses.* (Fénelon)
(9) *La vérité a fait autant de bien dans le monde que ses apparences ont fait de mal.* (La Rochefoucauld)

Biện-bác (sự) — Nghị-luận (sự)

Raisonnement

— Nên tập nghị-luận cho quen. (1)

— Cần phải có những cái nguyên-lý đích-xác mới nghị-luận được. (2)

— Sự nghị-luận không phát-minh được cái chân-lý gì mới lạ ; nó chỉ làm cho những cái chân-lý người ta đã nghe đã biết rồi có ý nghĩa liên-lạc với nhau. (3)

— Sự biện-bác chỉ là một cái khí-cụ dùng để cải-hộ cho sự muội-lý cũng được, mà dùng để chứng-minh cho cái chân-lý cũng được. (4)

— Những người điên-cuồng đôi khi biện-bác cũng có mạch-lạc thứ-tự lắm (5)

— Hợp tất cả các lời biện-luận trong thế-giới lại cũng chưa bằng được một việc đã tầng thí nghiệm (6)

— Cái đều thiệt-hành chứng minh rõ ràng hơn những lời lý-luận. (7)

— Một cái đời hoàn-mỹ có thế-lực hơn một lời nghị-luận tối đích-xác. (8)

---

(1) *Il faut contracter par l'exercice l'habitude du raisonnement.* (Cicéron)

(2) *Il faut des principes justes pour raisonner.* (Mme de Staël)

(3) *Le raisonnement ne découvre aucune vérité nouvelle ; il lie seulement entre elles les vérités antérieurement perçues, connues.* (Lamennais

(4) *Le raisonnement n'est qu'un instrument aussi bon pour l'erreur que pour la vérité.* (V. Cousin)

(5) *Les fous mettent quelquefois beaucoup de suite dans leurs raisonnements.* (Lamennais)

(6) *Tous les raisonnements du monde ne vaudront jamais l'expérience d'un fait.* (Mme Monmarsan)

(7) *Des faits prouvent plus que les raisonnements.* (Benjamin Constant)

(8) *Une belle vie est plus puissante que le plus rigoureux raisonnement.* (Balzac)

Biện-biệt (*sự*) — Discernement

— Biết đều phải đều trái gọi là trí. (1)

— Trử cái trí biện-biệt ra, thì vật hiếm có hơn cả là kim-cương với trân-châu. (2)

— Biết phân-biệt thiện-ác, đạo ở đời chỉ có thế thôi. (3)

---

(1) 是 是 非 非 謂 之 智。(荀 子)

Thi thị phi phi vị chi trí. (Tuân-tử)

(2) *Après l'esprit de discernement, ce qu'il y a de plus rare, ce sont les diamants et les perles.* (La Bruyère)

(3) *Discerner le bien du mal, toute la science de la vie est là* (P. Janet)

Biết-ơn *(lòng)* — Reconnaissance

— Ăn cây nảo rảo cây ấy.

— Ăn miếng chả trả miếng bùi.

— Ơn sâu thì trả nghĩa sâu cho vừa.

— Ăn quả nhớ kẻ trồng cây,
Nảo ai vun quén cho mầy, mầy ăn.

— Ơn ai một chút chớ quên,
Phiền ai một chút đề bên cạnh lòng.

— Núp dưới bóng cây thì chớ bẻ ngành. (1)

— Cái ơn một bửa cơm cũng phải trả. (2)

— Làm ơn đừng nhớ làm chi,
Chịu ơn nên chớ quên đi mới là. (3)

— Người nảo mang ơn người mà không nở phụ, thì làm con ắt có hiếu, làm tôi ắt được trung. (4)

— Ăn lộc của người thì phải cứu hoạn-nạn cho người. (5)

— Làm ơn thì nín, thọ ơn thì nói. (6)

— Kẻ bội-bạc thì chỉ thọ-ân một lượt mà thôi; người nhớ ân thì hưởng ân được lâu dài. 7)

---

(1) 蔭其樹者不折其枝。(田饒)
Ấm kỳ thọ giả bất chiết kỳ chi. (Điền-nhiêu)

(2) 飯之德必償。(范睢)
Nhất phạn chi đức tất thường. (Phạm-Thư)

(3) 施恩莫念。受恩勿忘。(格言)
Thi ân mạc niệm, thọ ân vật vong. (Cách-ngôn)

(4) 受人恩而不忍負者。其爲子必孝。爲臣必忠。(司馬光)
Thọ nhân ân nhi bất nhẫn phụ giả, kỳ vi tử tất hiếu, vi thần tất trung. (Tư-mã-quang)

(5) 利其祿必救其禍。(左傳)
Lợi kỳ lộc tất cứu kỳ họa. (Tả-truyện)

(6) *Que celui qui a donné se taise; que celui qui a reçu parle.* (Proverbe espagnol

(7) *L'ingrat ne jouit qu'une fois du bienfait dont l homme reconnaissant jouit toujours.* (Sénèque)

— Nên biết ơn kẻ ân-nhơn lúc họ vắng mặt ; vì nếu có mặt họ mà biết ơn, thì thành như vì bó buộc mà phải biết ơn vậy. (1)

— Khi giúp việc cho người thì phải nhớ rằng: đời người ngắn-ngủi không nên lãng-phí một phút nào. (2)

— Những người có tình hễ gặp được nhịp đền ơn thì không khi nào bỏ qua. (3)

— Người mang ơn phải nên nhớ mãi,
Người làm ơn thì phải quên ngay. (4)

— Người biết ơn dẫu đã ơn trả nghĩa đền vẫn cứng chưa cho là xong nợ. (5)

— Sự biết ơn là đều cần nhứt của kẻ có tình. (6)

— Vì duyên cớ gì mà người ta làm ơn mặc lòng, kẻ biết ơn không nên dò xét làm chi. (7)

— Lòng biết ơn sinh ra tình yêu-mến; tình yêu-mến lại sinh ra lòng biết ơn. (8)

— Có lòng ghi-tạc công-ơn thì cái vui-thủ đã thọ-ân lại càng được thêm lâu dài. (9)

---

(1) *Soyez reconnaissant envers le bienfaiteur absent ; en sa présence, vous y semblerez un peu obligé* (**Ménandre**)

(2) *Dès qu'il s'agit de rendre service, il faut songer que la vie est courte et qu'il n'y a pas un instant à perdre.* (**Voltaire**)

(3) *Quand les personnes qui ont l'âme belle trouvent l'occasion de reconnaître un bienfait, elles ne la laissent pas échapper.* (**Vauvenargues**)

(4) *Celui qui a reçu des services doit s'en souvenir : celui qui les a rendus doit les oublier.* (**Boiste**)

(5) *L'homme reconnaissant est celui qui ne se croit pas quitte quand il a rendu service pour service.* (**H. Lemonnier**)

(6) *La reconnaissance est le premier besoin d'une belle âme.* (**Livry**)

(7) *Quelle que soit l'origine du bienfait, il ne sied pas à la reconnaissance d'en scruter les motifs.* (**De Lévis**)

(8) *La reconnaissance fait naître l'affection et l'affection fait naître la reconnaissance.* (**Laténa**)

(9) *La reconnaissance prolonge le plaisir que le bienfait causé.* (**J. Droz**)

— Kẻ biết ơn thì trong lòng được thỏa-thích, mà kẻ làm ơn thì trong lòng lại được thỏa-thích nghìn phần. (1)

— Người có đạo-đức thì bao giờ cũng biết ơn.. (2)

— Khi nào lòng ta tuân theo tiếng tri-ân chỉ-giáo thì chắc không bao giờ sai lầm. (3)

— Sự bội-nghĩa là một tính xấu, trái hẳn thiên-tính ; các loài-vật cũng còn biết ơn thay. (4)

---

(1) *La reconnaissance est douce pour qui la sent, mais mille fois plus douce pour celui qui en est l'objet.* (De Jussieu)

(2) *Les cœurs vertueux sont toujours reconnaissants.* (Mably)

(3) *Le cœur est certain de ne se tromper jamais quand il obéit à la voix de la reconnaissance.* (Bignon)

(4) *L'ingratitude est un vice contre nature ; les animaux mêmes sont reconnaissants.* (De Ségur)

Bình-tịnh *(tánh)* — Đắm-tánh *(sự)* — Calme

— Cái tâm có định thì lời nói được trọng hậu thư-thái ; cái tâm không định, thì lời nói khinh-suất gấp-gáp. (1)

— Muốn học thì cốt phải suy-nghĩ, muốn có tài thì cốt phải học ; không học thì tài không rộng, không suy-nghĩ thì học không thành. (2)

— Sự điềm-tĩnh đáng chuộng hơn cơn nhiều-loạn sinh ra vì tình-dục đáng say mê nhứt. (3)

— Ai nề chi kẻ ồn-ào, chỉ duy đắm-tánh mới đáng kính-phục. (4)

— Khi vì chí-khí mà nhẫn-thọ được những nỗi phiền-muộn riêng của mình mà điềm-nhiên, thì sự điềm nhiên ấy mới cao-thượng ; nhưng vì đối với sự phiền-muộn của kẻ khác một cách lãnh-đạm mà điềm-nhiên thì sự điềm-nhiên ấy chẳng qua là một cái lòng lợi-kỷ đáng khinh. (5)

— Người ta ở đời có theo chân-lý mới được bình-yên vô-sự. (6)

---

(1) 心定者其言重以舒。不定者其言輕以
Tâm định giả kỳ ngôn trọng dĩ thư ; bất định giả kỳ ngôn khinh dĩ
疾。(程頤)
tật. (Trình-Di)

(2) 學須靜也。才須學也。非學無以廣才。非靜無
Học tu tịnh dã, tài tu học dã, phi học vô dĩ quảng tài, phi tịnh vô
以成學。(孔明)
dĩ thành học. (Khổng-Minh)

(3) *Le calme est préférable au trouble des passions les plus séduisantes.* (J. J. Rousseau)

(4) *On ne respecte pas celui qui s'agite ; le calme seul esi imposant.* (Mme. De Staël)

(5) *Le calme est beau quand il vient de l'énergie qui fait supporter ses propres peines ; mais quand il naît de l'indifférence envers celles des autres, le calme n'est rien qu'une personnalité dédaigneuse.* (Mme de Staël)

(6) *On ne vit calme et sain que dans le vrai.* (Raspail)

— Trí-não phải bình-tịnh thì mới khảo-cứu được những khoa-học thâm-thúy. (1)

— Tâm trí bình-tịnh mới hưởng được hạnh-phúc thật. (2)

(1) *Pour des études calmes, il faut des esprits calmes.* (G. Sand)
(2) *Le vrai bonheur est dans le calme de l'esprit et du cœur.* (Ch. Nodier)

Bội-ơn (*lòng*) — Ingratitude

— Gà cỏ trở mỏ về rừng.

— Ở chùa rồi lại đốt chùa.

— Chưa khỏi vòng đá cong đuôi.

— Được chim bẻ ná, được cá quên nơm.

— Được bạn thì bỏ bè, được con trâu chậm chê me không cày.

— Khi xưa ăn đâu ở đâu,
Bây giờ được bí chê bầu hôi tanh.

— Giúp cho người, người ghi ơn vào cát, lấy của người, người tạc oán vào đồng. (1)

— Tôi khinh bỉ cái lòng bội-nghĩa vong-ân, cho là cái tật tối ty-hạ của tâm-tinh vậy. (2)

— Kẻ thích lấy điều ác đề đáp điều thiện, ấy mới thật là người bội-nghĩa vong-ân. (3)

---

(1) *Celui à qui tu as donné inscrit sa reconnaissance sur le sable; celui à qui tu as ôté inscrit sa haine sur l'airain.* (Maxime orientale)

(2) *Je méprise l'ingratitude comme le plus vilain défaut du cœur.* (Napoléon 1er)

(3) *Le véritable ingrat est celui qui éprouve du plaisir à rendre le mal pour le bien.* (St. Marc Girardin)

Buồn *(sự)* — Chagrin

— Khi vui non nước cũng vui,
Khi buồn sáo thổi kèn đôi cũng buồn.

— Bề thảm lấp mấy cho vừa.
Thành sầu biết phá bao giờ cho tan. (1)

— Những điều ưu-muộn của ta, thống-khổ của ta, tư-lự của ta, thường thường toàn là tại ta mà sinh ra cả. (2)

— Phần nhiều những điều thống-khổ nó đến mau như thế là chỉ vì ta đã đi đón nó nửa đường. (3)

— Bộc bạch được nỗi ưu-phiền của mình, tức là làm cho nỗi ưu-phiền nhẹ bớt. (4)

— Tận tâm lo giải sự ưu-phiền của người khác, thì quên được cái ưu-phiền của mình. (5)

---

(1) 填 不 滿 慾 海。 攻 不 破 愁 城。 (勸 戒 全 書)
Điền bất mãn dục hải ; công bất phá sầu thành. (Khuyến-giới-toàn-thơ.

(2) *Nos chagrins, nos peines, nos soucis nous viennent souvent de nous.* (J. J. Rousseau)

(3) *La plupart des peines n'arrivent si vite que parce que nous faisons la moitié du chemin.* (De Lévis)

(4) *Confier ses peines, c'est les alléger.* (Bonnin)

(5) *En se dévouant aux peines des autres, on oublie les siennes propres.* (G. Sand)

Cách-trí, Khoa-học, Học-vấn

Sciences

— Có xét các vật thì mới biết thấu sự-lý. (1)

— Có một vật ắt có một lý, ta nên bữa nay xét nghiệm một vật, bữa mai lại xét-nghiệm một vật. (2)

— Có học-vấn mà không có lương-tâm, thế là hủy hoại tinh thần. (3)

— Khoa-học cách-trí thiệt hại cho những người không biết khoa-học nhơn-ái. (4)

— Học-vấn tức là biết chân-lý. (5)

— Người càng học thông càng biết mình còn dốt-nát vô cùng. (6)

— Khoa-học cần-thiết nhứt cho đời người là tự biết mình. (7)

— Các khoa-học là con của thời-gian. (8)

— Chẳng có sự tấn-hóa nào về khoa-học mà không có ảnh-hưởng đến tư-tưởng. (9)

---

(1) 物格而後知至。(大學)
Vật cách nhi hậu tri chí. (Đại-học)

(2) 有一物必有一理。今日格一物。明日格一物。(程子)
Hữu nhứt vật tất hữu nhất lý, kim nhật cách nhất vật minh nhật cách nhất vật. (Trình-tử)

(3) *Science sans conscience n'est que ruine de l'âme.* (Rabelais).

(4) *Les sciences sont dommageables à qui n'a pas la science de bonté.* (Montaigne)

(5) *La science c'est la connaissance de la vérité.* (Herschel)

(6) *Beaucoup de science découvre à l'homme sa vaste ignorance.* (Young)

(7) *La science la plus nécessaire à la vie humaine, c'est de se connaître soi-même* (Bossuet)

(8) *Les sciences sont filles du temps.* (Brillat Savarin)

(9) *Il n'est point de progrès dans les sciences qui n'aille se faire sentir dans les idées.* (Littré)

— Khoa-học là công-nghiệp của nhiều thế kỷ. (1)

— Khoa-học như một cánh đồng mà hễ người đi tới bao nhiêu thì giới-hạn lại lùi xa ra bấy nhiêu. (2)

— Biên-giới của khoa-học cũng giống như đường chân trời ; ta càng lại gần, nó càng thụt lui. (3)

— Ở đời nay mục đích khoa-học là chữa điều ác và đôi khi dùng nó để bổ-ích cho điều thiện. (4)

Bất cứ việc gì, thà dốt đặc còn hơn hay chữ lỏng. (5)

— Trong một thời-gian ngắn-ngủi, mà nhờ khoa học có được cái sự kinh-nghiệm của nhiều thế kỷ.(6)

— Khoa-học là cái kết-quả của các điều thí-nghiệm của nhân-loại (7)

— Tất cả các khoa-học đều giúp vào sự khai hóa trên hoàn cầu. (8)

---

(1) *La science est l'œuvre des siècles.* (Guizot)

(2) *La science est un champ dont les limites reculent à mesure qu'on s'avance.* (A. Fée)

(3) *Les limites des sciences sont comme l'horizon : plus on en approche plus elles reculent.* (Mme Necker)

(4) *Un des offices de la science en ce monde est de guérir le mal et souvent de l'employer au bien.* (J. Simon)

(5) *En toutes choses, l'ignorance même est préférable à la fausse science.* (J. Simon)

(6) *La science donne en peu de temps l'expérience de plusieurs siècles.* (D'Aguesseau)

(7) *La science est le résultat des expériences faites par l'humanité.* (Buchez)

(8) *Toutes les sciences concourent à civiliser la terre.* (J. Droz)

Can-đảm *(lòng)* — Courage

— Thật vàng sợ chi lửa,

— Có chí làm quan, có gan làm giàu.

— Gỗ lim săng cứng khó bào,
Người khôn mắc nạn chẳng nao tấm lòng.

— Đánh giặc tuy có trận mà mạnh làm đầu. (1)

— Trong cơn hoạn-nạn mới biết người hảo kiệt. (2)

— Năm không lạnh thì không biết cây tùng cây bách, việc không khó thi không biết người quân-tử. (3)

— Thật can-đảm không phải là liều chết, mà chính là chống-chọi trong lúc tai nạn. (4)

— Khi bàn Triều chẳng thiếu vai,
khi cần làm việc mới hay không người. (5)

— Người dõng-cảm thì trong khi nguy-biến cũng cứ vững lòng phán-đoán như khi bình-thường. (6)

---

(1) 戰雖有陣。而勇爲本。(墨子)
Chiến tuy hữu trận, nhi dõng vi bổn. (Mặc-tử)

(2) 於患難見豪傑。(魏禧)
Ư hoạn nạn kiến hảo kiệt. (Ngụy-hy)

(3) 歲不寒無以知松柏。事不難無以知君子。
Tuế bất hàn vô dĩ tri tùng bách, sự bất nan vô dĩ tri quân-tử. (荀子)
(Tuân-tử)

(4) *Le vrai courage ne consiste pas à appeler la mort, mais à lutter contre l'infortune.* (Sénèque)

(5) *Ne faut-il que délibérer,*
La Cour en conseillers foisonne ;
Est-il besoin d'exécuter,
L'on ne rencontre plus personne. (La Fontaine)

(6) *Le brave conserve son jugement au milieu du péril avec autant de présence d'esprit que s'il n'y était pas.* (La Rochefoucauld)

— Thật dỏng-cảm không bao giờ chịu thất bại. (1)

— Thật can-đảm cốt trước phải dò xét mọi điều nguy hiểm, phỏng gặp cơn đáng liều thì liều ngay. (2)

— Gan liều chết chỉ là gan một lúc, tánh kiên-nhẫn mới là dỏng-khí. (3)

— Tánh can-đảm không thể mạo-trang được; đó là một cái đức-tánh không thể giả-dối được. (4)

— Đã có lòng dỏng-cảm, có chí quyết-định, thì chẳng còn có cái giới-hạn nào mà không thể đạt-đáo được, cũng chẳng còn có cái kiết-quả nào mà không thể không hy-vọng. (5)

— Thật can-đảm cốt nhứt phải vững-dạ và biết định-tỉnh trong cơn nguy-cấp. (6)

— Chí-khí cao-thượng thì dầu gặp cảnh-ngộ thuận hay nghịch cũng hết sức gảnh-vác. (7)

— Người thiệt dỏng-cảm là người khi cần phải mạo-hiểm thì bao giờ cũng sẵn lòng mạo-hiểm, và định tâm an trí chờ sự nguy-hiểm đến nơi. (8)

---

(1) *Le vrai courage ne se laisse jamais abattre* (Fénelon)

(2) *Le vrai courage consiste à envisager tous les périls et à les mépriser quand ils sont nécessaires.* (Fénelon)

(3) *Le courage qui nous jette dans la mort n'est que le courage d'un instant ; la patience est le courage de la vertu.* B. De St Pierre)

(4) *Le courage ne se contrefait pas : c'est une vertu qui échappe à l'hypocrisie.* (Napoléon 1er)

(5) *Avec du courage et de la volonté, il n'y a pas de limite que l'on ne puisse atteindre, point de résultat qu'on ne doive espérer.* (Napoléon 1er)

(6) *Le vrai courage est, avant tout, le sang froid et la possession de soi-même dans le danger.* (V. Cousin)

(7) *La grandeur d'âme consiste à être supérieur aux évènements favorables ou contraires.* (Bonnin)

(8) *Le vrai brave est celui qui, toujours prêt à affronter le danger quand il le faudra, attend sans inquiétude et impatience qu'il se présente pour le braver.* (St Réal)

— Sự can-đảm là một cái đức nó khiến mình nghĩ đến công-việc phải làm, sự thống-khổ phải đảm-đương, đều trở ngại phải áp-phục, đều hoạn-nạn phải nhẫn-thọ, mà vẫn không khủng-khiếp. (1)

(1) *Le courage est une vertu qui nous porte à envisager sans crainte, le travail à accomplir, la souffrance à endurer, les obstacles à vaincre, les malheurs à supporter.* (A. Poignet)

Cẩn-mật *(tánh)* — **Discrétion**
Bất-cẩn *(tánh)* — **Insdiscrétion**

— Một miệng kín, chín miệng hở.

— Giữ miệng lỏ, ai giữ được miệng họ-hàng.

— Việc người thì sáng, việc mình thì quáng.

— Khi nào nên nói, thì mới nói. (1)

— Chớ nói lắm, nói lắm thì lỗi lắm. (2)

— Muốn đem việc kín-đáo của người cùng chuyện xấu-xa trong nhà người nói ra, ắt phải gặp tai biến phi thường. (3)

— Giữ miệng kín như miệng bình ; phòng ý vững như bức thành (4)

— Thấy người nói riêng, chớ nên nghe trộm. (5)

— Người kín miệng là người khôn. (6)

— Biết sự bí mật mà không nói ra, biết dùng thời giờ cho có ích, bị người nhục-mạ mà nhẫn-nhịn được, tôi thiết tưởng đó là những đều khó nhứt cho người đời vậy. (7)

---

(1) 辰 然 後 言。 (論 語)
Thời nhiên hậu ngôn. (Luận-ngữ)

(2) 無 多 言。 多 言 多 過。 (孔 子)
Vô đa ngôn, đa ngôn đa quá. (Khổng-tử)

(3) 好 說 人 陰 私 事 及 閨 門 醜 惡 者。必 遭 奇 禍。
Hiếu thuyết nhân âm tư sự cập quê môn xú ác giả, tất tao kỳ họa. (史 典)
(Sử điển)

(4) 守 口 如 瓶。 防 意 如 城。 (富 弼)
Thủ khẩu như bình, phòng ý như thành. (Phú-Bật)

(5) 見 人 耳 語。不 可 竊 聽。 (荊 園 小 語
Kiến nhơn nhĩ ngữ, bất khả thiết thính. (Kinh viên tiểu ngữ)

(6) *Celui qui relient ses lèvres est prudent.* (Maxime française)

(7) *Taire un secret, bien employer son temps et supporter les injures, voilà ce que je crois de plus difficile à l'homme.* (Chilon)

— Cái nguyên-tắc thứ nhứt là nói cho thành thực, vậy thì cái nguyên-tắc thứ nhì là nói phô cho cần-thận. (1)

— Người bất-cần như bức thơ đã khai-phong thì ai cũng có thể đọc được. (2)

— Có tánh cần-mật, tức là việc gì ở đời cũng để ý nghe mà không bao giờ nói ra (3)

— Tánh bất-cần tất do tại thói đa-ngôn mà sinh ra. (4)

— Người nào biết giữ-gìn lời nói của mình thì tránh được nhiều mối khổ-tâm. (5)

---

(1) *Comme la première règle est de parler avec vérité, la seconde est de parler avec discrétion.* (Pascal)
(2) *Un homme indiscret est une lettre décachetée : tout le monde peut la lire.* (Chamfort)
(3) *Avoir de la discrétion, dans le monde, c'est tout entendre et n'en jamais rien dire.* (St-Prosper)
(4) *L'indiscrétion est la conséquence obligatoire du bavardage.* (Mme Monmarsan)
(5) *L'homme maître de sa langue s'épargne de grands chagrins* (Grimm)

Cẩn thận *(tánh)* — Prudence

— Chim nhát là chim sống

— Cầm dao lâu ngày đứt tay.

— Khôn thì sống, bống thì chết.

— Khôn thì khỏi, dại thì mắc.

— Ngỏ cửa thì gió lọt vào.

— Người đời phải xét thiệt hơn,
Đừng nghe tiếng sảo tiếng đờn mà sai.

— Chim khôn lánh bẫy lánh dò,
Người khôn lánh chốn hồ đồ mới khôn.

— Mua cá thì phải xem mang ;
Mua bầu xem cuống mới toan khỏi lầm.

— Ai đã biết mạng người là quí,
Không bao giờ đứng dưới tường cao. (1)

— Chớ chắp cánh cho cọp, sợ bay vào làng, chọn người mà ăn. (2)

— Chớ nên đặt ngón tay ở giữa gỗ cây và vỏ cây. (3)

— Sự cẩn thận là mẹ đẻ sự chắc-chắn. (4)

— Chớ bỏ mồi theo bóng. (5)

---

(1) 知 命 者 不 立 於 巖 牆 之 下。(孟子)
Tri mạnh giả bất lập ư nham tường chi hạ. (Mạnh-tử)

(2) 毋 虎 傅 翼。將 飛 入 邑。擇 人 而 食。(逸 周 書)
Vô hổ phó dực, tương phi nhập ấp, trạch nhân nhi thực. (Dật châu thư)

(3) *Il ne faut pas mettre le doigt entre le bois et l'écorce.* (Proverbe français)

(4) *La prudence est la mère de la sûreté.* (Proverbe français)

(5) *Il ne faut pas lâcher la proie pour l'ombre.* (La Fontaine)

– Người khôn gặp đều gì chưa biết chửa rỏ thì không tin. (1)

— Bất kỳ việc gì cúng phải suy xét nó kết cục ra sao. (2)

— Cần-thận là cách lo xa phải lẽ. (3)

— Ở đời bất cứ việc gì cúng có giới-hạn, kẻ cần-thận không nên tự tiện mà vượt qua. (4)

– Cần-thận là cái lái của tinh-thần. (5)

— Tánh cần-thận là cái kết-quả của sự suy-nghĩ, lại nhờ có sự kinh-nghiệm nữa. (6)

— Tánh cần-thận không phải là đứng làm thử đều gì cả, mà chính là dám làm, và làm cho hợp-thời. (7)

---

(1) ..... *de tout inconnu,*
Le sage se méfie. (La Fontaine)
(2) *En toute chose, il faut considérer la fin.* (La Fontaine)
(3) *La prudence est une prévoyance raisonnable.* (Vauvenargues)
(4) *Il y a à tout un terme que la prudence ne doit pas se permettre d'outre-passer.* (Grimm)
(5) *La prudence est le gouvernail de l'âme.* (Alibert)
(6) *La prudence est le fruit de la réflexion aidée de l'expérience.* (De Ségur.
(7) *La prudence n'est pas de ne rien tenter, mais de savoir oser et à propos* (E. de Girardin)

Con ; con nít — Enfants

a) — Con, con nit. — Enfants

— Trẻ con qui hồ nuôi được đức-chánh. (1)

— Lúc trẻ con nuôi được đức chánh. ấy là cái chỗ khỉ công làm nên thánh hiền. (2)

— Trẻ con không phải đứa nào cũng như đứa nấy cả : đứa thì cần phải hạn chế, đứa lại cần nên thúc-dục. (3)

— Đối với trẻ con, ta phải nên thận-trọng hết sức. (4)

— Trẻ con ta, ta muốn sao thì nó trở nên vậy. (5)

— Xét đoán một đứa con nit, thì nên xét theo tâm tánh của nó hơn là xét theo việc làm. 6)

— Con nit bao giờ cũng có thiên-tư học được. (7)

— Tinh khinh-động của trẻ con nhứt thiết không phải tạo-hóa sinh ra mà chính là tại nơi huấn-luyện vụng-về. (8)

---

(1) 童 蒙 貴 養 正。 (朱 熹)
Đồng mông quí dưỡng chánh. (Châu-Hy)

(2) 蒙 以 養 正 聖 功 也。(易 經)
Mông dĩ dưỡng chánh thánh công dã. (Dịch Kinh).

(3) *Les enfants ne sont pas tous les mêmes : l'un a besoin du frein, l'autre de l'éperon.* (Cicéron)

(4) *Nous devons à l'enfance le plus grand respect* (Juvénal.

(5) *Nos enfants sont ce que nous voulons qu'ils soient.* (Térence)

(6) *Il faut juger un enfant moins sur ses actions que sur ses sentiments* (Mme de Rémusat.

(7) *L'enfance est toujours apte à apprendre.* (J. J. Rous-eau)

(8) *Le caprice des enfants n'est jamais l'ouv age de la nature, mais d une mauvaise discipline.* (J. J. Rousseau)

— Tiền-đồ của trẻ con phần nhiều đo nơi cha mẹ : có một cái gia-tài còn quan-hệ hơn của-cải nữa, là phẩm-cách của người. (1)

— Cái gì trẻ con có úy-phục thì nó mới tôn kính. (2)

— Trẻ con nhứt thiết không phải là một cái ốc trống trơn đâu; nó vốn hay nghị-luận, hỏi-han, nghi-ngờ, tìm-tòi. (3)

- Trẻ con hay quạu, ngày sau thành ra nham hiểm, hay sát-trách, hay hoài-oán, hay tật-đố và hay độc-ác. (4)

— Không ai có thể săn-sóc con lúc con còn thơ-ấu cho hơn mẹ được. (5)

— Sự thương tâm đau-đớn nhứt, là sự thương tâm của một người cha gặp đứa con vô-hạnh. (6)

---

(1) *L'avenir des enfants est en grande partie dans les parents : il y a un héritage encore plus important que celui de leur bien, c'est celui de leurs qualités.* (Mignet)

(2) *L'enfant ne respecte que ce qu'il craint.* (A. Fée)

(3) *L'enfant n'est jamais une table rase ; il commente, il interroge, il doute, il cherche.* (G. Sand)

(4) *L'enfant maussade devient sournois, grondeur, rancunier, envieux, méchant.* (Mme Monmarsan)

(5) *Personne mieux qu'une mère ne peut s'occuper de l'enfance de son fils.* (Mme Romieu)

(6) *La plus cruelle blessure est celle qu'un père reçoit de la mauvaise conduite de ses enfants.* (St-Prosper)

b) Bổn phận đối với cha mẹ

Devoirs envers les parents

1° Yêu mến cha mẹ

Affection envers les parents

— Dạy con con chớ quên lời,
Mến yêu cha mẹ suốt đời chớ quên.

— Công mẹ mang nặng đẻ đau,
Ăn cay uống đắng biết bao công trình.

— Khuyên ai thương lấy mẹ già.
Sống mà ngồi đó bằng ba của tiền.

— Có cha có mẹ thì hơn,
Không cha không mẹ như đờn đứt dây.

— Nhở ơn chín chữ cao sâu,
Một ngày một ngã bóng dâu tà tà. (Nguyễn-Du)

— Xưa tôi ở với mẹ cha,
Mẹ cha yêu dấu như hoa trên cành.

— Em thời đi cấy ruộng bông,
Anh thời đi cắt để chung một nhà.

Đem về phụng dưỡng mẹ cha,
Muôn đời tiếng hiếu người ta còn truyền.

— Yêu mến cha mẹ suốt đời. (1)

— Làm con lấy hiếu làm đầu. (2)

— Làm con ở với mẹ cha,
Hết lòng hiếu thảo mới là đạo con. (3)

— Làm con phải biết hiếu thảo với cha mẹ. (4)

---

(1) 終 身 慕 父 母。(孟 子)
Chung thân mộ phụ mẫu. (Mạnh-tử)

(2) 爲 人 子 孝 爲 先。(關 聖 經)
Vi nhân tử hiếu vi tiên. (Quan-Thánh kinh)

(3) 爲 人 子 止 於 孝。(大 學)
Vi nhơn tử chỉ ư hiếu. (Đại-Học)

(4) 孝 於 親 所 當 識。(三 字 經)
Hiếu ư thân sở đương thức. (Tam-tự-kinh

— Thương thay cha mẹ, sinh ta khổ nhọc. (1)

— Con nít đương tuổi bồng-bế cũng biết thương yêu cha mẹ. (2)

— Mẹ nằm bên ướt, con nằm bên rảo. (3)

— Khiến con ăn uống cho no,
Thương con thân mẹ chẳng lo đói lòng. (4)

— Bổn phận làm con, phải lấy chữ hiếu làm đầu. (5)

— Đạo làm con bất kỳ lớn bé,
Phải kính tôn cha mẹ suốt đời. (6)

— Cái đời của ta, tức là cha mẹ ta cho ta. (7)

— Lòng hiếu thảo và lòng tử-thiện đều là những cái đức thơm hơn cả. (8)

---

(1) 哀哀父母。生我劬勞。(詩經)
Ai ai phụ mẫu, sinh ngả cù-lao. (Thi-kinh)

(2) 孩提之童。無不知愛其親。(孟子)
Hài đề chi đồng, vô bất tri ái kỳ thân. (Mạnh-Tử)

(3) 慈母身居隰。將兒以就乾。(佛經)
Từ mẫu thân cư thấp, tương nhi dĩ tựu can. (Phật kinh)

(4) 但令兒子飽。慈母不辭饑。(佛經)
Đản linh nhi tử bảo, từ mẫu bất từ ky. (Phật kinh)

(5) *L'amour filial est le premier des devoirs.* (Maxime française)

(6) *L'enfant, à tout âge, doit honneur et respect à son père.* (Code civil français)

(7) *Nous devons notre vie à ceux qui nous l'ont donnée.* (Guyau)

(8) *La piété filiale et la bienfaisance sont les plus suaves de toutes les vertus.* (Beauchène)

2°) Vâng lời cha mẹ

Obéissance aux parents

— Con ngoan làm sang cha mẹ.

— Con khôn đẹp mặt mẹ cha, con dại nhuốc-nha mọi bề.

— Cả không ăn muối cá ươn,
Con cãi cha mẹ trăm đường con hư.

— Đi phải thưa, về phải trình. (1)

— Cha đòi phải đi ngay. (2)

— Can giản mà thấy lòng cha mẹ không nghe theo, thời kính mà không giảm trái. (3)

— Làm con không hòa thuận cha mẹ, chưa phải đạo làm con. (4)

— Con cái khôn ngoan, vẻ vang cha mẹ. (5)

— Vâng lời chậm-chạp, tức là không vâng lời. (6)

— Trẻ con vâng lời cốt để giữ mình. (7)

---

(1) 出必告。反必面。(禮記)
Xuất tất cáo, phản tất diện. (Lễ-ký)

(2) 父召無諾。(禮記)
Phụ triệu vô nặc (Lễ-ký)

(3) 見志不從。又敬不違。(孔子)
Kiến chí bất tùng, hựu kính bất vi. (Khổng-tử)

(4) 不順乎親。不可以爲子。(孟子)
Bất thuận hồ thân, bất khả dĩ vi tử. (Mạnh-ử)

(5) *L'enfant sage est l'orgueil des parents.* (Proverbe français)

(6) *Ce n'est pas obéir qu'obéir lentement.* (Maxime française)

(7) *L'obéissance est la sauvegarde de l'enfant.* (Maxime française)

3) *Kính trọng cha mẹ*

Respect dû aux parents

— Thờ cha kính mẹ ấy là người khôn.

— Tu đâu cho bằng tu nhà,
Thờ cha kính mẹ, mới là chơn-tu.

— Ở với cha mẹ phải hết lòng tôn kính. *(1)*

— Lúc còn sống, phải lấy lễ thờ cha mẹ. *(2)*

— Không kính cha mẹ gọi là trái lễ. (3)

— Kính trọng cha mẹ, mấy cũng không cùng (4)

---

(1) 居 則 致 其 敬。（孔 子）
Cư tắc trí kỳ kỉnh. (Khổng-tử)

(2) 生 事 之 以 禮。（孔 子）
Sanh sự chi dĩ lễ. (Khổng-tử)

(3) 不 敬 乎 親。謂 之 悖 禮。（孔 子）
Bất kỉnh hồ thân, vị chi bội lễ. (Khổng-tử)

(4) *Le respect dû aux parents n'a point de terme.* (Grimm)

4°) *Biết ơn cha mẹ*

Reconnaissance envers les parents

— Cơm nặng áo dày,
— Sớm viếng túi thăm.
— Ơn cha mẹ bằng trời bằng biển.

— Tim vàng tim bạc, khốn tim mẹ cha.

— Cha mẹ nuôi con biển hồ lai-láng.

— Có nuôi con mới biết ơn cha mẹ.

— Cha sinh mẹ dưỡng, đức cù-lao lấy lượng nào đong.

— Công cha như núi Thái-sơn,
Nghĩa mẹ như nước trong nguồn chảy ra.

— Đạo làm con dập-diu dưới gối,
Miếng ngọt bùi sớm tối dâng đưa.

— Lấy chi đền nghĩa mẹ thầy.
Cưu mang chín tháng mười ngày sinh ra.

— Con có cha như nhà có nóc,
Con có mạ như thiên hạ có vua.

— Hạt mưa sả nghĩ phận hèn,
Liều đem tấc cỏ quyết đền ba xuân.

— Đội ơn chín chữ cù-lao,
Sinh thành kể mấy non cao cho bằng.

— Cây khô chưa dễ mọc chồi,
Bác mẹ chưa dễ ở đời với ta.

— Sanh ra chút phận mả đảo,
Công thầy nghĩa mẹ đời nào trả xong.

— Bao giờ cá gáy hóa rồng,
Đền ơn cha mẹ ẵm bồng ngày xưa.

— Cám thương phụ mẫu muôn phần,
Miệng nhai cơm búng lưỡi lần cá xương.

— Ở cùng cha mẹ hằng ngày,
Sao cho hết sức thảo ngay mới là. (1)

— Tấm lòng cha mẹ thương con,
Thật là châu đáo không còn thiếu chi. (2)

— Ơn cha nghĩa mẹ thế nào ?
Sâu thì sánh bể mà cao sánh trời. (3)

— Cha mẹ khó nhọc biết bao. (4)

— Hy-sanh và xả-thân vì con, cái đời một người mẹ là thế. (5)

— Con làm đều lành thì cha mẹ vui sướng. (6)

---

(1) 事 父 母 能 竭 其 力。(子 夏)
Sự phụ mẫu năng kiệt kỳ lực. (Tử-hạ)

(2) 父 母 愛 子 之 心 無 所 不 至。(子 夏)
Phụ mẫu ái tử chi tâm vô sở bất chí. (Tử-hạ)

(3) 父 母 恩 何 似。高 深 齊 二 儀。(佛 經)
Phụ mẫu ân hà tợ, cao thâm tề nhị nghi. (Phật-kinh)

(4) 父 母 劬 勞 苦。(佛 經)
Phụ mẫu cù lao khổ. (Phật-kinh)

(5) *Sacrifice et dévouement, voilà la vie d'une mère.* (Maxime française)

(9) *Faites le bien et vous ferez le bonheur de vos parents.* (Guyau)

5o *Giúp đỡ cha mẹ*

Aide aux parents

— Trẻ cậy cha, già cậy con.

— Con cái nên danh thi cha mẹ ấm thân.

— Đói lòng ăn trái ổi non,
Nhịn cơm nuôi mẹ cho tròn nghĩa xưa.

— Khi thường thăm viếng chẳng rời,
Khi cơn mưa nắng ấy thời thuốc thang.

— Một mai gặt lúa ra về,
Thờ cha kính mẹ nhiều bề hiếu trung.

— Lúc sống thì chẳng cho ăn,
Để đến khi chết làm văn tế ruồi.

— Nuôi con khó nhọc đến giờ,
Trưởng thành con phải biết thờ hai thân.

— Thức khuya dậy sớm cho cần,
Quạt nồng ấp lạnh giữ phần đạo con.

— Dưỡng nhi đải lão. (1)

— Gia bần tri hiếu tử. (2)

— Con muốn nuôi mà cha mẹ chẳng chờ. (3)

— Nay mầy hiếu thuận mẹ cha,
Sanh con rồi cũng thành ra như mầy. (4)

---

(1) 養兒待老。(諺語)
(2) 家貧知孝子。(明心)
(3) 子欲養而親不逮。(皐魚)
Tử dục dưỡng nhi thân bất đãi. (Cao-ngư)
(4) 爾能孝順爾子孝。(關聖經)
Nhĩ năng hiếu thuận nhĩ tử hiếu. (Quan-Thánh kinh)

6o *Thật thà với cha mẹ*

Franchise envers les parents

— Đá lòng tri quá thì nên. (Nguyễn-Du)

— Trung thành một dạ không phai,
Nói ngay ở thật chớ sai tơ hào.

— Làm con chớ dối cha mẹ. (1)

— Có lỗi thi phải thú thật. (2)

— Làm con không nên dấu cha dấu mẹ bao giờ. (3)

(1) 休 欺 父 母。(關 聖 經)
Hưu khi phụ mẫu. (Quan-Thánh kinh)

(2) *Il faut avouer sa faute.* (Proverbe français)

(3) *L'enfant ne doit point avoir de secrets ni pour son père ni pour sa mère* (A. Pinet)

Con gái — Jeune fille

— Gái thì giữ lấy chữ trinh,
Siêng-năng, chín-chắn, trời dành phúc cho.

— Ngồi trong cửa sổ chạm rồng,
Chăn loan, gối phụng, không chồng mà chi.

— Trai thì trung hiếu làm đầu,
Gái thì tiết hạnh là câu trong mình.

— Gái thì giữ việc trong nhà,
Khi vào canh-cửi, Khi ra thêu-thùa.

— Nên làm thế nào cho con gái hiểu rằng chỉ có khôn ngoan, nết-na, đoan-chính thì mới đẹp lòng người mà người mới kính trọng mà thôi. (1)

— Sự học-vấn của kẻ nữ-nhi cũng có thể mà cũng nên vững-vàng như sự học của kẻ nam-tử vậy.(2)

— Con gái nhờ chơi « poupée » mà học tập cách xử thế. (3)

— Người con gái có duyên thì tánh-tình ôn-nhã, hòa khí phải cách, mặt-mũi tươi cười, mà tươi cười là cốt để vui lòng người. (4)

— Kẻ thiếu-nữ không nghe lời mẹ thế là đã sớm có cái não tự-do nguy-hiểm. (5)

— Phần nhiều kẻ thiếu-nữ hư thân là vì tánh tọc-mạch hơn là vì ái-tình. (6)

---

(1) *Il faut faire comprendre aux filles qu'elles ne peuvent plaire et se faire respecter que par leur sagesse, leur pudeur et leur modestie.* (Epietète)
(2) *L'instruction de la jeune fille peut et doit être aussi solide que celle de l'homme.* (Mme Romieu).
(3) *C'est avec leurs poupées que les jeunes filles font l'apprentissage de la vie.* (Maquet)
(4) *La jeune fille grâcieuse, c'est celle qui est grâcieuse avec âme, prévenante avec mesure, riante avec l'intention de complaire.* (Théry)
(5) *La jeune fille qui désobéit à sa mère prend de bonne heure un dangereux esprit d'indépendance.* (Théry)
(6) *La curiosité a perdu plus de jeunes filles que le penchant.* (Mme de Puisieux)

Cọng-sản *(chủ nghĩa)* — Communisme.
Vô-chánh-phủ *(chủ nghĩa)* — Anarchie

— Dân sinh có lòng dục, không có người làm chủ thì loạn. (1)

— Vật không đều nhau là lẽ tự nhiên của vật, nếu ép cho bằng nhau cả, thì loạn thiên-hạ. (2)

— Từ xưa đến nay người ta chưa hề tìm ra được phương kế gì để cho tàu trương buồm vượt qua khỏi biển hiểm nguy mà không nhờ đến kẻ hướng-đạo, chỉ-huy. (3)

— Vì lẽ trật-tự hơn hỗn-loạn, nên tôi kết-luận rằng: không gì tệ bằng vô-chánh-phủ, nghĩa là sống mà không có chánh-thể, không có pháp-luật. (4)

— Chủ-nghĩa nhứt-luật cọng-sản và chủ-nghĩa nhứt-luật cá-nhân đều là hai cái chủ-nghĩa mậu-ngộ như nhau. (5)

— Chủ-nghĩa cọng-sản là đồng nghĩa với chủ-nghĩa hư-không. (6)

---

(1) 民 生 有 欲。無 主 乃 亂。 (書 經)
Dân sinh hữu dục vô chủ nãi loạn. (Thư-kinh)

(2) 物 之 不 齊。物 之 情 也。比 而 同 之。是 亂 天 下 也。 (孟 子)
Vật chi bất tề, vật chi tình dã, tỉ nhi đồng chi, thị loạn thiên hạ dã. (Mạnh-Tử)

(3) *Jusqu'ici on n'a pas trouvé moyen de faire voguer un navire à pleines voiles, par les mers les plus dangereuses, sans pilote ni commandant.* (Renan)

(4) *De ce que l'ordre est meilleur que la confusion, je conclus qu'il n'y a rien de pire que l'anarchie, c'est-à-dire de vivre sans gouvernement et sans lois.* (Bossuet)

(5) *Communisme absolu et individualisme absolu sont également absurdes* (Collins)

(6) *Communisme est synonyme de nihilisme.* (Proudhon)

— Chủ-nghĩa cọng-sản không thích-hợp với nhơn-tánh. (1)

— Các chủ-nghĩa hư-không, vô chánh-phủ, cọng-sản, lấy thực-hành mà xét, thì tựu-trung toàn là chỉ mượn cái giả-danh đại-đồng để cự-tuyệt các nghĩa-vụ tối-yếu, và để quảy lui về thời-kỳ giả-man mà thôi. (2)

— Chủ-nghĩa cọng-sản làm tuyệt-giệt sự tự-do, vì theo chủ-nghĩa ấy thì không ai được tự-do hành-động. (3)

— Ở giữa công-dân xã-hội, việc quân-sản là một việc nhất-thiết không thể làm được. (4)

— Có quyền-lợi mà không có nghĩa-vụ, tức là rối loạn. (5)

— Sự trọng tài-sản và sự trọng tự-do, hai điều ấy khi nào cũng đi ngang nhau luôn. (6)

---

(1) *Les systèmes des communistes ne cadrent pas avec la nature humaine.* (Michel Chevalier)

(2) *Sous les fausses apparences d'une justice universelle, nihilisme, anarchisme, communisme ne sont, dans la réalité des faits, que la négation des devoirs les plus essentiels et qu'un retour à l'animalité.* (X X X)

(3) *Le communisme anéantit la liberté puisqu'il ne laisse à personne la libre disposition de son travail.* (F. Bastiat)

(4) *L'égalité des biens est essentiellement impossible dans la société civile.* (Robespierre)

(5) *Le droit sans le devoir, c'est l'anarchie.* (Lamennais)

(6) *Le respect de la propriété et le respect de la liberté ont constamment marché de front.* (Michel Chevalier)

Công-bằng (*lẽ*) — Justice

— Suy bụng ta ra bụng người.

— Suy ta ra người, máu bỏ cũng như tiết dê.

— Nơi mỏ nơi béo lại bồ,
Nơi mô nơi đề xương khô cốt tàn.

— Pháp bất vị thân.

— Thương nhau thi để trong lòng,
Việc quan thi cứ phép công mà làm.

— Khôn ngoan tính trọn mọi bề,
Chẳng cho ai lận chẳng hề lận ai.

— Kỷ sở bất dục, vật thi ư nhân. (1)

— Tài thượng phân minh thị trượng-phu. (2)

— Của bất nghĩa mà giàu-sang,
Ta coi như đám mây tàn mà thôi. (3)

— Người mạnh chở lấn-lướt kẻ yếu. (4)

— Công bằng là người ta với mình không khác chi nhau. (5)

— Bất dĩ tư hại công. (6)

— Lòng ta như cái cân, không vì ai mà cao thấp được. (7)

---

(1) 已 所 不 欲。勿 施 於 人。(孔 子)
(2) 財 上 分 明 是 丈 夫。(明 心)
(3) 不 義 而 富 且 貴。於 我 如 浮 雲。(孔 子)
Bất nghĩa nhi phú thả quí, ư ngã như phù vân. (Khổng-Tử)
(4) 強 莫 陵 弱。(幼 學)
Cường mạc lăng nhược. (Ấu học)
(5) 公 則 人 已 不 隔。(朱 子)
Công tắc nhân kỷ bất cách. (Chu-Tử)
(6) 不 以 私 害 公 (義 勇)
(7) 我 心 如 秤 不 能 爲 人 低 昂。(諸 葛 亮)
Ngã tâm như xứng, bất năng vị nhân đê ngang. (Gia-cát-Lượng)

— Trời đất không che chở riêng ai, mặt trời, mặt trăng không soi sáng riêng ai. (1)

— Người quân tử trọng nghĩa, mà kẻ tiểu-nhân thi trọng lợi. (2)

— Giết một người vô tội, không phải là nhân; lấy của người ta, không phải là nghĩa. (3)

— Công bằng quí hơn tài năng. (4)

— Muốn người ở công bằng với mình, thì mình phải công bằng. (5)

— Tầm thường mà công-bằng hơn cự-phú mà bất công. (6)

— Mầy phải chịu những điều oan-ức à? Mầy hãy nên tự yên-ủi đi; làm điều bất công mới thật là khốn-nạn. (7)

— Người cao thượng cứ chịu bồi-thường tổn-hại, dẫu người ta từ chối mặc lòng. (8)

— Hễ không nhân-từ thì không thể công-bằng được. (9)

---

(1) 天 無 私 覆。地 無 私 載。日 月 無 私 炤。(家語)
Thiên vô tư phúc, địa vô tư tải, nhựt nguyệt vô tư chiếu. (Gia ngữ)

(2) 君 子 喻 於 義。小 人 喻 於 利。(孔 子)
Quân tử dụ ư nghĩa, tiểu-nhân dụ ư lợi. (Khổng-Tử)

(3) 殺 一 不 辜。非 仁 也。非 其 有 而 取 之。非 義 也。(孟 子)
Sát nhứt bất cô, phi nhơn dã; phi kỳ hữu nhi thủ chi, phi nghĩa dã. (Mạnh-Tử)

(4) *La justice vaut mieux que l'habileté.* (Sophocle)

(5) *Si tu veux qu'on te rende justice, sois juste.* (Ménandre)

(6) *La médiocrité jointe à la justice vaut mieux que de grands biens avec l'iniquité.* (La Bible)

(7) *Tu supportes des injustices? Console-toi; le vrai malheur est d'en faire.* (Pythagore)

(8) *Une âme noble rend justice même à ceux qui la lui refusent.* (Voltaire)

(9) *On ne peut être juste si l'on n'est humain.* (Vauvenargues)

— Trước khi nhân tử, cần phải công-bằng. cũng như trước khi dùng đến đồ thêu ren cần phải có áo mặc lót đã. (1)

— Sự công bình với tất cả mọi người là đều lợi chung cho tất cả mọi người. (2)

— Không chi đẹp bằng công-bằng. (3)

— Cái phương-pháp chơn-chánh đề lúc bình-sinh khỏi đều ưu-lự, và đến khi lâm-chung khỏi đều áo-hối, là suốt đời phải noi theo lòng chánh-trực và lòng công-chánh. (4)

---

(1) *Il faut être juste avant d'être généreux, comme on a des chemises avant d'avoir des dentelles.* (Chamfort)

(2) *La justice envers tous est l'intérêt de tous.* (Turgot)

(3) *Rien n'est plus beau que le juste.* (C. Desmoulin)

(4) *Le vrai moyen de vivre sans inquiétude et de mourir sans regrets est de régler toute sa vie sur la droite intention et l'équité.* (Mme de Puisieux)

Cờ bạc — Jeu d'argent

— Đánh bạc quen tay.

— Cờ bạc sinh trộm cướp.

— Cờ bạc dạc dầy.

— Cờ bạc là bác thằng bần.

— Tiền cờ bạc để ngoài sân, của phù-vân để ngoài ngõ.

— Giận đứa ngu quên ngủ, mê vặn lú quên ăn

— Đêm nằm nghĩ lại mà coi.
Mấy người cờ bạc như voi phá nhà.

Bây giờ em nói cùng anh,
Vỏ sòng cờ bạc một manh chẳng còn.

— Của làm ra thì để trên gác,
Của cờ bạc thì để ngoài sân.

— Cờ bạc nó đã khinh anh,
Áo quần bán hết một manh chẳng còn.

— Anh ơi! Anh ở lại nhà,
Thôi đừng cờ bạc nữa mà hư thân.
Tham chi những của phù-vân,
Lỡ ra công-nợ nhiều phần xấu xa.

— Đánh bạc ăn thì hại người, thua thì tổn của. (1)

— Mấy nhà cờ-bạc nên đừng ghé chân. (2)

---

(1) 勝爲傷人。敗則傷儉。(呂蒙正)
Thắng vi thương nhân, bại tắc thương kiệm. (Lữ-mông-chính)
(2) 賭博門中莫去親。(龐德公)
Đổ bác môn trung mạc khứ thân. (Bàng-Đức công)

— Rượu chè cờ bạc, tan nát cửa nhà, (1)

— Ai đã đánh bạc thì cứ đánh mãi. (2)

— Theo cờ bạc phải mất ba đều rất quí: thi-giờ, tiền-tài, lương-tâm. (3)

— Sa cờ dại bạc thì tri-giác đảo-điên và tâm-lý mê-muội. (4)

— Mê cờ bạc bởi lòng tham của hay buồn-bực mà sinh ra, nên chi mấy người không có tâm-trí mới hay sa-đắm. (5)

— Cái đều mà kẻ đánh bạc lấy làm khó chịu nhứt, không phải là thua bạc, mà chính là bỏ đánh. (6)

— Cờ bạc đầu vì ham vui, sau vì ham tiền mà đeo đuổi, rút cuộc thành ra say mê. (7)

---

(1) *Jeu et boisson, perdition de la maison.* (Proverbe français)
(2) *Qui a joué jouera* (Proverbe français)
(3) *Le jeu nous dérobe trois excellentes choses : le temps, l'argent et la conscience.* (Proverbe anglais)
(4) *Les entrainements du jeu bouleversent les sens et grisent la raison.* (St Paul)
(5) *Le goût du jeu, fruit de l'avarice et de l'ennui, ne prend que dans un esprit et un cœur vides.* (J. J. Rousseau)
(6) *Ce qu'il y a de plus difficile à supporter pour un joueur ce n'est pas d'avoir perdu, mais de cesser de jouer.* (Mme de Staël)
(7) *On commence à jouer par amusement, on continue par avarice et l'on finit par passion.* (Brueys)

Cử-chỉ *(sự)* Cách ăn-mặc chỉnh-đốn
Maintien

— Quen thể dạ, lạ thể áo quần.

— Ăn mặc không chỉnh tề, áo bề ra áo bỏ.

— Đói trong ruột không ai biết,
Rách ngoài cật nhiều kẻ hay.

— Áo cũ để bận trong nhà,
Áo mới để bận khi ra ngoài đường.

— Giản-dị là bạn tự-nhiên của sắc đẹp ; cái trước theo cái sau như bóng theo hình. (1)

— Bề ngoài mà không lưu-tâm thế là tỏ ra người thô-lỗ. (2)

— Ăn mặc và cử-chỉ phải cho giản-dị. (3)

-- Người ta thường thấy người nào chỉ biết nghiêm-chỉnh trong bộ-tịch mà thôi, thì nói những lời dầu quai-lý cũng làm cách oai-nghiêm. (4)

— Bộ-dạng thô-lỗ, hành-vi thô-lỗ, thế là bao giờ cũng tỏ ra rằng trí-não và tâm-tình thô-tục. (5)

---

(1) *La simplicité est la compagne naturelle de la beauté ; la première suit la seconde comme l'ombre suit le corps.* (Ancillon)
(2) *La négligence dans son extérieur est une marque de grossièreté.* (Cicéron)
(3) *Soyez simple dans votre habillement et dans tout votre maintien.* (Bossuet)
(4) *Quand la gravité n'est que dans le maintien, comme il arrive très souvent, on dit gravement des inepties.* (Voltaire)
(5) *La grossière é des manières et des moeurs dénonce toujours la grossièreté de l'intelligence et du coeur.* (Boitard)

Cười (sự) — Rire. — Vui (sự) — Gaieté

— Có đức thi vui, vui mới được lâu. (1)

— Khi vui mới cười, thì người ta mới không chán. (2)

— Vui cười là cái đặc-tánh của con người. (3)

— Nên cười trước khi chưa sung-sướng, kẻo sợ chết rồi mà chưa kịp cười. (4)

— Ngày nào không cười là ngày vô-ích nhứt. (5)

— Cười với vui đều cần-thiết cho người đời. (6)

— Chỉ người hay vui cười mới là người hiền-lành. (7)

— Mấy kẻ dại-dột thì không biết cười. (8)

— Kẻ nghèo khổ thỉnh-thoảng được vui-cười cũng như tiết đông-thiên thỉnh-thoảng được mặt trời soi-sáng. (9)

— Những người đã thật vui-vẻ thì không bao giờ hay giả-dối hay thủ-hiểm. (10)

— Thấy miệng cười mà mắt không cười thì chớ có tin. (11)

---

(1) 有 德 則 樂。樂 則 能 久。(左 傳)
Hữu đức tắc lạc, lạc tắc năng cửu. (Tả truyện)

(2) 樂 然 後 笑。人 不 厭 其 笑。(論 語)
Lạc nhiên hậu tiếu, nhân bất yểm kỳ tiếu. (Luận-ngữ)

(3) *Rire est le propre de l'homme* (Rabelais)

(4) *Il faut rire avant d'être heureux, de peur de mourir avant d'avoir ri.* (La Bruyère)

(5) *La plus perdue de toutes les journées est celle où l'on n'a pas ri.* (Chamfort)

(6) *Le rire et la gaieté sont une nécessité pour l'homme.* (A. Karr)

(7) *Il n'y a de bonnes gens que ceux qui rient.* (P. L. Courrier)

(8) *Les sots ne savent pas rire.* (Mme de Girardin)

(9) *La gaieté est le soleil qui brille de temps en temps sur l'hiver de la pauvreté.* (A. Dumas)

(10) *Jamais les personnes véritablement gaies ne sont fausses ou vindicatives* (Mme de Genlis)

(11) *Ne crois pas au sourire des lèvres que n'accompagne pas le sourire des yeux.* (A. d'Houdetot)

Cường ngạnh (*tánh*) — Entêtement

— Nói ngang lảng ghét.

— Nói như nước chảy lá môn.

— Ngang đầu cứng cổ, cực khổ cả đời.

— Bảo một đàng, quảng một nẻo.

— Mình nên giữ định-kiến của mình, vì là nó phải, chớ không phải vì lẽ rằng đã định rồi thì thôi. (1)

— Cường-ngạnh mà không có trí-khôn, tức là ngu-độn mà lại chắp thêm dại-dột để làm cái đuôi. (2)

— Kẻ không có nghị-lực chỉ lấy cường-sy làm khí-lực. (3)

— Người mà trí-não khô-cạn thì sinh ra cố-chấp : vì người đời khi chỉ có một ý-kiến mà thôi thì tất-nhiên cứ khư-khư giữ lấy. (4)

— Cường-ngạnh là một đều chuyết-liệt vô-lý : kẻ cường-ngạnh mà được hơn, thì sự hơn ấy cũng bị giảm bớt giá-trị, bằng thua, thì sự thua ấy thật là thẹn-thuồng. (5)

— Cố-chấp chỉ là nghị-lực của sự ngu-muội. (6)

---

(1) *Il faut tenir à sa résolution parce qu'elle est bonne et non parce qu'on l'a prise.* (La Rochefoucauld)

(2) *L'entêtement sans intelligence, c'est la sottise soudée au bout de la bêtise et lui servant de rallonge.* (V. Hugo)

(3) *L'entêtement est la force des faibles.* (Lavater)

(4) *La stérilité de l'esprit produit l'entêtement : quand on n'a qu'une idée on y tient.* (Laténa)

(5) *L'entêtement est une faiblesse absurde : si vous avez raison, il amoindrit votre triomphe ; si vous avez tort, il rend honteuse votre défaite.* (Sterne)

(6) *L'opiniâtreté n'est que l'énergie de la sottise.* (Descuret)

Cha mẹ — Parents

a) CHA MẸ — Parents
b) CHA — Père
c) CHA THƯƠNG CON (*tình*) — Amour paternel
d) MẸ — Mère
e) MẸ THƯƠNG CON (*tình*) — Amour maternel

a) CHA MẸ
Parents

— Con dại cái mang.

— Mẹ đánh một trăm không bằng cha ngăm một tiếng.

— Thương con thì thương bằng roi, thương con dỗi thì thương bằng cơm.

— Sinh con ai dễ sinh lòng,
Sinh con ai cũng vun trồng cho con.

— Chim trời ai dễ đếm lông,
Nuôi con ai dễ kể công tháng ngày.

— Có con gầy-dựng cho con,
Gọi là nối đức tổ-tông dõi truyền.

— Trong nhà có vị nghiêm-quân, tức là cha mẹ. (1)

— Ai mà không có cha mẹ ; cha mẹ như trời đất. (2)

— Yêu con cho roi cho vọt, ghét con cho ngọt cho bùi. (3)

---

(1) 家有嚴君。父母之謂也 (易經)
Gia hữu nghiêm quân, phụ mẫu chi vị dã. (dịch Kinh)
(2) 人誰無父母。父母如天地。(古文)
Nhân thùy vô phụ mẫu, phụ mẫu như thiên địa. (Cổ-văn)
(3) 憐兒多與棒。憎兒多與食。(太公)
Lân nhi đa dữ bổng, tăng nhi đa dữ thực. (Thái Công)

— Nếu bắt đầu mầy đã không thương cha mẹ mầy, thì đạo-đức gì mà mầy tu xong ? (1)

— Ta nên lấy lời nói, lấy việc làm, dùng đủ các thứ đức-hạnh mà làm cho cha mẹ được hiển-vinh. (2)

— Cha mẹ thường hay lạm dụng cái tính thông minh tảo phát và tính dĩnh ngộ của đôi đứa trẻ-con. (3)

— Cha mẹ đối với con có quyền oai-nghiêm mà không có quyền « sở-hữu » (4)

— Các con ơi, hãy học cho biết bổn-phận đối với cha mẹ là những gì, vì có giữ trọn vẹn được bổn-phận ấy rồi mới sung-sướng được. (5)

— Đứa nào bỏ cha mẹ cực khổ, thấy cha mẹ đau-đớn cơ-hàn mà lảnh-đạm vô-tình, thì đứa ấy quả thiệt đứng tên theo với mấy đứa phạm tội giết cha mẹ. (6)

— Sung-sướng thay kẻ làm con đã làm cho mẹ được vui lòng và nâng-niu mẹ để đền ơn mẹ và một ngày kia sao cho nâng-đỡ được mẹ trong khi tuổi già như mẹ đã dắc diu mình khi mới tập đi. (7)

---

(1) *De quelle vertu serais-tu capable, si tu ne commençais par aimer ta mère?* (Socrate)

(2) *Honorez vos parents par vos paroles, par vos actions, par toutes sortes de vertus.* (La Bible)

(3) *Les parents sont trop souvent tentés d'abuser de la précocité et de l'intelligence de certains enfants.* (Mme Monmarsan)

(4) *Les parents ont un droit d'autorité sur l'enfant, mais non un droit de propriété.* (P. Janet)

(5) *Enfants, apprenez quels sont vos devoirs envers vos parents, car vous ne serez heureux qu'en y restant fidèles.* (Lamennais)

(6) *Qui délaisse son père et sa mère en leurs nécessités, qui demeure sec et froid à la vue de leurs souffrances et de leur dénuement, je vous le dis en vérité, son nom est parmi ceux des parricides.* (Lamennais)

(7) *Heureux l'enfant qui rend à sa mère les contentements et les caresses qu'il en a reçus, et puisse-t-il un jour soutenir la vieillesse de celle qui a soutenu ses premiers pas.* (Bersot)

— Trong vũ-trụ thiếu chi vật kỳ-xảo, thế mà vật kiệt-tác của Tạo-hóa cũng vẫn là cái lòng của người mẹ. (1)

— Hễ mình nhớ công-đức cha mẹ thì nếu cha mẹ có lầm lỗi mình cũng không tưởng đến lỗi ấy. (2)

— Đối với cha mẹ thì mình phải biết ơn, cung-kính, thương-yêu và khoan-hòa. (3)

— Hiếu-hạnh tức là kỉnh-trọng, dịu-dàng, biết-ơn và hết-lòng. (4)

---

(1) *Il y a bien des merveilles dans l'univers, mais le chef-d'œuvre de la création est encore le cœur d'une mère.* (Berset)

(2) *Celui qui se souvient des bienfaits de ses parents n'a pas le temps de s'occuper de leurs torts, s'ils peuvent en avoir.* (Denis)

(3) *Nous sommes tenus à l'égard de nos parents à la reconnaissance, au respect, à l'amour, à l'indulgence.* (Silvio Pellico)

(4) *La piété filiale se compose de respect, de tendresse, de reconnaissance et de dévouement.* (Barrau)

b) CHA
Père

— Hùm dữ chẳng nỡ ăn thịt con.

— Nhờ tro than chẳng bọn tàn,

Nhờ cha con được hưởng ngàn vinh hoa.

— Dạy con từ thuở lên ba,

Dạy ăn dạy nói thật là thảo ngay.

— Không cha nhờ ai. (1)

— Làm cha ăn ở hiền-lành. (2)

— Chẳng dạy con là lỗi tại cha. (3)

— Trừng-phạt phải thời lại thời hồ ban thưởng, kẻ làm cha dùng phương-pháp ấy thì chắc được con mến-yêu và kính-trọng. (4)

— Cha vừa là người hướng-đạo, kẻ đỡ-đầu, quan tòa-án và bậc sư-phó của con. (5)

---

(1) 無 父 何 怙。(經 詩)
Vô phụ hà hộ. (Kinh-thi)

(2) 爲 人 父 止 於 慈。(大 學)
Vi nhân phụ chỉ ư từ. (Đại-học)

(3) 子 不 教。父 之 過。(三 字 經)
Tử bất giáo. phụ chi quá. (Tam-tự-kinh)

(4) *Punir à propos et récompenser quelquefois, c'est un moyen sûr pour les pères de se faire aimer et respecter.* (Labrousse)

(5) *Un père est à la fois le guide, le soutien, le juge et le conseiller de ses enfants.* (Alibert)

c) CHA THƯƠNG CON (*tình*)
Amour paternel

— Cha lành thương con chẳng phải vì trông con trả ơn. (1)

— Con dại thì thương-hại, con khôn thì yêu-quí, ấy là lòng ân-ái của người từ-phụ. (2)

— Mẹ cốt lòng thương, vua cốt lòng kính, cha thì gồm cả hai đều. (3)

— Tình cha thương con là tình xứng-đáng nhứt của kẻ có lòng quảng-đại, lại là đều vui-sướng êm-đềm nhứt của kẻ có lòng thương người. (4)

---

(1) 慈父之愛子非爲報也。(淮南子)
Từ phụ chi ái tử phi vị báo dã. (Hoài-nam-tử)

(2) 矜愚愛能者。慈父之恩也。(三國志)
Căng ngu, ái năng giả, từ phụ chi ân dã. (Tam-quốc-chí)

(3) 母取其慈。君取其敬。兼之者父也。(孝經)
Mẫu thủ kỳ từ, quân thủ kỳ kính, kiêm chi giả phụ dã. (Hiếu-kinh)

(4) *L'amour paternel est à la fois le sentiment le plus digne d'un cœur généreux et la plus douce jouissance d'un cœur sensible.* (Albert)

d) MẸ
Mère

— Cha sinh, không bằng mẹ dưỡng.

— Cỏ mả ở nhà mới có cá mà ăn.

— Một mẹ nuôi được mười con, mười con không nuôi được một mẹ.

— Tiếc ai nuôi dạy mong chờ,
Một, hai, ba tuổi, đến bây giờ lớn khôn.

— Con không nương vào mẹ thì nương vào đâu? (1)

— Áo con mặc ấy ai may ?
Hãy xem sượi chỉ trong tay mẹ già. (2)

— Con nhờ đức mẹ. (3)

— Hỡi các người mẹ, nên tập cho con gái mình có ý kiến ngay-thẳng, có lòng thật thà. (4)

— Mẹ tức là thầy giáo đầu tiên và đứng-đắn nhứt cho con cái trong nhà. (5)

— Đào-tạo nên những người mẹ, đó là bao-quát tất cả cái vấn-đề phụ-nữ giáo-dục vậy.. 6)

— Tiền-đồ của trẻ con tức là cái công-trình của những người mẹ. (7)

---

(1) 靡依匪母。(詩經)
My y phỉ mẫu. (Thi-kinh)

(2) 慈母手中線。遊子身上衣。(孟浩然)
Từ mẫu thủ trung tuyến, du tử thân thượng y. (Mạnh-hạo-Nhiên)

(3) *L'enfant profite des vertus de sa mère.* (Maxime française)

(4) *Mères, donnez à vos filles un sens droit et un cœur honnête.* (J. J. Rousseau)

(5) *La mère est le premier, le plus sûr instituteur de sa jeune famille.* (Mme Monmarsan)

(6) *Créer des mères est toute l'éducation des femmes.* (Mme de Campan)

(7) *L'avenir des enfants est l'ouvrage des mères.* (Napoléon Ier)

— Hỡi tình mẹ để thương con.
Ai là những kẻ lòng còn dám quên. (1)

— Chỉ lòng mẹ thương con là vô-tận mà không suy-giảm bao giờ. (2)

— Chỉ lòng con mới hiểu thấu lòng mẹ. (3)

— Công đức cù-lao của mẹ lấy gì thay được. (4)

— Cái thống-khổ độc-nhứt mà người đàn-bà có thể cảm thọ được, là cái thống-khổ về sự sinh-đẻ, vì cái tình mẹ thương con là một sự ham-muốn thâm-trầm, một sự tự-cao đáng kính-phục. (5)

---

(1) *Oh! L'amour d'une mère,*
Amour que nul n'oublie! (V. Hugo)
(2) *L'amour maternel seul est inépuisable et ne vieillit jamais.* (Descuret)
(3) *Il n'y a que l'âme d'un fils pour comprendre l'âme d'une mère.* (J. Janet)
(4) *La sollicitude maternelle ne se supplée point.* (J. J. Rousseau)
(5) *L'unique passion que les femmes puissent sentir et comprendre, c'est la passion de la maternité, parce que l'amour maternel est une ambition secrète, un orgueil sacré.* (Mme E. de Girardin)

c) MẸ THƯƠNG CON *(tình)*
Amour maternel

— Không mẹ nhở ai. (1)

— Mẹ ta nuôi ta, bồng-bế ta, cho ta bú-mớm, chăm-nom ta, săn-sóc ta. (2)

— Con sớm đi chiều về, thì mẹ tựa cửa đứng trông; con tối đi mà không về, thì mẹ tựa ngõ đứng trông. (3)

— Làm mẹ không cốt hiền-từ mà cốt biết dạy-dỗ con. (4)

— Người mẹ hiền tuy khi giận con thì đánh-đập, nhưng trong lòng cứ thương (5)

— Lòng mẹ ví như một cái vực sâu, ở dưới đáy bao giờ vẫn có một sự dung-thứ. (6)

---

(1) 無母何恃。(詩經)
Vô mẫu hà thị. (Thi-kinh)

(2) 母我鞠我拊我畜我顧我復我。(詩經)
Mẫu ngã cúc ngã, phụ ngã, súc ngã, cố ngã, phục ngã. (Thi-kinh)

(3) 汝朝出而晚來則吾倚門而望。汝暮出而不還。則吾倚閭而望。(王孫賈母)
Nhữ triêu xuất nhi vãn lai, tắc ngô ỷ môn nhi vọng, nhữ mộ xuất nhi bất hoàn tắc ngô ỷ lư nhi vọng. (Vương-tôn-giả mẫu)

(4) 母不取其慈。而取其教。(教女遺規)
Mẫu bất thủ kỳ từ, nhi thủ kỳ giáo. (Giáo-nữ-di qui)

(5) 慈母之怒子也雖折荒笞之。其惠存焉。
Từ mẫu chi nộ tử dã, tuy chiết hoang xuy chi, kỳ huệ tồn yên
(楊子)
(Dương-Tử)

(6) *Le cœur d'une mère est un abîme au fond daqxel il se trouve toujours. un pardon.* (H. de Balzac)

Chạnh-lòng *(tánh hay)*
Susceptibilité

— Chạnh lòng nên phải cực lòng.

— Hơi đâu giận người dưng nước lã.

— Coi nhau như bát nước đầy là hơn.

— Hậu trách kỷ, bạc trách nhơn. (1)

— Chạnh-lòng là thói tức-giận vô-lý : một là vì nghĩ sai, hai là không biết cách lịch-sự. (2)

— Tánh chạnh-lòng cùng tình bằng-hữu hễ bên nặng thì có bên khinh. (3)

---

(1) 厚 責 己 薄 責 人。 (諺 語)

(2) *La susceptibilité consiste à se fâcher sans raison de ce qu'on nous fait : elle est l'erreur ou le masque de la délicatesse.* (Livry)

(3) *La susceptibilité est en raison inverse de l'amitié.* (Mme C. Fée)

Chánh-phủ (*bổn phận đối với*)

Devoirs envers le Gouvernement

Vua (*đạo làm tôi*)

Devoirs envers le roi

— Giàu ở làng, sang ở nước.

— Dân trời phải chịu oai vua.

— Ăn cơm vua phải trả nợ nước.

— Tôi thờ chúa, gái thờ chồng.

— Dưới trời chi lớn bằng vua.

— Phấn vua dồi ai nấy đẹp.

— Làm trai giúp nước phò vua.

— Ong kiến còn có vua tôi,
Huống chi làm người chẳng có nghĩa ru !

— Hai vai gánh nặng trìu trìu,
Vai mang chữ hiếu vai đìu chữ trung.

— Mừng nay đức chánh cao minh,
Bốn phương hòa thuận thái bình muôn dân.

— Làm người phải biết cương thường,
Xem trong ngũ đẳng, quân vương ở đầu.

— Vua tôi phải đạo vua tôi,
Trên thuận lòng trời dưới đẹp lòng dân.

— Những người một niệm hiếu trung,
Trời mây che chở non sông đỡ đần.

— Tam cương dã, quân-thần nghĩa, phụ-tử thân, phu-phụ thuận. (1)

— Vua là chủ của dân. (2)

---

(1) 三綱者。君臣義。父子親。夫婦順。(三字經)
(2) 君者民之主。(左傳)
Quân giả dân chi chủ. (Tả truyện)

— Vua kính tôi ngay. (1)

— Thờ vua chẳng quản chi thân. (2)

— Vua làm cha mẹ dân. (3)

— Lòng trời giúp hạ-dân nầy :
Lập vua mà trị, lập thầy dạy cho. (4)

— Thiên vô nhị nhựt, dân vô nhị chủ. (5)

— Có vua tôi nhiên hậu mới có trên dưới. (6)

— Vua ví như người cha lành, người cha lành không bạc-đãi con. (7)

---

(1) 君 敬 臣 忠。(幼 學)
Quân kính thần trung. (Ấu học)

(2) 事 君 能 致 其 身。(子 夏)
Sự quân năng trí kỷ thân. (Tử-hạ)

(3) 元 后 作 民 父 母。(書 經)
Nguyên hậu tác dân phụ mẫu. (Thơ-kinh)

(4) 天 祐 下 民。作 之 君。作 之 師。(書 經)
Thiên hựu hạ dân. tác chi quân, tác chi sư. (Thơ-kinh)

(5) 天 無 二 日。民 無 二 主。(諺 語)

(6) 有 君 臣 然 後 有 上 下。(易 經)
Hữu quân thần nhiên hậu hữu thượng hạ. (Dịch kinh)

(7) 君 猶 慈 父 也，慈 父 不 薄 其 子。(說 苑 英 華)
Quân do từ phụ dã, từ phụ bất bạc kỳ tử. (Hàn-uyển anh-hoa)

Chánh-trực (*lòng*)

Droiture

— Người bạn minh mà tảnh thẳng thi minh được nghe đều lỗi của minh. (1)

— Người thợ giỏi không vì người thợ vụng mà đổi bỏ đường mực. (2)

— Không có hạnh-phúc gì ở ngoài con đường chánh-trực. (3)

— Mấy người chánh-trực lại chất-phác, thi cử-chỉ không giả-dối. (4)

— Cái lòng đã chánh-trực lại nhờ tánh suy-xét làm cho vững vàng thêm thi tinh-thần phán-đoán được đích-xác. (5)

— Lòng chánh-trực là cái cơ-quan đầu tiên của sự thật. (6)

---

(1) 友 直 則 聞 其 過。(論 語 朱 註)
Hữu trực tắc văn kỳ quái. (Luận-ngữ chãu chú)

(2) 大 匠 不 爲 拙 工 廢 繩 墨。(孟 子)
Đại tượng bất vị chuyết công phế thằng mặc. (Mạnh-Tử)

(3) *Il n'y a pas de bonheur en dehors de la droiture.* (Maxime bouddhique

(4) *Les hommes droits et simples agissent sans déguisement.* (Fénelon)

(5) *La droiture du coeur, quand elle est affermie par le raisonnement, est la source de la justesse de l'esprit* (J. J. Rousseau)

(6) *Un coeur droit est le premier organe de la vérité.* (J. Simon)

Chân-lý — Vérité
Chân-thực — Vrai

— Lời thật mất lòng.

— Xét sự thật mà tìm lẽ phải. (1)

— Thấy rõ được chân-lý thì khi gặp việc dễ như lấy dao mà rọc. (2)

— Sự thật là lẽ trước sau của một vật, không thật thì không có vật, cho nên người quân tử lấy sự thật làm quí. (3)

— Trăm đều nghe không bằng một đều thấy. (4)

— Danh là khách của sự thực. (5)

— Không sớm thì chầy, sự thật rồi cũng hiển lộ ra. (6)

— Tất cả đều thiệt không phải nên nói ra cả. (7)

— Chỉ thích nghe những lời chân-thật êm tai vừa ý, đó là chưa phải ham-mộ chân-lý : phải nghe những lời chân-lý chua-cay, khó chịu, đau-đớn, nghiêm-khắc, châm-chích, nghịch-nhĩ, mới là phải ham-mộ chân-lý vậy. (8)

---

(1) 實事求是。(漢書)
Thiệt sự cầu thị. (Hán-thư)

(2) 見理明則遇事迎刃而解 (程頤)
Kiến lý minh tắc ngộ sự nghinh nhẫn nhi giải. (Trình-di)

(3) 誠者物之終始。不誠無物是故君子誠之爲貴。(中庸)
Thành giả vật chi chung thỉ, bất thành vô vật, thị cố quân-tử thành chi vi quí. (Trung-dung)

(4) 百聞不如一見。(漢書)
Bách văn bất như nhất kiến. (Hán-thư)

(5) 名者實之賓也。(莊子)
Danh giả thiệt chi tân dã. (Trang-tử)

(6) *Tôt ou tard, la vérité se découvre.* (Proverbe français)

(7) *Toutes vérités ne sont pas bonnes à dire.* (Proverbe français)

(8) *Ce n'est pas aimer la vérité que de ne l'aimer que flatteuse et agréable ; il faut l'aimer âpre et dure, affligeante et sévère ; il faut en aimer les épines et les blessures.* (Montaigne)

— Phàm đã tìm được chân-lý thì nên nghiên-cứu chớ ngại nhọc-nhằn vì sau nầy chỉ hưởng được những cái kết-quả xứng đáng mỹ-mãn. (1)

— Người đời đối với những lời chân-thật thì nguội-lạnh như nước đá, mà đối với những lời hư-ngôn lại sốt-sắn như lửa nồng. (2)

— Ta hiểu thấu chân-lý phi-chỉ nhờ thiên-lý mà thôi mà lại còn nhờ nơi tâm-lý ta nữa. (3)

— Không gì khó bằng đem chân-lý mà nói với người ta. (4)

— Những lời ngay thật xốn tai hơn cả thì thường bổ ích cho ta hơn cả. (5)

— Chân-lý sinh ra để cho trí-khôn cũng như ánh-sáng sinh ra để cho con mắt vậy. (6)

— Đôi người sợ chân-lý như kẻ tội nhơn sợ sự tuyên-án vậy. (7)

— Chân-lý không khi nào chứa điều trái. (8)

— Nhiều người không đương nổi cái hảo-quang của chân-lý, không khác gì chim cú không chịu được ánh-sáng vừng-đông. (9)

---

(1) *Quand vous avez trouvé la vérité, ne craignez pas de creuser ; vous n'arriverez qu'à des conséquences justes et fécondes.* (**Montaigne**)

(2) *L'homme est de glace aux vérités ; il est de feu pour les mensonges.* (La Foutaine)

(3) *Nous connaissons la vérité non seulement par la raison mais par le cœur.* (Pascal)

(4) *Rien n'est plus difficile à dire aux hommes que la vérité.* (**Voltaire**)

(5) *Les vérités qui nous sont le plus désagréables à entendre sont souvent celles qui nous sont le plus utiles.* (**Montesquieu**)

(6) *La vérité est faite pour notre intelligence comme la lumière pour notre œil.* (**J. de Maistre**)

(7) *Certains hommes craignent la vérité comme un criminel redoute sa sentence* (**Lamennais**)

(8) *La vérité ne contient jamais le mal.* (Guizot)

(9) *Beaucoup de gens ne peuvent pas plus supporter la lumière de la vérité, que les hiboux la lumière du soleil.* (XXX)

— Người đời dung thứ một lời nói ngay thẳng mà trái ý, khó khăn hơn là dung-thứ một lời sỉ-nhục. (1)

— Không chi đẹp qua đều chân-thật; song tất cả đều chân-thật không phải toàn là đẹp cả. (2)

— Phải chân-thật vi chỉ có sự thành-thực mới có khí lực. (3)

— Một lời nói thật càng trúng tim-đen chừng nào, thì hình như càng đau-đớn chừng nấy. (4)

— Phàm đều gì đúng công-lý mới bổ-ích, quả chân-thật mới thiện-mỹ, thật giản-dị mới cao thượng. (5)

---

(1) *On pardonne plus difficilement une vérité désagréable qu'une injure.* (Grimm)
(2) *Rien de plus beau que le vrai; mais tout ce qui est vrai n'est pas beau.* (Audrieux)
(3) *Il faut être vrai car il n'y a de force que dans la vérité.* (E. de Girardin)
(4) *Une vérité semble d'autant plus dure qu'elle frappe juste.* (A. Fée)
(5) *Il n'y a d'utile que ce qui est jute, de bon que ce qui est vrai, de grand que ce qui est simple.* (E. de Girardin)

Chế-nhạo, nhạo-báng *(tánh)*

Moquerie

— Người cười trước làm chước cho kẻ cười sau.

— Cợi người nhắm lại sau vai,
Nào mình có sạch hơn ai mà cười.

— Lươn ngắn chê lệt dài,
Lờn-bơn méo miệng chê trai lệch mồm.

— Ai ơi chớ vội cười nhau,
Nhắm mình cho tỏ trước sau hãy cười.

— Cười người hả dễ cười lâu,
Cười người hôm trước hôm sau người cười.

— Chơn mình thì đạp cả dơ,
Lại đi lấy đuốc mà soi chơn người.

— Việc người muốn luận giỏ hay,
Trong mình trước phải xét ngay thế nào. (1)

— Hễ khéo bàn-bạc chuyện người, thời xét trong mình thường sơ-sịa. (2)

— Cười người phải sợ ngày sau bị người cười (3)

— Người nhạo-báng bao giờ cũng là người thiển-cận, cho nên hay độc-ác. (4)

---

(1) 將欲論人短長。先思自已何如。(賈石
Tương dục luận nhân đoản trường, tiên tư tự kỷ hà như. (Giả-thạch-
葵)
qui)

(2) 工於論人者。察已常疎。(張軾)
Công ư luận nhơn g'ả, sát kỷ thường sơ. (Trương-thức)

(3) *Qui rit d'autrui doit craindre qu'à son tour on ne rie aussi de lui.* (Molière)

(4) *Le moqueur est toujours un être superficiel et conséquemment cruel.* (Balzac)

— Kẻ nào hay chế-nhạo là người không ra gì hay là vì lòng độc-ác. (1)

— Trong các cách nhục-mạ, cách nhạo-báng là khó dung-thứ hơn cả. (2)

— Thói hay nhạo-báng thường bởi trí não hẹp-hòi mà sinh ra. (3)

— Tánh nhạo-báng thường chỉ là một cái tâm-tánh hèn-hạ phát-lộ ra những lời nói lỗ-mãng. (4)

---

(1) *Tout railleur est vain ou méchant.* (Brueys)
(2) *La moquerie est de toutes les injures, celle qui se pardonne le moins.* (La Bruyère)
(3) *La moquerie est souvent indigence d'esprit.* (La Bruyère)
(4) *La moquerie n'est souvent qu'un sentiment vulgaire traduit en impertinence.* (Mme de Staël)

Chết (*sự*) — Mort

— Kiếp chết, kiếp hết.

— Trăm năm còn có chi đâu,
Chẳng qua một nấm cỏ khâu xanh rì. (Nguyễn-Du)

— Cái chết có khi nặng hơn núi Thái-sơn, có khi nhẹ hơn lông chim hồng. (1)

— Trời đất lấy hình-hài mà cho ta, lấy cái sống mà đày-đọa ta, lấy cái già để cho ta thong-thả, lấy cái chết cho ta nghỉ-ngơi. (2)

— Chưa biết được việc sống thời sao biết được việc chết. (3)

— Chết được xứng-đáng làm cho cả nhứt-sanh được vẻ-vang. (4)

— Cái chết là một cái công-lệ, chớ không phải là một sự hình pháp. (5)

— Ta chưa kịp học xử-thế, mà cái chết đã đến nơi. (6)

— Nếu binh-sanh ăn ở phải, không đến nỗi sợ chết rồi kết cục thế nào, thì sao lại sợ cái chết ? (7)

---

(1) 死有 重於 泰 山。有 輕於 鴻 毛。(司馬 遷)
Tử hữu trọng ư Thái-sơn, hữu khinh ư hồng mao. (Tư-mã-thiên)

(2) 大塊 載我以 形。勞 我以 生。逸 我以 老。息 我以死。(莊 子)
Đại khối tải ngã dĩ hình, lao ngã dĩ sinh, dật ngã dĩ lão, tức ngã dĩ tử. (Trang-tử)

(3) 未 知 生 安 知 死。 (孔 子)
Vị tri sanh an tri tử. (Khổng-Tử)

(4) *Une belle mort honore toute la vie.* (Proverbe Italien)

(5) *La mort est une loi, non un châtiment.* (Sénèque)

(6) *La mort vient avant que nous puissions avoir appris à vivre.* (Bossuet)

(7) *Pourquoi craindre la mort si l'on a assez bien vécu pour n'en pas craindre la suite ?* (Buffon)

— Đời người mỗi khắc tức là một bước đi tới ngày tận-số. (1)

— Người sống không thể bày-vẽ được điều gì cho kẻ đã chết, mà kẻ đã chết lại dạy cho người còn sống được nhiều điều hay. (2)

— Người nào vệ-sanh thái quá thì nghe như cái chết gần đến nơi. (3)

— Người khiếp-nhược thì sợ chết, kẻ khốn-khổ thì cầu chết, người dõng-cảm thì thách cái chết, người hiền-trí thì đợi cái chết. (4)

---

(1) *Chaque instant de la vie est un pas vers la mort.* (D. Delavigne)
(2) *Les vivants ne peuvent rien apprendre aux morts : les morts au contraire instruisent les vivants.* (Chateaubriand)
(3) *Qui s'écoute vivre entend venir la mort.* (Bougeard)
(4) *L'homme faible craint la mort, le malheur l'appelle; le brave la provoque et le sage l'attend.* (Franklin)

Chủ nhà

Maître, maîtresse de maison

— Coi trong ngó ngoài.

— Vắng đàn bà gà bươi bếp.

— Rách khéo vá hơn lành vụng may.

— Xử trí việc nhà nên rộng-rải, công-bằng, chỉnh-đốn, sửa-sang. (1)

— Ngựa què làm hư xe, đàn-bà dữ làm hư nhà. (2)

— Xem trong nhà khi ngủ khi dậy, sớm hay trưa, thì đủ biết trong nhà thạnh hay suy. (3)

— Vắng mèo thì chuột múa. (4)

— Thà vá may một ngày hơn quay chỉ cả năm. (5)

— Chỉ có con mắt chủ-nhà mới thấy mà thôi. (6)

— Người chủ-nhà lấy mắt mà xem sóc thì nên được nhiều việc hơn là lấy tay mà làm. (7)

— Người trên khi truyền lịnh không nên ngạo-mạn, nghiêm khắc. (8)

---

(1) 家政當寬平整飭。(魏禧)
Gia chánh đương khoan bình, chỉnh, sức. (Ngụy-hy)

(2) 躓馬破車。惡婦破家。(易緯)
Chí mả phá xa, ác phụ phá gia. (Dịch-Vĩ)

(3) 觀朝夕之早晏。可以識人家之興替。(景行錄)
Quan triêu tịch chi tảo yến, khả dĩ thức nhân gia chi hưng thế. (Cảnh-hàng-lục)

(4) *Quand le chat est absent, les souris dansent.* (Proverbe français)

(5) *Il vaut mieux raccommoder un jour que de filer un an.* (Proverbe français)

(6) *Il n'est pour voir que l'œil du maître.* (La Fontaine)

(7) *L'œil du maître fait plus d'ouvrage que ses mains.* (Franklin)

(8) *Le maître doit donner des ordres sans arrogance et sans dureté.* (Val. Parisot)

Chú ý (sự); ý tứ

Attention

— Nhắm trước xem sau.

— Ăn phải nhai, nói phải nghĩ.

— Lộn con toán, bán con trâu.

— Ở đời có thân phải giữ.

— Có não mà chẳng hay suy,
Ra người ngơ ngẩn biết gì là khôn.

— Khẩu nhi tụng, tâm nhi suy. (1)

— Xe trước đổ, xe sau thấy mà lo phòng. (2)

— Một thì lửa đủ cháy được cái chằm Vân mộng, một lỗ mội nhỏ đủ xoi được cái đường-đê to. (3)

— Lòng ta không thâu lại được thì làm sao mà nhớ sách được. (4)

— Nghĩ trước làm sau. (5)

— Trước khi nói phải suy nghĩ. (6)

— Hãy trở qua trở lại cái lưỡi trong miệng bảy lần, rồi mới nói ra. (7)

---

(1) 口 而 誦。心 而 推。(三 字 經)

(2) 前 車 覆。後 車 戒。(賈 誼)
Tiền xa phúc, hậu xa giới. (Giả-Nghị)

(3) 寸 火 能 焚 雲 夢。蟻 穴 能 決 大 隄。(抱
Thốn hỏa năng phần Vân-mộng, nghị huyệt năng quyết đại đê. (Bảo-
樸 子)
phác tử)

(4) 我 心 不 曾 收 得。如 何 記 得 書。(陳 烈)
Ngã tâm bất tằng thu đắc, như hà ký đắc thư. (Trần-Liệt)

(5) *Pense d'abord, agis ensuite.* (Proverbe français)

( ) *Réfléchis avant de parler.* (Proverbe français)

(7) *Tourne sept fois ta langue dans la bouche avant de parler.* (Maxime française)

— Hãy tập lóng tai mà nghe những đều người ta nói với mình, lại cố sức hiểu cho thấu cái tâm lý người nói chuyện. (1)

— Sự chú-ý tức là cái dao chạm-khắc của trí-nhớ. (2)

— Sự chú-ý làm cho cái năng-lực của trí-não gia-bội. (3)

— Chẳng những các vật to lớn mà thôi, mà các vật nhỏ-mọn đáo-đề cũng có nhiều biểu-diện; sự đại chú-ý là cái kính hiển-vy làm cho các vật ấy hóa to ra. (4)

— Sự chú-ý vi như cái bình mà miệng eo-hẹp, đều người nói ra thì mình phải rót vào cho cẩn-thận, như thể giọt từng giọt mới được. (5)

---

(1) *Habitue-toi à prêter la plus grande attention à ce qu'on te dit et, autant que possible, pénètre dans l'âme de celui qui parle.* (Marc-Aurèle)

(2) *L'attention est le burin de la mémoire.* (De Lévis)

(3) *L'attention double la force de l'esprit.* (Théry)

(4) *Ce ne sont pas seulement les grands objets qui ont plusieurs faces, ce sont aussi les plus petits et une grande attention est un microscope qui les grossit.* (La Fontenelle)

(5) *L'attention est d'étroite embouchure ; il faut y verser ce qu'on dit avec précaution et pour ainsi dire goutte à goutte.* (J. Joubert)

Chuyên cần (sự)

Assiduité

— Cần bất như chuyên.

— Nghiệp tinh ư cần. (1)

— Siêng-năng thì thiên-hạ không việc gì khó.(2)

— Chứ cần là vật quí vô-giá. (3)

— Người sanh cốt siêng-năng, siêng-năng thời chẳng thiếu-thốn. (4)

— Một chữ cần chẳng những người làm ruộng phải hết sức, cho đến người học-trò, kẻ buôn-bán đều nên hết sức. (5)

— Việc làm mà không chuyên-cần thì không có ích. (6)

---

(1) 業 精 於 勤。 (書 經)

(2) 一 勤 天 下 無 難 事。(格 言)
Nhứt cần thiên hạ vô nan sự (Cách-ngôn)

(3) 勤 爲 無 價 之 寶。(太 公)
Cần vi vô giá chi bửu, (Thái-công)

(4) 人 生 在 勤。勤 則 無 匱。(書 經)
Nhơn sanh tại cần, cần tắc vô quị. (Thơ-kinh)

(5) 勤 之 一 字。豈 獨 農 夫 宜 盡。士 商 賈 皆 當 盡。(明 實 錄)
Cần chi nhứt tự, khỉ độc nông-phu nghi tận, sĩ thương cổ giai đương tận. (Minh thiệt-lục)

(6) *Pas de travail profitable sans assiduité.* (Proverbe français)

Danh-giá — Réputation
Danh tốt — Renommée

— Tốt danh hơn lành áo.

— Một mặt người bằng mười mặt của.

— Mua danh ba vạn, bán danh ba đồng.

— Một miếng giữa làng bằng một sàng xó bếp.

— Hủm chết để da, người ta chết để tiếng.

— Trăm năm bia đá cũng mòn,
Ngàn năm bia miệng hãy còn trơ trơ.

— Một ngành đầu sớm nở hoa,
Muôn cây ngàn cỏ cũng là nương thơm.

— Làm sao như quế trên non,
Trăm năm khô rụi, vỏ còn thơm-tho.

— Cái cách làm cho có đủ tiếng khen, là chớ cầu người ta khen mình. (1)

— Tiếng khen không phải khi không mà có. (2)

— Chôn xương được chớ không ai chôn danh được. (3)

---

(1) 修 足 譽 之 法。不 求 人 之 譽 己 也。(淮 南 子)
Tu tức dự chi pháp, bất cầu nhân chi dự kỷ dã. (Hoài-nam-tử)

(2) 譽 不 虛 出。(管 子)
Dự bất hư xuất. (Quản-tử)

(3) 埋 骨 不 埋 名。(古 詩)
Mai cốt bất mai danh. (Cổ-thi)

— Người đi không phải cầu cho có bóng, mà bóng tự đi theo ; người kêu không phải cầu cho có tiếng dội, mà tiếng dội theo, cho nên người quân-tử chỉ lảm nên công rồi danh dự theo đến. (1)

— Thơm danh quí hơn nhiều của. (2)

— Hủy hoại thanh-danh người ta là một cái tội-ác to nhứt. (3)

— Người nào đem chuyện kẻ khác mà mách với mình thì chắc đã đem chuyện mình mà mách với kẻ khác. (4)

— Cái danh cũng như cái biển nó chỉ cho mình biết đạo-đức ở chỗ nào. (5)

— Cái danh là cái đời thứ hai của con người. (6)

— Những người không chịu nhịn bớt một lời nói xảo để phải hại đến danh-giá hoặc tài-sản của người khác, thì phạm một cái tội rất đáng khinh. (7)

— Được danh không xứng-đáng thì hóa ra chỉ bị người ta khinh. (8)

---

(1) 行 非爲影也。而 影 隨 之。呼 非爲 響 也。而 響
Hành phi vị ảnh dã, nhi ảnh tùy chi, hô phi vị hưởng dã, nhi hưởng
和 之。故 君 子 功 成 而 名 隨 之。(格 言)
họa chi, cố quân-tử công thành nhi danh tùy chi. (Cách ngôn)

(2) *Bonne renommée vaut mieux que ceinture dorée.* (Proverbe français)

(3) *C'est un des plus grands crimes que de ternir la réputation des autres.* (Hérodote)

(4) *Celui qui vous fait des rapports sur autrui en a fait à autrui sur vous.* (Ménandre)

(5) *La réputation est une enseigne qui fait connaitre où loge la vertu.* (St. François de Sales)

(6) *La réputation est la seconde vie de l'homme.* (Bossuet)

(7) *Ceux qui nuisent à la réputation ou à la fortune des autres plutôt que de perdre un bon mot, méritent une peine infamante.* (La Bruyère)

(8) *Les réputations mal acquises se changent en mépris.* (Vauvenargues.)

— Cái danh thơm tức là cái tử-phần trang hoàng nhất mà người ta có thể trông có được. (1)

— Cái danh tốt là bạn bất-ly của đạo-đức. (2)

— Ta nên cậy nơi cái đức-hạnh của ta mà làm nên danh ; chớ không nên cậy nơi sự quá-thất của người. (3)

— Không gì che-chở cho một kẻ thiếu-niên cho bằng cái tiếng tốt của người mẹ. (4)

— Cái danh là lời phán-đoán của một đôi người, còn sự vinh-diệu là lời phán-đoán của đại đa-số. (5)

— Được người ta trọng-nể quí hơn là có cao-danh, được người ta kính phục quí hơn là được danh-vọng, và thanh-danh quí hơn quang-vinh. (6)

— Thơm danh quí hơn nhiều của. (7)

— Một cái danh-dự xứng-đáng thì cũng như một cái khiên ; bao nhiêu mủi tên của kẻ tật-đố, kẻ cường-bạo bắn vào đó đều phải trùi cả. (8)

---

(1) *La réputation est le plus magnifique tombeau que l'on puisse avoir.* (J. J. Rousseau)

(2) *Une bonne renommée est la compagne inséparable de la vertu.* (J. de Maistre)

(3) *Il faut fonder notre réputation sur nos vertus et non sur le démérite des autres.* (Mme de Lambert)

(4) *Rien ne protège mieux une jeune personne que la bonne réputation de sa mère.* (Comtesse C. Fée)

(5) *La réputation est le jugement de quelques-uns et la gloire est le jugement du plus grand nombre.* (Cousin)

(6 *L'estime vaut mieux que la célébrité, la considération vaut mieux que la renommée et l'honneur vaut mieux que la gloire.* (Chamfort)

(7) *La bonne réputation vaut mieux que les grandes richesses.* (Sanci)

(8) *Une considération bien acquise est un bouclier sur lequel s'émoussent tous les traits de l'envie et de la fureur.* (Alibert)

Dễ thương *(tánh)* — Khả-ái
Amabilité
ỉu-nhíu *(tánh)* — Aménité

— Lấy khí sắc hòa lành mà tiếp rước người, thân mật với người như thể anh em. (1)

— Những người dễ-thương hơn cả, đều là những người ít làm mất lòng kẻ khác. (2)

— Cái nguyên-mạch của sự khả-ái chân-chính không phải ở bề ngoài, mà chính là ở tận trong lòng vậy. (3)

— Xuân thời, sắc-đẹp, của tiền đều hữu hạn; sự khả-ái vô cùng. (4)

— Thường thường muốn làm bộ dễ-thương thái-quá thành ra khó thương. (5)

— Chỉ dân-tộc nào văn-minh mới có cái tánh ỉu-díu. (6)

— Người đời trong sự thủ-tạc vãng-lai đáng lẽ phải lấy tánh ỉu-díu làm cốt tử. (7)

— Cái sắc-đẹp khiến người để mắt đến, tính khả-ái khiến người chú-ý đến, tính ỉu-díu khiến người chăm-nom đến. (8)

---

(1) 善 氣 迎 人。親 如 兄 弟。(管 子)
Thiện khí nghinh nhơn, thân như huynh-đệ. (Quản-tử)

(2) *Les gens les plus aimables sont ceux qui choquent le moins l'amour-propre des autres.* (La Bruyère)

(3) *La source de la véritable amabilité n'est pas extérieure; elle est dans le fond de l'âme.* (Théry)

(4) *La jeunesse, la beauté, la fortune ont un terme; l'amabilité n'en a pas.* (Pitiet)

(5) *Un trop grand désir de paraître aimable empêche souvent de l'être.* (Duclos)

(6) *L'aménité n'appartient qu'à un peuple civilisé.* (Marmontel)

(7) *L'aménité devrait être la base du commerce des hommes.* (A. Guyard)

(8) *La beauté attire les regards, l'amabilité appelle l'attention, l'aménité fixe les soins.* (Bonnin)

Dị-đoan *(sự)*

Superstition

— Ở dương-gian mà nói chuyện âm-phủ.

— Tưởng rằng thần biết ăn tiền,
Hay lễ hay bải thần liền cứu cho.
Ai ngờ thần chẳng ứng cho,
Hay lễ hay bải thêm lo vào mình.

— Thấy sự quái mà không lấy làm quái, thì sự quái tự-nhiên tiêu mất. (1)

— Thấy đều thiện rõ-ràng, thì lời nói tả-vạy không thể làm cho mình lầm được. (2)

— Người quân-tử nói những việc thường, kẻ tiểu-nhân nói những chuyện quái lạ. (3)

— Sự dị-đoan khiến làm đều gì cũng thái-quá cả. (4)

— Lòng mê-tín trong sự dị-đoan cũng giống như cơn điên trong lúc đại-nộ. (5)

— Dị-đoan đồ cho những cớ mị-thường những đều mà vì dốt-nát cho nên cắt nghĩa không ra được. (6)

Dị-đoan vì dốt-nát mà sinh ra. (7)

---

(1) 見 怪 不 怪。其 怪 自 滅。(格 言)
Kiến quái bất quái, kỳ quái tự giệt. (Cách-ngôn)

(2) 見 善 明。則 邪 慝 不 能 惑。(朱 熹)
Kiến thiện minh, tắc tà sắc bất năng hoặc. (Châu-hy)

(3) 君 子 道 其 常。小 人 道 其 怪。(荀 子)
Quân-tử đạo kỳ thường, tiểu-nhơn đạo kỳ quái. (Tuân-tử)

(4) *La superstition porte tout à l'excès.* (Buffon)

(5) *Le fanatisme est à la superstition ce que la rage est à la colère.* (Voltaire)

(6) *La superstition attribue à des causes surnaturelles les choses dont l'ignorance ne permet pas de se rendre raison.* (Condillac)

(7) *La superstition est fille de l'ignorance.* (Alibert)

– Sự mê-tín làm cho trí-khôn loài người phải trụy-lạc. (1)

– Những sự mê-tín, những sự độc-ác, những sự tà-dâm đều là những cái kết-quả tự-nhiên, mà cũng có thể nói là những cái kết-quả đích-nhiên của sự dốt-nát. (2)

– Sự dị-đoan biến mọi đều thành ra kỳ-quái cả. (3)

(1) *La superstition dégrade la raison humaine.* (Michon)

(2) *Les superstitions, les cruautés, l'impureté sont des fruits naturels et, pour ainsi dire, légitimes de l'ignorance.* (L. Veuillot)

(3) *La superstition transforme tout en prodiges.* (de Jancourt)

Dĩ-vãng *(thời)*

Passé

— Gương sáng để soi hình dạng ; việc quá-khứ để suy biết việc hiện-kim. (1)

— Việc đã rồi không trở lui nữa, việc đã qua không theo kịp được nữa. (2)

— Hỏi ý-kiến những người đã qua đời rồi, thì chắc hơn là hỏi những người còn đương hiện sống. (3)

— Chớ nói rằng đời xưa hơn đời nay : vì không thể nói cho đích-xác được. (4)

— Việc quá khứ làm cho ta được chắc chắn về cuộc tương-lai. (5)

— Tán-dương sự quá-khứ thì dễ hơn giải-minh việc hiện-tại. (6)

— Bài dạy ta về việc tương-lai chính ở trong sự quan-sát thời-kỳ dĩ-vãng. (7)

---

(1) 明 鏡 所 以 察 形; 往 古 所 以 知 今。(孔 子)
Minh cảnh sở dĩ sát hình, vãng cổ sở dĩ tri kim. (Khổng-Tử)

(2) 往 者 不 返 者 也。逝 者 不 可 追 者 也。(皐 魚)
Vãng giả bất phản giả dã, thệ giả bất khả truy giả dã. (Cao ngư)

(3) *Il est plus sûr de consulter les morts que les vivants.* (Maxime latine)

(4) *Ne dis pas que le temps passé fut meilleur que le temps présent ; tu n'en peux parler sciemment.* (Salomon)

(5) *Ce qui s'est passé vous assure de l'avenir.* (Bossuet)

(6) *Il est plus aisé de vanter le passé que d'expliquer le présent.* (A. Thierry)

(7) *La leçon de l'avenir est dans la contemplation du passé.* (Regnault Warin)

Do-dự (*tánh*)
Irrésolution

— Quyết-đoán thì xong việc, cho nên chậm trễ thì hư. (1)

— Việc nên nhờ quả-quyết, việc hư bởi do-dự. (2)

— Những kẻ hay hồ-nghi, ta không nên làm việc cùng họ. (3)

— Trong lòng cứ hồ-nghi, thế là khươi miệng cho người sàm siểm ; trong ý không quyết-đoán thế là mở cửa cho bọn gian-tà. (4)

— Những kẻ do-dự bao giờ cúng hay lựa những lối đề-nghị làm cho lòng họ phân-vân nên chi họ cứ nhủng-nhẳng mãi mà không tuyển-trạch ngay. (5)

— Ham nhiều thử chọn mất công,
Thà chăm một việc cho xong mới là. (6)

---

(1) 決者事之斷也。故需必敗。(魏禧)
Quyết giả sự chi đoán giả, cố như tất bại. (Ngụy-hy)

(2) 事成於果決。敗於猶豫。(諺語)
Sự thành ư quả-quyết, bại ư do-dự. (Ngạn-ngữ)

(3) 多狐疑者不可與共事。(荊園小語)
Đa hồ nghi giả bất khả dư cọng sự. (Kinh viên tiểu ngữ)

(4) 執狐疑之心者。來纔賊之口。持不斷之意者。開羣枉之門。(劉向)
Chấp hồ nghi chi tâm giả, lai sàm tặc chi khẩu ; trì bất đoán chi ý giả, khai quần uổng chi môn. (Lưu-hướng)

(5) *Les gens irrésolus prennent toujours avec facilité toules les ouvertures qui les mènent à deux chemins et qui, par conséquence, ne les pressent pas d'opter.* (Cardinal de Retz)

(6) *On perd du temps au choix, on tente, on veut tout faire ;*
N'en ayons qu'un, mais qu'il soit bon. (La Fontaine)

Dốt-nát (sự)

Ignorance

— Xấu hay làm tốt, dốt hay nói chữ.

— Ngồi trong giếng xem sao, thấy được chẳng qua vài sao. (1)

— Không biết nghĩa lý bởi không học mà ra.(2)

— Gỗ mục không thể chạm trổ được ; vách đất không thể tô-vẻ được. (3)

— Sự dốt-nát, đối với trí-não cũng vi như một cái đêm, mà một cái đêm không trăng không sao. (4)

— Chỉ mấy người muốn dốt nên mới dốt. (5)

— Kẻ dốt-nát mà khoe-khoang lại tự-ái, thì nào có điều sai-lầm gì mà lại chẳng làm. (6)

— Không biết, mà biết là không biết, thế là có ý-hướng để học cho biết ; không biết, mà tưởng là biết, thế là có ý muốn cố-thủ lấy sự dốt-nát ngu-dại. (7)

— Tự nhận mình là dốt, thế là chứng minh rằng mình biết phán đoán. (8)

---

(1) 自 井 中 視 星。所 見 不 過 數 星。(尸 子)
Tự tỉnh trung thị tinh, sở kiến bất quá số tinh. (Thi-tử)

(2) 不 知 義 理。生 於 不 學。(呂 氏 春 秋)
Bất tri nghĩa lý, sanh ư bất học. (Lữ-thị xuân-thu)

(3) 朽 木 不 可 雕 也。糞 土 之 牆 不 可 杇 也。(孔 子)
Hủ mộc bất khả điêu dã, phấn thổ chi tường bất khả ô dã. (Khổng-tử)

(4) *L'ignorance est la nuit de l'esprit, mais une nuit sans lune et sans étoile.* (Pensée orientale)

(5) *Il n'y a d'ignorants que ceux qui veulent l'être.* (Platon)

(6) *De quelle erreur ne sont pas capables la vanité et l'amour-propre d'un homme ignorant !* (Napoléon 1er)

(7) *Ignorer et savoir qu'on ignore, bonne disposition pour apprendre : ignorer et croire que l'on sait, bonne disposition pour rester ignorant et sot.* (Laténa)

(8) *Reconnaître son ignorance est un beau témoignage de jugement.* (Charron)

Dua nịnh (*tánh*)

Flatterie

— Làm theo ý ta, ấy là kẻ tiểu-nhân. (1)

— Những kẻ a-dua ta, đó là những đứa giặc hại ta. (2)

— Hay nghe bậy nên sinh gian-nịnh, (3)

— Thấy khen mà mừng, ấy là làm môi cho kẻ nịnh. (5)

— Lời nói mà ngọt-ngào, thì ở trong chắc là cay-đắng. (5)

— Những kẻ hay a-dua trước mặt người ta, ắt cũng hay chê-bai sau lưng. (6)

— Nhún vai cười nịnh, mệt hơn làm ruộng mùa hè. (7)

---

(1) 順 吾意而 行 者。小 人 也。(荊 園 小 語)
Thuận ngô ý nhi hành giả, tiểu nhân dã. (Kinh viên tiểu ngữ)

(2) 諂 諛 我者 吾 賊 也。(荀 子)
Siểm-du ngã giả ngô tặc dã. (Tuân-tử)

(3) 偏 聽 生 奸。(鄒 陽)
Thiên thính sanh gian. (Trâu-dương)

(4) 見 譽而 喜者 佞 之媒 也。(文 中 子)
Kiến dự nhi hỷ giả nịnh chi môi dã. (Văn-trung-tử)

(5) 言 之 甘其 中 必 苦。(國 語)
Ngôn chi cam kỳ trung tất khổ. (Quốc-ngữ)

(6) 好 面 諛 人 者 亦 好 背 而 毀 之 也。(莊 子)
Hiếu diện du nhân giả diệc hiếu bối nhi hủy chi dã. (Trang-tử)

(7) 脅 肩 諂 笑。病 于 夏 畦。(曾 子)
Hiệp kiên siểm tiếu, bệnh vu hạ huề. (Tăng-tử)

— Người quân-tử không ỷ có ngàn vạn người dua-khen, mà sợ một hai kẻ thức-giả cười trộm. (1)

— Lời khen của kẻ tiểu-nhân trở lại làm tổn hại. (2)

— Người hay dua-nịnh ắt hay kiêu-ngạo. (3)

— Ngọc-hoàng giận các quân-vương,
Nên sai tôi nịnh tìm phương hại người. (4)

— Những người khôn-ngoan đảo-đề mà gặp đến đứa nịnh thì bao giờ cũng phải mắc lầm to. (5)

— Kẻ dua-nịnh, dầu hay giỏi đến đâu, cũng chẳng qua là một con vật phản-trắc khả-ố. (6)

— Lời siểm-nịnh bó buộc ta mãi trong đường lầm-lạc. (7)

Lời dua-nịnh vì như đồng bạc giả, chỉ vì cái tánh khoe-khoang của ta mà được thông-dụng. (8)

— Sự dua-nịnh sinh ra tánh kiêu căng, mà tánh kiêu-căng tất nhiên là đều trở ngại cho các đức hạnh. (9)

— So cùng súc-vật thì kẻ dua-nịnh là một con vật tệ nhất. (10)

---

(1) 君子不恃千萬人之諛頌。而畏一二有識之竊笑。(曾國藩)
Quân-tử bất thị thiên vạn nhân chi du-tụng, nhi úy nhất nhị hữu thức chi thiết tiếu. (Tăng-quốc-phiên)

(2) 小人之譽反爲損。(淮南子)
Tiểu nhân chi dự phản vi tổn. (Hoài-nam-tử)

(3) 善諂者必善驕。(吳怗野)
Thiện siểm giả tất thiện kiêu. (Ngô hoài-dạ)

(4) *Détestables flatteurs, présent le plus funeste*
Que puisse faire aux rois la colère céleste ! (Racine)

(5) *Les plus fins sont toujours de grandes dupes du côté de la flatterie.* (Molière)

(6) *Tout flatteur, quel qu'il soit, est toujours un animal traitre et odieux.* (Bossuet)

(7) *L'adulation nous affermit dans l'égarement.* (Massillon)

(8) *La flatterie est une fausse monnaie qui n'a de cours que par notre vanité.* (La Rochefoucauld)

(9) *L'adulation enfante l'orgueil et l'orgueil est toujours l'écueil fatal de toutes les vertus.* (Massillon)

(10) *La pire des bêtes parmi les animaux domestiques, c'est le flatteur.* (Marmontel)

— Ai nghe nịnh-hót là khở,
Xưa nay kẻ nịnh ăn nhờ người nghe. (1)

— Dua-nịnh là cách giả dối rất khéo-léo và ghê-gớm vô cùng. (2)

— Những lời tán-dương quá-đáng làm giảm-mất giá-trị của kẻ được tản-dương và kẻ tán dương. (3)

— Sự dua-nịnh là cách lịch-sự của lòng khinh-thị. (4)

---

(1) ..... *tout flatteur,*
Vit aux dépens de celui qui l'écoute. (La Fontaine)
(2) *La flatterie est la plus dangereuse des fausseté́s.* (Laténa)
(3) *Les éloges exagérés dépréciení à la fois celui qui les reçoit et celui qui les donne.* (Descuret)
(4) *Le flatterie est la politesse du mépris.* (Lamennais)

Đục-vọng (*lòng*)

Désir

— Chẳng gì khổ bằng ước mong nhiều chuyện. (1)

— Muốn nuôi cái tâm không gì bằng ít lòng dục-vọng. (2)

— Người nghèo khổ không phải vì có ít, mà chính là vì ham nhiều. (3)

— Hạnh-phúc với dục-vọng không thể dung-nạp nhau được. (4)

— Hễ ít đều dục-vọng, thì ít thiếu-thốn. (5)

— Hoặc tánh kiêu-căng khiến ta tự-đại, hoặc tánh tật-đố làm cho ta suy-nhược, hoặc tánh tham-lam nung-đốt lòng ta. (6)

— Hễ mình thỏa được đều mình sở cầu thì mình lại manh lòng ước-ao đều khác. (7)

— Ai nghèo về đường dục-vọng thì giàu về đường đắc-ý. (8)

— Biết bao nhiêu kẻ chán bỏ những đều đã có mà lại khao khát những đều chưa có. (9)

---

(1) 苦 莫 苦於多 願。 (素 書)
Khổ mạc khổ ư đa nguyện. (Tố-thư)

(2) 養 心 莫 大於寡 欲。 (孟 子)
Dưỡng tâm mạc đại ư quả dục. (Mạnh-Tử)

(3) *N'est pas pauvre qui a peu, mais qui désire beaucoup.* (Sénèque)

(4) *Le bonheur et le désir ne peuvent se trouver ensemble.* (Epictète)

(5) *Quand on a peu de désirs, on a peu de privations.* (Plutarque)

(6) *Ou l'orgueil nous enfle, ou l'envie nous ronge, ou les convoitises nous brûlent.* (Bossuet)

(7) *De nouveaux désirs naissent de ceux que vous venez de satisfaire.* (Bossuet)

(8) *Qui est pauvre en désirs est riche en contentement.* (Charron)

(9) *Que de gens sont dégoûtés de tout ce qu'ils ont et affamés de tout ce qu'ils n'ont pas.* (Fénelon)

— Đều dục-vọng nào tức cũng là một đều khuyết-pháp, một mối thống-khổ mới phát-khởi. (1)

— Người đời tránh lòng dục-vọng khi vị-hình dễ hơn khi đã có lòng ấy mà tự chế. (2)

— Phủng-nghinh tất cả những đều dục-vọng, thì không phải là cách làm cho đều dục-vọng ấy được thỏa-mãn, mà chỉ làm cho nó tăng thêm. (3)

— Lòng khát-vọng càng được mãn-nguyện càng thêm khích-động. (4)

— Ít dục-vọng thì ít thất-vọng. (5)

— Đạt được những đều dục-vọng của mình sớm quá, đó là một đều đại hại cho người đời vậy. (6)

— Cái lòng xa-vọng những đều mình không có, thường hay làm cho mình mất đến cả cái thú được hưởng những đều mình đã có rồi. (7)

— Người đời có cái tánh nầy : hễ cái gì không có, thì bao giờ cũng thiết-vọng cho có. (8)

---

(1) *Tout désir est un besoin, une douleur commencée.* (Voltaire)
(2) *L'homme est plus libre d'éviter les tentations que de les vaincre.* (J.J. Rousseau)
(3) *Prévenir tous les désirs n'est pas l'art de les contenter, mais de les éteindre.* (J. J. Rousseau)
(4) *La soif des désirs s'irrite à mesure qu'on la satisfait.* (Guichardin)
(5) *Peu de désirs, peu de déceptions.* (Descuret)
(6) *C'est un grand mal pour l'homme d'arriver trop tôt au but de ses désirs.* (Chateaubriand)
(7) *La convoitise de ce que nous n'avons pas nous ravit souvent jusqu'à la jouissance de ce que nous possédons.* (Ch. Dollfus)
(8) *L'homme est ainsi fait : toujours il aspire à ce qu'il n'a pas.* (G. Sand)

Đa-nghi *(lòng)*

Défiance

— Kẻ tự-tin không ngờ người mà người cũng tin mình ; kẻ tự-nghi không tin người mà người ngờ mình. (1)

— Không nhẹ dạ tin người, cho nên không ai phụ được mình. (2)

Ngờ người thì chớ dùng, dùng người thì chớ ngờ. (3)

— Tính đa-nghi là tại trí-não hèn-kém, nó khiến mình tưởng rằng ai ai cũng có thể lừa gạt mình được. (4)

— Tại ta đa-nghi nên người ta phỉnh-phờ. (5)

— Thường thường người ta vì đa-nghi mà năng bị lừa hơn là vì tin-cậy. (6)

— Hồ-nghi phải cách có thể cho là khôn-ngoan được, mà hồ-nghi quá-đáng thi không bao giờ cho là khôn-ngoan được. (7)

---

(1) 自信者不疑人。人亦信之。自疑者不信人。人亦疑之。(史典)
Tự tín giả bất nghi nhân, nhân diệc tín chi ; tự nghi dã bất tín nhân, nhân diệc nghi chi. (Sử điển)

(2) 不輕信故無負我。(吳怵野)
Bất khinh tín cố vô phụ ngã. (Ngô-hoài-dạ)

(3) 疑人勿用。用人勿疑。(書經)
Nghi nhơn vật dụng, dụng nhơn vật nghi. (Thư-kinh)

(4) *La défiance est un défaut de l'esprit qui nous fait croire que tout le monde est capable de nous tromper.* (La Bruyère)

(5) *Notre défiance justifie la tromperie d'autrui.* (La Rouchefoucauld)

(6) *On est plus souvent dupe par la défiance que par la confiance.* (Cardinal de Retz)

(7) *Une défiance modérée peut être sage, une défiance outrée ne l'est jamais.* (Silvio Pellico)

— Tính cẩn-thận tức là một cách đa-nghi chính-đáng. (1)

— Lòng hay tin là một đều chướng-ngại, mà lòng đa-nghi lại cũng là một đều chướng-ngại khác rất đáng ghê-sợ chẳng kém gì. (2)

— Lòng đa-nghi vi như thu-lôi-tiên tự kéo sấm-sét đến mình. (3)

---

(1) *La prudence est une sage défiance.* (Laténa)
(2) *La confiance est un écueil, mais la défiance en est un autre non moins à craindre.* (E. de Girardin)
(3) *La défiance est comme le paratonnerre qui attire la foudre.* (E. de Girardin)

Đẹp (sự) — Beau
Sắc đẹp — Beauté

— Ta chưa thấy ai muốn đức bằng muốn sắc. (1)

— Kẻ tiểu-nhơn lấy mặt mình không đẹp bằng chàng Tử-Đô làm xấu-hổ ; người quân-tử lấy cách ăn ở mình không bằng vua Nghiêu vua Thuấn làm hổ ngươi. (2)

— Trong lòng người mà bỏ cái tính ưa đẹp đi, thì đời người mất hết cả phần thanh-thủ. (3)

— Cái đẹp về đường tâm-lý mới có thể vĩnh-viễn được. (4)

— Sắc đẹp là cái vật tạo-hóa cho ta trước nhất mà rồi cũng lấy lại trước nhất. (5)

— Không chi chán bằng cái đời của những kẻ phụ-nữ chỉ biết làm tốt mà thôi. (6

— Cái duyên là đồ phục-sức tự-nhiên của cái đẹp. (7)

---

(1) 吾 未 見 好 德 如 好 色。(孔 子)
Ngô vị kiến hiếu đức như hiếu sắc. (Khổng-Tử)

(2) 小 人 恥 其 面 之 不 如 子 都 也。君 子 恥 其 行 之 不 如 堯 舜 也。(中 論)
Tiểu-nhân sỉ kỳ diện chi bất như Tử-đô dã. quân-tử sỉ kỳ hành chi bất như Nghiêu Thuấ dã. (Trung-luận)

(3) *Otez de vos cœurs l'amour du beau, vous ôtez tout le charme de la vie.* (J. J. Rousseau)

(4) *La beauté morale peut durer toujours.* (Mme Romieu)

(5 *La beauté est le premier présent que la nature nous donne et le premier qu'elle nous enlève.* (Le Chevalier de Méri)

(6) *Rien n'est plus triste que la vie des femmes qui n'ont su qu'être belles.* (Mme de Lambert)

(7) *La grâce est le vêtement naturel de la beauté.* (J. Joubert)

Điều độ *(ăn uống có)*

Sobriété

— Ăn ít ngon nhiều.

— Ăn bớt bát, nói bớt lời.

— Khéo ăn thì no, khéo co thì ấm.

— Ăn lấy vị, không ai lấy bị mà đong.

— Ăn lắm thì hết miếng ngon.

— Ăn ít no lâu, ăn nhiều mau đói.

— Làm người cho biết tiện-tằn,
Đồ ăn thức uống có ngần thì thôi.

— Ăn uống nên phải có chừng. (1)

— Mầy hãy ăn uống cho có đều-độ, rồi mầy sẽ giàu có như một ông vua. (2)

— Hãy dùng, mà chớ lạm dụng. (3)

— Ăn mà sống chớ không phải sống mà ăn. (4)

— Làm đều gì cũng chớ nên thái-quá. (5)

— Muốn được mạnh-khỏe thì trước hết phải ăn uống cho có điều-độ. (6)

---

(1) 飲 食 有 節。(孟 子)
Ẩm thực hữu tiết. (Mạnh-tử)

(2) *Vis sobrement, tu seras riche comme un roi.* (Proverbe arabe)

(3) *Usons, n'abusons pas.* (Proverbe français)

(4) *Il faut manger pour vivre et non vivre pour manger.* Proverbe français.

(5) *Rien de trop.* (Térence)

(6) *La première chose pour se bien porter est de manger et de boire sobrement* (Hippocrate)

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE R.F. IMPRIMÉS

— Chớ ăn quá no, đến nỗi nặng bụng. (1)

— Tất cả các nhà luân-lý học đều công-nhận rằng ăn uống có điều-độ thì thân-thể được mạnh khỏe, tinh-thần được minh mẫn. (2)

— Ăn uống có điều-độ không phải là một đức lớn, mà ăn uống không có điều-độ lại là một tật rất xấu. (3)

---

(1) *Ne mange pas jusqu'à être appesanti.* (Franklin)

(2) *La sobriété est regardée par tous les moralistes comme la mère de la santé et de la sagesse.* (Deseuret)

(3) *Être sobre n'est pas une grande vertu mais c'est un grand défaut de ne l'être pas.* (La Reine Christine)

Đọc sách — Lecture

— Chớ đọc những sách vô dụng. (1)

— Đọc sách mà tin hết cả sách, thà rằng không sách còn hơn. (2)

— Đọc sách quí biết nghi, có nghi mới có thể tin được, đọc sách cốt tấn lần, có tấn lần thì mới có thể thành được. (3)

— Sắm đuốc cầu được sáng, đọc sách cầu hiểu lẽ. (4)

— Phàm đọc một quyển sách gì mà nó nâng cao được trí-thức, cảm-xúc được tinh cao-thượng, khí-khái, thì chớ nên tìm lẽ mà phê-bình sách, nên nói rằng: sách nầy hay, chính tay trước-thuật giỏi đã làm ra. (5)

— Khi mình đọc hết một quyển sách hay rồi thì hình như mình tử-biệt một người bạn thân vậy. (6)

— Một quyển sách hay là một người bạn tốt nhứt. (7)

---

(1) 不誦無用之書。(尚書大傳)
Bất tụng vô dụng chi thơ. (Thượng-thơ đại truyện)

(2) 盡信書不如無書。(孟子)
Tận tín thơ bất như vô thơ. (Mạnh-Tử)

(3) 讀書貴能疑。疑乃可以啓信。讀書在有漸。漸乃可底于成。(格言)
Độc thơ qui năng nghi, nghi nải khả dĩ khải tín, độc thơ tại hữu tiệm, tiệm nải khả đề vu thành. (Cách-ngôn)

(4) 造燭求明。讀書求理。(古諺)
Tạo chúc cầu minh, độc thơ cầu lý. (Cổ-ngữ)

(5) *Quand une lecture vous élève l'esprit et vous inspire des sentiments nobles et courageux ne cherchez pas une autre règle pour juger l'ouvrage : il est bon et fait de main d'ouvrier.* (La Bruyère)

(6) *En finissant un bon livre, il semble que l'on quitte un ami.* (Voltaire)

(7) *Un bon livre est le meilleur des amis.* (Montesquieu)

— Tôi chưa tầng có đều buồn-bực gì đến nỗi đọc sách một giờ mà không nguôi-giải được. (1)

— Chỉ có sự học-tập mới tiêu-tán được những đều bối-rối trong lòng. (2)

— Chỉ một quyển sách mà cứ đọc đi đọc lại, nghiền đi nghiền lại cho thấu nghĩa-lý, thì thường mở-mang tri-tuệ hơn là đọc rộng mà không chín chắn. (3)

---

(1) *Je n'ai eu de tristesse qu'une heure de lecture n'ait dissipée.* (Montesquieu)

(2) *Rien n'est plus propre que l'étude à dissiper les troubles du cœur.* (Chateaubriand)

(3) *Un livre unique qu'on lit et qu'on relit, qu'on assimine et qu'on digère, développe souvent mieux qu'une vaste lecture indigeste.* (Michelet)

Độc-ác (*tánh*)

Méchanceté

— Tích ác phùng ác.

— Sâu ao béo cá, hiểm dạ hư thân.

— Cây khô không lộc, gái độc không con.

— Càng cay nghiệt lắm, càng oan trái nhiều.
(Nguyễn-Du)

— Mấy người quỉ quái tinh ma,
Mình làm mình chịu, kêu mà ai thương. (Nguyễn-Du)

— Sông sâu còn có kẻ dò,
Lòng người nham hiểm ai đo cho cùng.

— Tâm xảo họa cánh xảo. (1)

— Trồng nếp không bao giờ gặt lúa, gieo oán không bao giờ được ơn. (2)

— Chứa đều ác trong mình thì bị hại ngầm như lửa hao dầu mà người không thấy. (3)

— Thấy kẻ độc-ác làm việc bất-nhân, mình có thể can-ngăn được, mà vẫn để cho họ làm, thế cũng như là đồng phạm tội với họ. (4)

---

(1) 心巧禍更巧。(關聖經)

(2) 樹黍者不穫稷。樹怨者無報德。(淮南子)
Thọ thử giả bất hoạch tắc, thọ oán giả vô báo đức. (Hoài-nam-tử)

(3) 積惡在身猶火之消膏而人不見也。(董仲舒)
Tích ác tại thân do hỏa chi tiêu cao nhi nhân bất kiến dã. (Đổng-trọng-Thư)

(4) *Souffrir que le méchant fasse mal, quand on peut l'empêcher, c'est en quelque sorte participer á son crime.* (Maxime orientale)

— Lìa xa bọn độc-ác thì tránh khỏi cái hổ-thẹn giống họ. (1)

— Kẻ độc-ác tự hại lấy mình, trước khi hại người. (2)

— Tất cả bọn độc-ác toàn là nguy-hiểm. (3)

— Những kẻ độc-ác ví như bầy ruồi bò khắp thân-thể người ta mà chỉ bu lại nơi chỗ thương-tích. (4)

— Không chi ngốc bằng kẻ độc-ác mà cũng không chi độc-ác bằng kẻ ngốc. (5)

— Kẻ độc-ác là thù-nhơn của mỗi người, mà thù-nhơn của mỗi người tức là thù-nhơn của mọi người. (6)

— Phải coi những kẻ độc-ác như đứa vô-tri vô-giác. (7)

— Không gì làm cho xấu-xa bằng tánh độc-ác. (8)

— Người đời hay độc-ác chỉ vì không biết suy nghĩ. (9)

— Lòng độc-ác là chỉ vì tánh ác hoặc vì sự lầm-lạc mà sinh ra. (10)

---

(1) *En abandonnant les méchants, tu éviteras la honte de leur ressembler.* (Sophocle)

(2) *Le méchant se nuit à lui-même avant de nuire aux autres.* (St. Augustin)

(3) *Tous les méchants sont dangereux.* (Pascal)

(4) *Les méchants sont comme des mouches qui parcourent le corps de l'homme et ne s'arrêtent que sur ses plaies.* (La Bruyère)

(5) *Rien n'est si sot que les méchants et si méchant que les sots.* (De Bonneville)

(6) *Un méchant est l'ennemi de chacun et l'ennemi de chacun est l'ennemi de tous.* (Lamennais)

(7) *Il faut considérer les méchants comme des insensés.* (Laténa)

(8) *Il n'y rien qui enlaidisse comme la méchanceté.* (Boitard)

(9) *Souvent on n'est méchant qne par défaut de réflexion.* (Laténa)

(10) *La méchanceté ne peut dériver que d'une nature mauvaise ou égarée.* (Mme Monmarsan)

Đời người — Sự sinh-hoạt

Vie

— Công-danh bánh vẽ, sang-giàu chiêm-bao.

— Đời người khác thể là hoa,
Sớm còn tối mất, nở ra lại tàn.

— Người ở trong khoảng giữa trời đất, giống như cái chớp mau qua cửa sổ, hột bụi nhẹ đeo trên cỏ non. (1)

— Người sinh ra thì mềm yếu, mà khi chết lại cứng-cỏi ; loài vật, cây-cối sanh ra thi mềm-mại, mà khi chết lại khô-cứng. Cho nên cứng-cỏi thì chết mà mềm-mỏng thi sống. (2)

— Người quân-tử tránh ba điều : đương buổi trẻ, huyết-khí chưa định, thì tránh sự sắc-dục ; đến khi lớn, huyết-khí đương mạnh, thì tránh sự tranh-đấu ; đến khi già, huyết-khí đã suy thi tránh tánh tự-đắc. (3)

---

(1) 人生天地之間。若流電之過戶牖。輕塵之棲弱草。(李庚)
Nhân sanh thiên địa chi gian, nhược lưu điện chi quá hộ dũ, khinh trần chi thê nhược thảo. (Lý-Canh)

(2) 人之生也柔弱。其死也剛強。萬物。草木之生也柔脆其死也枯槁。故堅強者死之徒。柔弱者死之徒。(老子)
Nhân chi sanh dã nhu-nhược, kỳ tử dã cương-cường, vạn vật, thảo mộc chi sanh dã nhu thúy kỳ tử dã khô khao, cố kiên cường dã tử chi đồ, nhu-nhược dã sanh chi đồ. (Lão-tử)

(3) 君子有三戒。少之辰。血氣未定。戒之在色。及其壯也。血氣方剛。戒之在鬬。及其老也。血氣既衰。戒之在得。(孔子)
Quân-tử hữu tam giới; thiếu chi thời, huyết khí vị định, giới chi tại sắc ; cập kỳ tráng dã, huyết-khí phương cương, giới chi tại đấu, cập kỳ lão dã, huyết-khí kỳ suy, giới chi tại đắc. (Khổng-tử)

— Cái đời sở-dĩ ngắn-ngủi là chỉ vì mình không biết thiện-dụng nó. (1)

— Phẩm-hạnh hoàn-mỹ là ngày nào cử-chỉ cũng như ngày lâm-chung, không rối loạn, không đê tiện, không giấu-giếm. (2)

— Phần nhiều người đã chết mà chưa tầng sống. (3)

— Cải đời nào có ra chi, nó sở dĩ có giá-trị cũng không, là tùy nơi cách sở-dụng. (4)

Đời người không có nghĩa-vụ thật là một-thứ rã-rời không sao bền vững được. (5)

— Cải đời người không phải là một cải thời-kỳ học-tập mãi mãi đó hay sao? (6)

— Người đời không ai có quyền được cho cải đời mình là của riêng phần mình. (7)

— Cải đời chỉ dùng mà chơi cho qua buổi thì thật là buồn nhất, chán nhất. (8)

— Nếu như anh đem cải đời dùng làm việc phải thì anh lấy sống làm vui. (9)

---

(1) *La vie n'est courte que par le mauvais usage que l'on en fait.* (Sénèque)
(2) *La perfection des mœurs consiste à passer chaque jour comme si ce devrait être le dernier, sans trouble, sans lâcheté, sans dissimulation.* (Marc-Aurèle)
(3) *La plupart des hommes meurent sans avoir vécu.* (Voltaire)
(4) *La vie n'est rien par elle-même, son prix dépend de son emploi.* (J. J. Rousseau)
(5) *Sans le devoir la vie est morne et désossée ; elle ne peut plus se tenir.* (J. Joubert)
(6) *La vie de l'homme n'est-ce pas un perpétuel apprentissage ?* (Proudhon)
(7) *Nul de nous n'a le droit d'avoir une vie qui soit à lui seul.* (V. Hugo)
(8) *La vie la plus triste et la plus maussade est celle dont on ne fait qu'un passe-temps.* (Sanial Dubay)
(9) *Vous serez content de la vie si vous en faites un bon usage.* (Renan)

Đức hạnh
Vertu

— Đức trọng quỉ thần kinh,

— Chết trong hơn sống đục.

— Vàng ăn cũng hết nghĩa lâu hấy còn.

— Của là gạch, nghĩa là vàng.

— Hoa sen mọc bãi cát lầm,
Tuy là lấm-lấp cũng mầm hoa sen.

— Có tiên thi hậu mới hay,
Có trồng cây đức mới dày nền nhân,

— Cây xanh thi lá cũng xanh,
Cha mẹ hiền lành để phúc cho con.

Mừng cây rồi lại mừng cành,
Cây đức lắm chồi, người đức lắm con.

— Có người hiền hiếu thực-thà,
Thế mà vất-vả lại là long-đong.

Bởi vì tội trước chưa xong,
Quả nầy chưa chín để hòng phúc sau.

— Tiền tài phấn thổ nghĩa trọng thiên-kim. (1)

— Cỏ chi, cỏ lan sinh ở trong rừng, không vì không có người mà không bầy mùi thơm. Người quân-tử tu-đạo lập đức, không vì cảnh cùng-khốn mà đổi khí-tiết. (2)

---

(1) 錢 財 糞 土。義 重 千 金。(格 言)

(2) 芝 蘭 生 於 深 林。不 以 無 人 而 不 芬。· 君 子 修
Chi lan sinh ư thâm lâm, bất dĩ vô nhơn nhi bất phân ; quân-tử tu
道 立 德。不 以 窮 困 而 改 節。(家 語)
đạo lập đức, bất dĩ cùng khổn nhi cải tiết (Gia-ngữ)

— Người bất-nhân không thể ở trong cảnh cùng khổn lâu được cũng không thể ở trong cảnh vui lâu được. Người có nhân yên-tâm làm đều nhân, kẻ có trí vì lợi mà làm đều nhân. (1)

— Đạo đức là cốt nơi sự chấp-trung. (2)

— Đức hạnh là cái tập-quán cư-xử hợp với lẽ phải. (3)

— Đức hạnh chân-chánh khi nào cũng bất-dịch, cũng hòa-nhã, cũng tận-lực. (4)

— Không có nghị-lực thi sao nên đạo-đức; tánh nhu-nhược dắc vào con đường tội-ác. (5)

— Đạo-đức là cốt biết tránh các sự thái quá cùng bất cập. (6)

— Lòng ham làm việc là cái đức tốt của con người ở trong xã-hội. (7)

— Những cái tài-đức lừng-lẫy không phải là phần của đàn bà ; nhưng đàn bà cốt phải có những cái đức-hạnh bình-thường đằm-thắm. (8)

— Một cái đức-hạnh phát-sinh ra một cái đức-hạnh khác. (9)

---

(1) 不仁者不可以久處約。不可以長處樂。
Bất nhơn giả bất khả di cửu xử ước, bất khả dĩ trường xử lạc,
仁者安仁。智者利仁。 (孔子)
nhơn giả an nhơn, trí giả lợi nhơn. (Khổng-Tử)

(2) *La vertu est dans un juste milieu.* (Proverbe latin)

(3) *La vertu est une habitude de vivre selon la raison.* (Bossuet)

(4) *La vraie vertu est toujours égale, affable et complaisante.* (Fénelon)

(5) *Il n'y a point de vertu sans force et le chemin du vice est la lâcheté.* (J. J. Rousseau)

(6) *La vertu consiste à éviter tous les extrêmes.* (de Bonald)

(7) *L'amour du travail est la vertu de l'homme en société.* (Mme Roland)

(8) *Les vertus d'éclat ne sont pas le partage des femmes, mais bien les vertus simples et paisibles.* (Mme Lambert)

(9) *Une vertu en amène une autre.* (Rivarol)

— Đức hạnh tức là việc làm xứng-hợp với cái luật của nghĩa-vụ. (1)

— Đức-hạnh cốt ở nơi tánh quen làm việc thiện. (2)

— Đạo đức cũng như mẹo, nhờ thực-dụng mới biết, nhờ có thí-dụ mới nhớ. (3)

— Hãy tìm đức tốt nơi người, mà tự tìm tật xấu nơi mầy. (4)

— Đạo-đức là sức khỏe của linh-hồn. (5)

(1) *La vertu est la conformité de l'acte à la loi du devoir.* (Parisot)
(2) *La vertu consiste dans l'habitude de bonnes actions.* (Condillac)
(3) *La vertu, comme la grammaire, s'apprend par la pratique et se retient par les exemples.* (Gerfaut)
(4) *Cherche les vertus chez les autres et les vices chez toi.* (Franklin)
(5) *La vertu est la santé de l'âme.* (Joubert)

Gấp-gáp, không kiện-nhẫn *(tánh)*

Impatience

— Dục tốc bất đạt. (1)

— Chạy mau không có dấu chân khéo. (2)

— Đi mau bước không vững. (3)

— Việc nhỏ không nhịn, thì đến hại to. (4)

— Cái họa lớn nhứt sanh ra bởi không nhịn trong giây phút. (5)

— Bọn thanh-niên vì tánh dục-tốc muốn đạt ngay được mục-đích mà hóa ra đi quá mục-đích. (6)

— Gặp đều trái ý, nếu không biết nhẫn-nhịn thì đều trái ý lại thêm khó chịu bội phần. (7)

— Tánh cấp-táo thì chỉ làm cho việc đã không tấn hành mà lại trễ thêm. (8)

---

(1) 欲 速 不 達。(孔 子)

(2) 急 趨 無 善 迹。(朱 敬 則)
Cấp xu vô thiện tích. (Chu-kỉnh-tắc)

(3) 疾 行 無 穩 步。(古 諺)
Tật hành vô ổn bộ. (Cổ-ngạn)

(4) 小 不 忍 致 大 災。(中 說)
Tiểu bất nhẫn trí đại tai. (Trung-thuyết)

(5) 莫 大 之 禍。起 於 斯 須 之 不 忍。(王 安 石)
Mạc đại chi họa, khỉ ư tư tu chi bất nhẫn. (Vương-an-Thạch)

(6) *L'impatience de la jeunesse lui fait souvent dépasser le but en voulant l'atteindre.* (A. de Musset)

(7) *L'impatience double les contrariétés qu'elle ne sait pas supporter.* (Laténa)

(8) *L'impatience ne sert jamais qu'à retarder ce qu'elle ne peut avancer.* (E. de Girardin)

Gia-tộc
Famille

— An nhà lợi nước.

— Máu mô thâm thịt nấy.

— Giấy rách phải giữ lấy lề.

— Muối xát lòng ai nấy xót.

— Máu loãng còn hơn nước lã.

— Mười đời chưa rời cánh tay.

— Một con sâu làm rầu trách canh.

— Con hơn cha là nhà có phước.

— Cháu chín đời còn hơn người dưng.

— Giọt máu đào hơn ao nước lã.

— Bà con xa hơn láng diềng gần.

— Trâu đồng nào ăn cỏ đồng ấy.

— Nhà nhiều người như rít nhiều chơn.

— Không cha nương chú, không mẹ bú dì.

— Làm một thì giàu, chia nhau thì khó.

— Trên thuận dưới hòa là nhà có phúc.

— Làm con trước phải đền ơn sanh thành.

(Nguyễn-Du)

— Con voi voi dấu, con chấu chấu thương.

— Trên thuận dưới hòa, trong ấm ngoài êm.

— Cha hát con khen, ai chen vô lọt.

— Con nhà tông không giống lông cũng giống cánh.

— Thuận vợ thuận chồng, tát bể đông cũng cạn.

— Dâu hiền là con gái, rể hiền là con trai.

— Con cháu làm dại thì hại đến danh giá ông bà.

— Bà con vì tổ vì tiên,
Không phải vì tiền vì gạo.

— Đắng cay cũng thể ruột rà,
Ngọt ngào chi lắm cũng là người dưng.

— Một nhà sum hợp trúc mai,
Càng sâu nghĩa bể, càng dài tình sông.

— Nay đà sum hợp một nhà,
Thung huyên lan quế mặn mà thêm tươi. (Nguyễn-Du)

— Nầy chồng nầy mẹ nầy cha,
Nầy là em ruột, nầy là em dâu. (Nguyễn-Du)

— Mồng năm ngày tết lễ thường,
Bà con lui tới, họ hàng viếng thăm.

— Anh em với mẹ sinh ra,
Ta kêu bằng cậu, thật là cỏn thân.

— Ở cùng chú bác cậu cô,
Nói năng ngồi đứng phải cho dịu-dàng.

— Khôn ngoan đối đáp người ngoài,
Gà chung một mẹ chớ hoài đá nhau.

— Chú bác là xứng vai cha,
Thím o vai mẹ cũng là người thân.

— Con cô con cậu thì xa,
Con chú con bác thực là anh em.

— Thà ăn bắp hột chà vôi,
Chẳng thà giàu có mồ côi một mình.

— Nước lấy nhà làm gốc. (1)

— Nhập tắc hiếu, xuất tắc đề. (2)

— Hiếu thuận hoàn sanh hiếu thuận tử. (3)

— Thờ cha anh, phải hiếu đề. (4)

— Trong nhà hòa thuận, thì muôn việc đều nên. (5)

— Hòa thuận là gốc tề-gia. (6)

— Gió táp mưa sa rồi mới biết nhà cửa đề che đậy cho ta. (7)

— Cha con thương yêu nhau, anh em âu-yếm nhau, vợ chồng hòa thuận cùng nhau thì đạo nhà mới thạnh vậy. (8)

— Trước có sửa mình, sau mới mong gia-đình được vững-vàng. (9)

— Nước trái nguồn thì dòng khô, cây không gốc thì không lớn. (10)

---

(1) 國之本在家。(孟子)
Quốc chi bổn tại gia. (Mạnh-tử)

(2) 入則孝。出則悌。(孔子)

(3) 孝順還生孝順子。(古語)

(4) 事父兄惟孝悌。(關聖經)
Sự phụ huynh duy hiếu đề. (Quan-Thánh kinh)

(5) 家和萬事成。(太公)
Gia hòa vạn sự thành. (Thái-Công)

(6) 和順齊家之本。(景行錄)
Hòa thuận tề gia chi bổn. (Cảnh hàng lục)

(7) 震風凌雨。然後知廈屋之爲庇蒙。(楊子)
Chấn phong lăng vũ, nhiên hậu tri hạ ốc chi vi tinh mông. (Dương-tử)

(8) 父子篤。兄弟睦。夫婦和。家之肥也。(禮記)
Phụ tử đốc, huynh đệ mục, phu phụ hòa, gia chi phì dã. (Lễ-ký)

(9) 身修而後家齊。(孔子)
Thân tu nhi hậu gia tề. (Khổng-tử)

(10) 水背源而流竭。木無根而不長。(北堂書鈔)
Thủy bối nguyên nhi lưu kiệt, mộc vô căn nhi bất trưởng. (Bắc đường thư sao)

— Gia-tộc là cái nền móng để xây đắp xã-hội. (1)

— Người nào không còn cha mẹ, lại không có con thì giống như một gốc cây không còn nhành cũng không còn rễ. (2)

— Tất cả người trong nhà đều hòa thuận thì gia-đình mới được vững bền. (3)

— Chẳng chi êm-ái và bền-chặt bằng sự liên-lạc trong gia-đình. (4)

— Sự hòa-hợp làm cho có sức mạnh, sự sức mạnh ấy là cái nguồn thịnh-vượng của một gia-đình. (5)

— Phàm người làm con bất-hiếu, làm cha bất-từ, làm em bất-đễ, làm bạn bất-tin, làm chồng bất-nghĩa, thì không phải là người dân lương-thiện. (6)

— Ta hãy gắng hết sức lấy vẻ hòa-nhã mà làm cho cảnh gia-đình được êm-đềm vui-vẻ. (7)

— Con mà hờn mẹ thì khi nào con cũng có lỗi. (8)

— Không ai đi phá hoại cuộc gia-đình bao giờ. (9)

— Loài người hiệp-thành một cái gia-đình to lớn, thế thì kẻ lớn phải giông tay mà dìu-dắc kẻ nhỏ để cho chúng nó theo cho kịp mình. (10)

---

(1) *La famille est la première assise de l'édifice social.* (Maxime française)
(2) *L'homme qui n'a plus ni parents, ni enfants ressemble à un tronc d'arbre qui n'a plus ni branches ni racines.* (Maxime française)
(3) *L'union de ses membres fait la force de la famille.* (Maxime française)
(4) *Rien n'est doux et fort comme les liens de famille.* (Maxime française)
(5) *L'union fait la force, et cette union est la source de la prospérité dans la famille.* (Maxime française
(6) *Nul n'est bon citoyen, s'il n'est bon fils, bon père, bon frère, bon époux.* (Constitution de 1795)
(7) *Efforçons-nous, par notre bonne humeur, à rendre agréable la vie de famille.* (Chalamet
(8) *Un fils brouille avec sa mère a toujours tort.* (J. J. Rousseau)
(9) *On ne détruira jamais la famille.* (Lamartine)
(10) *Le genre humain forme une grande famille dans laquelle les aînés tendent la main aux plus jeunes pour les amener jusqu'à eux.* (Lamennais)

— Gia-đình nếu không phải là một cái chánh-phủ hoàn-toàn hơn cả, thế thì là cái gì ? (1)

— Phận đàn-bà thì chỉ lấy sự vui-thú trong gia-đình làm hạnh-phúc. (2)

— Làm con mà lăng-nhục mẹ, tất-nhiên phải gặp đều sỉ-nhục, tai-ương. (3)

— Gia-đình sở dĩ được vững-bền là nhờ tánh vâng-lời của vợ cư-xử theo chỉ-hướng chồng, con-cái theo mệnh lệnh cha mẹ. (4)

— Bất kỳ đời nào đàn-bà cũng vẫn là chủ nội-trợ. (5)

— Lòng yêu-mến gia-đình là cái nguyên-nhơn độc nhứt của lòng ái-quốc và tất cả các đức hạnh trong xã-hội. (6)

— Cái tên của người cha có danh-tiếng tức là tải-sản của con. (7)

— Khi một mình, phải chú-ý đến tư-tưởng ; ở trong gia-đình phải chú-ý đến hòa-khí ; ra giữa xã-hội, phải chú-ý đến ngôn-ngữ. (8)

---

(1) *Qu'est-ce qu'une famille, sinon le plus admirable des gouvernements?* (Lacordaire)

(2) *Pour les femmes il n'y a de bonheur que dans la vie de famille.* (Mme de Girardin)

(3) *La honte et le malheur sont l'apanage naturel du fils qui outrage sa mère.* (Toussenel)

(4) *Ce qui fait la famille c'est le sentiment d'obéissance par lequel une femme et des enfants agissent sous la direction d'un père et d'un époux.* (H. Taine)

(5) *La femme dans tous les temps est la providence du foyer domestique.* (Mme Romieu)

(6) *L'amour de la famille est l'unique semence de l'amour de la patrie et de toutes les vertus sociales.* (Funck-Brentano)

(7) *Le nom d'un père honoré de tous est une fortune pour les enfants.* (Poignet)

(8) *Seuls, veillons sur nos pensées; en famille, veillons sur notre humeur ; en société, veillons sur notre langue.* (Mme de Staël)

— Khi nào tình trong gia-đình mà lạt-lẻo đi, đó là cái đại-biến cho một dân-tộc vậy. (1)

Gia-đình vừa là đều đáng tôn kính nhứt ở đời vừa là đều đằm thắm nhứt. (2)

— Như ngươi muốn gia-đình được thạnh thì ngươi cứ để con ở nhà lâu chừng nào thì hay chừng nấy. (3)

— Gia-đình ỷ-cứ vào ái-tình, mà xã-hội lại ỷ cứ vào gia-đình. (4)

— Không lễ lạc gì vui-vẻ bằng một nhà sum hợp. (5)

— Tình bà con mà để cho lạt-lẻo thì rồi ra ở trong gia-đình cúng sinh ra tình lạt-lẻo. (6)

— Trong đời chẳng gì vui bằng cái cảnh một nhà sum-hợp. (7)

---

(1) *Quand les liens de la famille se relâchent, c'est le plus grand malheur qui puisse arriver à un peuple.* (J. Simon)

(2) *La famille est à la fois ce qu'il y a de plus sacré au monde et de plus doux.* (J. Simon)

(3) *Si vous voulez que la famille soit forte, laissez-y l'enfant autant qu'il est possible.* (Michelet)

(4) *La famille s'appuie sur l'amour, et la société sur la famille.* (Michelet)

(5) *Il n'y a pas de plus belles fêtes que les réunions de-famille.* (Clarville)

(6) *Le relâchement des liens de parenté finit par introduire le relâchement dans la famille même* (P. Janet)

(7) *Il n'y a pas de bonheur plus grand en ce monde que celui d'une famille unie.* (J. Gérard)

Già-cả (*Bổn phận đối với người*)

Devoirs envers les vieillards

Tàn-tật (*Bổn phận đối với kẻ*)

Devoirs envers les infirmes

— Yêu trẻ thì trẻ đến nhà,
Yêu già thì già đề tuổi lại cho.

— Thấy người tàn-tật thì thương,
Thấy người già cả kính dường mẹ cha.

— Tôn tôn, trưởng trưởng, thân thân,
Kính già yêu trẻ, nhân luân đạo thường.

— Con thấy người già-cả tóc-bạc mà đứng dậy phép tắc thì trong lòng mẹ sung-sướng biết bao nhiêu. (1)

— Người già cả, không cứ giàu hay nghèo, ta cũng nên kính trọng và lễ-phép. (2)

— Mấy người có giáo-dục mới biết kính trọng bậc già-cả. (3)

— Phải tôn kính bậc già-cả. (4)

— Cung kính người đầu sâu tóc bạc (5).

— Trẻ thơ không biết kính người,
Đến khi già cả nào ai kính mình. (6)

---

(1) *Heureuse la mère dont le fils se lève devant les cheveux blancs.* (Socrate)
(2) *Qu'un vieillard soit riche ou pauvre, il a également droit à notre respect et à notre politesse.* (Clarville)
(3 *La vieillesse est vénérable pour tous les cœurs bien nés.* (Silvio Pellico)
(4) *Soyez respectueux envers les vieillards.* (Cormenin)
(5) *Respect aux cheveux blancs.* (Comtesse de Blessington)
(6) *Celui qui n'a point éprouvé de vénération dans la jeunesse, ne sera point lui-même l'objet de vénération dans ses vieux jours.* (Goethe)

Giản-dị, thật-thà *(tánh)*

Simplicité

— Giản-dị thì dễ theo, (1)

— Ăn ở thì nghiêm-trang, mà làm thì giản-dị. (2)

— Đạo người quân-tử là đạm-bạc mà không chán, giản-dị mà có văn-hoa. (3)

— Làm người khó tánh, khổ thân,
Chẳng chi vừa ý, chẳng lần nào ưng. (4)

— Ở đời, gặp nhiều khi phải chơn-thành giản dị mới là cách cư-xử rất khôn-khéo. (5)

— Tánh giản-dị không phải là dốt hay ngu đâu, mà nó cũng có thể dung-hợp với trí-khôn với tài trí nữa. (6)

— Tánh đơn-giản cực-điểm là điều rất phong-vị rất hiếm-có nhứt ở đời. (7)

---

(1) 簡 則 易 從。(易 經)
Giản tắc dị tùng. (dịch-Kinh)

(2) 居 敬 而 行 簡。(孔 子)
Cư kỉnh nhi hành giản. (Khổng-tử)

(3) 君 子 之 道。淡 而 不 厭。簡 而 文。(中 庸)
Quân-tử chi đạo, đạm nhi bất yếm, giản nhi văn. (Trung-dung)

(4) *Les délicats sont malheureux:*
Rien ne saurait les satisfaire (La Fontaine)

(5) *Il y a des rencontres dans la vie où la vérité et la simplicité sont le meilleur manège du monde.* (La Bruyère

(6) *La simplicité n'est ni ignorance ni bêtise: elle peut s'allier à beaucoup d'esprit, même à du génie.* (De Bonald)

(7) *C'est la chose du monde la plus charmante et la plus rare que la parfaite simplicité* (E. Bersot)

Giảng-dụ — Discours

— Mạnh sức rước họa, lợi khẩu mắc tai. (1)

— Nhà nhiều cửa thì nhiều gió, người nhiều lời thì mang họa. (2)

— Nên bịt tai chớ thèm nghe những lời tán-tụng dua-nịnh. (3)

— Giảng-dụ mà không làm gương thì không ích chi. (4)

---

(1) 勇夫招禍。辨口致殃。(烈女傳)
Dõng phu chiêu họa, biện khẩu tri ương. (Liệt-nữ-truyện)

(2) 多門之室生風。多口之人生禍。(呂坤)
Đa môn chi thất sinh phong, đa khẩu chi nhân sinh họa. (Lữ khôn)

(3) *Fermez l'oreille aux discours qui vous flattent* (Massillon)

(4) *Les discours ne sont rien sans l'exemple.* (Lamennais)

Giáo-dục — Éducation

— Sắc vô lửa cũng mềm.

— Bẻ chẳng vin cả gảy ngành.

— Khi măng không uốn thì tre trồ vồng.

— Măng không uốn tre uốn sao được.

— Uốn cây uốn thuở còn non,
Dạy con dạy thuở con còn đương thơ.

— Dạy con từ thuở tiểu sinh,
Gần thầy gần bạn tập tành lễ nghi.

— Làm trai quyết chí lập thân.
Cương thường giữ lấy có phần hiền vinh.

— Đẻ con chẳng dạy chẳng răn,
Thà rằng nuôi lợn cho ăn lấy lòng. (1)

— Tiên học lễ nhi hậu học văn. (2)

— Người mà không dạy không răn,
So cùng cầm thú gần bằng như nhau. (3)

— Tánh người tuy vốn hiền-lành,
Phải giờ giáo-dục mới thành người hay. (4)

— Đề cho con một trắp vàng, không bằng dạy con một pho sách. (5)

---

(1) 養子不教。不如養猪。(明心)
Dưỡng tử bất giáo, bất như dưỡng trư. (Minh-tâm)

(2) 先學禮而後學文。(諺語)

(3) 逸居而無教則近於禽獸。(孟子)
Dật cư nhi vô giáo tắc cận ư cầm thú. (Mạnh-tử)

(4) 性雖善。待教而成。(申鑑)
Tánh tuy thiện, đãi giáo nhi thành. (Thân giám)

(5) 遺子黃金滿贏不如一經。(韋賢)
Di-tử hoàng-kim mãn dinh bất như nhất kinh. (Vi Hiền)

— Thiên-hạ không có người nào mà không dạy được, cũng không có người nào mà không nên dạy. (1)

— Tuổi cao lần, đức càng lên,
Học càng thêm giỏi mới nên con người. (2)

— Người không giáo-dục giống như cái xác không hồn, (3)

— Chính nhờ sự giáo-dục nên trẻ con thành con người và người dân xứng đáng. (4)

— Sự giáo-dục là phép dồi-mài và rèn-tập tâm-trí. (5)

— Uốn cây nhờ phép trồng-trọt, uốn người nhờ khoa giáo-dục. (6)

— Không có gì thay cách mẫu-huấn được. (7)

— Học-vấn ích-trí, giáo-dục dưỡng tâm. (8)

— Sự giáo-dục tạo thành con người lương-thiện, quốc-dân xứng đáng. (9)

— Sự giáo-dục làm cho cách cử-chỉ bớt thô-lỗ đi. (10)

---

(1) 天下無不可教之人。亦無可以不教之人。
Thiên hạ vô bất khả giáo chi nhân, diệc vô khả dĩ bất giáo chi nhân.
(陳宏謀)
(Trần-hoằng-Mưu)

(2) 德與年俱進。學與年俱長。(格言)
Đức dự niên cu tấn, học dự niên cu trưởng. (Cách-ngôn)

(3) *Celui qui n'a pas d'éducation ressemble à un corps sans âme.* (Maxime orientale)

(4) *C'est l'éducation qui fait de l'enfant un homme et un citoyen.* (Vacherot)

(5) *L'éducation est l'art de manier et de façonner les esprits.* (Rollin)

(6) *On farçonne les plantes par la culture et les hommes par l'éducation.* (J. J. Rousseau)

(7) *Rien ne peut remplacer l'éducation maternelle.* (J. de Maistre)

(8) *L'instruction alimente l'esprit, l'éducation nourrit l'âme.* (Cormenin)

(9) *L'éducation fait les honnêtes gens et les bons citoyens.* (Cormenin)

(10) *L'éducation adoucit la rusticité des manières.* (Cormenin)

— Sự giáo-dục là gì ? Tức là dạy cho biết cách cư-xử ở đời. (1)

— Loài vật cũng như người hư nên tùy theo cách giáo-dục. (2)

— Về đường giáo-dục thì cốt nơi sự làm tiêu-biểu và thực-hành phần nhiều ; về đường học-vấn thì cốt nơi bài vở và sự suy-nghĩ. (3)

— Phải hiểu rằng giáo-dục nghĩa là gồm tất cả cách dùng để tập thành tập-quán và học-vấn nghĩa là gồm tất cả mọi cách để truyền-bá kiến-thức. (4)

— Những tánh ta do trời phú cho, còn đức hạnh ta thì nhờ sự giáo-dục đào-luyện. (5)

— Mục-đích sự giáo-dục không phải là tạo-thành ra những bộ máy mà cốt là đào-luyệt cho nên con người. (6)

— Người cha chính là tay giáo-huấn đầu tiên cho trẻ con. (7)

— Giáo-dục là để tu đức-hạnh, học-vấn là để quảng kiến-văn. (8)

---

(1) *Qu'est-ce que l'éducation? L'apprentissage de la vie.* (V Cousin)

(2) *Les bêtes sont, comme les hommes, ce que l'éducation les fait.* (Toussenel)

(3) *L'éducation consiste plus en exemples et en pratique et l'instruction en leçons et en réflexions.* (De Bonald)

(4) *On doit entendre par l'éducation tout ce qui sert à former les habitudes ; et par instruction tout ce qui donne des connaissances.* (De Bonald)

(5) *Nos qualités nous viennent de la nature ; mais nos vertus sont le fruit de notre éducation.* (Mme E. de Giradin)

(6) *L'objet de l'éducation n'est pas de faire des machines, mais des hommes.* (P. Janet)

(7) *Les pères de famille sont les premiers éducateurs de l'enfance.* (T. Thoré)

(8) *L'éducation est l'apprentissage de la vertu, l'instruction, l'apprentissage de la science.* (Mme Monmarsan)

— Cái yếu-điểm của sự giáo-dục là trước phải làm gương. (1)

— Sự giáo-dục không hạn chi tuổi : nó sinh cùng ta và tử cùng ta. (2)

— Trong sự giáo-dục, cốt phải dạy cho biết ưa đều phải và học làm đều phải, hơn là chỉ khiến làm đều phải. (3)

— Sự giáo-dục làm cho yếu-bớt lòng hướng-ác và bồi-bổ lòng hướng-thiện. (4)

— Về đường giáo-dục, không đều gì là làm không được : con gấu kia có luyện-tập còn biết múa được thay. (5)

— Giáo-dục thì phải khi từ, khi nghiêm, chớ không phải lãnh đạm, nhu-nhược. (6)

— Sự giáo-dục hạn chừng bao nhiêu lâu? suốt đời mới thôi. (7)

— Những người đàn-bà không được khương-kiện phần nhiều là tại nơi cách giáo-dục của họ mà ra. (8)

---

(1) *Le grand point de l'éducation c'est de prêcher d'exemple,* (Turgot)

(2) *L'éducation est de tous les âges ; elle commence et finit avec nous.* (St. Marc Girardin)

(3) *Dans l'éducation, il s'agit moins de faire faire le bien que d'apprendre à le vouloir et à le faire.* (Mme De Rémusat)

(4) *L'éducation affaiblit le penchant au mal et fortifie le penchant au bien.* (Mlle de Somery)

(5) *Rien n'est impossible à l'éducation : elle fait danser un ours.* (Helvétius)

(6) *L'éducation doit être tendre et sévère et non pas froide et molle.* (J. Joubert)

(7) *Combien l'éducation dure-t-elle? Juste autant que la vie.* (Michelet)

(8) *La mauvaise santé des femmes est due en grande partie à leur éducation.* (Mme Romieu)

— Người nào muốn đảm-đương sự giáo-dục, thì trước phải lo sự giáo-dục của mình cho hoàn-thiện đã. (1)

— Những người các nước mà muốn chú-ý tỏ mình là có giáo-dục thì đều nói tiếng Pháp cả. (2)

— Sự giáo-dục cốt phải ngăn-ngừa lòng vị-ngã đề cho nó đừng át mất lòng kiêm-ái. (3)

— Mục-đích của sự giáo-dục là nên dạy cho ta biết tri túc. (4)

— Chính khi cây đương còn non thì mình phải uốn nó cho thẳng chiu. (5)

---

(1) *Quiconque entreprend une éducation doit commencer par achever la sienne.* (E. Souvestre)

(2) *Les gens de tous pays qui se piquent de bonne éducation parlent français.* (A. Karr)

(3) *L'éducation doit tendre à empêcher que l'amour de soi n'étouffe l'amour de son semblable.* (Mme De Graffigny)

(4) *Le but de l'éducation devrait être de nous apprendre à nous contenter de peu.* (G. Droz)

(5) *C'est quand ils sont jeunes qu'il faut donner aux arbres une bonne direction.* (Jefferson)

Gương (*làm*)

Exemple

— Gần đèn thì sáng. (1)

— Thường hành hạ hiệu. (2)

— Lá xanh hư duồng lá úa.

— Thượng lương bất chính hạ lương sai. (3)

— Sóng trước bồ sao, sóng sau bồ vậy.

— Ở bầu thì tròn, ở ống thì dài.

— Người trước bắc cầu người sau theo đọi.

— Cây nghiêng bóng vạy, cây ngay bóng tròn. (4)

— Người trên ở chẳng được cao,
Khiến cho kẻ dưới lộn nhào lên trên.

— Muốn bóng được thẳng phải sửa nêu cho ngay. (5)

— Cái hình đã chính, không cầu bóng thẳng, mà bóng tự thẳng. (6)

---

(1) 近 燈 則 明。(諺 語)
Cận đăng tắc minh. (Ngạn ngữ)
(2) 上 行 下 傚。(諺 語)
(3) 上 梁 不 正 下 梁 差。(諺 語)
(4) 表 正 則 影 正。(格 言)
Biểu chánh tắc ảnh chánh. (Cách ngôn)
(5) 欲 影 正 者 端 其 表。(鹽 鐵 論)
Dục ảnh chánh giả đoan kỳ biểu. (Diêm-thiết-luận)
(6) 形 之 正。不 求 影 之 直 而 影 自 直。(意 林)
Hình chi chánh, bất cầu ảnh chi trực nhi ảnh tự trực. (Ý-lâm)

— Người nào có thể làm gương cho người khác thời không làm dưới người. (1)

— Người nào mà mình xiên-vậy thì không làm cho người khác ngay thẳng được. (2)

— Một cái gương xấu là thuốc độc cho tinh thần. (3)

---

(1) 能 爲 人 則 者。不 爲 人 下 矣。(趙 文 子)
Năng vi nhân tắc giả, bất vi nhân hạ hĩ. (Triệu-văn-tử)

(2) 枉 已 者 未 有 能 直 人 者 也。(孟 子)
Uổng kỷ giả vị hữu năng trực nhân giả dã. (Mạnh-tử)

(3) *Le mauvais exemple est un empoisonnement spirituel.* (Amiel)

Hà-tiện ; Biển-lận — Avarice

— Vặn cổ chảy ra nước,

— Rán sành ra mỡ.

— Bo-bo như mọi giữ của.

— Người làm ra của, của chẳng làm ra người.

— Lấy của che thân, ai lấy thân che của.

— Lòng chớ bần-thỉu. (1)

— Bỉ-lẫn cùng tiết-kiệm khác nhau xa : làm phải lẽ gọi là kiệm : bần-chật tiền-của gọi là lẫn. (2)

— Tiết-kiệm tuy là một đức tốt, nhưng quá kiệm thành ra bần-chật. (3)

— Người hà tiện làm tôi mọi cho của. (4)

— Người hà-tiện không làm chủ được của, mà chính của lại làm chủ mình. (5)

— Kẻ hà-tiện cũng như kẻ tham-lam tuy đã được vật gì rồi cũng không bao giờ mãn-nguyện. (6)

— Kẻ hà-tiện đem tâm-trí lo nghĩ việc, hết sức tính toán mà vô-hiệu, làm cho tâm-trí phải tiêu-mòn. (7)

---

(1) 勿心存慳吝。(關聖經)
Vật tâm tồn kiên lẫn. (Quan-Thánh kinh)

(2) 慳吝與儉大有別。當於理之謂儉。吝於財之謂慳。(汪革)
Kiên-lẫn dữ kiệm đại hữu biệt, đương lý chi vị kiệm, lẫn tài chi vị kiên. (Uông-cách)

(3) 儉雖美德。然太儉則慳。(荊園小語)
Kiệm tuy mỹ đức, nhiên thái kiệm tắc kiên. (Kinh-viên-Tiểu-ngữ)

(4) *L'avare est l'esclave de son or.* (Maxime française)

(5) *L'avare ne possède pas son bien, c'est son bien qui le possède* (Maxime française)

(6) *Les avares, comme les ambitieux, ne sont jamais satisfaits de ce qu'ils ont obtenu.* (Richardson)

(7) *L'avarice partage l'âme en mille soucis et la consume par des efforts laborieux et vains.* (Bossuet)

— Kẻ nghèo thiếu-thốn nhiều bề, kẻ hà-tiện thì thiếu tất cả mọi sự. (1)

— Không phải là mạnh-bạo, trẻ-mỏ, sức-khỏe mới hà-tiện. (2)

— Người hà-tiện cóp nhóp, là chỉ vì muốn để dồn lại cho nhiều mà thôi. (3)

— Hà-tiện đề tiền cho vay nặng lời là một thói tối xấu. (4)

— Có người có một mẫu đất mà đã giàu, có kẻ có từng đống vàng mà vẫn khó. (5)

— Kẻ hà-tiện chỉ tiếc khi chết không đem được của tiền theo mình xuống mồ. (6)

— Kẻ biền-lận đi đường đã đến nơi rồi, mà đồ hành-lý vẫn sắm chưa xong. (7)

---

(1) *La pauvreté manque de beaucoup de choses l'avarice manque de tout.* (La Bruyère)
(2) *Il ne faut ni vigueur, ni jeunesse, ni santé pour être avare.* (La Bruyère)
(3) *L'avare n'amasse que pour amasser.* (Massillon)
(4) *C'est un grand vice d'être avare et de prêter à usure.* (J. J. Rousseau)
(5) *Tel est riche avec un arpent de terre, tel est gueux au milieu de ses monceaux d'or.* (J. J. Rousseau)
(6) *Tout le regret de l'avare est de ne pouvoir emporter son or dans son tombeau.* (Th. Gautier)
(7) *L'avare arrive toujours au terme du voyage sans avoir complété ses provisions.* (Ch. Nodier)

Hạnh-phúc — Bonheur

— Có phúc thì có phần.

— Phúc nhờ nơi sự lo-lắng mà sinh ra, họa tại nơi sự vui-mừng mà gây nên. (1)

— Phúc nhờ chứa đều lành mà có ; họa bởi chứa đều ác mà sanh ra. (2)

— Chứa ơn thành phúc, chứa oản thành họa. (3)

— Sự vui sướng đương đến thì nên vui-vẻ mà chớ khoe khoang, sự hoạn-nạn sắp tới thi nên lo-nghĩ mà chớ ưu phiền. (4)

— Năm phước : một là sống-lâu, hai là giàu-có, ba là mạnh-khỏe, bổn là ham vui đạo-đức, năm là chết trọn thọ mạng. (5)

— Hy-vọng được hạnh-phúc hoàn-toàn vi như ưng trời không mây. (6)

---

(1) 福 生於憂。而 禍起於喜。(韓 詩 外 傳)
Phúc sanh ư ưu, nhi họa khỉ ư hỷ. (Hàn-thi ngoại truyện)

(2) 福 在 積 善。 禍 在 積 惡。(素書)
Phúc tai tích thiện, họa tai tích ác. (Tố-thư)

(3) 積 愛 成 福。積 怨 成 禍。(淮 南 子)
Tích ái thành phúc, tích oán thành họa. (Hoài-nam-tử)

(4) 樂 之 方 至。樂 而 勿 驕。禍 之 將 至。思 而 勿 憂。(孔 子)
Lạc chi phương chí, lạc nhi vật kiêu ; họa chi tương chí, tư nhi vật ưu. (Khổng-tử)

(5) 五 福。 一 曰 壽。二 曰 富。三 曰 康 寧。 四 曰 攸 好 德。五 曰 考 終 命。 (書 經)
Ngũ phúc : nhứt viết thọ, nhị viết phú, tam viết khang minh, tứ viết du hiếu đức, ngũ viết khảo chung mạng. (Thơ kinh)

(9) *Imaginer un bonheur pur, c'est vouloir un ciel sans nuages.* (Maxime orientale.

— Chắc e không có sự khoái lạc nào hoàn-toàn hơn là sự mình chịu nhịn để cho những kẻ mình yêu-mến được sung-sướng. (1)

— Tạo-hóa để hạnh-phúc chung cho mọi người, người chỉ mất công lựa chọn lấy mà thôi. (2)

— Sự hạnh-phúc không cốt tại chỗ nào hay vật gì, mà cốt tại nơi con người ta. (3)

— Bất kỳ sung-sướng cách nào cũng nhờ có can-đảm và siêng-năng. (4)

— Cái hạnh-phúc cực-điểm tức là chỉ muốn làm đều đáng làm, mà đã muốn làm thì làm được. (5)

— Nếu mầy muốn theo con đường ngay-thẳng, biết nghĩ và ăn ở phải lẽ, thì một đời mầy được sung-sướng bao giờ cũng tự mầy mà ra. (6)

— Lo cho người được sung-sướng thì mình mới được sung-sướng. (7)

— Đều hạnh-phúc của những người độc-ác nó chảy xuôi như dòng nước suối. (8)

— Thấy hạnh-phúc của kẻ khác mà không đem lòng tật-đố, thấy hạnh-phúc chung mà lòng mình mãn-nguyện, thế là hưởng được hạnh-phúc. (9)

---

(1) *Il n'y a peut être pas de plus pures jouissances que les privations que l'on s'impose pour le bonheur de ceux qu'on aime.* (Sénèque)

(2) *La nature a mis le bonheur à la portée de tout le monde. Il ne faut que savoir le choisir.* (Lucrèce)

(3) *Il dépendra toujours de toi de mener une vie heureuse si tu veux prendre le droit chemin, si tu penses et te conduis bien.* (Marc-Aurèle)

(4) *Le bonheur ne tient pas aux lieux, ni aux choses, mais à la personne.* (Sénèque)

(5) *Le comble de la félicité est de pouvoir ce qu'on veut et de vouloir ce qu'on doit.* (St Augustin)

(6) *Tout bonheur est fait de courage et de travail.* (Balzac)

(7) *On ne fait son bonheur qu'en s'occupant de celui des autres.* (B. St. Pierre)

(8) *Le bonheur des méchants comme un torrent s'écoule.* (Racine)

(9) *C'est jouir du bonheur que de voir sans envie le bonheur des autres, et avec satisfaction le bonheur commun.* (Bossuet)

— Ta nên lấy sự không lâm-lụy những điều thống-khổ làm sung-sướng (1)

— Không lo tài-bồi cái hạnh-phúc ở trong lòng mà đi cầu cái hạnh-phúc viển-vông, thì thiệt là mất công, vì sự hạnh-phúc ở ngoài vào, chỉ nhờ ở trong có sẵn tâm-tình có thể hưởng-thụ được, thì sự hạnh-phúc ấy mới có ảnh-hưởng, bằng không thì cũng vô-bổ. (2)

— Không có con đường nào dắc ta đến cõi-hạnh-phúc chắc chắn hơn con đường đạo-đức. (3)

— Một điều rất trở-ngại cho sự sung-sướng là ước-ao sung-sướng thái quá. (4)

— Sự hồi-tưởng đến hạnh-phúc ngày trước đáng lẽ nên giúp ta cam-tâm mà chịu nỗi đắng-cay. (5)

— Sung-sướng không phải cốt được nhiều, mà cốt là hy-vọng và luyến-ái nhiều. (6)

— Hạnh-phúc là chỉ để dành riêng cho những kẻ làm cho nhiều người được sung-sướng. (7)

— Các con chỉ sống trong dương-gian một ngày mà thôi cũng phải ăn ở thế nào cho ngày ấy được an-tịnh. (8)

---

(1) *Nous devons être heureux de tous les maux qui ne nous arrivent pas.* (Voltaire)

(2) *C'est en vain qu'on cherche au loin son bonheur, quand on néglige de le cultiver en soi-même : car il a beau venir du dehors, il ne peut se rendre sensible qu'autant qu'il trouve au dedans une âme propre à le goûter.* (J. J. Rousseau)

(3) *Il n'est point de route plus sûre pour aller au bonheur que celle de la vertu.* (J. J. Rousseau)

(4) *Un grand obstacle au bonheur c'est de s'attendre à un trop grand bonheur.* (Fontenelle)

(5) *La pensée de notre bonheur passé doit nous aider à supporter le malheur avec résignation.* (Franklin)

(6 *Le bonheur n'est pas de posséder beaucoup, mais d'espérer et d'aimer beaucoup.* (Lamennais)

(7) *Le bonheur appartient à qui fait des heureux.* (L'Abbé Delille)

(8) *Vous n'avez qu'un jour à passer sur la terre ; faites en sorte de le passer en paix.* (Lamennais)

— Tôi tìm hạnh-phúc của tôi trong hạnh-phúc của người khác. (1)

— Biết rằng mình có lòng lành, thế là sung sướng. (2)

— Biết tri-chỉ thì được sung-sướng. (3)

— Dự-định hạnh-phúc kia ơi : có lẽ chỉ các ngươi là hạnh-phúc chơn-đích ở đời nầy thôi. (4)

— Làm thế nào cho xứng với cái hạnh-phúc ấy là noi theo con đường chính có thể dắc ta đến cõi hạnh-phúc vậy. (5)

— Trong lòng người ta có một cái thiên-tính khiến mình hễ thấy một sự hạnh-phúc hoàn-toàn thì kinh-khiếp. (6)

— Ta sở dĩ được sung-sướng là chỉ nhờ vận-mạnh an-bài ta vào cái địa-vị nào, cảnh-ngộ nào thích-hợp với tánh tình ta. (7)

— Chúng ta ai cũng có cái năng tánh có thể ăn ở nhân-từ, vậy thi ai cũng có thể sung-sướng được. (8)

---

(1) *Dans le bonheur d'autrui, je cherche mon bonheur.* (Camille)
(2) *Le bonheur est de sentir son âme bonne.* (J. Joubert
(3 *Le bonheur est fait de modération* (V. Hugo)
(4) *Projets de bonheur ! Vous êtes peut-être le seul bonheur véritable ici-bas.* (A. de Musset)
(5) *Se rendre digne du bonheur, c'est prendre la seule voie qui puisse nous conduire au bonheur.* (A. Martin)
(6) *Il y a un instinct dans le cœur de l'homme qui le fait s'effrayer d'un bonheur sans nuages.* (A. Karr)
(7) *Le bonheur dépend uniquement de l'heureux accord de notre caractère avec l'état et les circonstances dans lesquelles la fortune nous place.* (Helvétius)
(8) *Nous avons tous la faculté virtuelle d'être bons et par conséquent heureux.* (Ch. Nodier)

— Sự khoái-lạc đằm-thắm nhất là sự khoái-lạc không đoạn-tuyệt đường hy-vọng. (1)

— Muốn bảo-thủ được hạnh-phúc thì phải nên biết sung-sướng một cách rất êm-đềm. (2)

— Sự hạnh-phúc là do ở cách biết dung-hợp những đều nhu-dụng với cái năng-lực làm cho những đều nhu-dụng ấy được thỏa-mãn. (3)

— Hạnh-phúc do tánh-tình minh hơn là do cơ hội. (4)

— Cái đại hạnh-phúc mà người đời có thể thiết vọng được, là đều được khỏi khốn-khổ. (5)

— Muốn biết cái bí-quyết sự hạnh-phúc thì hỏi nơi đạo-đức. (6)

— Ở nhà mà đợi sự sung-sướng đến, thì chắc hơn là đeo đuổi theo nó. (7)

— Cái bí quyết lớn nhứt của sự hạnh-phúc là làm thế nào cho lòng được thỏa lòng. (8)

— Luân-lý là khoa-học để gầy nên hạnh-phúc (9)

— Người ta gầy nên hạnh-phúc cũng như ong gầy mật vậy (10)

---

(1) *Les jouissances les plus douces sont celles qui n'épuisent pas l'espérance.* (De Lévis)

(2) *Pour conserver son bonheur, il faut être heureux tout bas.* (A. Karr)

(3) *Le bonheur consiste dans l'accord de nos besoins avec le pouvoir de les satisfaire.* (Girard)

(4) *Le bonheur est moins dépendant des circonstances que du caractère.* (E. de Girardin)

(5) *Le plus grand bonheur auquel on puisse aspirer, c'est de n'être pas malheureux.* (de Bréhan)

(6) *Demande à la vertu le secret du bonheur.* (V. Hugo)

(7) *Il est plus sûr d'attendre le bonheur chez soi que de courir après lui.* (V. Cherbuliez)

(8) *Le grand secret du bonheur est d'être bien avec soi-même.* (J. Janin)

(9) *La morale est la science du bonheur.* (Girard)

(10) *L'homme fait son bonheur comme l'abeille fait son miel.* (Deschanel)

— Làm cho người được sung-sướng, tức là sung-sướng. (1)

— Cải cách chân-đích làm cho ta sung-sướng được, là cách yêu chuộng nghĩa-vụ và tìm sự vui sướng trong vòng nghĩa-vụ. (2)

— Sự hạnh-phúc là một viên đạn, khi nó đương lăn thì mình chạy theo ; mà khi nó đứng lại thì mình lại lấy chân hất đi. (3)

— Hạnh-phúc không đo bằng sào mẫu như đất ruộng đâu ; nó đo theo lòng nhẫn-thọ. (4)

— Hễ mình càng ưng làm việc lành cho người khác, thì mình càng được thỏa-thích. (5)

---

(1) *Le bonheur, c'est d'en donner.* (François Coppée)
(2) *La véritable science pour nous rendre heureux, c'est d'aimer son devoir et d'y chercher son plaisir.* (Mme de Monteville)
(3) *Le bonheur est une boule après laquelle nous courons quand elle roule, et que nous poussons du pied quand elle s'arrête.* (Mme De Puisieux)
(4) *Le bonheur ne se mesure pas à l'arpent comme la terre, il se mesure à la résignation du cœur.* (Lamartine)
(5) *Plus on veut de bien aux autres, plus on est heureux soi même.* (Maquet)

Hảo-tâm — Bienveillance

— Ở có nhân mười phần chẳng khốn.

— Ăn ở bởi xời, ông trời gởi cho.

— Vui lòng làm theo ý lành. (1)

— Người quân-tử trong lòng thường nghĩ đến đều nhân. (2)

— Người có lòng muốn làm đều thiện thì trời ắt giúp cho. (3)

— Một ngày không nghĩ đều thiện thì các đều ác đều khởi lên. (4)

— Người nào muốn làm đều thiện, phúc tuy chưa đến nhưng họa đã đi xa. (5)

— Dẫu chi đi nữa người ta cũng có thể kiên-trị được ; chỉ có lòng hảo-tâm là làm cho người ta xiêu được mà thôi. (6)

— Lòng hảo-tâm làm cho tất cả sự thủ-tạc ở đời được êm-đềm giản-dị. (7)

---

(1) 樂 行 善 意。(邵 應)
Lạc hành thiện ý. (Thiệu-ứng)

(2) 君子以 仁 存 心。(孟 子)
Quân-tử dĩ nhân tồn tâm. (Mạnh-Tử)

(3) 人 有 善 願, 天 必 從 之。(明 心)
Nhân hữu thiện nguyện, thiên tất tùng chi. (Minh-tâm)

(4) 一 日 不 念 善。諸 惡 皆 自 起。(明 心)
Nhứt nhựt bất niệm thiện, chư ác giai tự khỉ. (Minh-tâm)

(5) 人 而 好 善, 福 雖 未至。其 禍 遠 矣。(中 論)
Nhân nhi hiếu thiện, phúc tuy vị chí, kỳ họa viễn hĩ. (Trung-luận)

(6) *On peut résister à tout, hors à la bienveillance.* (J. J. Rousseau)

(7) *La bienveillance adoucit, facilite toutes les relations de la vie.* (Théry)

— Nếu anh có ý xem cho kỹ thử ai là những kẻ không biết khen mà chỉ biết chê và không khi nào bằng lòng ai, thì anh sẽ rõ rằng đó chính là những kẻ không ai bằng lòng cả. (1)

— Dầu người ta nói hay cho mình đến đâu, mình cũng vẫn tưởng là mình hay hơn nữa. (2)

— Đối với ai cũng nên ôn-hòa khoan-dung, mà đối với mình thì đừng. (3)

— Người khác dầu có tật xấu mình cũng nên thương họ, cũng như mình dẫu có tật xấu mà mình vẫn thương mình. (4)

— Mình tự bồi-dưỡng lòng nhân-từ và tinh thần-ái, thế là mở cái nguồn nhân-ái và ái tinh cho dồi-dào thêm. (5)

---

(1) *Si vous observez avec soin qui sont les gens qui ne peuvent louer, qui blâment toujours, qui ne sont contents de personne, vous reconnaîtrez que ce sont ceux mêmes dont personne n'est content.* (La Bruyère)

(2) *On a beau dire du bien de nous, nous en pensons encore davantage.* (J. Petit Senby)

(3) *Soyez doux et indulgent à tous, ne le soyez pas à vous-même.* (Joubert)

(4) *Il faut aimer les autres malgré leurs défauts, comme on s'aime soi-même malgré les siens.* (Marbeau)

(5) *Cultiver en soi la bienveillance et la sympathie, c'est féconder la source de la charité et de l'amour.* (V. Cousin)

Hèn-nhát *(tánh)* — Lâcheté

— Kiến nghĩa bất vi vô dõng dã. (1)

— Sợ đầu sợ đuôi mình còn thửa mấy. ? (2)

— Người hèn nhát thi độc ác. (3)

— Tánh hèn-nhát dắc ta vô đảng tội-lỗi. (4)

---

(1) 見義不爲無勇也。（孔子）

(2) 畏首畏尾。身其餘幾。（左傳）

« Úy thủ úy vỹ, thân kỳ dư kỷ. (Tả truyện)

(3) *Les lâches sont cruels.* (Voltaire)

(4) *Le chemin du vice est la lâcheté.* (J. J. Rousseau)

Hiếu — Amour filial

— Túi ngủ sớm dậy, lo cho khỏi thẹn đến kẻ đá sinh ra ta. (1)

— Chớ làm nhục mình, chớ để thẹn đến cha mẹ. (2)

— Con có hiếu là kẻ trăm đời đều tôn trọng. (3)

— Dẫu ăn rau uống nước lả, mà làm cho cha mẹ được vui lòng, ấy cũng là hiếu. (4)

— Hiếu có ba bậc: bậc đại hiếu là tôn-kính cha mẹ; thứ hai là không làm nhục cha mẹ; thứ ba là biết phụng dưỡng cha mẹ. (5)

— Lòng hiếu thảo là cội-rễ của các đức hạnh. (6)

— Đức hạnh của con bao giờ cũng làm cho cha được hiền danh. (7)

---

(1) 夙 興 夜 寐。無 忝 爾 所 生。 (詩 經)
Túc hưng giạ mỵ vô thiểm nhỉ sơ sanh. (thi-Kinh)

(2) 不 辱 其 身。不 羞 其 親。(禮 記)
Bất nhục kỳ thân, bất tu kỳ thân. (Lễ-ký)

(3) 孝 子 百 世 之 尊。(何 曾)
Hiếu tử bách thế chi tôn. (Hà-Tăng)

(4) 啜 菽 飲 水。盡 其 歡。斯 之 謂 孝。(孔 子)
Chuyết thục ẩm thủy, tận kỳ hoan, tư chi vị hiếu. (Khổng-Tử)

(5) 孝 有 三。大 孝 尊 親。其 次 弗 辱 親。其 下 能 養。(祭 義)
Hiếu hữu tam: đại hiếu tôn thân, kỳ thứ phất nhục thân, kỳ hạ năng dưỡng. (Tế-nghĩa)

(6) *La base des vertus c'est l'amour filial.* (Cicéron)

(7) *Les vertus du fils honorent toujours le père.* (Grimm).

Hiếu-kỳ, lục-tặc, tọc-mạch *(sự)*

Curiosité

— Sơ-suất, nỏi-nhảm, khoe-thảm,
Cùng anh tọc mạch đã lảm bà con. (1)

— Có hai lối hiếu-kỳ : một là vì lợi, nó khiến mình thích biết những đều có thể bổ-ích cho mình ; hai là vì kiêu-ngạo, bởi lòng thích biết những đều kẻ khác không biết. (2)

— Tánh hiếu-kỳ là cái tật của những trẻ con không biết gì, cũng của mấy kẻ dại hay tìm-tòi đều giở của người. (3)

---

(1) *Imprudence, babil et sotte vanité,*
Et vaine curiosité,
Ont ensemble étroit parentage. (La Fontaine)

(2) *Il y a deux sortes de curiosités : l'une d intérêt qui nous porte à désirer d'apprendre ce qui peut nous être utile ; l autre d orgueil qui vient du désir de savoir ce que les autres ignorent.* (La Rochefoucauld)

(3) *La curiosité est le défaut des enfants qui ne savent rien et des sots qui s'occupent des sottises des autres.* (Mme De Puisieux)

Hình-phạt — Châtiment

— Lưới trời lộng lộng trên cao,
Tuy sưa mà chẳng vật nào lọt qua. (1)

— Trẻ con, khi mình trừng-phạt nó, nó hiểu là mình trừng phạt phải lẽ hay không; những cái hình-phạt bất-minh cũng làm hự trẻ-con không kém gì sự dung-túng. (2)

— Chính lúc người ta mới phạm tội thì sự hình-phạt nó đã vô ngay trong lòng rồi. (3)

— Hình-phạt đi theo tội-ác, tuy nó đi chậm mà cũng đến nơi. (4)

— Người độc-ác có tội, dầu cố tránh hình-phạt cũng vô-ích, vì nó tự mang cái hình-phạt trong mình nó rồi. (5)

---

(1) 天 網 恢 恢。疎 而 不 漏。(諺 語)
Thiên vọng khôi khôi, sơ nhi bất lậu. (Ngạn-ngữ)

(2) *Les enfants connaissent si c'est à tort ou à raison qu'on les châtie, et ne se gâtent pas moins par les peines mal ordonnées que par l'impunité.* (LaBruyère)

(3) *Le châtiment entre dans le cœur de l'homme à l'instant où il commet le crime.* (Hésiode)

(4) *La peine suit le crime, elle arrive à pas lents.* (Voltaire)

(5) *Le méchant a beau fuir la peine de son crime, il la porte avec lui.* (Fontenelle)

Hoài-oán (*sự*)

Rancune

— Không quên ơn đức đã lâu, không nghĩ đến đều oán đã lâu. (1)

— Lòng tự cao mà bị xúc phạm thi sinh ra sự oán-thù khó hỏa-giải thứ nhứt. (2)

— Hoài-oán là một cái tánh tình đê-tiện, xấu hổ ; những cái bã-cặn của các nết-xấu tụ lại mà sinh nó ra. (3)

— Sự hoài-oán là cách oán-hận tiềm-tâm kiên chỉ lo mưu báo-thù. (4)

— Sự dung-thứ là một vị dầu để thoa vào mấy chỗ kẻ độc-ác đã làm thương-tích, chí như lòng hoài-oán thì chỉ làm cho chỗ thương-tích thêm nhức-nhối mà thôi. (5)

---

(1) 不 忘 久 德。不 思 久 怨。(家 語)
Bất vong cửu đức, bất tư cửu oán. (Gia-ngữ)

(2) *La rancune la plus implacable est celle de la fierté blessée.* (Renan)

(3) *La rancune est un sentiment bas et honteux ; elle procède de la lie de tous les défauts.* (Mme Monmarsan)

(4) *La rancune c'est la haine qui médite secrètement et patiemment la vengeance.* (Théry)

(5) *Le pardon est un baume pour les blessures faites par la méchanceté, tandis que la rancune ne sert qu'à les alimenter.* (Comtesse de Blessington)

Hoạn-nạn (sự) — Malheur
Gian-nan (sự) — Adversité

— Họa vô đơn chí. (1)

— Họa sinh bởi sự đắc ý. (2)

— Cùng-khổ là đều may cho người quân-tử mà đều không may cho kẻ thường-nhân. (3)

— Bất kỳ việc gì, sự hoạn-nạn cũng đều có ích. (4)

— Nhiều người số không đáng mắc tai-nạn chỉ vì điên-cuồng mà tự tác-nghiệt, rồi dám trách, trời không công. (5)

— Chớ nên phô-trương sự hạnh-phúc mình với người cực-khổ hơn mình. (6)

— Ta đã từng bị khốn-khổ nên ta biết cứu giúp kẻ khốn-khổ. (7)

— Người can-đảm là người biết chịu cực-khổ. (8)

— Người nào làm cho nhiều người bị cực-khổ hơn cả là người cực-khổ hơn ai cả. (9)

— Không ai được sung-sướng, hoặc đến nỗi cực-khổ như mình tưởng-tượng bao giờ. (10)

---

(1) 禍 無 單 至。 (明 心)

(2) 禍 生 於 得 意。(說 苑)
Họa sinh ư đắc ý. (Thuyết-uyển)

(3) 窮 者 君 子 之 幸。而 世 俗 之 不 幸 也。(王 素 徽)
Cùng giả quân-tử chi hạnh, nhi thế-tục chi bất hạnh dã. (Vương-tố-Huy)

(4) *A quelque chose malheur est bon.* (Proverbe français)

(5) *Les mortels osent accuser les dieux, et ce sont eux-mêmes qui, par leur folie, se précipitent dans des malheurs qui ne leur étaient pas destinés.* (Homère)

(6) *N'entretenez pas de votre bonheur un plus malheureux que vous.* (Pythagore)

(7) *Connaissant moi-même le malheur, je sais secourir les malheureux.* (Virgile)

(8) *L'homme fort est celui qui sait être malheureux* (Martial)

(9) *Le plus malheureux des hommes est celui qui fait le plus de malheureux.* (Fénelon)

(10) *On n'est jamais si heureux ni si malheureux qu'on se l'imagine.* (La Rochefoucauld)

— Có khôn-ngoan mới tránh được tai-nạn, có can-đảm mới chịu nổi tai-nạn. (1)

— Sự khốn-khổ là một cách rèn-tập cho bọn thanh-niên. (2)

— Cái tai-nạn to lớn hơn cả là cái tai-nạn vì lỗi mình mà sinh ra. (3)

— Mầy hãy chắc rằng : người nào làm cho kẻ khác được sung-sướng thì không đến nỗi cực-khổ. (4)

— Sự hoạn-nạn mới là mẹ đẻ ta, sự thịnh-vượng chỉ là mẹ ghẻ ta thôi. (5)

— Thường ta vì hay lo-xa mà cực lòng hơn là vì tà cảm-thọ. (6)

— Gian-nan ví như viên đá thử tánh chất. (7)

— Hoạn-nạn là cách nung-đúc hạnh-phúc và đạo-đức (8)

— Cái tai-nạn có lẽ ít khó chịu hơn cái hạnh-phúc cực-điểm (9)

---

(1) *Il faut de la prudence pour éviter le malheur et du courage pour le soutenir.* (J. J. Rous-eau)
(2) *Le malheur est pour la jeunesse un apprentissage.* (St Marc Girardin)
(3) *Le plus grand des malheurs, c'est d'être malheureux par sa faute* (J.J. Rousseaus)
(4) *Sois sûr que l'homme qui fait des heureux ne saurait être lui-même malheureux.* (Helvétius)
(5) *L'adversité est notre mère, la prospérité n'est que notre marâtre.* (Montesquieu)
(6) *Nous sommes presque toujours plus malheureux par ce que nous prévoyons que par ce que nous éprouvons.* (Mme Du Deffant)
(7) *L'adversité est la pierre de touche du caractère.* (L. Faucher)
(8) *Le malheur est l'apprentissage du bonheur et de la vertu.* (B. de St Pierre)
(9) *Le malheur est peut-être moins difficile à supporter que l'extrême bonheur.* (De Ségur)

Hoang-đàng ; du-đàng *(sự)*

Débauche

— Nhiều vị ngon miệng thường sinh bệnh ; nhiều việc sướng bụng ắt mang tai. (1)

— Những kẻ hoang-đàng không mấy chốc mà mới trẻ đã thấy già, đương buổi xuân-xanh mà đã ba tàn sắc lạt. (2)

— Sự hoang-đàng chỉ là một lối ích-kỷ gớm-ghê, nó làm cho lòng tử-ái, lòng cao-thượng của mình đều tiêu-tận cả. (3)

---

(1) 爽口物多常作病。快心事勝卽爲殃。
Sảng khẩu vật đa thường tác bệnh, khoái tâm sự thắng tức vi ương
(性理)
(Tánh-lý)

(2) *Les débauchés passent en un moment de l'enfance à la vieillesse et se fanent en leur fleur.* (d'Ablancourt)

(3) *La débauche n'est qu'un épouvantable égoïsme qui tue tout ce qu'il y a en nous de tendre et d'élevé.* (Lacordaire)

Học-vấn — Instruction

a) — HỌC-VẤN

Instruction

— Bất học diện tường.

— Lưng bụng chứ bằng chum vảng đầy.

— Một chữ ông thánh bằng gánh vảng.

— Một kho vảng không bằng một nang chữ.

— Hay học thi sang, hay làm thi có.

— Làm trai quyết chí lập thân,
Sao cho kịp hội long vân thỏa lòng.

— Học cho cách vật trí tri,
Văn chương chữ nghĩa, nghề gì cũng thông.

— Học hành thi ích vảo thân,
Chức cao quyền trọng lần lần theo sau.

— Làm sao cho được công danh,
Bỏ công bác mẹ sinh thành ra thân.

— Chẳng tham ruộng cả ao liền,
Tham về cái bút cái nghiên anh đồ.

— Học hành cỏ gắng công phu,
Tất là trời cũng đền bù cỏ khi.

— Tay cầm quyền sách thảnh thơi,
Ra ngoài chẳng phải lụy ai bao giờ.

— Đá kia nước chảy còn mòn,
Người ta học mãi chẳng khôn là gì.

— Trời cao cỏ phụ ai đâu,
Hay làm thi giàu, hay học thì sang.

— Học như đi thuyền ngược nước, không tới thì lui. (1)

— Sự học nhiễm người, hơn sắc đỏ sắc xanh. (2)

— Lúa trồng mà không tốt cũng có, lúa tốt mà không có hột cũng có. (3)

— Ngọc kia chẳng dũa chẳng mài,
Cũng thành vô dụng cũng hoài ngọc đi.
Con người ta có khác chi,
Hễ mà không học, biết gì phải chăng. (4)

— Lúc trẻ không học thì đến lớn không có tài năng. (5)

— Người dầu thông-minh thế nào, không học cũng không nên được. (6)

---

(1) 學 如 逆 水 行 舟。不 進 則 退。(榮 根)
Học như nghịch thủy hành châu, bất tấn tắc thối. (Thể-căn)

(2) 學 之 染 人。甚 於 丹 青。(晉 書)
Học chi nhiễm nhơn, thậm ư đơn thanh. (Tấn-thơ)

(3) 苗 而 不 秀 者。有 矣 夫。秀 而 不 實 者。有 矣 夫。
Miêu nhi bất tú giả, hữu hĩ phù, tú nhi bất thiệt giả, hữu hĩ phù,
(孔 子)
(Khổng-tử)

(4) 玉 不 琢 不 成 器。人 不 學 不 知 道。(禮 記)
Ngọc bất trác bất thành khí, nhơn bất học bất tri đạo (Lễ-ký)

(5) 少 而 不 學。長 無 能 也。(家 語)
Thiếu nhi bất học trưởng vô năng dã. (Gia-ngữ)

(6) 性 雖 慧 非 積 學 則 不 成。(抱 樸 子)
Tánh tuy tuệ phi tích học tắc bất thành. (Bảo-phác tử)

— Thời đã qua mới đi học, thì cần-khổ mà khó nên. (1)

— Có học mới biết mình biết chưa đủ. (2)

— Không biết thì hỏi, không hay thì học. (3)

— Học như trồng cây, mùa xuân được hoa, mùa thu được quả. (4)

— Ai không biết gì thì không nghi ngờ gì cả. (5)

— Dầu tuổi nào người ta cũng học cả. 6)

— Học là cốt cho biết thêm, chớ không phải cốt để biết hay giỏi hơn người. (7)

— Người đời nhứt là cần phải ăn mà sống, nhì là cần phải học cho hay. (8)

— Sự suy nghĩ bổ-ích hơn sự học-hành. (9)

— Người có thiên-tư mà thiếu học-thức cũng phán-đoán, thì ví như giọt sương lóng-lánh ban mai, rút cuộc chỉ là nước lã. (10)

---

(1) 辰 過 然 後 學。則 勤 苦 而 難 成。(禮 記)
Thời quá nhiên hậu học, tắc cần-khổ nhi nan thành. (Lễ-ký)

(2) 學 然 後 知 不 足。(禮 記)
Học nhiên hậu tri bất túc. (Lễ-ký)

(3) 不 知 則 問。不 能 則 學。(繁 露)
Bất tri tắc vấn, bất năng tắc học. (Phiền-lộ)

(4) 學 猶 種 樹。 春 其 花 秋 其 實。(顏 氏 家 訓)
Học do chủng thọ, xuân kỳ ba thu kỳ thiệt. (Nhan-thị-gia-huấn)

(5) *Qui rien ne sait, de rien ne doute.* (Maxime française)

(6) On *apprend à tout âge.* (Proverbe français)

(7) *Étudiez, non pour savoir plus ou mieux que les autres, mais simplement pour savoir bien.* (J. Simon)

(8) *Après le pain, l'instruction est le premier besoin de l homme.* (Danton)

(9) *La méditation est plus utile que l'étude.* (Montaigne)

(10) *L'esprit, sans l'instruction et le jugement, ne donne, comme la brillante rosée du matin, que de l'eau claire.* (Mme de Maintenon)

— Cây không vun-quén thì không lớn, người ta cũng thế. (1)

— Cần phải học rồi mới biết. (2)

— Dạy tức là học hai lần. (3)

— Trong tất cả các cách học tập, nghe lời giảng-dạy là ít phiền hơn cả. (4)

— Sự học-vấn tạo thành con người có tài năng, sự giáo-dục tạo thành con người lương thiện, sự học-vấn làm cho quảng kiến-văn, sự giáo-dục làm cho có tri-thức. (5)

---

(1) *Les hommes sont comme les plantes qui ne croissent jamais heureusement, si elles ne sont bien cultivées.* (Montesquieu)

(2) *Avant de savoir, il faut apprendre.* (G. Sand)

(3) *Enseigner, c'est apprendre deux fois.* (Joubert)

(4) *Ecouter est de toutes les manières d'apprendre, celle qui donne le moins de peine.* (Andrieu)

(5) *L'instruction fait l'homme capable, l'éducation le fait honnête ; l'instruction donne la science, l'éducation donne la sagesse.* (Compayré)

b) BỔN-PHẬN PHẢI ĐI HỌC
Devoir de s'instruire

— Ăn thì vóc, học thì hay.

— Nhứt học hay, nhì cày giỏi.

— Có đi mới đến, có học mới khôn.

— Dao có mài mới sắc, người có học mới khôn.

— Chuông không đánh không kêu, đèn không khêu không rạng.

— Ban đêm tranh ngói khó phân,
Người mà không học có mần chi nên.

— Rừng nho biền thánh khốn dò,
Bé mà không học, lớn mò chi ra.

— Cơm cha áo mẹ chứ thầy,
Gắng công mà học cho tày thế-gian.

— Trò ơi, trò đi tới trường,
Chớ đo bước một chớ lường bước đôi.

— Nhân bất học bất tri lý. (1)

— Có học mới hay. (2)

— Người ta lúc nhỏ mà không học hành, thì mai sau không biết gì, không ra gì, không làm được gì. (3)

— Dốt mới là hổ thẹn, học thêm không hổ thẹn bao giờ. (4)

— Khi nào cũng đúng giờ, không bao giờ chậm-trễ, đó là câu châm-ngôn của kẻ học trò tốt. (5)

---

(1) 人 不 學 不 知 理。 (三 字 經)

(2) *Apprends et tu sauras.* (Proverbe français)

(3) *Quand on n'a pas travaillé jeune, on ne sait rien, on n'est rien, on ne peut rien* (Lacordaire)

(4) *On rougit de ne pas savoir, on ne rougit jamais d'apprendre.* (Fr. Neuf-Chateau)

(5) *Toujours exact, jamais en retard, c'est la devise du bon écolier.* (Cresnays)

Hổ thẹn (sự) — Honte

— Mặt chai mày đá.

— Biết đều hổ thẹn là gần được đồng-cảm. (1)

— Không bằng người mà không biết hổ thẹn, thì bằng người sao được. (2)

— Giữ thể diện không bằng trọng sự liêm-sỉ. (3)

— Người ta không nên không biết hổ-thẹn. (4)

— Lập-thân thi phải lấy sự không hổ-thẹn làm khó. (5)

— Không biết hổ-thẹn mới thật là hổ-thẹn. (6)

— Lăng-nhục người mới là đều sỉ-nhục, thủ tội không phải là đều sỉ-nhục. (7)

---

(1) 知 恥 近 乎 勇。（孔 子）
Tri sỉ cận hồ dõng. (Khổng-Tử)

(2) 不 恥 不 若 人。何 若 人 有。（孟 子）
Bất sỉ bất nhược nhân, hà nhược nhân hữu. (Mạnh-Tử)

(3) 護 體 面 不 如 重 廉 恥。（格 言）
Hộ thể diện bất như trọng liêm-sỉ. (Cách-ngôn)

(4) 人 不 可 以 無 恥。（孟 子）
Nhân bất khả dĩ vô sỉ. (Mạnh-tử)

(5) 立 身 以 無 愧 爲 難。（遵 生 箋）
Lập thân dĩ vô quí vi nan. (Tuân-sanh-tiền)

(6) *Il n'y a de honte qu'à n'en point avoir.* (Pascal)

(7) *La honte est dans l'offense, et non pas dans l'excuse.* (Pascal)

Hối-hận (*sự*) — Ăn-năn

Remords

— Khuyên con nên sớm tu thân,
Chở già rồi mới ăn-năn ích gì. (1)

— Phạm tội là một cái thống-khổ không thể chịu được. (2)

— Bất kỳ người nào đã phạm-tội tất nhiên bị những điều tội-ác nó hành-hình. (3)

— Những kẻ đã phạm-tội chỉ còn có một nước nầy mà thôi, là sự hối-hận. (4)

— Sự hối-hận vi như mảnh ván cứu người sau-khi tàu chìm. (5)

— Ngọn lửa chi nóng cho bằng ngọn lửa hối hận. (6)

— Cọp xé mồi rồi thì ngủ yên, người ta sát nhơn rồi thì thức mãi. (7)

— Ở đời chỉ có hai điều thống-khổ rất hiển-nhiên : một là hối-hận, hai là bệnh-tật. (8)

— Duy chỉ sự hối-hận là mối thống-khổ cho tâm-trí mà dẫu thời-gian, dẫu tu tỉnh mấy đi nữa cũng không sao nguôi-giải được. (9)

---

(1) 勉 旃 汝 等 各早修。莫待老來 空 自悔 (溫 公)
Miễn chiên nhữ đẳng các tảo tu, mạc đãi lão lai không tự hối. (Ôn-công)

(2) *Être coupable, c'est un intolérable supplice.* (Sénèque)
(3) *Les crimes sont les bourreaux de chaque scélérat.* (Bossuet)
(4) *Le remords est la seule vertu qui reste aux coupables.* (Voltaire)
(5) *Le remords est la planche qui sauve après le naufrage.* (La Rochefoucauld)
(6) *Quel feu peut être comparé au feu du remords.* ? (Chateaubriand)
(7) *Le tigre déchire sa proie et dort ; l'homme devient homicide et veille.* (Chateaubriand)
(8) *Il n'y a que deux maux bien réels dans le monde : le remords et la maladie.* (J. De Maistre)
(9) *Le remords est la seule douleur de l'âme que le temps et la réflexion n'adoucissent pas.* (Mme de Staël)

— Hồi-tưởng lại suốt đời ta mà không hổ-thẹn, không hối-hận, đó là cách hưởng hạnh-phúc được vạn-toàn. (3)

— Sự hối-hận tức như cái bóng theo đều tội-ác, trời càng xế, bóng ngả càng dài, tuổi càng cao hối-hận lại càng nhiều. (4)

— Thà chịu thống-khổ, không thà để rồi hối-hận. (5)

— Trong lòng người đều gì rồi cũng nguôi-ngoai đều gì rồi cũng phai lợt, duy chỉ đều hối-hận cứ còn trơ trơ. (6)

---

(3) *Une des plus sûres conditions du bonheur est de pouvoir regarder sa vie entière sans honte et sans remords.* (Condorcet)

(4) *Le remords est l'ombre du crime: il grandit comme elle à la chute des jours.* (Petit Senn)

(5) *Une douleur vaut mieux qu'un remords.* (L. Ulbach)

(6) *Tout passe, tout s'efface dans le cœur de l'homme, excepté le remords.* (Beauchêne)

Hợp-quần *(nghĩa)*

Solidarité

— Môi hở thì răng lạnh.

— Trâu béo kéo trâu gầy.

— Rách lành đùm bọc lấy nhau.

— Nước còn quén cát thành doi,
Huống chi ta chẳng tải bồi lấy nhau.

— Một cây làm chẳng nên non,
Ba cây cụm lại nên hòn núi cao.

— Bầu ơi, thương lấy bí cùng,
Tuy là khác giống nhưng chung một giàn.

— Tứ hải giai huynh-đệ. (1)

— Mãnh hổ bất như quần hồ. (2)

— Bẻ một cái tên dễ, bẻ mười cái tên khó. (3)

— Một cây làm chẳng nên non. (4)

— Con sâu trăm chân, đến chết không ngã. (5)

— Nghĩ một mình thì khuẩn mà không thông suốt, làm một mình thì khổ mà không nên việc (6)

— Công việc cả trăm nghề thợ, vẫn một mình không thể vừa cày vừa làm được. (7)

---

(1) 四 海 皆 兄 弟。(孔 子)
(2) 猛 虎 不 如 羣 狐。(諺 語)
(3) 折 一 矢 易。折 十 矢 難。(古 語)
Chiết nhứt thỉ dị, chiết thập thỉ nan. (Cổ-ngữ)
(4) 獨 木 不 成 林。(後 漢 書)
Độc mộc bất thành lâm. (Hậu-Han thư)
(5) 百 足 之 蟲。至 死 不 僵。(古 語)
Bách túc chi trùng. chí tử bất cương. (Cổ-ngạn)
(6) 獨 思 則 滯 而 不 通。獨 爲 則 困 而 不 就。(中 論)
Độc tư tắc trệ nhi bất thống. độc vi tắc khổn nhi bất tựu. (Trung-luận)
(7) 百 工 之 事。固 不 可 耕 且 爲 也。(孟 子)
Bách công chi sự, cố bất khả canh thả vi dã. (Mạnh-tử)

— Ta nên giúp-đở lẫn nhau. (1)

— Có hợp quần mới có sức mạnh. (2)

— Kẻ cô-đơn ắt phải khốn-khổ. (3)

— Cái gi đã không ích cho tổ ong tất cũng chẳng ích gi cho con ong. (4)

— Tôi là người và tôi thiết tưởng rằng không có đều gì đá quan-hệ đến nhân-loại mà không làm cho tôi quan-tâm đến. (5)

— Không có ai tự kiêm cả bách-nghệ để đủ nhu dụng của mình được. (6)

— Ở đời phải giúp đỡ lẫn nhau. (7)

— Chẳng có một người nào mà không tương quan với một người khác. (8)

— Nhứt thiết không ai sinh ra để ở một mình. (9)

— Tôi chưa từng thấy ai có lỏng giúp-đở kẻ đồng-bào mà đến nỗi thiếu ăn bao giờ. (10)

---

(1) *Aidons-nous mutuellement.* (Proverbe français)
(2) *L'union fait la force.* (Proverbe français)
(3) *Malheur à celui qui est seul.* (Adage latin)
(4) *Ce qui n'est pas utile à la ruche n'est pas non plus utile à l'abeille.* (Marc-Aurèle)
(5) *Je suis homme et j'estime que rien de ce qui est humain ne doit me laisser indifférent.* (Terence)
(6) *Nul ne peut se suffire à soi-même.* (E. Alaux)
(7) *En ce monde il se faut l'un l'autre secourir.* (La Fontaine)
(8) *Nul homme n'est étranger à un autre homme.* (Bossuet)
(9) *Nul n'est destiné à vivre absolument seul.* (Théry)
(10) *Jamais je n'ai vu celui qui aide ses frères manquer de pain.* (Lamennais)

Hút-xách *(sự)*
Nha-phiến — Opium

— Nghiện chưa đã việc cha cũng bỏ.

— Thuốc phiện hết nhà, thuốc trà hết phên.

— Tưởng hút mà chơi, không hay say thiệt.

— Trai tráng-sĩ xo vai rút cổ,
Gái thuyền-quyên mặt bủng da chì.

— Tiêm vào lành bệnh như chơi.
Hút vào thì lại giết người không gươm. (1)

— Cửa cao sanh đói khát, đều bởi hút thuốc phiện mà sanh ra ; nhà nghèo đi kiếm ăn, cũng vì hút thuốc phiện mà đến thế. (2)

---

(1) 祛 病 如 神。殺 人 無 劍。(諺 語)
Khiếp bệnh như thần, sát nhơn vô kiếm (Ngạn-ngữ

(2) 朱 門 生 餓 莩。皆 由 吹 煙 而 起。白 屋 出
Chu môn sanh ngạ biệu, giai do xuy yên nhi khỉ, bạch ốc xuất
乞 丐。無 非 吹 煙 造 來。(戒 鴉 片 文)
khất cái, vô phi xuy yên tạo lai. (Giới nha-phiến văn)

Hy-vọng
Espérance

— Chỉ duy thần hy-vọng lả còn ở lại với nhơn gian mả thôi. (1)

— Đừng hy-vọng thải quả mả cũng đừng thất-vọng thái quả. (2)

— Sự hy-vọng là một cải hạnh-phúc tạm. (3)

— Phải nên hy-vọng vừa phải mả đừng nên bao giờ ngã-lòng. (4)

(1) *L'espérance est la seule déesse qui soit restée parmi les hommes.* (Sophocle)
(2) *N'espérez et ne désespérez pas trop.* (Sénèque)
(3) *L'espérance est un emprunt fait au bonheur.* (Rivarol)
(4) *Il faut espérer peu et ne désespérer jamais.* (Lamotte)

Ich-kỷ (*tánh*)

Egoïsme

— Ích kỷ hại nhơn.

— Anh em ai đầy nồi nấy.

— Chưa qua cầu đá cất dịp.

— Của mình thì giữ bo bo,
Của người ta lại dắc bỏ đến ăn.

— Của mình thì gác trên tran,
Của người thì lót chiếu ngang mà ngồi.

— Bé thời ôm ấp lấy nhau,
Đến khi cả lớn ai giàu nấy ăn.

— Hại người để ích cho ta,
Ngày sau con cháu chắc là bị oan. (1)

— Kẻ ích-kỷ dầu nhổ một sợi lông mà thiên-hạ được lợi thì cũng không làm. (2)

— Người đời có tội-ác lớn, là chỉ vì bốn chữ "tự-tư tự-lợi" mà sinh ra. (3)

— Ta có lợi thì người phải hại ; ta được vinh thì người phải nhục. (4)

— Hư-hại không chi bằng lòng đa-tư. (5)

---

(1) 害 人 益 己 子 孫 冤。(關 聖 經)
Hại nhơn ích-kỷ tử tôn oan. (Quan-Thánh kinh)

(2) 拔 一 毛 而 利 天 下。不 爲 也。(孟 子)
Bạt nhứt mao nhi lợi thiên-hạ, bất vi dã. (Mạnh-Tử)

(3) 人 生 大 罪 過。祇 在 自 利 自 私 四 字。(呂 坤)
Nhân sanh đại tội-quá, chỉ tại tự-lợi tự-tư tứ tự. (Lữ khôn)

(4) 我 利 人 必 害。我 榮 人 必 辱。(呂 坤)
Ngã lợi nhân tất hại, ngã vinh nhân tất nhục. (Lữ-khôn)

(5) 敗 莫 敗 於 多 私。(素 書)
Bại mạc bại ư đa tư. (Tố-thư)

— Giết người để cho mình sống, làm hại người mất để cho mình còn, người quân-tử không làm. (1)

— Người quân-tử nhân-tử khắp cả mọi người mà không tư-vị, kẻ tiểu-nhân tư-vị mà không nhân tử với mọi người. (2)

— Người ích-kỷ không bao giờ có bạn. (3)

— Người ta có ở tệ với kẻ ích-kỷ cũng chỉ là trả tội nó ở tệ với người ta mà thôi. (4)

— Mình muốn cho bầu-bạn mình được điều hay, nhưng khi họ đã được rồi, thì thường khi mình lại không lấy thế làm vui sướng liền. (5)

— Lòng ích-kỷ giống như ngọn gió chốn sa-mạc, làm cho mọi vật đều khô-héo. (6)

— Ích-kỷ là lấy hại người làm lợi mình. (7)

— Người ích-kỷ không thương ai cũng chẳng ai thương. (8)

---

(1) 殺 人 以 自 生。亡 人 以 自 存。君 子 不 爲 也。(公羊 傳)
Sát nhân dĩ tự eanh. vong nhàn dĩ tự tồn quân-tử bất vi dã (Công-dươ g truyện)

(2) 君 子 周 而 不 比。小 人 比 而 不 周。(孔 子)
Quân-tử châu nhi bất tị, tiểu-nhân tị nhi bất châu. (Khổng-tử)

(3) *Qui s'aime trop n'a point d'amis* (Proverbe français)

(4) *L'égoïste est puni de son indifférence par l'indifférence d'autrui.* (Maxime française)

(5) *On veut le bien de ses amis, et s'il arrive, ce n'est pas toujours par s'en réjouir que l on commence.* (La Bruyère)

(6) *L'égoïsme est semblable au vent du désert qui déssèche tout.* (La Rochefoucauld)

(7) *L'égoïsme consiste à faire son bonheur du malheur des autres.* (Lacordaire)

(8) *L'égoïste qui n'éprouve aucun sentiment affectueux n'en inspire aucun.* (Boiste)

— Lòng ích-kỷ là lòng bần-mạt, không hề giúp ai được gì. (1)

— Người ích-kỷ là một giống quỉ muốn hút máu người mà nuôi thân mình. (2)

— Cách giả bộ không tin là kẻ khác có đều thống-khổ, đó chẳng qua là cái mưu của người ích-kỷ bày ra để cho khỏi phải thương xót ai. (3)

— Kẻ ích-kỷ muốn đốt nhà người để luộc trứng. (4)

---

(1) *L'égoïsme est la pauvreté des cœurs qui n'ont rien à donner.* (E. Souvestre)

(2) *L'égoïste est une sorte de vampire qui veut nourrir son existenee de l'existence des autres.* (Ballanche)

(3) *Une feinte incrédulité sur les maux d'autrui est une ruse inventée par l'égoïsme pour se dispenser de la pitié.* (Laténa)

(4) *L'égoïste brûlerait votre maison pour se faire cuire un œuf.* (Chamfort)

Kiên-chí *(tánh)*

Persévérance

— Hữu chí cảnh thành.

— Bền quai xách đến nơi.

— Chỉ thêu thành gấm, sắt mài thành kim.

— Chớ thấy sóng cả, mà ngã tay chèo.

— Người có chí ắt phải nên, nhà có nền ắt phải vững.

— Phải cho bền chỉ câu cua,
Nào ai cậu chạch câu rùa mặc ai.

— Gió lâu năm gió lại thành kỳ,
Đá kia lăn-lóc có khi thành vàng.

— Núi kia đắp đá chín tầng,
Thiếu còn một trạc mà dừng chưa nên. (1)

— Từng sợi tơ dồn lại cho đến một tấc ; cứ dồn nhiều tấc lại mãi thi thành ra từng trượng từng cây. (2)

— Rèn quen tay lâu ngày thành thợ. (3)

— Người có chí làm gì cũng nên. (4)

---

(1) 爲山九仞。功虧一簣。(書經)
Vi sơn cửu nhẫn, công khuy nhất quị. (Thơ-kinh)

(2) 一絲而累以至於寸。累寸不已。遂成丈匹。(列女傳)
Nhứt ty nhi lụy dĩ chi ư thốn, lụy thốn bất dĩ, toại thành trượng thất. (Liệt-nữ truyện)

(3) *A force de forger, on devient forgeron.* (Proverbe français)

(4) *Avec de la persévérance, on vient à bout de tout.* (Proverbe français)

Kiên-nhẫn *(tánh)* — Patience

— Một sự nhịn, chín sự lành.

— Chứ nhẫn là chứ sơn vàng,
Ai mà nhẫn được lại càng sống lâu.

— Bách nhẫn thành kim.

— Phải có nhẫn rồi mới nên việc. (1)

— Gở giây rối không nên gấp. (2)

— Bền chí là chủ công-danh, siêng năng là thầy các nết. (3)

— Đều nhỏ mọn nếu mà không nhịn, ắt mưu to rồi đến hỏng hư. (4)

— Làm người ăn ở với đời,
Kẻ trong trăm nết nhẫn thời ở trên. (5)

Nhờ có thời-gian, nhờ lòng nhẫn-nại mà ngọn lá dâu trở nên mảnh áo sa-tanh. (6)

— Ai biết chờ đợi thì việc gì rồi cũng đến nơi. (7)

---

(1) 必 有 忍，其 乃 有 濟 (書 經)
Tất hữu nhẫn, kỳ nãi hữu tế. (Thư-kinh)

(2) 治 亂 繩 不 可 急。(鼂 逐)
Trị loạn thằng bất khả cấp. (Cung-toại)

(3) 堅 志 者 功 名 之 主 也，不 惰 者 衆 善 之 師 也。(抱 樸 子)
Kiên chí giả công danh chi chủ dã; bất đọa giả chúng thiện chi sư dã. (Bảo-phác-tử)

(4) 小 不 忍 則 亂 大 謀。(孔 子)
Tiểu bất nhẫn tắc loạn đại mưu. (Khổng-tử)

(5) 百 行 之 本。忍 之 爲 上。(孔 子)
Bách hạnh chi bổn, nhẫn chi vi thượng. (Khổng-tử)

(6) *Avec du temps et de la patience, la feuille du mûrier devient robe de satin.* (Proverbe oriental)

(7) *Tout vient à point à qui sait attendre.* (Proverbe français)

— Chớ nên bán đổ nhi phế. (1)

— Sự nhẫn-nại làm cho êm bớt được những đều thống-khổ mà người ta không thể chửa lành được. (2)

— Cá con cũng có khi to,
Miền là trời để sống cho lâu ngày. (3)

— Người đã biết kiên-tâm mà làm thi bất cứ việc gì rồi cũng có hiệu-quả. (4)

— Nhiều người có thể nỗ lực để đạt đến mục-đích nhưng không thể kiên-chí được lâu dài. (5)

— Anh tài là biết kiên-nhẫn lâu dài. (6)

— Nhẫn-nại là phương pháp để hi-vọng. (7)

— Tánh kiên-nhẫn làm cho những đều khó-khăn gai-gốc thế nào rồi lần lần cũng phải tiêu-ma. (8)

— Người nào siêng-năng thi kiên-nhẫn được không khó gì. (9)

— Sự hoạn-nạn là một bài học kiên-nhẫn tuyệt diệu. (10)

— Kiên nhẫn là lòng can-đảm thi thố hàng ngày. (11)

— Có kiên-nhẫn nên người thật tài-năng. (12)

— Kiên-nhẫn là lòng can-đảm biết chịu khổ và biết đợi chờ. (13)

---

(1) *Il ne faut pas jeter le manche après la cognée.* (Proverbe français)
(2) *La patience adoucit les maux qu'on ne saurait guérir.* (Horace)
(3) *Petit poisson deviendra grand,*
Pourvu que Dieu lui prête vie. (La Fontaine)
(4) *Il n'y a point d'avantages trop éloignés à qui s'y prépare par la patience.* (La Bruyère)
(5) *La plupart des hommes, pour arriver à leurs fins, sont plus capables d'un grand effort que d'une longue persévérance.* (La Bruyère)
(6) *Le génie est une longue patience.* (Buffon)
(7) *La patience est l'art d'espérer.* (Vauvenargues)
(8) *La patience émousse peu à peu les aspérités les plus rudes.* (Lamennais)
(9) *La patience coûte peu à qui travaille beaucoup.* (E de Girardin)
(10) *Le malheur est une excellente leçon de patience.* (Du Rozoir)
(11) *La patience est le courage de tous les jours.* (Mme C. Fée)
(12) *On ne devient vraiment habile que par la patience.* (Bautain)
(13) *La patience, c'est le courage qui sait souffrir et attendre* (Dr Descuret)

Kiêu-ngạo (*tánh*)

Orgueil

— Khó chưa từng thấy của.

— Coi người nửa con mắt.

— Muốn ngồi trên xoáy người ta.

— Chưa nóng nước đã đổ cọng.

— Tiểu-nhơn đắc chí.

— Trời cho hùm chỉ có vây,
Phải chi có cánh hùm bay tận trời.

— Nghèo mà không dua-nịnh thì dễ, giàu mà không khoe-khoang thì khó. (1)

— Muốn bỏ chữ kiêu, thì lấy điều không khinh chê cười người làm đầu. (2)

— Tánh kiêu-căng hễ chế-phục được người nào thì làm cho người ấy mang tai-họa và sắp phải bại-vong. (3)

— Hãy giữ đừng cho sự phán-đoán của mầy bị làn khói kiêu-căng mờ-ám. (4)

— Kiêu-căng cỡi ngựa đi trước, sĩ-nhục và tổn-hại nối gót theo sau (5)

---

(1) 貧而無諂易。富而無驕難。(孔子)
Bần nhi vô s ềm dị, phú nhi vô kiêu nan. (Khổng-tử)

(2) 欲去驕字。以不輕非笑人爲第一義。(曾國藩)
Dục khử k êu tự, dĩ bất khinh phi tiếu nhân vi đệ nhứt nghĩa. (Tăng-quốc-Phiên)

(3) *L'orgueil attire la malédition sur celui dont il se rend maître et prépare sa ruine.* (La Bible)

(4) *Préserve ton jugement des fumées de l'orgueil.* (Marc Aurèle)

(5) *Quand l'orgueil chevauche devant, honte et dommages suivent de près.* (Louis XI)

— Không cách gì giả-hình khéo bằng kiêu-căng mà làm bộ khiêm-tốn. (1)

— Người trẻ tuổi mà kiêu-ngạo thì chỉ hay mắc lừa mà thôi. (2)

— Người đời bao giờ cũng chỉ biết khoe điều hay của mình. (3)

— Kẻ kiêu-căng muốn tự cao mà thường trở lại tự hạ mình xuống. (4)

— Kiêu-căng càng thái quá, sỉ-nhục càng chua cay. (5)

— Chính vì tánh kiêu-ngạo nó choán cả tâm-trí ta, nên ta không tự-chủ ta được. (6)

— Người hèn-hạ vô cùng lại càng có tánh kiêu-ngạo vô cùng. (7)

— Kẻ kiêu-căng là đứa ăn mày kêu la ầm-ỹ chẳng khác chi kẻ bần-cùng. (8)

— Khiêm-nhượng thái quá là cha kiêu-căng. (9)

— Cái ách nào đè nén ta nặng bằng cái ách kiêu-căng. (10)

— Tánh kiêu-ngạo làm cho mình khả-ố ; tánh khoe-khoang làm cho mình khả-tiếu. (11)

---

(1) *L'orgueil n'est jamais mieux déguisé que lorsqu'il se cache sous la figure de l'humilité.* (La Rochefoucauld)
(2) *L'orgueil dans un jeune homme n'est bon qu'à le rendre dupe.* (J. Droz)
(3) *Chacun s'envisage toujours par certains côtés favorables.* (Massillon)
(4) *En voulant s'élever, souvent on se rabaisse.* (Ch. Nodier)
(5) *Plus l'orgueil est excessif, plus l'humiliation est amère.* (Massillon)
(6) *C'est l'orgueil qui, à force de nous posséder, nous empêche de nous posséder.* (Montesquieu)
(7) *Les infiniment petits ont un orgueil infiniment grand.* (Voltaire)
(8) *L'orgueil est un mendiant qui crie aussi haut que le besoin.* (Franklin)
(9) *L'excès de modestie est un excès d'orgueil.* (M. J. Chenier)
(10) *Le joug le plus pesant est celui que l'orgueil nous impose.* (Lamennais)
(11) *L'orgueil rend odieux; la vanité, ridicule.* (Théry)

— Tánh kiêu-căng là cái đặc-tánh của kẻ chuộng hư-danh. (1)

— Tánh kiêu-ngạo là thứ bệnh ngạo-mạn khiến người tưởng-tượng mình là to-tát, lớn-lao. (2)

— Cách cao-điệu làm cho nhiều kẻ oán-thù hơn danh-vọng cao mà người ghen-ghét. (3)

— Trong thiên-hạ, kẻ khả-tiếu hơn cả chính là kẻ dại dột mà kiêu-ngạo. (4)

---

(1) *L'orgueil fut toujours l'apanage du faux mérite.* (J. Duprez)

(2) *L'orgueil est une enflure du cœur par laquelle l'homme s'étend et se grossit dans son imagination.* (Nicole)

(3) *La hauteur des manières fait plus d'ennemis que l'élevation ne fait de jaloux.* (Grimm)

(4) *De tous les hommes, le plus ridicule est le sot le plus orgueilleux.* (Boitard)

Kiều-ngụy (tánh)
Giả-hình (sự)
Hypocrisie

— Khẩu phật tâm-xà.

— Trong miệng thì đọc « nam-vô », Trong lòng thì chứa ba bồ dao găm.

— Đối với người thì nói những lời đạo-nghĩa, ở nhà thì làm những việc tư-lợi, thế có phải là người ăn trộm không ? (1)

— Con dê mang lốt con beo, hình giống mà chất khác, ngoài phải mà trong không. (2)

— Chất con dê mà mang lốt cọp, thấy cỏ thì thèm. (3)

— Những kẻ giả nhân-nghĩa chỉ lo mượn những cái bộ-dạng khoan-đại để cầu người đời kính-phục. (4)

— Kẻ giả nhân-nghĩa mang cái lốt nhân-đức vào, thì dễ phỉnh người hơn cả. (5)

— Sự giả-hình đã bậy lại điên : trung-hậu cùng giả trung-hậu so hai đều vẫn dễ bằng nhau. (6)

— Thực-hành đạo-đức không khó cho bằng giữ trọn cái vai giả đạo-đức. (7)

---

(1) 對人爲道義之言。暗室爲私利之事。其盜心與。(湯斌)
Đối nhân vi đạo nghĩa chi ngôn, ám thất vi tư-lợi chi sự, kỳ đạo giả dư ? (Thang-Bân)

(2) 羔披豹皮。類似質違。表是裏非。(列子)
Cao phi báo bì, loại tợ chất vi, biểu thị lý phi. (Liệt-Tử)

(3) 羊質而虎皮。見草而悅 (楊子)
Dương chất nhi hổ bì, kiến thảo nhi duyệt. (Dương-Tử)

(4) *Les hypocrites songent uniquement à surprendre l'estime et l'approbation des hommes par de spécieuses apparences.* (St Evremond)

(5) *Le masque de la bonté est celui avec lequel les hypocrites font le plus de dupes.* (Boitard)

(6) *Il y a dans l'hypocrisie autant de folie que de vice : il est aussi facile d'être honnête que de le paraître.* (Mme de Staël)

(7) *La vertu est moins difficile à pratiquer que le rôle d'hypocrite à soutenir.* (Petit Senn)

Kiểu-sức (*tánh*)
Giả-giềm (*thói hay*)
Dissimulation

— Dò sông dò biển, khôn đo lòng người.

— Sông sâu còn có kẻ dò,
Lòng người ai biết mà đo cho cùng.

— Gian lắm tợ ngay, dối lắm tợ thật. (1)

— Thợ vẻ ghét vẻ chó ngựa mà muốn vẻ loài quỉ mỵ, thật là sự thực khó tả ra mà đều hư-ngụy không cùng vậy. (2)

— Sự kiểu-sức là đều người tử-tế không đáng làm. (3)

— Sự kiểu-sức là một cách giả-dối có dụng-tâm. (4)

— Hãy tránh xa người đương cơn thạnh-nộ đi một lúc mà hãy tránh xa người có tánh kiểu-sức suốt cả đời. (5)

---

(1) 大 奸 似 忠。大 詐 似 信 (呂 誨)
Đại gian tợ trung, đại trá tợ tín. (Lữ-Hối)

(2) 姦 工 惡 圖 犬 馬 而 好 作 鬼 魅。誠 以 實 事 難 形 而 虛 僞 不 窮 也。(張 衡)
Họa công ố đồ khuyển mã nhi hiếu tác quỉ mị, thành dĩ thiệt sự nan hình nhi hư ngụy bất cùng dã. (Trương-Hoành)

(3) *La dissimulation est indigne d'un honnête homme.* (Fénelon)

(4) *La dissimulation est une imposture réfléchie* Vauvenargues)

(5) *Fuyez pour un moment l'homme en colère et pour toujours l'homme dissimulé.* (Nicole)

— Sự giấu-giếm làm cho lỗi mình lại thêm nặng. (1)

— Người ta sở dĩ giấu đều gì đi là vì lương-tâm mình đã trị tội mình rồi. (2)

— Người đời mà trong lòng đã có một cái tư-tưởng gì phải tàng-nặc luôn, thế là tâm-tinh đã bại-hoại rồi. (3)

— Người đời lúc đầu vì đã làm đều ác mà phải tập thói giấu-giếm, sau đã quen thói giấu-giếm cho nên cứ làm đều ác luôn. (4)

---

(1) *La dissimulation aggrave les fautes commises.* (Laténa)

(2) *On dissimule ce que la conscience a condamné.* (Laténa)

(3) *L'homme se déprave dès qu'il a dans le cœur une seule pensée qu'il est constamment forcé de dissimuler.* (B. Constant)

(4) *On s'apprend tout d'abord à dissimuler, parce qu'on a fait le mal : on continue à faire le mal, parce qu'on a appris à dissimuler.* (Mme Necker)

Kinh-nghiệm *(sự)*

Expérience

— Đi một ngày đàng, học một sàng khôn.

— Hơn một ngày hay một chước.

— Trăm tuổi sống lâu biết nhiều sự lạ.

— Trăm hay chẳng bằng tay quen.

— Đứt tay mới hay thuốc.

— Có tật thì giật mình.

— Lính buổi mai cai lính buổi hôm.

— Bảy mươi học bảy mươi mốt.

— Choại vỏ dưa, thấy vỏ dừa phải tránh.

— Nhứt ngộ khỉ dung tái ngộ. (1)

— Hễ việc rồi mà hối chỗ mình sai-lầm, và việc rồi mà nghị-luận chỗ sai-lầm của người khác, đó là vì cớn thiếu về đường lịch-duyệt. (2)

— Con chim bịná, thấy cây cong mà sợ. (3)

— Ba lần gảy vế thi làm được thầy thuốc hay. (4)

---

(1) 一誤豈容再誤。(諺語)

(2) 凡事後而悔己之隙。與事後而議人之隙。皆閱歷淺耳。(曾國藩)
Phàm sự hậu nhi hối kỷ chi khích, dự sự hậu nhi nghị nhân chi khích, dai duyệt lịch thiển nhỉ. (Tăng Quốc-phiên)

(3) 傷弓之鳥驚曲木。(唐書)
Thương cung chi điểu kinh khúc mộc. (Đường-thư)

(4) 三折肱爲良醫。(左傳)
Tam chiết quăng vi lương y. (Tả-truyện)

— Không trải qua một việc, thì không biết thêm được một điều khôn. (1)

— Mèo phỏng nước sôi thì thấy nước lạnh cũng sợ. (2)

— Sự kinh-nghiệm là cái bảo-chứng chắc-chắn nhứt cho sự thành công. (3)

— Sự kinh-nghiệm tức là quá-khứ chúc-phó với hiện-thời. (4)

— Người kia vì đã chịu thống-khổ nhiều phen, nên chi biết được nhiều việc. (5)

— Người đời chẳng những phải học điều mình muốn học mà thôi, nhưng điều không muốn học mặc dầu cũng phải học mãi mãi. (6)

— Hôm nay học hôm qua. (7)

— Có bổ tẻ nhiều lần rồi mới biết đi. (8)

— Kinh-nghiệm tức là người cố-hữu hay sắt-trách ta, ta nên sẵn lòng nghe lời trùng-cáo của nó. (9)

— Kinh-nghiệm tức như một quả ở trên cây gai-góc mà người nào cũng phải tự hái lấy. (10)

---

(1) 不 經 一事。不 長 一智。 (明 心)
Bất kinh nhất sự, bất trưởng nhất trí. (Minh-tâm)
(2) *Chat échaudé craint l'eau froide.* (Proverbe français)
(3) *L'expérience est le plus sûr garant du succès.* (Sophocle)
(4) *L'expérience est le passé qui parle au présent.* (Lamennais)
(5) *Il a beaucoup appris parce qu'il a beaucoup souffert.* (De Broglie)
(6) *L'homme n'apprend pas seulement ce qu'il veut apprendre; il apprend sans cesse malgré lui.* (E. Scherer)
(7) *Aujourd'hui est l'élève d'hier.* (E. Legouvé)
(8) *Nous apprenons à marcher à force de tomber.* (P. Bastiat)
(9) *L'expérience est une vieille amie qui nous gronde ; soyons dociles à ses leçons.* (Descuret)
(10) *L'expérience est un fruit que chacun doit cueillir soi-même à l'arbre épineux.* (L. Enault)

Kính-trọng — Respect

a) TRỌNG CỦA CẢI NGƯỜI
Respect du bien d'autrui

— Hoạnh tài bất phú.

— Trọng của người như của ta.

— Vật phi nghĩa bất thủ. (1)

— Đêm đêm ăn trộm có giàu hơn ai. (2)

— Chớ lấy của người ta (3).

---

(1) 物 非 義 不 取。(朱 子 家 訓)

(2) 夜 夜 偷 人 不 富。(朱 子 家 訓)
Dạ dạ du nhơn bất phú. (Châu tử gia huấn)

(3) *Tu ne prendras pas le bien d'autrui.* (La Bible)

b) TRỌNG TẢNH-MẠNG NGƯỜI
Respect de la vie d'autrui

— Trọng người hơn trọng của.

— Tội chi nặng bằng tội sát nhơn.

— Mạng người là trọng, của tiền bao lăm.

— Nhơn mạng tối trọng. (1)

— Cứu được một người, phúc đẳng hàng hà. (2)

— Sát nhơn là tội to hơn hết. (3)

— Mầy chớ giết người. (4)

— Mạng người là trọng. (5)

---

(1) 人 命 最 重。(諺 語)

(2) 救 人 一 命。福 等 恆 河。(諺 語)

Cứu nhơn nhứt mạng, phúc đẳng hằng hà. (Ngạn-ngữ)

(3) *L'homicide est le plus grand des crimes.* (Proverbe français)

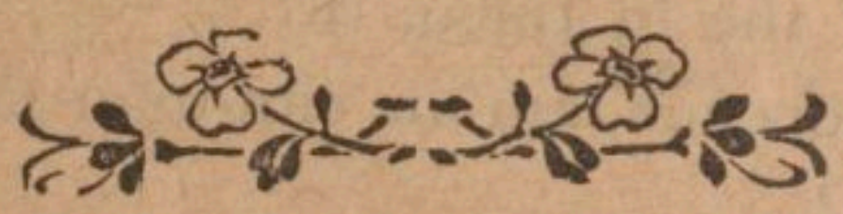
(4) *Tu ne tueras point.* (La Bible)

(5) *La vie de l'homme est sacrée.* (J. Steeg)

Khánh-tiết — Fêtes

— Người đời cần phải có những ngày khánh-tiết, cần phải hoạt-động để thoát-ly ra khỏi phạm-vi u-sầu của cái cuộc sinh-hoạt thường ngày. (1)

— Từ bọn thanh-niên cho đến những người trưởng-thành, từ người trưởng-thành cho đến các dân-tộc, ai nấy đều cần phải có những ngày khánh-tiết. (2)

(1) *L'homme a besoin de fêtes. Il a besoin de sortir par des secousses de l'ombre monotone de sa vie.* (Lacordaire)

(2) *Pour les jeunes gens comme pour les hommes, pour les hommes comme pour les peuples, il faut des jours de fête.* (Lacordaire)

Khát-vọng (sự) — Tinh-dục
Thị dục — Passions

— Lòng thị-dục là con ngựa chạy theo tai họa. (1)

— Lòng người tham-muốn không cùng, mà vật dụng cho vừa lòng người thì có khi hết. (2)

— Lòng dục không chừa, ví như con bướm nhảy vào đèn, đến lúc cháy mình mới thôi. (3)

— Cái tánh người muốn yên lặng, mà bị lòng thị-dục làm hại. (4)

— Lấp lòng dục như ngăn nước. (5)

— Người nào đá sa-mê tình-dục, thì giống như một người cầm đuốc mà đi ngược gió, lúc nào cũng có thể bị thiêu. (6)

— Chỉ có cách làm ăn cần-mẫn là mới ắt được lòng dục. (7)

— Ức chế được lòng khát-vọng mình thì khó, mà thỏa-mãn được lòng khát-vọng thì lại không thể làm được. (8)

---

(1) 嗜 慾 者 逐 禍 之 馬。(說 苑)
Thị dục giả trục họa chi mã. (Thuyết-uyển)

(2) 人 之 所 欲 無 窮。而 物 之 可 以 足 吾 欲 者 有 盡。(蘇 軾)
Nhân chi sở dục vô cùng, nhi vật chi khả dĩ túc ngô dục giả hữu tận. (Tô-thức)

(3) 慾 不 除 如 蛾 撲 燈。焚 身 乃 止。(勸 戒 全 書)
Dục bất trừ như nga phác đăng, phần thân nãi chỉ. (Khuyến giới toàn thư)

(4) 人 之 性 欲 平。嗜 欲 害 之。(文 子)
Nhân chi tánh dục bình, thị dục hại chi. (Văn-tử)

(5) 窒 欲 如 止 水。(程 頤)
Trất dục như chỉ thủy. (Trình-Di)

(6) *Celui qui se livre à ses passions est semblable à un bourreau qui, tenant un flambeau marche contre le vent ; il peut se brûler à chaque instant.* (Maxime orientale)

(7) *Il n'y a que la vie laborieuse qui puisse amortir les passions.* (Vauvenargnes)

(8) *Il est difficile de vaincre ses passions, mais il est impossible de les satisfaire.* (Mme de Sablière)

Khắc-bạc *(tánh)*
Nghiêm-khắc *(tánh)*
Dureté

— Ai mà hay trách người, thì hay dung-thứ cho mình. (1)

— Loài kim cứng thì gảy, tấm da cứng thì rách. (2)

— Quá nghiêm thì không thân nhau. (3)

— Đối với mình thì khoan-dung, mà đối với người thì nghiêm-khắc ; theo sự kinh-nghiệm mà xét, thì hai đều đó đều là một tật cả. (4)

— Nhiều người ăn-ở nghiêm-khắc mà tự nghĩ mình là cương-quyết. (5)

---

(1) 責人者必自恕。(荊園小語)
Trách nhân giả tất tự thứ. (Kinh viên tiểu ngữ)

(2) 金剛則折。革剛則裂。(說苑)
Kim cương tắc chiết, cách cương tắc liệt. (Thuyết-uyển)

(3) 莊甚則不親。(說苑)
Trang thậm tắc bất thân. (Thuyết-uyển)

(4) *L'expérience confirme que l'indulgence pour soi et la dureté pour les autres n'est qu'un même vice.* (La Bruyère)

(5) *Beaucoup d'hommes se croient forts parce qu'ils sont durs.* (Laténa)

Khiêm-nhượng (*tánh*)

Modestie

— Người một quan đừng khinh kẻ chín tiền.

— Muốn cho người khen, ho-hen không ra tiếng.

— Có tài mà cậy chi tài. (Nguyễn-Du)

— Càng cao danh-vọng, càng dày gian-nan.

— Đừng cậy khỏe, chớ khoe giàu,
Trời kia có ở trên đầu còn kinh.

— Trăng kia chớ ỷ minh tròn,
Ba mươi mồng một trăng lòn dưới mây.

— Trong minh hay giỏi đừng khoe. (1)

— Tiếng khen quá sự thật, người quân-tử lấy làm hổ-ngươi (2)

— Ta không phải sanh ra mà biết ngay, chỉ vì ham muốn chuyện xưa, siêng-năng tim-tòi mới biết vậy. (3)

— Có khuất minh mới ở được với người, kẻ hiếu-thắng ắt gặp người đối-địch. (4)

---

(1) 勿矜己長。(太上經)
Vật căng kỷ trường. (Thái-thượng kinh)

(2) 名過其實。君子恥之。(孟子)
Danh quá kỳ thiệt, quân-tử sỉ chi. (Mạnh-tử

(3) 我非生而知之者。好古敏以求之者也。(孔子)
Ngã phi sanh nhi tri chi giả, hiếu cổ mẫn dĩ cầu chi giả dả. (Khổng-tử)

(4) 屈己者能處衆。好勝者必遇敵。(景行錄)
Khuất kỷ giả năng xử chúng, hiếu thắng giả tất ngộ địch. (Cảnh hàng lục)

— Mình khiêm-nhượng thời người thêm phục, mình khoe khoang thời người ắt ngờ. (1)

— Chớ lấy chỗ mình giỏi mà chê người, chớ lấy chỗ mình hay mà khinh người. (2)

— Phàm việc gì cũng chỉ nên trách mình, chớ nên trách người. (3)

— Chớ lấy mình hay mà trách người giỏ, chớ lấy mình giỏi mà trách người lếu. (4)

— Kẻ buôn bán giỏi giấu của tợ như không có chi; người quân-tử có đức lớn mà như không. (5)

— Giàu sang mà hay ở nhún nhường với người. (6)

— Người đàn-bà đẹp đầu ngất đầu lên cao đến bậc nào, chân cũng vẫn đụng đất. (7)

— Người đàn-bà chỉ có sắc còn phải nhượng một hạng người đàn-bà khác ; tức là người đàn-bà đã xinh-đẹp lại nết-na. (8)

---

(1) 自 謙 則 人 愈 服。自 誇 則 人 必 疑。 (荊園小語)
Tự khiêm tắc nhân dũ phục, tự khoa tắc nhân tất nghi. (Kinh-viên tiểu-ngữ)

(2) 不 以 所 長 者 病 人。不 以 所 能 者 傲 人。 (趙 謙)
Bất dĩ sở-trường giả bệnh nhân, bất dĩ sở-năng giả ngạo nhân. (Triệu-khiêm)

(3) 凡 事 只 可 罪 己。不 可 尤 諸 人。 (蔡 世 遠)
Phàm sự chỉ khả tội kỷ, bất khả vưu chư nhân. (Thái-thế-viễn)

(4) 不 可 以 己 之 所 能 而 責 人 之 不 能 不 可 以 己 之 所 長 而 責 人 之 所 短 (明 心)
Bất khả dĩ kỷ chi sở-năng nhi trách nhân chi bất năng ; bất khả dĩ kỷ chi sở-trường nhi trách nhân chi sở đoản. (Minh-tâm)

(5) 良 賈 深 藏 若 虛 君 子 有 盛 德 若 無。 (曾 子)
Lương cổ thâm tàng nhược hư, quân-tử hữu thạnh đức nhược vô. (Tăng-Tử)

(6) 富 貴 而 能 下 人。 (家 語)
Phú quí nhi năng hạ nhân. (Gia-ngữ)

(7) *Quelque haut qu'une belle femme porte la tête, elle touche des pieds à la terre* (Maxime persane)

(8) *Il y a une personne au-dessus d'une belle femme : c'est une femme belle et modeste.* (Pythagore)

— Muốn người ta biết mình là hay thì mình chớ có khoe việc mình. (1)

— Người khiêm-nhượng không nói chuyện mình. (2)

— Khiêm-nhượng giả tức là cách khoe-khoang quỉ-quyệt cực-điểm. (3)

— Tánh khiêm-nhượng làm cho danh-dự có mãnh-lực và rõ-ràng thêm, cũng như trong bức tranh có bồi bóng thì mới thêm nổi. (4)

— Người có tài mà khiêm-nhượng được thêm danh-giá, kẻ vô tài mà khiêm-nhượng lại được người dung thứ. (5)

— Tánh khiêm-nhượng là đồ trang-sức của đàn-bà. (6)

— Muốn đẹp lòng người, phải nên quên mình. (7)

— Người có tánh khiêm-nhượng giống như cây thấp-thỏi kia có hoa trang-điểm, mà mùi hương ngào-ngạt làm cho hiển-hiện ra. (8)

— Tánh khiêm-nhượng làm cho tài đức càng thêm qui trọng, cũng như cái tánh e-lệ làm cho cái đẹp thêm vẻ xinh-tươi. (9)

— Ta hãy giữ tâm-tình cho cao-thượng mà tánh-khí cho khiêm-nhượng. (10)

— Người khôn thì khiêm-nhượng, kẻ ngốc lại hay kiêu-căng, dễ phân biệt lắm. (11)

---

(1) *Voulez-vous qu'on croie du bien de vous? N'en dites point.* (Pascal)
(2) *Un homme modeste ne parle pas de soi* (La Bruyère)
(3) *La fausse modestie est le dernier raffinement de la vanité.* (La Bruyère)
(4) *La modestie est au mérite ce que les ombres sont aux figures dans un tableau : elle lui donne de la force et des reliefs* (La Bruyère)
(5) *La modestie ajoute au mérite et fait pardonner la médiocrité.* (La Rochefoucauld)
(6) *La modestie est la parure des femmes.* (Mme Dacier)
(7) *Pour être agréable aux autres, il faut s'oublier* (Mme De Maintenon)
(8) *L'homme modeste ressemble à ces fleurs que d'humbles tiges décorent et que leur parfum fait découvrir.* (J. Droz)
(9) *La modestie donne aux vertus, aux talents un charme pareil à celui que la pudeur ajoute à la beauté* (J Droz)
(10) *Ayons le cœur haut et l'esprit modeste.* (Joubert)
(11) *On reconnait aisément le sage à sa modestie et le sot à son orgueil.* (Brueys)

— Tánh khiêm-nhượng làm cho cả chân-lý cũng được thêm chiu tao-nhã. (1)

– Khiêm-nhượng là tánh trời phú cho người có trí-khôn biết thủ kỷ an phận. (2)

— Người có nết tốt gì ta cũng chưa thích bằng là họ có cái nết khiêm-nhượng. (3)

— Sự khiêm-nhượng giả khó chịu hơn sự kiêu căng. (4)

– Nết khiêm-nhượng là cách làm cho cái đẹp được hoàn-toàn. (5)

— Nết khiêm-nhượng đối với đức-hạnh, cũng như cái lưới trùm mặt đối với nhan-sắc ; đức-hạnh nhờ nết khiêm-nhượng được thêm rực-rỡ. (6)

— Tánh khiêm-nhượng không bao giờ ép mình phải chịu khuất-nhục cho bằng tánh khoe-khoang.(7)

— Không bao giờ làm cho người biết mình là hơn người, thế là làm cho người lượng-thứ mình. (8)

---

(1) *La modestie ajoute des grâces à la vérité même.* (J. Janin)

(2) *La modestie est l'apanage de l'intelligence qui se comprend elle-même et connait ses limites.* (Boitard)

(3) *La modestie est la qualité que nous aimons le mieux dans notre prochain.* (De Ségur)

(4) *La modestie effectée est plus insupportable que la vanité.* (Bignicourt)

(5) *La modestie est le supplément de la beauté.* (De Lambert)

(6) *La modestie est à la vertu ce qu'un voile est à la beauté ; elle en fait ressortir l'éclat.* (Lord Chesterfield)

(7) *La modestie n'engage jamais à s'humilier autant que la vanité.* (Lingrée)

(8) *Ne faire jamais sentir sa supériorité, c'est faire qu'on nous la pardonne.* (Damas-Hinard)

— Tánh-hạnh đoan-chánh đáng lẽ là một cách trang-sức của đàn bà. (1)

— Đức khiêm-tốn là cái ánh sáng. nhờ đó mà trí được lanh-lẹ và lòng được ngay thật luôn luôn. (2)

— Khiêm-tốn, tức là biết áp-phục một cái động lực táo-bạo nhứt của tâm-tinh ta, là cái tánh khoe khoang. (3)

---

(1) *La réserve doit être un des ornements de la femme.* (Mme Monmarsan)

(2) *La modestie est une grande lumière : elle laisse l'esprit toujours ouvert et le cœur toujours docile à la vérité.* (Guizot)

(3) *Être modeste, c'est savoir contenir le mouvement le plus impétueux de notre âme qui est la vanité.* (Albert)

Khinh-suất (*tánh*) — Etourderie
Không chú-ý, không có ý tứ
Inattention

— Khôn ăn gạo, dại ăn cám.

— Hái dâu bỏ giỏ, bức cỏ bỏ liềm.

— Cây cao bóng mát không ngồi,
Ra ngồi giữa nắng trách trời không dim.

— Thần khầu buộc xác phàm.

— Đi đụng nồng, ngồi đụng nia.

— Khôn ba năm dại một giờ.

— Lỡ chân gượng được, lỡ miệng khó gượng.

— Hùm thiêng khi đã sa cơ cũng hèn.

— Vàng sa xuống biển khốn tìm,
Người sa lời nói, như chim sổ lồng.

— Việc trong thiên-hạ nhờ sợ mà nên, vì khinh mà hư. (1)

— Thưởng thưởng một lời nói lỡ thành như cái gươm kề cổ. (2)

— Những đứa trẻ có tánh khinh-suất ngày sau thành ra người thầm-thường. (3)

---

(1) 天下之事成於懼。而敗於忽。(呂祖謙)
Thiên hạ chi sự thành ư cụ, nhi bại ư hốt. (Lữ-tổ-Khiêm)
(2) *Souvent un mot lâche devient un glaive qui le menace.* (Proverbe arabe)
(3) *Des enfants étourdis deviennent les hommes vulgaires.* (J. J. Rousseau)

— Tánh khinh-suất sinh ra đều hại thứ nhứt là bất hạn rờ đến đâu là làm lộn-xộn cùng lẫn-lộn đó. (1)

— Nhỏ mà khinh-suất thì còn khả-thứ ; lớn mà khinh-suất thì thường gặp hại to. (2)

— Đừng nhẹ-dạ, chớ nôn-na, ắt được người tin-cậy. (3)

— Những kẻ tánh tình khinh-phù thì chẳng làm gì xong. (4)

---

(1) *L'étourderie a pour première conséquence de brouiller et de confondre tout ce qu'elle touche.* (Théry)

(2) *Dans l'enfance, l'étourderie s'excuse elle-même; dans l'âge mûr elle se paye souvent bien cher.* (Mme Monmarsan)

(3) *Évitez les légèretés et les promptitudes et vous attirerez la confiance.* (Nicole)

(4) *Les têtes légères ne sont propres à rien.* (Mme Parisieux)

Khinh-tín, tin-càn

Crédulité

— Việc thấy trước con mắt còn e chưa thiệt ; lời nói ở sau lưng sao đủ tin được. (1)

— Không có đều quai-lý điên-cuồng gì mà không có kẻ quá điên-dại tin-cẩn không nghe theo. (2)

— Hay tin-cẩn thường tại kém phần trí-tuệ. (3)

— Người tin-cẩn nhắm mắt bước vào chốn nguy, cúi đầu chạy nhảo xuống vực sâu. (4)

— Kẻ khinh-tín không có thể sánh với ai cho bằng là sánh với một kẻ nhắm mắt bưng tai mình lại, để nhờ tai mắt kẻ khác mà nghe, mà thấy. (5)

— Thiếu đường kinh-nghiệm nên sanh ra lòng khinh-tín. (6)

---

(1) 經目之事。猶恐未眞。背後之言。豈足深信。(明心)
Kinh mục chi sự, do khủng vị chơn ; bối hậu chi ngôn, khỉ túc thâm tín. (Minh-tâm)

(2) *Il n'est point d'absurdité si énorme, si folle, qui n'ait rencontré une crédulité plus folle encore.* (Lamennais)

(3) *La crédulité tient ordinairement au manque d'intelligence.* (Pr Arago)

(4) *La crédulité marche sans hésitation à sa perte et court tête baissée dans le précipice.* (St Prosper)

(5) *L'homme crédule ne peut pas mieux se comparer qu'à un individu qui fermerait les yeux et se boucherait les oreilles pour ne plus voir et ne plus entendre que par les yeux et les oreilles d'un autre.* (St Prosper)

(6) *C'est l'inexpérience qui produit la crédulité.* (Helvétius)

Khinh-thị (*lòng*)

Dédain

— Người có tự khinh rồi sau kẻ khác mới khinh mình. (1)

— Khinh lờn tự thị, trái đạo hư đức. (2)

— Trong tất cả các cách xúc-phạm, chỉ cách xúc-phạm bằng lời nói và con mắt nghĩa là cách cơ-tiếu và khinh-thị là không thể nào giải được. (3)

— Nếu ở đời mục-đích muốn được người ta yêu-chuộng mà lại khinh-thị, kiêu-căng, thì kết-cuộc trái hẳn. (4)

— Lòng tự-ái khiến mình cho mình là khôn-ngoan tài-giỏi, nên sinh ra lòng khinh-thị. (5)

— Trừ cách khinh-miệt đều bậy ra, còn lòng khinh-miệt thì bao giờ cũng tỏ là trí não hẹp-hòi. (6)

— Lời nhạo-báng là cách thổ lộ lòng khinh-thị. (7)

— Ai đã biết thẩm-định hẳn-hòi thì không khinh-thị gì, và không bao giờ nhạo-báng. (8)

---

(1) 人必自侮而後人侮之。(孟子)
Nhơn tất tự vụ nhi hậu nhơn vụ chi. (Mạnh tử)

(2) 侮慢自賢反道敗德。(書經)
Vụ mạn tự hiền phản đạo bại đức. (Thư-kinh)

(3) *De toutes les blessures, celles que font la langue et l'œil, la moquerie et le dédain, sont les plus incurables.* (Balzac)

(4) *Le dédain et le rengorgement dans la société attirent précisément le contraire de ce que l'on cherche, si c'est à se faire estimer.* (La Bruyère)

(5) *Notre amour-propre veut nous faire passer pour habile en nous rendant dédaigneux.* (Chateaubriand)

(6) *Le dédain, excepté pour le vice, indique toujours une borne dans l'esprit.* (Mme De Staël)

(7) *La raillerie est l'expression du dédain.* (Villemain)

(8) *Qui sait tout apprécier ne dédaigne rien et se refuse la moquerie.* (De Custine)

Khoan-đại *(lòng)*

Indulgence

— Nhứt tội nhứt xá, vạn tội vạn xá.

— Chấp chi con trẻ thiếu-niên,
Mười đều đúc lại chưa nên một đều.

— Lấy lòng dung mình mà dung người, thời trọn giao-tình ; lấy lòng trách người mà trách mình thì ít lầm-lỗi. (1)

— Lấy ân trả thù, giống như đem nước sôi mà rửa tuyết. (2)

— Có cha mẹ không ở cho tận hiếu, có con-cái lại muốn nó đền ơn, thế không phải là khoan-thứ vậy. (3)

— Trong khi thẩm-đoán thì chỉ chừa một mình mà thôi. (4)

— Những kẻ nào bình-phẩm công việc của người mà hà-khắc thì đối với mình lại khoan-dung không ai bì. (5)

---

(1) 以 恕 已 之 心 恕 人。則 全 交。以 責 人 之
Dĩ thứ kỷ chi tâm thứ nhân, tắc toàn giao ; dĩ trách nhân chi
心 責 己。則 寡 過。(林 逋)
tâm trách kỷ tắc quả quá. (Lâm-Bô)

(2) 以 恩 報 怨。如 湯 去 撥 雪。(太 公)
Dĩ ân báo oán, như thang khứ bát tuyết. (Thái-công)

(3) 有 親 不 能 孝。有 子 而 求 其 報。非 恕 也。(孔 子)
Hữu thân bất tăng hiếu, hữu tử nhi cầu kỳ báo phi thứ dã. (Khổng-tử)

(4) *On n'épargne que soi-même dans ses jugements* (Bossuet)

(5) *Il n'y a point d'hommes plus indulgents pour eux-mêmes que des impitoyables censeurs de la vie des autres.* (Bossuet)

— Ai tha lỗi mà không quên lỗi, thế là có lòng quảng-đại chưa được hoàn-toàn. (1)

– Lòng khoan-đại là một phần trong công-bằng. (2)

– Lòng khoan-đại là cái phương-pháp độc-nhứt khiến ta đối với ta cũng như đối với người, một mực tử-tế. (3)

— Đối với mình thì nghiêm-khắc, đối với người thì khoan-dung, thế là cư xử đã có phần tri-thức mà lại có phần chánh-trực hơn nữa. (4)

— Lòng khoan-đại là cái mầu-nhiệm biết ăn ở tử-tế với mọi người. (5)

– Đối với mình cho nghiêm-khắc, mà đối với người khác thì khoan-thứ. (6)

---

(1) *Celui qui pardonne et n'oublie pas n'est généreux qu'à demi.* (Beauchène)

(2) *L'indulgence est une partie de la justice.* (J. Joubert)

(3) *L'indulgence offre le seul moyen d'être bien avec soi-même et bien avec les autres.* (J. Droz)

(4) *Être sévère à soi-même et indulgent pour les autres est encore plus probité que sagesse.* (Bonnin)

(5) *L'indulgence est le secret d'être bien avec tout le monde.* (Mme Monmarsan)

(6) *Sévérité pour soi, indulgence pour autrui.* (Dr Descuret)

Khoan-hồng *(lượng)*

Clémence

— Ăn ở mọi đều rộng-rãi thì phúc được dày. (1)

— Người quân-tử tôn người hiền và dung cho mọi người. (2)

— Báo-thù được mà vui-thích, thì chỉ thỏa-thích trong giây-phút mà thôi, khoan-dung cho người thì lòng mình mới được thỏa-thích mãi mãi. (3)

— Thà thiên-lệch luôn về bên khoan-hồng còn hơn thiên-lệch về bên độc-ác. (4)

— Lượng khoan-hồng chơn chính thì không phải là dung thứ lỗi người mà chính là quên lỗi người đi. (5)

— Lượng khoan-hồng là cái chìa-khóa để mở lòng người. (6)

— Lượng khoan-hồng là một cái đức chí-tôn, khiến ta dung thứ những điều sỉ-nhục đã xúc-phạm đến ta một cách kịch-liệt, dầu có thật hay không cũng vậy. (7)

---

(1) 萬事從寬。其爾自厚。(明心)
Vạn sự tùng khoan, kỳ phúc tự hậu. (Minh tâm)

(2) 君子尊賢而容衆。(論語)
Quân-tử tôn hiền nhi dung chúng. (Luận-ngữ)

(3) *La satisfaction qu'on tire de la vengeance ne dure qu'un moment, mais celle que donne la clémence est éternelle.* (Henri IV)

(4) *Il faut toujours pencher vers la clémence plutôt que vers la cruauté.* (Voltaire)

(5) *La vraie clémence consiste non à pardonner, mais à oublier.* (De Ségur)

(6 *La clémence est la clé des cœurs.* (Boiste

(7) *La clémence est une vertu sublime qui nous porte à pardonner des injures réelles ou prétendues, quoique vivement senties.* (La Rochefoucauld)

Khoan-thứ (*sự*) Pardon

— Xá tiểu quá· (1)

— Ghi cái công người thì quên cái lỗi người. (2)

— Luận cái công lớn thì không kể cái lỗi nhỏ. (3)

— Hãy giống như cây huynh-đàn, nó làm thơm cái riu đã chặt nó. (4)

— Ta sinh ra ai ai cũng nhu-nhược và hay lầm-lỗi, vậy ta nên dung-thứ cho nhau những đều dại-dột của nhau. (5)

— Khoan-thứ những lời lăng-mạ cũng thương-yêu những kẻ cừu thù của mình, thật là cái đức tối cao-đại cần phải có lòng cao-thượng, đồng-cảm, chí-khí mới làm được. (6)

— Mình dung-thứ cho những người đã lăng-nhục mình thế là mình cao-thượng hơn. (7)

— Khoan-thứ những đều sĩ-nhục là chưa đủ, phải quên hẳn nó đi. (8)

— Khi đã dung-thứ tội-quá người rồi thì đừng nhớ đến nữa. (9)

— Báo-thù tức là hạ mình xuống ngang vai với kẻ cừu-địch mình, còn dung-thứ cho họ, tức là tỏ ra mình là vai trên. (10)

---

(1) 赦 小 過。(孔 子)

(2) 紀 人 之 功, 忘 人 之 過。(陳 湯)
Kỷ nhân chi công, vong nhân chi quá. (Trần-Thang)

(3) 論 大 功 者 不 錄 小 過。(劉 向)
Luận đại công giả bất lục tiểu quá. (Lưu-Hướng)

(4) *Sois comme le bois de santal, qui embaume la hache qui le frappe.* (Proverbe indien)

(5) *Nous sommes tous pétris de faiblesses et d'erreurs: pardonnons-nous mutuellement nos sottises.* (Voltaire

(6) *La plus sublime des vertus, celle qui demande le plus de grandeur, de courage et de force d'âme, c'est le pardon des injures et l'amour de ses ennemis.* (J. J Rousseau)

(7) *On s'élève au-dessus de ceux qui insultent, en leur pardonnant.* Napoléon 1er)

(8) *Ce n'est pas assez de pardonner les offenses, il faut les oublier.* (Mme de Staël)

(9) *Quand on a pardonné les offenses, il ne faut plus s'en souvenir* (Reine Marie Christine)

(10) *En se vengeant, on se rend égal à son ennemi; en lui pardonnant, on se montre supérieur.* (Bacon)

Khoe-khoang *(tánh)*

Vanité

— Mèo khen mèo dài đuôi.

— Múa rìu qua mắt thợ.

— Nói thì hay vỗ tay thì lỗi.

— Mình nhà lính, tính nhà quan.

— Hữu xạ tự nhiên hương. *(1)*

— Kẻ tự khoe mình không được lâu dài. (2)

— Chớ đem trống-vải qua cửa sấm. (3)

— Phàm việc gì nói cũng hay cả, thời chẳng được đều gì hay. (4)

— Lấy giàu-sang mà khoe với người thời không hay, lấy học-vấn mà khoe với người thì hại cũng chẳng vừa. (5)

— Muốn làm thầy người ta, là một đều hại cho người vậy. *(6)*

---

(1) 有麝自然香。(明心)

(2) 自矜者不長。(老子)
Tự căng giả bất trường. (Lão-Tử)

(3) 毋持布鼓過雷門。(王尊)
Vô trì bố cổ quá lôi-môn. (Vương-tôn)

(4) 凡言衆衆長者。必其一無所長者也。(曾國藩)
Phàm ngôn kiêm chúng trường giả, tất kỳ nhat vô sở-trường giả dã. (Tăng-Quốc-phiên)

(5) 富貴驕人固不善。學問驕人害亦不細。(程灝)
Phú quí kiêu nhân cố bất thiện, học-vấn kiêu nhân hại diệc bất tế. (Trình-Hạo)

(6) 人之患在好爲人師。(孟子)
Nhân chi hoạn tại hiếu vi nhân sư. (Mạnh Tử)

— Kẻ khoe-khoang giống như con gà trống nó tự tưởng rằng mặt trời cố ý mọc lên để nghe nó gáy. (1)

— Tánh khoe-khoang là nghề mấy người thường ngày đi chưng diện. (2)

— Khiêm-nhượng giả-dối tức là khoe-khoang tột bực. (3)

— Kẻ khoe-khoang hay nói, người nhẹ-dạ không biết nghĩ-suy, vì nếu biết nghĩ-suy thì nhiều khi đã nín lặng. (4)

— Tánh khoe-khoang sinh ra sự bất công mãi mãi không thôi. (5)

— Tánh khoe-khoang dầu chẳng khuynh-đảo nổi tất cả các đức-hạnh, cũng làm cho cả các đức-hạnh đều bị lay-chuyển. (6)

— Dầu người ta nói tốt cho mình chi chi đi nữa, họ cũng chẳng bày cho mình được đều gì mới lạ. (7)

— Người khoe-khoang xưa nay chỉ có cái vỏ cao-thượng mà thôi. (8)

— Ở trên mặt-đất, phỏng tánh khoe-khoang đã làm cho một người nào được vui-sướng, chắc người ấy chẳng qua là một đứa ngu-si. (9)

---

(1) *Le vaniteux est pareil au coq qui se figurerait que le soleil se lève exprès pour l'entendre chanter.* (Maxime française)

(2) *La vanité n'est que l'art de s'endimancher tous les jours.* (Balzac)

(3) *La fausse modestie est le dernier degré de la vanité.* (La Bruyère)

(4) *La vanité fait parler beaucoup et la légèreté empêche la réflexion qui ferait souvent garder le silence.* (Fénelon)

(5) *La vanité est la mère d'une injustice continuelle.* (La Rochefoucauld)

(6) *Si la vanité ne renverse pas toutes les vertus, du moins elle les ébranle toutes.* (La Rochefoucauld)

(7) *Quelque bien que l'on dise de nous, on ne nous apprend rien de nouveau.* (La Rochefoucauld)

(8) *Le vaniteux n'a jamais eu que le masque de la grandeur.* (Massillon)

(9) *Si jamais la vanité fit quelque heureux sur la terre, à coup sûr cet heureux là n'était qu'un sot.* (J. J. Rousseau)

— Tánh khoe-khoang làm cho ta vừa mắc lừa, vừa chịu tiếng ngu-si. (1)

— Người đời sở-dĩ tham danh thái-quá, là chỉ vì cái tánh khoe-khoang mà ra. (2)

— Khoe-khoang mà bị thất-bại, thì khó chịu hơn những sự hoạn-nạn ở đời. (3)

— Tánh khoe-khoang là cái thiên-tánh của kẻ bình-phàm, là cái đặc-tánh của kẻ ngu-đại. (4)

— Nhứt là sự đói-khát, nhì thì sự khoe-khoan hay khích-thích lòng người hơn cả. (5)

— Người dại dẫu có đem cái áo mình mà thêu-dệt đi nữa, rồi cũng lai-hoàn là cái áo của một đứa dại. (6)

— Thế-gian ai cũng tưởng rằng mình đủ tài trí để về bảo cho kẻ khác, và đủ tài trí-thức không cần kẻ khác về bảo cho. (7)

---

(1) *La vanité nous rend aussi dupes que sots.* (Florian)

(2) *L'extrême avidité des hommes pour les honneurs vient de leur vanité.* (St Evremond)

(3) *Il est plus difficile de se résigner aux échecs de la vanité qu'aux malheurs de la vie.* (St Marc Girardin)

(4) *La vanité est l'apanage de la médiocrité, le cachet de la sottise.* (de Ségur)

(5) *La vanité est, après la faim, ce qui anime le plus les hommes.* (Mme Du Deffant)

(6) *Un sot a beau faire broder son habit, ce n'est toujours que l'habit d'un sot.* (Rivarol)

(7) *Tous les hommes se croient assez habiles pour donner des conseils et assez sages pour n'en avoir pas besoin.* (Sanial Dubay)

Khốn-khổ *(sự)* — Misère

— Thắp đuốc tìm giàu, giàu chẳng thấy,
Cầm gươm chém khó, khó theo sau.

— Quân-tử bền lòng chịu nghèo-túng, tiểu-nhơn nghèo-túng thì làm xằng. (1)

— Ta vì nghĩa, chịu bần cùng.
Ngựa xe, áo mão, sướng-sung mặc người. (2)

— Chẳng vì cùng-khổ mà đổi tiết, chẳng vì nghèo-hèn mà đổi chí. (3)

— Người quân-tử không hổ-thẹn cảnh cùng-khốn, mà hổ-thẹn vì sao mà đến cùng-khốn. (4)

— Ta sở-dĩ bị khổ-sở là chỉ vì sự dục-vọng ta cùng tài-năng ta không tương đường với nhau. (5)

---

(1) 君子固窮。小人窮斯濫矣。(論語)
Quân-tử cố cùng, tiểu-nhân cùng tư lạm hỹ. (Luận-ngữ)

(2) 義窮不受軒冕之榮。(荀子)
Nghĩa cùng bất thọ hiên miện chi vinh. (Tuân-tử)

(3) 不以窮變節。不以賤易志。(鹽鐵論)
Bất dĩ cùng biến tiết, bất dĩ tiện dịch chí. (Diêm-thiết-Luận)

(4) 君子不恥其困。而恥其所以窮。(繁露)
Quân-tử bất sỉ kỳ khốn, nhi sĩ kỳ sở dĩ cùng. (Phiền-lộ)

(5) *C'est dans la disproportion de nos désirs et de nos facultés que consiste notre misère.* (J. J. Rousseau)

Khuyên răn *(lời)* — Conseils

— Người quân-tử lấy lời nói mà tặng người-kẻ tầm-thường lấy tiền của mà tặng người. (1)

— Cho người của tiền không bằng cho câu nói hay. (2)

— Lấy đều lành mà dạy người, ấy là trung. (3)

— Chứa tật xấu của người thì chớ quá nghiêm khắc ; dạy đều hay cho người thì chớ quá cao xa. (4)

— Lời nói ngay-thẳng há chẳng đáng nghe ru ? Biết cải quá là quí ; Lời nói dịu ngọt há chẳng thỏa lòng ru ? Biết suy nghĩ là quí. (5)

— Đêm nằm nghĩ lại mới biết phải chăng. (6)

— Nên thích nghe người khuyên bảo, chớ nên thích nghe người ngợi-khen. (7)

---

(1) 君 子 贈 人 以 言。庶 人 贈 人 以 財。(荀 子)
Quân-tử tặng nhơn dĩ ngôn, thứ-nhân tặng nhơn dĩ tài. (Tuân-tử

(2) 遺 人 以 財 不 若 善 言。(家 語)
Dị nhân dĩ tài bất nhược thiện ngôn. (Gia-ngữ)

(3) 教 人 以 善 謂 之 忠。(孟 子)
Giáo nhân dĩ thiện vị chi trung. (Mạnh-tử)

(4) 攻 人 之 惡 無 太 嚴。教 人 之 善 無 過 高。(史 典)
Công nhân chi ác vô thái nghiêm ; giáo nhân chi thiện vô quá cao. (Sử-điển)

(5) 法 語 之 言 能 無 從 乎。改 之 爲 貴。巽 與 之 言 能 無 悅 乎。繹 之 爲 貴。(孔 子)
Pháp ngữ chi ngôn năng vô tùng hồ, cải chi vi quí ; tốn dữ chi ngôn năng vô duyệt hồ, dịch chi vi quí. (Khổng-tử)

(6) *La nuit porte conseil.* (Proverbe français)

(7) *Aimez qu'on vous conseille et non pas qu'on vous loue.* (Boileau)

— Những lời khuyên-bảo êm tai là lời khuyên bảo ít khi bổ-ích. (1)

— Một lời khuyên phải lẽ mà có hiệu quả cũng không là tùy nơi cách khuyên-bảo. (2)

— Những lời khuyên-bảo dễ thực-hành hơn cả mới là rất bổ-ích. (3)

— Những kẻ chỉ khuyên-bảo người mà không làm gương cho người bắt chước, giống như mấy cái trụ kia trồng nơi thôn-dã chỉ đường này đường nọ mà không bao giờ đi đến nơi (4)

— Nên khuyên-bảo ít ít, mà khuyên-bảo cho nhằm-nhịp ; đó là cách làm cho lời khuyên-bảo có giá-trị gấp đôi vậy. (5)

— Không gì thưởng có bằng những kẻ khuyên bảo; không gì hiếm có bằng những người cứu giúp. (6)

---

(1) *Les conseils agréables sont rarement des conseils utiles.* (Massillon)

(2) *L'effet d'un bon conseil dépend presque toujours de la manière de le donner.* (De Bruix)

(3) *Les conseils les plus faciles à pratiquer sont les plus utiles* (Vauvenargues)

(4) *Ceux qui donnent des conseils sans les accompagner d'exemples ressemblent à ces poteaux de la campagne qui indiquent les chemins sans les parcourir.* (Rivarol)

(5) *Donnez peu de conseils et donnez-les à propos, c'est le moyen d'en doubler le prix.* (Descuret)

(6) *Rien de plus commun que les gens qui conseillent ; rien de plus rare que ceux qui secourent.* (Salleutin)

Làm-lụng (*sự*) — Travail

— Trồng cây có ngày ăn quả.

— Có khó mới có mà ăn.

— Siêng thì giàu-có, nhác thì khó-khăn.

— Của làm ăn no, của cho ăn đói.

— Muốn ăn cá, phải thả câu.

— Muốn ăn hết phải đào trủn hết ăn.

— Hay làm quanh năm chẳng lo đói.

— Có gieo mới có gặt.

— Làm ra hột gạo, đổ máu con mắt.

— Có thân thì khó, có khó mới nên thân.

— Tay làm hàm nhai, tay bo miệng lủm.

— Đói đầu gối hay bò.

Cái chân hay chạy, cái dò hay đi.

— Tằm có lứa, ruộng có mùa,

Chăm làm trời cũng đền bồ có khi.

— Trăm năm trong cõi trời chung,

Trăm nghề cũng phải có công mới thành.

— Chịu khó mới có mà ăn.

Không nhưng ai dễ đem phần lại cho.

— Năm canh thì ngủ có ba,

Hai canh lo-lắng việc nhà làm ăn.

— Nhà có nghề thường, dầu đói cũng không đến chết. (1)

---

(1) 家 有 常 業。 雖 饑 不 餓。(韓 非 子)

Gia hữu thường nghiệp, tuy cơ bất ngạ. (Hàn-Phi tử)

— Muốn bỏ thói nhác-nhớm, thi trước hết chớ có dậy trưa. (1)

— Ngủ sớm giậy sớm thi trong nhà không có lẽ lại không hưng-vượng được. (2)

— Quí tự tân cần đắc. (3)

— Muốn cầu sống được giàu sang, phải làm chết công-phu mới được. (4)

— Tập khó-nhọc là cái căn-bản của sự làm việc. (5)

— Có gieo mới có hái. (6)

— Của chi của chẳng đau xương mỏi mình. (7)

— Không mệt nhọc thì không có mà ăn. (8)

— Ai chịu khó làm lụng thì được danh-dự. (9)

— Việc gì làm được ngay, đừng đợi đến ngày mai. (10)

— Chim sanh có cánh mà bay,
Người sanh thì phải lo ngay việc làm. (11)

---

(1) 欲去惰字。以不晏起爲一義。(曾國藩)
Dục khử đọa tự, dĩ bất yến khỉ vi đệ nhứt nghĩa. (Tăng-quốc-phiên)

(2) 早眠早起。其家未有不興者(王革)
Tảo miên tảo khỉ, kỳ gia vị hữu bất hưng giả. (Uông-Cách)

(3) 貴自辛勤得。(格言)

(4) 求欲生富貴。須下死工夫。(格言)
Dục cầu sinh phú quí, ta hạ tử công-phu. (Cách-ngôn)

(5) 習勞爲辨事之本。(曾國藩)
Tập lao vi biện sự chi bổn. (Tăng-quốc-phiên)

(6) *Qui sème récolte* (Proverbe français)

(7) *Nul bien sans peine.* (Proverbe français)

(8) *Nul pain sans peine.* (Proverbe français)

(9) *Qui aime labeur parvient à l'honneur.* (Proverbe français)

(10) *Ne remets jamais au lendemain ce que tu peux faire le jour même.* (Proverbe français)

(11) *L'homme est né pour travailler comme l'oiseau pour voler.* (Proverbe français)

— Thức khuya dậy sớm thì trời giúp cho. (1)

— Sự làm việc là kẻ canh-phòng cho đạo-đức. (2)

— Lảm-lụng là cái căn-bồn của các cách làm giàu. (3)

— Không trồng thì không có mà gặt. (4)

— Sự làm việc là cách sinh-hoạt của người đời. (5)

— Nếu tôi không có lòng ham làm việc và có tánh vui-vẻ thì e đã bị thất-vọng mà chết tử bao giờ rồi. (6)

— Sự làm việc khiến ta tránh xa được ba đều đại-hại: phiền-bực, tật-xấu, túng-thiếu. (7)

— Nghề thủ-công không tiện mà lại quí. (8)

— Con ma đói đòi khi đứng dòm ngoài cửa kẻ siêng-năng, nhưng không dám vào. (9)

— Lòng thích làm việc là đức-hạnh của người ở giữa xã-hội. (10)

— Sự làm lụng cảm hóa người ta. (11)

— Ngày nào mình cứ làm công việc ngày nấy thì cũng vừa ; song ngày nào cũng phải có công việc ngày nấy. (12)

---

(1) *A qui se lève matin,*
Dieu aide et prête main. (Maxime française)
(2) *Le travail est la sentinelle de la vertu.* (Hésiode)
(3) *Le travail est le principe de toute richesse.* (Vauban)
(4) *Pas de moisson sans culture.* (Voltaire)
(5) *Le travail est la vie de l'homme.* Voltaire)
(6) *Si je n'avais pas l'amour du travail et de la gaieté, il y a longtemps que je serais mort de désespoir.* (Voltaire)
(7) *Le travail éloigne de nous trois grands maux : l'ennui, le vice et le besoin.* (Voltaire)
(8) *Le travail des mains ne déshonore pas, il ennoblit.* (Macé)
(9) *La faim regarde quelquefois à la porte de l'homme laborieux, mais elle n'ose pas y entrer.* (Franklin)
(10) *L'amour du travail est la vertu de l'homme en société.* (Mme Roland)
(11) *Le travail moralise l'homme.* (Michel Chevalier)
(12) *A chaque jour suffit sa tâche ; mais chaque jour doit avoir la sienne.* (Michel Chevalier)

— Sự làm lụng là cái tinh-thần của sự sanh-tồn. (1)

— Hỡi sự làm việc! mầy thiệt là cái công-lệ chí-tôn của thế-giới. (2)

— Tất cả vũ-trụ chỉ là làm-lụng với sanh-hoạt mà thôi. (3)

— Có việc làm, thế là sung-sướng. (4)

— Nếu anh không biết thiện-dụng mười ngón-tay anh, thi e đến nỗi phải chết đói. (5)

— Chỉ có sự làm-lụng là giải-trí và an-ủy tôi được mà thôi. (6)

— Nếu ta không làm-lụng thi chi cũng chẳng có, cho đến ý-tưởng cũng chẳng có. (7)

— Sự làm việc là một cái thú-vui thuần-khiết chính-đáng không có chút gì là cay-đắng, là hối-hận. (8)

— Sự làm-lụng là vị thuốc giải buồn, chớ không phải chơi bởi mà giải buồn được. (9)

— Ai không làm gì thì chẳng ra gì ; con lừa làm việc đối với người ở nề là một bậc tôn-nghiêm vậy. (10)

---

(1) *Le travail est l'âme de la vie.* (Portalis)
(2) *Oh travail ! Sainte loi du monde !* (Lamartine)
(3) *L'univers entier n'est que travail et que vie.* (A. de Tocqueville)
(4) *Être occupé, c'est être heureux.* (Gray)
(5) *Si vous ne savez faire œuvre de vos dix doigts, vous courrez risque de mourir de faim.* (Proudhon)
(6) *Le travail seul me distrait et me console.* (Dupin)
(7) *Nous n'acquérons rien sans travail, pas même la pensée.* (A. Martin)
(8) *Le travail est un plaisir pur, vrai, sans amertume et sans repentir.* (Tissot)
(9) *Le remède contre l'ennui, c'est le travail et non le plaisir.* (Trublet)
(10) *Quiconque ne fait rien ne vaut rien : un âne qui travaille est une majesté à côté de l'homme fainéant.* (Wagner)

— **Quen siêng-năng trong buổi xuân-thời, thế là chắc được sung-sướng cả đời đó.** (1)

— **Sự làm-lụng không phải là một sự phiền khổ mà chính là một sự giàu-có ; sự làm-lụng không phải là một sự nô-lệ mà chính là sự tự-do ; Sự làm-lụng không phải là một sự sĩ-nhục mà chính là một đều vinh-hiển.** (2)

---

(1) *L'habitude du travail, prise dès l'enfance, c'est la garantie du bonheur pour le reste de la vie.* (**Gérard**)

(2) *Le travail n'est pas une peine: c'est la richesse ; le travail n'est pas une servitude: c'est la liberté ; il n'est pas une honte: c'est l'honneur.* (Félix Pyat)

Làm-tốt (*tánh hay*) :
Trang-sức (*thói hay*) — Coquetterie

— Đàn-bà đã có nết nhu-thục, thì dẫu đeo đồ lửng lác cúng là trọn đạo làm vợ, bất tất phải đồ gấm thêu làm gì. (1)

— Người đàn-bà hay trang-sức quên nghĩ rằng cái tuổi già hay trẻ đã lộ rõ trên mặt mày. (2)

— Người đàn-bà hay trang-sức chỉ chú-ý đến cái gương của mình mà thôi. (3)

— Thói hay làm tốt của đàn-bà là cách phát-lộ cái tánh khoe-khoang của họ ra. (4)

— Đáng lẽ đàn-bà chỉ lấy sự sạch-sẽ làm trang-sức mà thôi. (5)

— Tôi quyết rằng hễ biết giữ sự làm tốt cho vừa chừng thì nó mới đằm-thắm và phải cách; cách làm tốt đó là một phép lịch-sự. (6)

---

(1) 有柔淑之態。則荊苧可以行婦道。豈在
Hữu nhu thục chi thái, tắc kinh trữ khả dĩ hành phụ đạo, khỉ tại
乎組繡也 (譚子)
hồ tổ tú dã. (Đàm-tử)

(2) *Une coquette oublie que l'âge est écrit sur le visage.* (La Bruyère)

(3) *Une femme coquette n'est attentive qu'à son miroir.* (E. De Girardin)

(4) *La coquetterie est chez les femmes la plus vive expression de la vanité.* (Laténa)

(5) *La propreté devrait être la seule coquetterie de la femme.* (Bugny)

(6) *Je soutiens qu'en tenant la coquetterie dans ses limites, on la rend modeste et vraie, on en fait une loi de l'honnêteté.* (J. J. Rousseau)

Lanh-trí *(sự)*
Présence d'esprit

— Tủy cơ ứng biến. (1)

— Gấp thời cái trí sanh ra. (2)

— Lanh-trí nghĩa là khi nói hay khi lảm cũng có tài tủy cơ ứng biến. (3)

— Sự lanh-trí cũng như người cầm hoa-tiêu giữ tàu khỏi đắm. (4)

---

(1) 隨 機 應 變。(諺 語)

(2) 急 則 智 生。 (白 居 易)

Cấp tắc tri sanh. (Bạch-cư-dị)

(3) *La présence d'esprit pourrait se définir une aptitude à pofiter des occasions pour parler et pour agir.* (Vauvenargues)

(4) *La présence d'esprit est un pilote qui nous garantit du naufrage.* (Beauchène)

Lao-động (*nghề*) Thủ-công

Travail manuel

— Vai cày tay cuốc.

— Ruộng bề bề không bằng nghề cầm tay.

— Nhứt sĩ nhì nông, gạo hết tiền không nhứt nông nhì sĩ.

— Kiếm nghề mà đỡ nâng tay,
Biết khi mô đói biết ngày nào no.

— Bởi anh tham việc nông công,
Bây-giờ mới có bồ trong bịch ngoài.

— Nhứt nghệ tinh nhứt thân vinh. (1)

— Người thì lao tâm-trí, kẻ thì lao lực, ấy là lẽ thường trong đời vậy. (2)

— Có người tiện chớ nghề không tiện (3)

— Một nghề cho tinh đủ ấm thân một đời. (4)

— Suốt cả đời tôi, tôi chỉ làm được một việc phải mà thôi, tức là cày cấy đất ruộng. (5)

— Người làm ruộng gieo lúa gặt lúa, kẻ làm thợ đào than-đá dưới mỏ lên, người làm nhà, kẻ dệt vải, người bào gỗ, kẻ rèn sắt, cũng đều có ích cho xã-hội như một nhà bác-học, một nhà trước-thuật, hoặc một nhà mỹ-thuật. (6)

---

(1) 一 藝 精 一 身 榮。(諺 語)

(2) 或 勞 心。或 勞 力。天 下之 通 義 也。(孟 子)
Hoặc lao tâm, hoặc lao lực, thiên hạ chi thông nghĩa dã. (Mạnh-tử)

(3) *Il n'y a pas de sot métier, il n'y a que de sottes gens.* (Proverbe français)

(4) *Un métier qu'on sait bien nourrit son homme.* (Proverbe français)

(5) *Je n'ai fait qu'une chose raisonnable dans ma vie, c'est de cultiver la terre.* (Voltaire)

(6) *Le laboureur qui sème et qui récolte le riz, l'ouvrier qui extrait le charbon de la mine, celui qui construit des maisons ou qui fabrique des étoffes, celui qui rabote le bois ou qui façonne le fer, sont aussi utiles à la société que le savant, l'écrivain ou l'artiste.* (D'après Boniface)

Lẻ-phải, lý-tánh, linh-trí minh-ngộ — Raison

— Khôn chẳng qua lẽ, khỏe chẳng qua lời.

— Bỏ lẽ phải mà tìm lẽ phải, cũng như treo ngược áo xiêm mà tìm bâu. (1)

— Ánh sáng dùng để soi nhà túi ; lẽ-phải dùng để soi lòng người. (2)

— Ông Tử-mạc giữ đạo trung ; giữ đạo trung tức đã gần chánh đạo vậy. (3)

— Linh-trí căn-cứ ở nơi chơn-lý. (4)

— Lý-tánh phân-biệt người ta với các loài khác. (5)

— Nên biết chỗ nào đáng nghi-ngại thi nghi-ngại, chỗ nào đáng quyết-đoán thi quyết-đoán, chỗ nào đáng tùng-phục thì tùng-phục, ai không biết được thế thì không hiểu thấu cái mãnh-lực của chánh-lý. (6)

— Cái lý-tánh chơn-chánh thiên-nhiên là một cái ánh-sáng của tinh-thần, nhờ đó mà ta thấy các sự vật được đích-xác. (7)

---

(1) 逆 理而求之。猶倒 裳 而索 領也 (鄧析子)
Nghịch lý nhi cầu chi, do đảo thường nhi sách lảnh dã. (Đặng-Tích-tử)

(2) 明以照暗室。理以照人心。(直言訣)
Minh dĩ chiếu ám thất, lý dĩ chiếu nhân tâm. (Trực ngôn-quyết)

(3) 子莫執中執中爲近之。(孟子)
Tử-mạc chấp trung, chấp trung vi cận chi. (Mạnh-Tử)

(4) *La raison tient à la vérité* (La Bruyère)

(5) *C'est la raison qui distingue l'homme des autres animaux.* (LaBruyère)

(6) *Il faut savoir douter où il faut, assurer où il faut, se soumettre où il faut, qui ne sait ainsi n'entend pas la force de la raison.* (Pascal)

(7) *La juste et divine raison est une lumière de l'âme qui fait voir les choses comme elles sont.* (La Rochefoucauld)

— Người khôn-ngoan mới muốn một mình cái chánh-lý làm chủ-tể mãi mãi. (1)

— Chánh-lý với thời-gian cứ đi cặp-kề nhau mãi mãi. (2)

— Nếu ngươi chẳng muốn theo lẽ phải mà làm, thì rồi sau ngươi không khỏi phải nhận rằng đã sai lầm. (3)

— Trí-khôn của trẻ-con thì chỉ từ từ mà tấn. (4)

— Minh-ngộ tức là cái quang-lực của linh-hồn. (5)

— Linh-trí cùng chơn-lý quan-hệ mật-thiết với nhau. (6)

— Linh-trí sử làm điều thiện, tình-dục xui làm sự ác. (7)

— Lý-tánh là cái căn-bản và cái bảo-đảm cho đức-hạnh. (8)

— Phải dạy cho trẻ-con hiểu sự-lý, chớ không nên dạy cho nó nói lý-sự. (9)

---

(1) *Un homme sage veut que la raison gouverne seule et toujours.* (La Bruyère)
(2) *La raison et le temps vont toujours de niveau.* (Montesquieu)
(3) *Si vous ne voulez pas écouter la raison, elle ne manquera pas de se faire sentir.* (Franklin
(4) *La raison ne vient aux enfants que par degrés.* (Buffon)
(5) *La raison est la lumière de l'âme.* (Laténa)
(6) *La raison et la vérité ont été faites l'une pour l'autre.* (J. Simon)
(7) *La raison fait le bien, les passions font le mal.* (Droz)
(8) *La raison est la base et la garantie de la vertu.* (Lévis)
(9) *Il faut rendre les enfants raisonnables, mais non les rendre raisonneurs* (Joubert)

Lễ-phép — Politesse

— Phú quí sanh lễ-nghĩa.

— Ăn ở biết người trọng kẻ khinh.

— Phải yêu mến kẻ dưới, phải tôn kính kẻ trên.

— Kính người, người lại kính thân,
Khinh đi khinh lại như lần trôn quang.

— Đứng ngồi khi trước người ta,
Tới lui khép nép, ôn hòa dung nghi.

— Ở cho có lễ có nghi,
Trên nhường dưới kính đứng đi có hàng.

— Kính người người lại kính ta. (1)

— Đi thong-thả sau người lớn, thế gọi là nhường. (2)

— Ngăn nước phải dùng đường đê, ngăn tánh phải dùng lễ phép. (3)

— Người mà biết lễ thời an,
Người mà vô-lễ thời thân nguy nghèo. (4)

---

(1) 敬人人常敬之。(孟子)
Kính nhơn nhơn thường kính chi. (Mạnh-Tử)

(2) 徐行後長者謂之悌。(孟子)
Từ hành hậu trưởng giả vị chi đề. (Mạnh-Tử)

(3) 制水者必以隄防。制性者必以禮法。(景行錄)
Chế thủy giả tất dĩ đề phòng; chế tánh giả tất dĩ lễ pháp. (Cảnh hàng-lục)

(4) 人有禮則安。無禮則危。(禮記)
Nhân hữu lễ tắc an, vô-lễ tắc nguy. (Lễ-ký)

— Có lễ thì đi khắp thế-gian,
Người mà vô-lễ bước chân khó dời. (1)

— Cái thân-thể con khỉ con vượn không phải không giống người. Nay muốn ép nó lấy lễ tôn-ti, lấy phép lễ-nhượng, thì bọn nó chỉ có chạy vào núi sâu gành lớn mà thôi. (2)

— Lễ-phép là một thứ kim-tiền cốt để cho ai tiêu đến thì lại giàu thêm. (3)

— Loài người sở-dĩ hợp-quần được là nhờ có cái tánh khiêm-tốn tự-nhiên. (4)

— Lễ nghi đối với tinh thần,
Cũng như mặt-mũi phải cần có duyên. (5)

— Lễ-phép tức là không nói điều gì có thể mách lòng người ta. (6)

— Lễ-phép là quên mình luôn, khi nào cũng nghĩ đến người mà thôi. (7)

— Sự lễ-phép là cái tinh-hoa của loài người Người nào không biết lễ-phép, chưa đủ làm người. (8)

---

(1) 有禮走遍天下。無禮寸步難行。(華諺)
Hữu lễ tẩu biến thiên-hạ, vô lễ thốn bộ nan hành. (Hoa-Ngạn)

(2) 狙猿之形。非不若人也。欲繩之以尊卑而節之以禮讓。則彼有入於深山大麓而走耳。(王安石)
Thư viên chi hình, phi bất nhược nhân dã; dục thằng chi dĩ tôn ti, nhi tiết chi dĩ lễ nhượng, tắc bỉ hữu nhập ư thâm sơn đại lộc nhi tẩu nhĩ. (Vương An-thạch)

(3) *La politesse est une monnaie destinée à enrichir celui qui la dépense.* (Proverbe persan)

(4) *La déférence naturelle rend les hommes sociables.* (Bossuet).

(5) *La politesse est à l'esprit.*
Ce que la grâce est au visage (Voltaire)

(6) *La politesse consiste à ne rien dire qui puisse déplaire aux autres.* (Delille)

(7) *La politesse est l'oubli constant de soi pour ne s'occuper que des autres.* (Moncrif)

(8) *La politesse est la fleur de l'humanité; qui n'est pas assez poli n'est pas assez homme.* (J. Joubert)

— Không lễ-phép thì người đời hễ ngồi lại với nhau, tất phải đánh nhau ; vậy một là phải ở riêng ra, hai là phải giữ lễ-phép. (1)

— Sự lễ-phép là cái phong-thủ của sự giao-tế trong xã-hội. (2)

— Sự lễ-phép là một cái luật nhứt-định trong cuộc giao-tế trong xã-hội. (3)

— Nề mất lòng kẻ khác chính là cái dây ràng buộc trong một đoàn-thể. (4)

— Có lễ-phép thời không bao giờ giảm mất nhân-cách, bất luận đứng vào giai-cấp nào. (5)

— Lễ-phép cũng giống như giòng nước chảy : nó làm cho đá sỏi cứng hết sức cũng phải bằng phải láng. (6)

Biết tự câu-thúc là một đều đáng học đầu-tiên. (7)

---

(1) *Sans la politesse, on ne se réunirait que pour se battre ; il faut donc vivre seul ou être poli.* (A. Karr).

(2) *La politesse est le charme des relations sociales.* (Laténa)

(3) *La politesse est une loi absolue en matière des relations sociales* (Comtesse d'Origny)

(4) *La crainte de déplaire aux autres est le lien de toute société* (Giraud)

(5) *La politesse ne fait jamais déroger, quelle que soit l'élevation du rang que l'on occupe.* (Bottard).

(6) *La politesse est comme l'eau courante : elle rend unis et lisses les plus durs cailloux* (Mabire)

(7) *Savoir se gêner est la première chose à apprendre.* (Diderot)

Lịch-sự (*phép*) — Bienséance
Lễ-nghi — Civilité

— Đấng thánh-nhơn chế lễ đề dạy người, khiến người biết lễ đề ăn ở cho khác loài cầm thú. (1)

— Đều mình không ưng kẻ trên làm cho mình thì mình đừng đem ở với kẻ dưới ; đều mình không ưng kẻ dưới làm cho mình thì mình đừng đem thờ kẻ trên. (2)

— Đời người là một cái nghĩa-vụ, khi nào cũng phải bỏ hẳn những đều an-lạc thích-ý của mình đề theo phép lịch-sự. (3)

— Có nhiều phép lịch-sự, có nhiều cách trọng danh-giá người, dẫu đối với kẻ thù-nghịch cũng phải nên giữ không nên phạm đến. (4)

— Người sinh ra là đề ở cùng nhau, cho nên cần phải giữ phép lịch-sự. (5)

— Những kẻ phụ-nữ suốt đời phải chịu sự câu-thúc không hề gián-đoạn và hết sức nghiêm-khắc, tức là sự câu-thúc của phép lịch-sự. (6)

---

(1) 聖人作爲禮以教人使人以有禮知自別於禽獸。(禮記)
Thánh-nhân tác vi lễ dĩ giáo-nhân, sử nhân nhỉ hữu lễ, tri tự biệt ư cầm thú. (Lễ-ký)

(2) 所惡於上無以使下，所惡於下無以事上。(禮記)
Sở ố ư thượng vô dĩ sử hạ, sở ố ư hạ vô dĩ sự thượng. (Lễ-ký)

(3) *La vie est une servitude où il faut sans cesse sacrifier les aises et les commodités aux bienséances.* (Massillon)

(4) *Il y a des règles de bienséance et d'honneur qui doivent être gardées inviolablement, même à l'égard des ennemis.* (Rollin)

(5) *Les hommes, nés pour vivre ensemble, sont obligés d'observer les bienséances.* (Montesquieu)

(6) *Les femmes sont toute leur vie asservies à la gêne la plus continuelle et la plus sévère qui est celle des bienséances.* (J. J. Rousseau)

— Có nhiều phép lịch-sự cũng có cái mãnh-lực như của nghĩa-vụ vậy. (1)

— Trong thiên-hạ, cái qui-tắc đầu tiên về sự giáo-dục là không bao giờ nói đều gì mách lòng ai. (2)

— Tự giải-phóng ra ngoài cái qui-tắc lễ-nghi, thế có phải là tìm cách để cho những đều quá thất của mình được tự-do phát-siển hay không ? (3)

— Luân-lý công-chúng sở dĩ bảo-tồn được là nhờ có lễ-nghi. (4)

— Biết kính-nể hợp thời tức là tỏ ra mình mềm-mỏng và có giáo-dục. (5)

---

(1) *Il y a des bienséances qui ont la force du devoir.* (Chateaubriand)

(2) *La première règle de l'éducation, dans tous les pays, est de ne jamais rien dire de choquant à personne.* (Voltaire)

(3) *S'affranchir des règles de la civilité, n'est-ce pas trouver le moyen de mettre ses défauts plus à l'aise?* (Montesquieu

(4) *Les bienséances sont la sauvegarde de la morale publique.* La Haye,

(5) *C'est faire preuve de délicatesse et de bonne éducation que de savoir à propos user de déférence.* (Laténa

Loài-vật — Animal

— Cách tạo-hóa sắp-đặt các hình-thể, các bộ phận trong cơ-quan của các loài động-vật, ta khen ngợi mấy cũng không cùng. (1)

— Loài động-vật là công-nghiệp hoàn-toàn nhất của tạo-hóa, mà con người lại là công nghiệp tinh-xảo nhất của tạo-hóa vậy. (2)

— Loài động-vật cũng như là một giống thực-vật mà có cảm-giác. (3)

— Tạo-hóa đã phú cho các loài động-vật những cách hộ-than, những cách sinh-hoạt khác nhau vô cùng. (4)

— Thú-vật biết tất cả những điều cần phải biết ; người ta thì điều gì cũng phải học mới hay. (5)

— Giống vật nguy-hiểm nhứt cho người, chính là con người vậy. (6)

---

(1) *On ne peut assez admirer la nature dans l'arrangement des corps et dans les différents organes qui composent la machine des animaux.* (Malebranche)

(2) *L'animal est l'ouvrage le plus complet de la nature et l'homme en est le chef-d œuvre.* (Buffon)

(3) *L'animal est, pour ainsi dire, un végétal sensible.* (P. Leroux)

(4) *La nature a varié à l'infini, parmi les animaux, les moyens de se défendre comme ceux de subsister.* (B. de St Pierre)

(5) *L'animal sait tout ce qu'il doit savoir ; l'homme doit tout apprendre.* (Ballanche)

(6) *L'animal le plus dangereux pour l'homme, c'est l'homme.* (Beauchêne)

Loài-vật *(đối với)*
Devoirs envers les Animaux

— Cứu vật, vật đền ơn.

— Chó béo đẹp mặt chủ nhà.

— Chó gầy hổ mặt người nuôi.

— Nhơn dưỡng vật, vật dưỡng nhơn.

— Nhân cập cầm thú. (1)

— Những con vật thường ngày ta biết,
Nỡ lòng nào thấy chết mà yên. (2)

— Người quân-tử ăn ở nhân-từ với người, rồi thương đến loài vật. (3)

— Sát sanh hại mạng. (4)

— Độc ác với thú vật, tất nhiên hung dữ với loài người. (5)

— Phàm trẻ-con đá tàn-bạo với các loài-vật vô-tội, tất nhiên không bao lâu rồi cũng hóa ra tàn-bạo với người. (6)

— Chỉ nên đập đánh loài vật để sai khiến nó mà thôi, chớ không nên đập đánh để mà chơi. (7)

— Người nào độc ác với thú vật có lẽ rồi cũng thành độc ác với loài người. (8)

— Phàm ai có lòng khinh-thường cái sống và khổ-cảnh của loài-vật thì chắc rồi có lòng khinh-thường cái đời và khổ-cảnh của đồng loại ta. (9)

---

(1) 仁 及 禽 獸。(孟 子)
(2) 見 其 生 不 忍 見 其 死 (孟 子)
Kiến kỳ sanh bất nhẫn kiến kỳ tử. (Mạnh-tử)
(3) 君 子 仁 民 而 愛 物 (孟 子)
Quân-tử nhân dân, nhi ái vật. (Mạnh-Tử)
(4) 殺 生 害 命。(佛 經)
(5) *Dur envers les animaux, dur envers les gens.* (Maxime française)
(6) *Lorsque les enfants sont barbares envers les bêtes innocentes, ils ne tardent pas à le devenir envers les hommes.* (B de St Pierre)
(7) *Ne frappez les animaux que pour les conduire et non pour le plaisir de les battre.* (Cormenin)
(8) *Celui qui est cruel envers les animaux pourra le devenir envers les hommes* (J. Droz
(9) *Le mépris que l'on a de la vie ou des souffrances des animaux conduit bien vite au mépris de la vie ou des souffrances de nos semblables.* (A. Fée)

Lỗi *(đều)* — Fautes
Thú lỗi *(sự)* — Aveu des fautes

— Có lỗi thì đổi, chớ ngại-ngùng. (1)

— Ông Tự-lộ nghe ai nói đến đều lỗi của ông, thì ông mừng. (2)

— Khốn cho người không tự biết mình có lỗi. (3)

Có lỗi ấy là một lỗi, mà không chịu nhận lỗi lại là một lỗi nữa. (4)

— Đổi lỗi đừng tiếc. (5)

— Chớ lấy đều lỗi làm hổ thẹn mà cứ làm bậy. (6)

— Cái lỗi cố ý là lỗi lớn ; cái lỗi vô ý là lỗi nhỏ. (7)

— Ghét nghe đều lỗi mình, là đều không hay. (8)

Có lỗi mà thú nhận thì tội nhẹ được bán phần. (9)

— Có tội-lỗi mà thú-nhận chẳng phải là mình tự hủy-báng mình đâu, mà chính là mình làm cho mình được vẻ-vang. (10)

---

(1) 過 則 勿 憚 改。(孔 子)
Quá tắc vật dạn cải. (Khổng-Tử)

(2) 子 路 人 告 之 以 過 則 喜。(孟 子)
Tử-lộ nhân cáo chi dĩ quá tắc hỷ. (Mạnh-Tử)

(3) 人 苦 不 自 知 已 過。(唐 史)
Nhân khổ bất tự tri kỷ quá. (Đường-sử)

(4) 有 過 是 一 過 不 肯 認 過 又 是 一 過。(呂 坤)
Hữu quá thị nhứt quá, bất khẳng nhận quá hựu thị nhứt quá. (Lữ-Khôn)

(5) 改 過 不 吝。(書 經)
Cải quá bất lận. (Thư-kinh)

(6) 無 恥 過 作 非。(書 經)
Vô sỉ quá tác phi. (Thư-kinh)

(7) 有 心 之 過 大。無 心 之 過 小 (唐 彪)
Hữu tâm chi quá đại, vô tâm chi quá tiểu. (Đường-Bưu)

(8) 不 祥 在 於 惡 聞 已 過。(尉 繚 子)
Bất tường tại ư ố văn kỷ quá. (Uất-liêu-tử)

(9) *Faute avouée est à moitié pardonnée*. (Maxime française)

(10) *Avouer une faute, ce n'est pas là se diffamer, c'est s'honorer au contraire*. (Bossuet)

— Không gì cao-thượng hơn là cứ nói thật rằng tôi có lỗi. (1)

— Nên lấy đều phạm-tội làm xấu-hổ, chớ không nên lấy đều thủ tội làm thẹn-thuồng. (2)

— Mình biết thú thật, thì người ta đem lòng khoan thứ. (3)

— Làm người không bao giờ nên lấy sự thú-lỗi làm hổ-thẹn, vì thú-lỗi thế là tỏ ra là mình hôm nay khôn hơn hôm qua vậy. (4)

— Một tội-lỗi cũ tức là một gánh nặng-nề mà ta phải gánh suốt cả đời ta. (5)

— Có tội-lỗi mà dùng lời man-trá để ẩn nặc khác nào muốn làm mất chỗ ti-ố mà lại khoét một lỗ trống. (6)

— Có tội-lỗi mà thú-thật, thì hình như không còn tội-lỗi nữa. (7)

— Nhiều khi chỉ vì muốn chữa lỗi mà làm cho lỗi nặng thêm. (8)

---

(1) *Il n'y a rien de plus beau que de dire franchement : j'ai tort.* (Fénelon)

(2) *Il faut rougir de commettre des fautes et non de les avouer.* (Voltaire)

(3) *La sincérité des aveux fait naitre l'indulgence.* (Goldoni)

(4) *Un homme ne doit jamais rougir d'avouer qu'il a tort, car, en faisant cet aveu, il prouve qu'il est plus sage aujourd'hui qu'hier.* (J. J. Rousseau)

(5) *Le poids d'une ancienne faute est un fardeau qu'il faut porter toute sa vie.* (J. J. Rousseau)

(6) *Voiler une faute par un mensonge, c'est remplacer une tache par un trou.* (Petit Senn)

(7) *Quand on a tort et qu'on l'avoue bonnement, on ne l'a presque plus.* (Bussy-Rabutin)

(8) *Souvent on aggrave ses fautes par la manière dont on les excuse.* (Boiste)

— Những đều quá-thất của mình cũng như những bài học dạy cho kẻ khác nhờ mình mà họ được biết thêm. (1)

— Phàm mình ức đạc được việc mình sẽ làm có thể sai lầm thì phải kiên dè ngay. (2)

— Khi ta có lỗi, nên tìm cách sửa lỗi không nên tìm lời thôi-thác. (3)

— Ta lầm lỗi, ta lười biếng thì ta chịu lấy trách-nhiệm; ta được thành-công và ta chịu tự-tồn thì ta được hưởng lấy danh-dự. (4)

— Phạm tội-lỗi mà nhu-nhược thì thú tội-lỗi càng lại phải cương-quyết. (5)

---

(1) *Nos fautes sont des leçons écrites pour les autres qui, en les lisant, s'instruisent à nos dépens* (Comtesse de Blessington)

(2) *Quiconque entrevoit seulement la possibilité d'une faute doit s'abstenir.* (V. Parisot)

(3) *Quand nous avons fait une faute, cherchons des remèdes et non des excuses.* (La Rochefoucauld)

(4) *Nous sommes responsables de nos fautes et de nos négligences; nous avons le mérite de nos succès et de nos sacrifices.* (St Simon)

(5) *Il y a plus de force à avouer des fautes qu'il y a de faiblesse à les commettre.* (B. de St Pierre)

Lợi — Intérêt

— Người quân-tử thấy lợi không tham, thấy lợi thi phòng hại, thế mới an thân mà giữ mạng được. (1)

— Gặp đều lợi, nhớ lại lế phải. (2)

— Trước tránh đều hại, rồi sau mới tim đều lợi. (3)

— Làm một việc lợi không bằng trử được một việc hại. (4)

— Đều lợi nhỏ làm hư đều phải. (5)

— Băng-xăng kẻ lại người qua,
Đều vì chứ lợi bôn ba rộn-ràng. (6)

— Thấy lợi bước tới, thấy hại thụt lui, ấy là thói thường của bọn tiểu-nhân. (7)

— Cái họa sanh ra bởi lòng tham lợi. (8)

— Các đều lợi, ta để cho lòng ta quyết-định đẳng-cấp lấy, còn thủ dự là quyền chánh lý ta. (9)

---

(1) 君子利無苟取見利防害。所以安身而立命也 (四戒彙鈔)
Quân-tử lợi vô cẩu thủ, kiến lợi phòng hại, sở dĩ an thân nhi lập mạng dã (Tu-giới vựng sao)

(2) 居利思義 (左傳)
Cư lợi tư nghĩa (Tả-truyện)

(3) 先避害然後求利。(後漢書)
Tiên tỵ hại, nhiên hậu cầu lợi. (Hậu-hán thư)

(4) 興一利不如除一害。(耶律楚材)
Hưng nhất lợi bất như trừ nhất hại. (Da-luật sở tài)

(5) 小利破義 (淮南子)
Tiểu lợi phá nghĩa. (Hoài-nam-tử)

(6) 天下攘攘皆爲利往。天下熙熙皆爲利來。(六韜逸文)
Thiên hạ nhương nhương giai vị lợi vãng, thiên hạ hy hy giai vị lợi lai. (Lục thao dật văn)

(7) 見利向前。見害退後。此小人之常態也。(呂坤)
Kiến lợi hướng tiền, kiến hại thối hậu, thử tiểu-nhân chi thường thái dã. (Lữ-khôn)

(8) 禍在於好利。(尉繚子)
Họa tại ư hiếu lợi. (Uất-liêu-tử)

(9) *C'est à notre cœur à régler le rang de nos intérêts et à notre raison de les conduire.* (Vauvenargues)

Luân-lý — Morale

— Lẽ phải trái không phân minh, đều tiết nghĩa không giảng luận, bởi thế thiên-hạ mới sinh ra loạn-lạc. (1)

— Học để cho rõ luân-lý. (2)

— Đạo-lý không nên một khắc nào bỏ quên. (3)

— Luân-lý là khoa-học đặc-xuất để dạy cách cư-xử cho đúng-đắn và cách hưởng hạnh-phúc. (4)

— Các tôn-giáo vẫn bất đồng, mà luân-lý thi đâu đâu cũng như quỉ. (5)

— Bao nhiêu câu tư-tưởng đạo-đức là bấy nhiêu cái đinh đóng chặt vào tâm-trí mình không nhổ ra được. (6)

— Luân-lý là cái cơ-sở của xã-hội. (7)

— Người ta cần có luân-lý cũng như cần có không-khí để mà hô-hấp. (8)

---

(1) 是非不明。節義不講。此天下所以亂
Thị phi bất minh, tiết nghĩa bất giảng, thử thiên-hạ sở dĩ loạn
也。(胡林翼)
dã. (Hồ-lâm-Dực)

(2) 學所以明人倫也。(孟子)
Học sở dĩ minh nhân-luân dã. (Mạnh-tử)

(3) 道也者不可須臾離也。(中庸)
Đạo dã giả bất khả tu du ly dã. (Trung-dung)

(4) *La morale est la science par excellence : c'est l'art de bien vivre et d'être heureux.* (Pascal)

(5) *Toutes les sectes sont différentes, mais la morale est partout la même.* (Voltaire)

(6) *Les pensées morales sont autant de clous d'airain qui s'enfoncent dans l'âme et qu'on n'en arrache point.* (Diderot)

(7) *La morale est la base de la société.* (Chateaubriaud)

(8) *La morale est aussi nécessaire à l'homme que l'air qu'il respire.* (V. Pariso)

— Đạo-đức càng chỉ ở đầu lưỡi, tất nhiên phẩm-hạnh càng kém-sút. (1)

— Các nguyên-lý của luân-lý học toàn là những câu định-lý bất dịch, như những câu định-lý của kỷ-hà học. (2)

— Trọng quyền-lợi kẻ khác, làm đều nhơn cho người, vừa công-bằng vừa nhân-ái, hai đều đó tức là gồm đủ cả các cái yếu-tố của luân-lý xã-hội vậy. (3)

— Không chịu hy-sinh thì không thành đạo-đức, không tận-tâm khắc-kỷ thì không hiệp luân-lý. (4)

— Luân-lý là phép vệ-bảo tâm-thần. (5)

— Luân-lý tức là sự biết phân đều chánh-lý với đều phi-lý, đều thiện với đều ác, đều liêm-trực với đều vô-liêm-sỉ. (6)

— Luân-lý là cái cơ-sở, mọi việc đều lấy đó làm căn-cứ. (7)

— Sự tôn-kính những nguyên-lý bất dịch của luân-lý và của công-đạo, đó là cái cơ-sở và tinh-thần của lịch-sử vậy. (8)

---

(1) *Plus on a de morale en parole, moins on a de mœurs en réalité.* (Palissot)

(2) *Les principes de la morale sont des axiomes immuables comme ceux de la géométrie.* (V. Cousin)

(3) *Respecter les droits d'autrui et faire du bien aux hommes ; être à la fois juste et charitable, voilà la morale sociale dans les divers éléments qui la constituent.* (V. Cousin)

(4) *Il n'y a pas de vertu sans sacrifice et pas de morale sans effort sur soi-même.* (S. de Sacy)

(5) *La morale est l'hygiène de l'âme.* (Ch. Dollfus)

(6) *La morale est le sentiment du juste et de l'injuste, du bien et du mal, de l'honnête et du déshonnête.* (Cambacères)

(7) *La morale est la pierre sur laquelle repose toute chose.* (Buchez)

(8) *Le respect des principes éternels de la morale et de la justice, voilà le fond et la vie de l'histoire.* (Prévost Paradol)

— Không có xã-hội nào mà có thể bỏ luân-lý được. (1)

— Luân-lý có cái sở-thị đặc-sắc là kết-hợp tất cả những người đạo-nghĩa đều chi-hướng theo một tinh-ý mà thôi. (2)

— Chỉ duy luân-lý mới đủ làm cho đời có ý-nghĩa, có mục-đích. (3)

— Đạo luân-lý cốt phải cho đích-xác như toán pháp. (4)

---

(1) *Nulle société ne peut se passer de la morale.* (**Vachérot**)

(2) *La morale a le beau privilège de réunir en un même sentiment tous les esprits honnêtes.* (**Renan**)

(3) *La morale suffit pour donner à la vie un sens et un but.* (**Renan**)

(4) *Les principes de la morale exigent la même exactitude que le calcul.* (**Dumaisais**)

Lương-năng ; Thiên-tánh

Instinct

— Không học mà biết được là nhờ có lương-tri ; không nghĩ mà hay được là nhờ có lương-năng. (1)

— Cái thiên-tảnh xui mẹ cố-cập đến con là thiên-tánh có mãnh-lực hơn cả. (2)

— Loài thú-vật vốn có tánh lương-năng ; cái tánh ấy không dối nó bao giờ. (3)

— Trí-khôn tự-nhiên hiểu thấu chơn-lý ; lương-tâm tự-nhiên hiểu lẽ công-bình ; lòng người tự-nhiên chứa-chan ái-tình. (4)

---

(1) 不 學 而 知 者。其 良 知 也 不 慮 而 能 者 其
Bất học nhi tri giả, kỳ lương tri dã : bất lự nhi năng giả : kỳ
良 能 也。(孟 子)
lương năng dã. (Mạnh-tử)

(2) *L'instinct qui pousse une mère vers ses petits est le plus fort de tous les instincts.* (L. Pinel)

(3) *Tous les animaux ont en soi un instinct qui ne les trompe jamais.* (Buffon)

(4) *L'intelligence a l'instinct de la vérité ; la conscience, l'instinct de la justice ; le cœur enfin, l'instinct de l'amour.* (Ch. Dollfus)

Lương-tâm — Conscience

— Lúc gà gáy thi trong lòng hiền lành như vua Ngu-Thuấn. (1)

— Tự xét trong mình không có đều gì đáng trách thì có lo gì sợ gì. (2)

— (Cái lương-tâm của mình), hễ giữ thì còn, bỏ đi thì mất. (3)

— Cứ làm cho đủng, mặc chủng khen chê. (4)

— Tôi thích lương-tâm chứng-minh cho tôi hơn tất cả những lời ca tụng của thiên-hạ. (5)

— Trước khi chưa xét đi xét lại cho được ba lần những công-việc mầy đã làm cả ngày, thì khoan nhắm mắt mà ngủ đã. (6)

— Đối với mình trước hết cần phải ngay thẳng. (7)

— Lương-tâm vì như cái tòa án cương-nghị kia nó thiết-lập ở trong lòng ta. (8)

---

(1) 雞 鳴 則 胸 中 有 虞 舜。 (筆 筒 子)
Kê minh tắc hung trung hữu Ngu Thuấn. (Bút đồng-tử)

(2) 內 省 不 疚。 夫 何 憂 何 懼。 (孔 子)
Nội tỉnh bất cứu, phù hà ưu hà cụ. (Khổng-tử)

(3) 操 則 存 舍 則 亡。 (孟 子)
Thao tắc tồn, xả tắc vong. (Mạnh-tử)

(4) *Bien faire et laisser dire.* (Proverbe français)

(5) *Je préfère le témoignage de ma conscience à tous les discours qu'on peut tenir de moi.* (Cicéron)

(6) *N'abandonne pas tes yeux au sommeil avant d'avoir examiné, par trois fois, les actions de ta journée.* (Pythagore)

(7) *Soyez avant tout droit avec vous-même.* (Shakespeare)

(8) *La conscience morale est ce tribunal inflexible qui siège au dedans de nous.* (Platon)

— Lương-tâm mình phải tự cải-quá lấy mới được. (1)

— Lương-tâm là quyển sách luân-lý hay nhứt của ta. (2)

— Nếu mình cứ bác-khước mãi những lời chỉ-bảo của lương-tâm, thì nó ngã lòng : nó không nói nữa, không trả lời nữa. (3)

— Có nhiều người chỉ vì mới giữ được thể diện của mình mà đã vội tưởng là không có tội lỗi (4)

— Người ta làm cho sai-lệch trí-não, lương-tâm, và trí-khôn đi cũng như người ta làm hư bao-tử đi vậy. (5)

— Người nào cũng có đủ cái minh-trí để phân biệt liêm sỉ ; nếu có người còn mông-muội, đó là tự họ muốn mông-muội vậy. (6)

— Tiếng của lương-tâm rất nhỏ-nhoi, dễ ắt lấp đi, nhưng rất thanh-thao, khó nỗi làm ngơ đi được. (7)

— Bất kỳ kẻ độc-ác nào cũng là mình tự hành hình lấy mình. (8)

— Người mà làm cho lương tâm tảng diệt ví như người bịnh nguy cấp không thể cứu được. (9)

---

(1) *Il faut que notre conscience s'amende d'elle-même.* (Montaigne)
(2) *La conscience est le meilleur livre de morale que nous ayons.* (Pascal)
(3) *La conscience se rebute a force d'être éconduite : elle ne nous parle plus, elle ne nous répond plus.* (J. J. Rousseau)
(4) *Il y a des gens qui imaginent n'être pas coupables, parce qu'ils ont pu sauver les apparences.* (J. J. Rousseau)
(5) *On fausse son esprit, sa conscience et sa raison comme on gâte son estomac.* (Chamfort)
(6) *Chaque homme a assez de lumière pour discerner ce qui est honnête, s'il en est d'aveugles à cet égard, c'est qu'ils veulent bien s'aveugler.* (Condillac)
(7) *La voix de la conscience est si délicate qu'il est facile de l'étouffer ; mais elle est si pure qu'il est impossible de la méconnaître.* (Mme de Staël)
(8) *Tout méchant est un bourreau de lui-même.* (J. de Maistre)
(9) *Celui qui parvient à faire taire la conscience est un malade désespéré.* (La Rochefoucauld-Doudeauville)

— Lương-tâm tức là cái năng-trí của người ta để mà soi xét những ý tưởng của mình, để mà tham-dự vào cuộc sinh-hoạt của mình, hình như làm khách bàng-quan cho mình vậy. (1)

— Lương-tâm trước chỉ-giáo cho ta như người bằng-hữu, sau mới trừng phạt ta như quan thẩm-phán. (2)

— Lương-tâm là một cái tiếng ẩn-vi nó khiển-trách những điều ta làm trái với bản-tâm ta. (3)

— Lương-tâm là kẻ hành-hình các thị-dục của ta. (4)

Trí-khôn chỉ mới thấy điều phải mà thôi; lương-tâm mới thật biết điều phải. (5)

Lương-tâm là cái gương soi độc-nhứt-vô-nhị không dua ai mà cũng không phỉnh ai. (6)

— Lương-tâm tức là cái nội-quan, là cái thị-quan ở trong lòng vậy. (7)

— Lương-tâm bảo ta bỏ điều tư-lợi mà làm điều công-ích. (8)

Lương-tâm là một cái năng tính, tâm-lý nhờ nó mà tự biết lấy mình. (9)

— Người ta dùng lương-tâm mà tập quan-sát cũng như dùng thị-quan mà tập trông ngó. (10)

---

(1) *La conscience est cette faculté qu'a l'homme de contempler ce qui se pas se en lui, d'assister à sa propre existence, d'être, pour ainsi dire, spectateur de lui-même.* (Guizot)
(2) *La conscience nous avertit en ami avant de nous avertir en juge.* (Stanislas)
(3) *La conscience est une voix secrète qui condamne tout ce que nous faisons contre notre persuasion intérieure.* (Vinet)
(4) *La conscience est le bourreau de nos mauvaises passions.* (A. Martin)
(5) *La raison n'est que la vue du bien; la conscience en est le sentiment.* (Lacordaire)
(6) *La conscience est l'unique miroir qui ne flatte ni ne trompe.* (Reine Marie Christine)
(7) *La conscience est le sens intime, la vue intérieure.* (Géruzez)
(8) *La conscience nous dit de faire à l'intérêt de tous le sacrifice de notre propre intérêt.* Géruzez)
(9) *La conscience est la faculté par laquelle l'âme se parçoit elle-même.* (Garnier)
(10) *On apprend à voir par la conscience comme on apprend à voir par le sens de la vue.* (Alibert)

— Lương-tâm ví như một kẻ chứng-tri bảo cho mình biết trước tất cả những điều gì phát khởi trong tâm-trí mình. (1)

— Người nào tự biết mình đã làm điều phải, thì dẫu gặp sự ưu-phiền cũng cam-tâm. (2)

— Khi đã đến nơi phải cải-cọ với lương-tâm thì bao giờ mình cũng đắc-tội với lương-tâm vậy. (3)

— Hãy cải-quá đi, chờ chi nữa ? Chờ chết à ? (4)

— Lương-tâm là quan thẩm-phán chỉ-đạo tâm-tinh ta để cho ta đủ sức mà phân-biệt điều thiện với điều ác, đức-hạnh với ác-tập, chân-lý với mê-đồ. (5)

— Mình muốn hoại lương-tâm cũng không được; nếu mình vô-tội thì nó tha mình minh-bạch, nếu có tội thì nó lại trừng-phạt thâm-trầm. (6)

— Người mà lương-tâm bất-chính cũng có khi không gặp hoạn nạn, nhưng không bao giờ khỏi lo sợ được. (7)

— Lương-tâm là tiếng của linh-hồn. (8)

— Mầy muốn đi đâu thì đi, đi đâu rồi cũng cứ gặp lương-tâm mầy. (9)

— Khi lương-tâm nói, thì chỉ nên nghe nó và theo nó. (10)

— Nội trong vạn-vật ở trên đời nầy, chỉ loài người mới biết tự quan-sát và tự phán-đoán. (11)

---

(1) *La conscience est comme un témoin qui nous avertit de tout ce qui se fait dans l'intérieur de notre âme* (V. Cousin)
(2) *La peine est douce à qui a la conscience d'avoir bien fait.* (Rasnail)
(3) *On a toujours tort envers la conscience quand onest réduit à disputer avec elle.* (Grasset)
(4) *Amendez-vous ; qu'attendez-vous ? — La mort ?* (Tahurot)
(5) *La conscience est un juge qui éclaire notre âme pour la mettre à portée de distinguer le bien du mal, la vertu du vice et la vérité de l'erreur.* (De Ségur)
(6) *Nous avons beau corrompre notre conscience, elle nous absout tout haut et nous condamne tout bas.* (A. d'Houdetot)
(7) *Celui qui a une mauvaise conscience est quelquefois sans danger, mais jamais sans crainte.* P. Syrus)
(8) *La conscience est la voix de l'âme.* (J. J. Rousseau)
(9) *Va où tu voudras, tu y trouveras ta conscience.* (Diderot)
(10) *Quand la conscience parle, il ne faut écouter qu'elle et la suivre.* (A. Duruy)
(11) *Seul entre les créatures de ce monde, l'homme s'observe et se juge.* (Guizot)

Lương-trí — Bon sens

— Lòng biết phải trái người đời ai cũng có. (1)

— Thấy cha tự nhiên biết hiếu, thấy anh tự nhiên biết kính, ấy là lương-trí. (2)

— Cái mảy hăm mạnh để ức-chế tâm-trí rối loạn, tức là lương-trí. (3)

— Đời người lấy lương-trí làm thầy. (4)

— Lương-trí chỉ là cái tánh quen xem-xét đúng, cho nên cư-xử được đúng. (5)

— Lương-trí là của chung cả mọi người, bất kỳ ở về địa-vị nào. (6)

— Lương-trí là cách biết phân biệt thị phi. (7)

— Tinh-thần cần có lương-trí cũng như thân-thể cần có sức khỏe vậy. (8)

— Lương-trí chỉ là trí-khôn ứng-dụng về các việc yếu khẩn hằng ngày mà nhất là về các vấn-đề thực-hành. (9)

— Không tự phụ rằng trí-khôn mình nhứt thiết không lầm, thế là tỏ ra mình có lương-trí. (10)

---

(1) 是 非 之 心。人 皆 有 之。(孟 子)
Thị phi chi tâm, nhân giai hữu chi. (Mạnh-tử)

(2) 見 父 自 然 知 孝。見 兄 自 然 知 悌。便 是 良 知。(王 守 仁)
Kiến phụ tự nhiên tri hiếu, kiến huynh tự nhiên tri đễ, tiện thị lương-tri. (Vương-thủ-Nhơn)

(3) *Un grand frein pour l'âme agitée, c'est le bon sens.* (Ménandre)

(4) *Le bon sens est le maître de la vie humaine.* (Bossuet)

(5) *Le bon sens n'est que l'habitude de voir juste et de se conduire en conséquence.* (Nicole)

(6) *Le bon sens est de toute condition.* (Le Sage)

(7) *Le bon sens est l'art de distinguer le vrai du faux.* (Descuret)

(8) *Le bon sens est à l'esprit ce que la santé est au corps.* (E. Saisset)

(9) *Le bon sens n'est que la raison appliquée aux besoins de la vie ordinaire et principalement aux questions pratiques.* (Franklin)

(10) *C'est une grande preuve de bon sens que de ne pas compter sur l'infaillibilité de sa raison.* (Laténa).

Lý-luận, Giải-thuyết

Théorie

— Lý-luận nhờ có thực-hành mới có giá-trị. (1)

Bất cứ việc gì, cái lý-luận đối với sự thực-hành ttrơng-cách nhau lắm. (2)

— Kẻ dốt-nát có đặc-tánh chia hẳn lý-luận với thực-hành ra hai đường. (3)

(1) *Les théories ne valent que par la pratique.* (Maxime française)
(2) *En toute chose la théorie n'est rien auprès de la pratique.* (A. de Vigny)
(3) *Séparer la théorie de la pratique est le propre de l'ignorance.* (Colins)

Lý-thuyết. — Chủ-nghĩa

Système

— Khoa-học thường vì lắm lý-thuyết mà phải bị chậm trễ. (1)

— Thà bày ra những khuôn-mẫu lớn-lao cho người bắt-chước còn hơn bày đặt những chủ-nghĩa hư-không cho người noi theo. (2)

— Người nào đã bày ra một lý-thuyết thì cũng như một người tủ tự phụ lấy ngọn đèn trong lao mình mà chiếu sáng được cả thế-gian. (3)

---

(1) *La science a presque toujours été retardée par les systèmes.* (Cuvier)

(2) *Proposons-nous de grands exemples à imiter plutôt que de vains systèmes à suivre.* (J. J. Rousssau)

(3) *L'auteur d'un système est un captif qui prétend éclairer le monde avec la lampe de son cachot.* (Boiste)

Mạo-hiểm *(tánh)*
Témérité

— Liều chết là đều sở-trường của kẻ tiểu-nhơn. (1)

— Tánh mạo-hiểm tức là sự liều-lĩnh dại-dột. (2)

— Tánh mạo-hiểm thái-quá thường chỉ là vì khoe-khoang hoặc vì điên-cuồng. (3)

— Can-đảm chơn-chánh trái hẳn với tánh mạo-hiểm không hay suy trước nghĩ sau. (4)

---

(1) 死者小人之所長。〔說苑〕
Tử giả tiểu nhơn chi sở trường. (Thuyết-uyển)

(2 *La témérité c'est l'audace entachée d'une imprudence.* (Descuret)

(3) *Une témérité excessive n'est souvent que de la vanité ou de la démence.* (J. Simon)

(4) *Le véritable courage est très opposé à la témérité qui n'examine rien.* (Fontenel'e)

Mách léo (*tánh*) — Délation

— Chuyện ai bỏ nấy, chuyện đâu bỏ đó.

— Trôn chưa để xuống đất, mồm đã cất lên trời.

— Chuyện xấu thì giấu một nơi,
Đem ra mách léo là người vô duyên.

— Thường thường kẻ mách léo thì chỉ làm cho người ta thấy rõ các tật xấu của mình nhiều hơn các tật xấu của người khác. (1)

(1) *D'ordinaire le délateur découvre plus ses propres vices que ceux des autres.* Massillon)

Muội-lý — Erreur

— Mê-muội mà không tỉnh-ngộ ấy là lầm. (1)

— Cái lầm lớn nhứt, là cái lầm suốt đời không tỉnh ngộ. (2)

— Việc rồi mới biết lỗi xưa,
Giá rồi mới biết trẻ thơ trái nhiều. (3)

— Dầu minh-mẫn đến đâu, trí thức đến đâu, cũng dễ lầm lạc lắm. (4)

— Sự sai lầm sinh ra mối khốn khổ cho người ta. (5)

— Người đời ai cũng có sai-lầm : song người đồng-cảm thì nhận ngay là mình đã sai lầm. (6)

— Mình lầm lạc mà không hay càng dễ chừng nào thì phỉnh phờ người cho họ đừng biết càng khó chừng ấy. (7)

— Không kịp thì chầy, sự muội-lý gì rồi cũng tiêu mòn được, chỉ có chân-lý là còn trơ trơ mà thôi. (8)

— Người đã sa vào con đường tà lâu ngày rồi mà muốn trở lại đường chính, thật là không gì khó bằng. (9)

---

(1) 迷而不返者惑。(素書)
Mê nhi bất phản giả hoặc. (Tố-thơ)

(2) 大惑者。終身不解。(莊子)
Đại hoặc giả, chung thân bất giải. (Trang-Tử)

(3) 過後方知前事錯。老來方覺少辰非。(明心)
Quá hậu phương tri tiền sự thác lão lai phương giác thiếu thời phi. (Minh-Tâm)

(4) *Quelque lumière, quelques traits d'esprit que l'on ait, rien n'est si aisé que de se tromper.* (Pascal)

(5) *L'erreur est la cause de la misère des hommes.* (Malebranche)

(6) *Tous les hommes se trompent; les grands hommes reconnaissent qu'ils se sont trompés.* (Voltaire)

(7) *Il est aussi facile de se tromper soi-même sans s'en apercevoir qu'il est difficile de tromper les autres sans qu'ils s'en aperçoivent.* (La Rochefoucauld)

(8) *Toutes les erreurs finissent par s'user, seule la vérité ne s'use pas.* (P. de Girardin)

(9) *Rien n'est plus difficile à l'homme que de sortir de la mauvaise voie quand il y a longtemps marché.* (Guizot)

Nết-xấu — Défauts

— Nết nhỏ không giữ gìn, rồi hại đến đức lớn. (1)

— Có lỗi mà không biết đổi, thì là lỗi vậy. (2)

— Ta chưa thấy người nào có lỗi mà trong lòng biết tự trách lấy mình vậy. (3)

— Thấy chuyện người mà không thấy chuyện mình, gọi là mù. (4)

— Mầy hãy tự biết lấy mầy. (5)

— Người nào cũng có tính xấu, nhưng tính xấu của mình nó nằm sau lưng, nên mình không thấy. (6)

— Tìm-tòi những tật xấu của người mà làm vui thú thế là tỏ ra mình không lo gì đến tật xấu của mình cả. (7)

— Người đời thường chỉ-trích tính xấu của người thì nay mà khắc chế tính xấu của mình thì giỏ. (8)

---

(1) 不矜細行。終累大德。(書經)
Bất căng tế hạnh, chung lụy đại đức. (Thư kinh)

(2) 過而不改。是謂過矣。(孔子)
Quá nhi bất cải, thị vị quá hĩ. (Khổng-tử)

(3) 吾未見有過而內自訟也。(孔子)
Ngô vị kiến hữu quá nhi nội tự tụng dã. (Khổng-tử)

(4) 見人而不自見者謂之矇。(中論)
Kiến nhân nhi bất tự kiến giả vị chi mông (Trung-luận)

(5) *Connais-toi toi-même.* (Socrate)

(6) *Chacun a ses défauts, mais les nôtres sont derrière notre dos : nous ne les voyons pas.* (Catulle)

(7) *S'amuser à rechercher les défauts d'autrui, c'est signe qu'on ne s'occupe guère des siens.* (St François de Sales)

(8) *On remarque aisément les défauts des autres et on ne surmonte les siens qu'avec peine.* (Bossuet)

Tự biết tật xấu của mình là một phương-pháp rất khó. (1)

— Một đều quả thất mà đã thủ, đã nhận rồi, thể là đã cải-quá được một phần nữa. (2)

— Người khiêm-nhượng và thận-trọng vẫn thấy đều xấu của kẻ khác nhưng không bao giờ nói ra. (3)

— Người có thói xấu không đáng chê cười bằng người muốn làm ra bộ có tính tốt. (4)

— Bị quở-trách nên thủ lỗi thể là nhượng ; bộc-bạch đều lỗi cùng bạn thân, thế là tín ; mình tự trách mình, thế là khiêm ; nhưng đem thói xấu mà phô-bày cùng thiên-hạ, không khéo thành ra kiêu. (5)

— Cả đời vì chăm lo xoi-bói đều xấu của người thành ra đến khi lâm chung không kịp biết đến lỗi mình. (6)

— Muốn được thêm một ngàn đức-hạnh còn dễ hơn là cải một đều quá-thất. (7)

— Có thói-xấu đã không biết hổ-thẹn, mà lấy làm vinh-vang, thật là một lối kiêu-căng rất khó chịu. (8)

— Mỗi lỗi có cách thối-thác riêng (9)

— Tính-xấu mình thì hôn-muội không thấy, mà tính-xấu người lại thấy phân-minh. (10)

---

(1) *Connaître ses défauts est une grande science.* (Bossuet)
(2) *Un défaut avoué et déjà reconnu est à demi corrigé.* (Rollin)
(3) *L'homme modeste et circonspect voit les défauts d'autrui mais n'en parle jamais.* (St Evremond)
(4) *On est moins ridicule par les défauts qu'on a que par les qualités qu'on veut avoir.* (DeSégur)
(5) *Avouer ses défauts quand on est repris, c'est modestie : les découvrir à ses amis, c'est confiance : se les reprocher à soi même, c'est humilité ; mais aller les prêcher à tout le monde, si l'on n'y prend pas garde, c'est orgueil.* (Maxime orientale)
(6) *Le trop d'attention à observer les défauts d'autrui fait qu'on meurt sans avoir eu le temps de connaître les siens.* (La Bruyère)
(7) *Il coûte moins de s'enrichir de mille vertus que de se corriger d'un seul défaut.* (La Bruyère)
(8) *C'est un orgueil insupportable que de tirer vanité de ses défauts au lieu de s'en humilier.* (Malebranche)
(9) *Chaque défaut a son prétexte.* (La Rochefoucauld)
(10) *On est aveugle sur ses défauts, clairvoyant sur ceux des autres.* (La Rochefoucauld)

Nói-láo, nói dối *(sự)*

Mensonge

— Vải thưa che mắt thánh.

— Một lời nói dối sằm hổi bảy ngày.

— Đường cùng nói lảo không cùng.

— Dối người ta, ấy là tự dối mình. (1)

— Người đời chỉ cốt đều tin,
Ai mà gian dối không nên con người. (2)

— Người đã nói dối thì dẫu có nói thật, cũng không ai tin nữa. (3)

— Cái lưỡi người cầm còn quí hơn cái lưỡi đứa nói dối. (4)

— Anh phỉnh người ta thì người ta phỉnh anh lại. (5)

— Người gian dầu khéo đến đâu,
Nếu không lỏi trước, rồi sau cũng lỏi. (6)

— Lừa phỉnh kẻ phỉnh lừa mình, thật là một đều không khó chi. (7)

— Ai hay nói dối không đáng làm người. (3)

---

(1) 欺人乃所以自欺。(薛瑄)
Khi nhân nãi sở dĩ tự khi. (Tiết-Huyên)

(2) 人無信不立。(孔子)
Nhơn vô tín bất lập. (Khổng-Tử)

(3) *Le menteur n'est pas cru, même s'il dit la vérité.* (Maxime latine)

(4) *La langue d'un muet vaut mieux que celle d'un menteur.* (Proverbe turc)

(5) *Trompeurs, attendez-vous à la pareille.* (la Fontaine)

(6) *Toujours par quelque endroit,*
Fourbes se laissent prendre. (La Fontaine)

(7) *Il n'est pas malaisé de tromper un trompeur.* (La Fontaine)

(8) *Quiconque est capable de mentir est indigne d'être compté au nombre des hommes.* (Fénelon)

— Nhờ nói láo mà được tiếng khôn-khéo, thì rồi lại mất phẩm-giá đi. (1)

— Nói láo thì phẩm-giá mình hèn-mạt đi, cũng có khi đến nỗi mất hết. (2)

— Người nói láo để mà chữa lỗi, tức là phạm một tội thành hai. (3)

— Tánh nói láo làm hạ nhơn cách, xui dục làm các điều đê-tiện. (4)

— Sự nói láo là cách làm tiêu-giệt trí-tuệ. (5)

— Sự nói láo tỏ ra tâm-tinh nhu-nhược, trí-não khuần-bách, tánh nết xấu-xa. (6)

— Xưa nay loài người vẫn gớm mặt đứa nói láo. (7)

— Lời nói dối, cũng giống những viên tuyết từ trên núi lăn xuống, càng xuống càng to, đến khi dừng lại thì tiêu mất. (8)

— Cái lưỡi đứa nói láo ví như cái cời để tuyên truyền điều xấu hổ của nó ra, còn lời nói nó tức là cái chứng-cứ làm cho nó mất cả nhân-cách. (9)

---

(1) *Ce qu'on gagne par le mensonge en réputation d'habileté, on le perd en considération.* (Chateaubriand)

(2) *Le mensonge est l'avilissement et, en quelque sorte, l'anéantissement de la dignité d'homme.* (E Saisset)

(3) *Qui excuse sa faute par un mensonge se condamne par deux raisons.* (Dufour)

(4) *Le mensonge est une dégradation du caractère : il conduit à toutes les lâchetés.* (Maquet)

(5) *Le mensonge est l'assassinat de l'intelligence.* (Proudhon)

(6) *Le mensonge décèle une âme faible, un esprit sans ressources, un caractère vicieux.* (Grimm)

(7) *Le mensonge fut toujours abhoré du genre humain.* (Lacordaire)

(8) *Le mensonge est comme les boules de neige qui grossissent en roulant des montagnes, s'arrêtent et se réduisent à rien.* (Boiste)

(9) *La langue du menteur est la trompette de son infamie, et ses paroles autant de témoins qui le dégradent de la qualité d'homme.* (Oxenstern)

Nói vu *(sự)* — Calomnie

— Vu cáo phản tọa.

— Lời nói sắc hơn dao.

— Có ít mà xít ra nhiều.

— Chuyện lành mà banh ra dữ.

— Lưỡi không xương nhiều đường lắt léo.

— Một lời nói một gói tội.

— Ô danh nan thục.

— Gươm hai lưỡi, miệng trăm hình.

— Nói xuôi cũng được, nói ngược cũng hay.

— Lưỡi mềm độc quá đuôi ong.

— Giết người chẳng thấy máu. (1)

— Dưới lưỡi có gươm long-tuyền. (2)

— Không có lời nói chi độc-ác bằng lời nói vu. (3)

— Dèm-pha lẫn nhau, ấy là bắc thang cho hoạn họa. (4)

— Người quân-tử không sợ cọp mà sợ miệng đứa dèm pha. (5)

— Ghét cái miệng sắc sảo nó làm nghiêng đổ nước nhà. (6)

---

(1) 殺 人 不 見 血。(關 聖 經)
Sát nhơn bất kiến huyết. (Quan Thánh kinh)

(2) 舌 下 有 龍 泉。(關 聖 經)
Thiệt hạ hữu long tuyền. (Quan Thánh kinh)

(3) 言 語 之 惡。莫 大 於 造 誣。(呂 坤)
Ngôn ngữ chi ác mạc đại ư tạo vu. (Lữ-Khôn)

(4) 讒 口 交 鬬 爲 亂 之 階 梯。(朱 熹)
Sàm khẩu giao đấu vi loạn chi dai thê. (Châu-Hy)

(5) 君 子 不 畏。虎 獨 畏 讒 夫 之 口。(論 衡
Quân tử bất úy hổ, độc úy sàm phu chi khẩu. (Luận-Hoành)

(6) 惡 利 口 之 能 傾 國 家 者。(孔 子)
Ố lợi khẩu chi năng khuynh quốc gia dã. (Khổng-Tử)

— Những lời nói xấu và nói vu giống những cái tên nhọn hai đầu : thường nó làm thương tích kẻ nắm nó mà châm chích người. (1)

— Ngoài miệng nói lời độc-ác tỏ ra trong lòng bạc-ác bất-nhân. (2)

— Một lời nói vu độc hơn mủi giáo. (3)

— Lời nói vu lan ra như vết dầu, dẫu cố sức chùi, dấu cũng vẫn còn. (4)

— Hạnh-phúc lớn nhứt là biết người ta sàm-bảng mình mà mình tự biết mình đã làm việc phải. (5)

— Sự vu-cáo là một cái tai-ương cho thế giới ; nó đã sát hại nhiều bậc vỹ-nhơn, nó đã phá-hoại tan-tành lắm nơi thành-thị. (6)

— Người đời muốn thắng được sự nói-vu thì nên khinh-bỉ nó. (7)

— Cái kế tối-diệu mà ta có thể dùng để chống lại sự vu-cáo là bỏ quên nó đi. (8)

— Sự nói vu cũng là một loài nói láo, thật là một cái khí-giới cám dỗ lòng người ; kẻ nói láo nào cũng đã giắt sẵn trong mình. (9)

---

(1) *Les traits de la médisance et de la calomnie sont acérés par les deux bouts : ils blessent souvent la main qui les enfonce.* (Pensée Hindoue)

(2) *La bouche qui dit du mal décèle un mauvais cœur.* (Proverbe latin)

(3) *Un coup de langue est pire qu'un coup de lance.* (Maxime française)

(4) *Les calomnies s'étendent comme une tache d'huile : on s'efforce de l'ôter mais la marque reste.* (Maxime française)

(5) *Le plus grand des bonheurs est de s'entendre accuser et de savoir qu'on a fait le bien.* (Marc Aurèle)

(6) *La calomnie est le fléau du monde : elle a tué les plus grands hommes elle a détruit des villes entières.* (Ménandre)

(7) *On ne triomphe de la calomnie qu'en la dédaignant.* (Mme De Maintenon)

(8) *Le meilleur parti qu'on puisse prendre contre la calomnie, c'est de l'oublier.* (Voltaire)

(9) *La calomnie n'est qu'un mensonge de plus; c'est une arme qui tente, tout menteur l'a dans son fourreau.* (Sie Beuve)

— Phải để cho kẻ nói vu nó trở lại tự hại lấy nó. (1)

— Nói xấu là tật hiểm nguy,
Nói vu là tội không chi to bằng. (2)

— Lời nói vu ví như con rắn có cánh : khi bò khi bay. (3)

— Sự vu-cáo và sự hủy-báng khác nhau là bên hủy-báng thì chỉ đem cái xấu của người mà nói với thiên-hạ, còn bên vu-cáo thì lại bịa-đặt cái xấu ra. (4)

— Lời vu càng rất khó tin,
Thì người ngu dại càng in vào lòng. (5)

— Tôi biết một cái khí-giới ghê-gớm và khốc-hại hơn sự vu-cáo nữa là sự thật. (6)

---

(1) *Il faut laisser la calomnie retomber sur elle-même.* (Ste Beuve)
(2) *La médisance est un vice dangereux; la calomnie un crime abominable.* (Boitard)
(3) *La calomnie est un serpent ailé qui tantôt rampe et tantôt vole.* (E. de Girardin)
(4) *La calomnie diffère de la médisance en ce que celle-ci publie le mal d'autrui et que l'autre l'invente.* (De Brueys)
(5) *Plus une calomnie est difficile à croire,*
Plus, pour la retenir, les sots ont de mémoire. (C. Delavigne)
(6) *Je connais une arme plus terrible et plus meurtrière que la calomnie, c'est la vérité.* (J. Crétineau Joly)

Nói-xấu *(sự)* — Médisance

— **Nói xấu như** chó cắn chủng.

— Lời nói không cánh mà bay.

— Khen người thì tốt, dột người thì hư.

— Soi chân mình rồi hãy soi chân người.

— Nói người phải nghĩ đến ta,
Cái gương tầy liếp đề mà soi chung.

— Chuyện mình giấu ngược giấu xuôi,
Chuyện xấu chi người phách lá tìm sâu.

— Nói người phải gầm đến ta,
Thử rờ trên trán xem xa hay gần.

— Kim châm vô dạ không đau,
Cho bằng lời nói bỏ nhau nửa chừng.

— Mình đừng nói đều dở của người ta. (1)

— Chớ thồi lòng tìm vít. (2)

— Quân-tử tốt người thì khoe,
Xấu người thì lại hay che cho người. (3)

— Chớ bươi móc chuyện xấu của người. (4)

— Những lời sâu-hiểm hại ai,
Thường hay trở lại hại người nói ra. (5)

---

(1) 口 不 言 人 之 短。(太 上 經)
Khẩu bất ngôn nhân chi đoản. (Thái-thượng-kinh)

(2) 不 吹 毛 而 求 疵。(韓 非 子)
Bất xuy mao nhi cầu tì (Hàn-phi tử)

(3) 君 子 不 揚 人 之 惡。而 揚 人 之 善。(格
Quân-tử bất dương nhơn chi ác, nhi dương nhơn chi thiện. (Cách-
言)
ngôn)

(4) 不 彰 人 惡。(明 心)
Bất chương nhơn ác. (Minh-tâm)

(5) 傷 人 之 語。還 是 自 傷。(明 心)
Thương nhơn chi ngữ, hoàn thị tự thương. (Minh-tâm)

— Người quân-tử khi tuyệt giao,
Không đem tiếng xấu mà gieo cho người. (1)

— Chớ nghe người nói xấu, bây giờ nó nói xấu người khác được, thì sau nói xấu mình cũng được. (2)

— Người hay nói xấu sau lưng,
Giống như rắn độc cắn chúng người ta. (3)

— Nói xấu tức là làm điều ác. (4)

— Kẻ hại-nhân cùng người hủy-báng, khác nhau chỉ vì cái cơ-hội đó thôi. (5)

— Thấy ai nói xấu đến người,
Bịt tai chớ có nghe lời làm chi. (6)

— Kẻ nào phô-trương điều xấu người ta thì cũng như con chó vừa sủa vừa cắn người vậy. (7)

— Nhận lời người nói xấu là phải, tức là cùng một bọn với nó. (8)

— Kẻ nói xấu mở đầu nói điều bậy người khác với mình, sau nói điều xấu mình với người khác. (9)

— Đừng nên mách lẻo chuyện người,
Nghe ai nói xấu tức thời bỏ qua. (10)

— Nói chuyện người nào, thì phải giữ như mình nói với họ vậy. (11)

— Hễ nghe ai nói xấu người thì nên hỏi ngay các chứng-cớ. (12)

---

(1) 君 子 交 絕、不 出 惡 言。 (樂 毅)
Quân tử giao tiệt, bất suất ác ngôn. (Nhạc-Nghị)

(2) *N'écoute pas le médisant, il médira de toi comme il médit des autres.* (Maxime orientale)

(3) *Celui qui médite en secret ressemble au serpent qui mord sans faire du bruit.* (La Bible)

(4) *Dire du mal, c'est faire du mal.* (Proverbe français)

(5) *Entre le malfaisant et le médisant il n'y a de différence que l'occasion.* (Quintilien)

(6) *Fermez vos oreilles aux discours du médisant.* (Saint Jean Chrysostome)

(7) *Celui médit hautement est semblable à un chien qui aboie et qui mord.* (La Rochefoucauld)

(8) *L'approbateur d'un médisant devient son complice.* (Fléchier)

(9) *Le médisant prélude au mal qu'il dira de vous par celui qu'il vous dit des autres.* (Petit Senn)

(10) *Ne rapporte pas le propos d'autrui. As-tu entendu quelque parole contre un autre? Qu'elle meure par devers toi* (Petit Senn

(11) *Il faut parler des gens comme si on leur parlait.* (Fiévée)

(12) *Si nous entendons médire d'autrui, demandons les preuves.* (H. Marion)

Nông-nghiệp — Agriculture

— Ruộng không phân như thân không của.

— Bao nhiêu tấc đất, tấc vàng bấy nhiêu.

— Chớ thấy vườn kín không rào,
Cải non không tỉa, đề cao trồ vòng.

— Ai ai cũng vợ cũng chồng,
Chồng cày vợ cấy trong lòng vui thay.

— Tằm có lứa, ruộng có mùa,
Làm làm theo lứa theo mùa thì thôi.

— Lúa nầy tốt xấu vì ai,
Đừng trách tại trời chỉ trách tại ta.

— Anh ơi! Có chí canh-nông,
Chín phần ta cũng dự trong tám phần.

— Anh ơi! bưng bát cơm đầy,
Giẻo thơm một hột đắng-cay muôn-phần.

— Công-danh đeo đuổi mà chi,
Sao bằng chăm chỉ giữ nghề canh-nông.
Sớm khuya có vợ có-chồng,
Cày sâu bừa kỹ mà mong được mùa.

— Ơn trời mưa móc phải thời,
Nơi thời bừa cạn nơi thời cày sâu.
Công lênh chở quản lâu lâu,
Ngày nay nước bạc, ngày sau cơm vàng.
Xin ai chớ bỏ ruộng hoang,
Bao nhiêu tấc đất tấc vàng bấy nhiêu.

— Đói là vì khinh nghề nông, lạnh là vì nhác dệt vải. (1)

— Cái kế một năm không gì bằng trồng lúa, cái kế mười năm không gì bằng trồng cây. (2)

— Cái căn-bổn của thiên-hạ là ở nơi nghề nông. (3)

— Nghề nông là gốc của sự ăn mặc. (4)

— Người làm ruộng hễ lo bón cây nhổ cỏ, thì tuy có khi đói, nhưng cũng có năm được mùa. (5)

— Nếu kẻ nông-phu biết cái sướng của họ, thì họ sướng biết là bao ! (6)

— Người ta không thiếu gì đất ruộng ; chỉ có người dại làm biếng không trồng-trọt, nên mới phải thiếu thốn mà thôi. (7)

— Ai đã canh-điền thì bao giờ cũng được hưởng hoa-lợi. (8)

---

(1) 饑 在 賤 農。寒 在 惰 織。(素 書)
Cơ tại tiện nông, hàn tại đọa chức. (Tố-thư)

(2) 一 年 之 計 莫 如 樹 穀。十 年 之 計 莫 如 樹 木。(管 子)
Nhứt niên chi kế mạc như thọ cốc, thập niên chi kế mạc như thọ mộc. (Quản-tử)

(3) 天 下 之 本 在 農。(漢 史)
Thiên hạ chi bổn tại nông. (Hán-sử)

(4) 農 者 衣 食 之 本。(眞 氏)
Nông giả y thực chi bổn. (Chân-thị)

(5) 農 夫 是 穗 是 菽。雖 有 饑 饉 必 有 豐 年
Nông phu thị biều thị cổn, tuy hữu cơ-cẫn tất hữu phong-niên (左 傳)
(Tả-truyện)

(6) *Trop heureux laboureurs s'ils connaissaient leur bonheur !* (Virgile)

(7) *La terre ne manque point aux hommes mais les hommes insensés se manquent à eux-mêmes en négligeant de la cultiver.* (Fénelon)

(8) *La terre nourrit toujours de ses fruits ceux qui la cultivent.* (Fénelon)

— Nông-nghiệp là cái căn-bản của cái sanh-kế loài người ; bao nhiêu của-cải chắc chắn ở đời đều do đó mà ra cả. (1)

— Nông-nghiệp và thương-nghiệp là tài-nguyên của các nước. (2)

— Người ta lấy nghề nông làm gốc ; đó là một nghề rất lương-thiện, rất ích-lợi ; vậy ở đời không còn có nghề gì cao-thượng hơn. (3)

— Cái thái-độ tự-nhiên của người là phải cày cấy đất ruộng để hưởng các hoa lợi mà sống. (4)

— Nghề nuôi thiên-hạ là nghề chí-tôn. (5)

— Một nhà đại-nông cũng đồng-đẳng được với một nhà đại thi-sĩ, một nhà đại chánh-trị. (6)

— Nghề nông là cái yếu-tố sự thịnh-vượng trong một nước. (7)

— Người nào trồng được một cây gì là ân-nhơn của nhân-loại, còn người nào vô cố mà phá-hoại một cây gì tức là kẻ đắc tội. (8)

---

(1) *L'agriculture qui est le fondement de la vie humaine est la source de tous les vrais biens.* (Fénelon)

(2) *L'agriculture et le commerce font la richesse des États.* (Raynal)

(3) *L'agriculture est le premier métier de l'homme ; c'est le plus honnête, le plus utile et par conséquent le plus noble qu'il puisse exercer.* (J. J. Rousseau)

(4) *La condition naturelle est de cultiver la terre et de vivre de ses productions.* (J. J. Rousseau)

(5) *L'art qui nourrit les hommes est le premier des arts.* (Marmontel)

(6) *Un grand agriculteur est l'égal d'un grand poète et d'un grand homme d'État.* (A. Karr)

(7) *L'agriculture est le premier élément de la prospérité d'un pays.* (Napoléon 1er)

(8) *Celui qui plante un arbre est un bienfaiteur de l'humanité ; celui qui en détruit un inutilement est un criminel.* (A. Theuriet)

Nợ — Dettes

— Vay dễ, trả khó.

— Rủi vay may trả.

— Trả rồi nợ, mới biết ơn nhà giàu.

— Ăn nhịn qua ngày, ăn vay mắc nợ.

— Vay thì hả-hả, trả thì lầm-bầm.

— Kẻ mắc nợ oán nhà giàu. (1)

— Thà ngủ đói còn hơn ăn no mà khi thức dậy phải nợ đòi. (2)

— Ai trả nợ rồi là giàu đó. (3)

— Người nào đi vay là mình tự hạ mình xuống.... Anh có đủ ăn phải không? Chớ nên vay. Anh không đủ ăn phải không? Cúng chớ nên vay: e anh không thề gở cho rồi nợ được. (4)

— Mầy dẫu nghèo, chớ đeo thêm cái khổ lo vay cùng lo nợ. (5)

---

(1) 負 債 怨 財 主。(明 心)
Phụ trái oán tài chủ. (Minh-tâm)

(2) *Il vaut mieux dormir sans souper que de se réveiller avec des dettes.* (Maxime anglaise)

(3) *Qui paie ses dettes s'enrichit.* (Proverbe français)

(4) *Celui qui emprunte s'abdique lui-même..... Avez-vous de quoi vivre? N'empruntez pas. N'avez-vous pas de quoi vivre? N'empruntez pas non plus: vous ne pourriez vous libérer.* (Plutarque)

(5) *Si tu es pauvre, n'ajoute pas à ta misère l'angoisse d'emprunter et de devoir.* (Amyot)

Nước mắt — Giọt-lệ Larmes

— Không gì mau khô bằng một giọt nước mắt. (1)

— Nước mắt là mẹ các đức hạnh. (2)

— Nên khinh-bỉ những kẻ kiêu-căng cho là khóc thì hồ-ngươi. (3)

(1) *Rien ne sèche plus vite qu'une larme.* (Cicéron)

(2) *Les larmes sont mères des vertus.* (Chateaubriand)

(3) *Méprise l'homme orgueilleux qui a honte de verser des larmes.* (Young)

Ngay thật *(tánh)* — Franchise
Thiệt thà *(tánh)* — Sincérité

— Ra đường hỏi ông tra, về nhà hỏi con nít.

— Ăn ngay nói thật, mọi tật mọi lành.

— Thuốc đắng chết tật, lời thật mất lòng.

— Mật ngọt chết ruồi, những nơi cay đắng là nơi thật thà.

— Hay gì lừa đảo kiếm lời,
Một nhà ăn uống tội trời riêng mang.

— Của phi-nghĩa có giàu đâu,
Ở cho ngay thật giàu sang mới bền.

— Ăn một đọi nói một lời.

— Nhứt ngôn trúng vạn ngôn dụng.

— Nói gần nói xa, chẳng qua nói thật.

— Một câu nói ngay bằng làm chay cả tháng.

— Xuyên hoa chẳng lại thật thà,
Lường thưng trảo đấu chẳng qua đong đầy.

— Khéo mà dối-trá, chẳng bằng vụng mà thành-thực. (1)

— Người không thiệt-thà như xe không bánh. (2)

— Ăn ở thiệt-thà với người, tuy xa cũng thân. (3)

---

(1) 巧 僞 不 如 拙 誠。 (說 苑)
Xão ngụy bất như chuyết thành (Thuyết-uyển)

(2) 人 無 信 如 車 無 輪。(性 理)
Nhân vô tín như xa vô luân. (Tánh-lý)

(3) 與 人 以 實 雖 疎 必 密。(韓 詩 外 傳)
Dự nhân dĩ thiệt, tuy sơ tất mật. (Hàn-thi-ngoại-truyện)

— Nói phải thiệt-thà, làm phải quả quyết. (1)

— Lòng kẻ trượng-phu nên như thanh-thiên bạch-nhật, khiến cho ai ai cũng thấy được. (2)

— Lời nói thật trái tai, mà lợi cho việc làm. (3)

— Giữ lòng cho ngay thẳng thật-thà. (4)

— Người có tánh thiệt-thà thi lòng được thỏa-thích. (5)

— Thật-thà không phải là nghĩ sao nói vậy mà chính là nghĩ trước nói sau. (6)

— Ăn nói quá thật-thà thì cũng thất-lễ như ở trần-truồng. (7)

— Tánh thật-thà với thói bại-tệ không dung-nạp nhau bao giờ. (8)

— Tất cả những điều mình có trong lòng không nên đem thổ-lộ ra cả, nhưng cũng phải gắng làm thế nào cho trong lòng chỉ có những điều có thể đem nói ra được mà thôi. (9)

— Tánh thật-thà mà muốn thành ra một đức tốt, thì cốt phải cẩn-thận, nếu không, thì chỉ là ngốc-dại. (10)

---

(1) 言必信。行必果。(論語)
Ngôn tất tín, hành tất quả. (Luận-ngữ)

(2) 丈夫心事當如青天白日。使人人得而見之。(薛瑄)
Trượng-phu tâm sự đương như thanh thiên bạch nhựt, sử nhân nhân đắc nhi kiến chi. (Tiết-Huyên)

(3) 忠言逆耳利於行。(孔子)
Trung ngôn nghịch nhĩ lợi ư hành. (Khổng-tử)

(4) 心存平恕。(關聖經)
Tâm tồn bình thiệt (Quan Thánh kinh)

(5) *On se trouve toujours bien d'avoir de la sincérité.* (Mme de Sévigné)

(6) *La franchise ne consiste pas à dire tout ce qu'on pense, mais à penser tout ce qu'on dit.* (Livry)

(7) *Un excès de franchise est une indécence comme la nudité.* (Bacon)

(8) *Sincérité et corruption sont incompatibles.* (Laténa)

(9) *Il n'est pas toujours bon de dire tout ce qu'on a sur le cœur mais il faut tâcher de n'avoir sur le cœur que ce qu'on peut dire.* (Janet)

(10) *Pour être une vertu, la franchise doit être reglée par la prudence, sans quoi, c'est sottisse.* (Oxenstiern)

— Người ta thường cậy cái tánh ngay-thẳng của mình mà không chừa ai cả. (1)

— Tất cả chơn-lý, cũng bất ngoại chân-lý. (2)

— Chẳng gì đẹp bằng sự thật-thà. (3)

— Tánh thật thà ở đầu trăm nết. (4)

— Sự thành thật là cái biểu hiệu của người trung-hậu. (5)

— Tất các sự thật không nên nói ra cả, nhưng sự thật nào cũng nên nghe cả. (6)

— Sự thành-thực với người khác đã hiếm có, mà sự thành-thực với mình lại càng hiếm có hơn nữa. (7)

— Những người nhu-nhược không thể thật-thà được. (8)

— Muốn cho khỏi lầm thì chẳng có cách gì bằng mình thật-thà với mình. (9)

— Hành-động thiệt mực hơn lời nói.(10)

---

(1) *On s'autorise souvent de sa franchise pour ne pas épargner les autres.* (Mme du Deffant)

(2) *Toute la vérité, rien que la vérité.* (Code Français d'Instruction criminelle)

(3) *Il n'est rien de si beau que la sincérité.* (Desfouches)

(4) *La première des vertus est la sincérité.* (Cherbuliez)

(5) *La sincérité est l'enseigne de l'honnête homme.* (Didier)

(6) *Toutes vérités ne sont pas bonnes à dire, mais elles sont toutes bonnes à entendre.* (M. du Deffant)

(7) *Il est encore plus rare d'être sincère avec soi que de l'être vis-à-vis des autres.* (La Rochefoucauld-Doudeauville)

(8) *Les personnes faibles ne peuvent être sincères.* (La Rochefoucauld)

(9) *Il n'est rien de tel, pour ne pas se tromper, que d'être sincère avec soi-même.* (J. J. Rousseau)

(10) *Les actions sont plus sincères que les paroles.* (Mlle de Scudéry)

Ngôn-ngữ — Parole

— Nói ít biết nhiều.

— Lời nói nên nợ.

— Nói hay hơn hay nói.

— Một lời nói một gói vàng.

— Người thì xông khói, lời nói xông hương.

— Chim khôn kêu nhiều tiếng, người khôn biến nhiều lời.

— Vàng thời thử lửa thử than,
Đờn kêu thử tiếng, người ngoan thử lời.

— Chim khôn chưa bắt đã bay,
Người khôn chưa nói đã hay đỡ lời.

— Người thanh tiếng nói cũng thanh,
Chuông kêu, sẽ đánh bên thành cũng kêu.

— Người quân-tử lời nói thì muốn cho vụng-về, mà ra việc làm thì siêng năng. (1)

— Người có đức ắt nói hay, nhưng kẻ nói hay vị tất đã có đức. (2)

— Nói gần nói xa, chẳng qua nói thật. (3)

— Trước khi hứa lời phải có lòng thật. (4)

---

(1) 君子欲訥於言。而敏於行。(孔子)
Quân-tử dục nột ư ngôn, nhi mẫn ư hành. (Khổng-tử)

(2) 有德者必有言 有言者不必有德。(孔子)
Hữu đức giả tất hữu ngôn, hữu ngôn giả bất tất hữu đức. (Khổng-tử)

(3) 千言萬語只是泄。(薛瑄)
Thiên ngôn vạn ngữ chỉ thị thiệt. (Tiết-huyên)

(4) 信在期前。(荀子)
Tín tại kỳ tiền. (Tuân-tử)

— Dễ hẹn thường ít chắc. (1)

— Lời nói người quân-tử ít mà thiệt, lời nói kẻ tiểu-nhân nhiều mà như không. (2)

— Lời nói bay bổng, văn-thơ còn mãi. (3)

— Người ta sở-dĩ hơn loài vật là vì tiếng nói, song ăn nói vô-nghĩa vô-lý, thì thà như loài vật không biết nói còn hơn. (4)

— Đã ử thì mắc. (5)

— Tạo-hóa phú cho ta hai tai mà một miệng, là có ý dạy ta nên nghe nhiều mà nói ít vậy. (6)

— Ai nói là người vãi ra, kẻ nghe là người lặt lẩy. (7)

— Có răng nói rứa. (8)

— Người quân-tử cùng nhau, lời nói cũng trọng bằng văn-tự. (9)

— Ngôn-ngữ phải giữ cho lịch-sự cũng như y-phục phải giữ cho chỉnh-tề. (10)

---

(1) 輕 諾 則 寡 信。(老 子)
Khinh nặc tắc quả tín. (Lão-tử)

(2) 君 子 之 言 寡 而 信。小 人 之 言 多 而 虛。
Quân-tử chi ngôn quả nhi tín, tiểu nhân chi ngôn đa nhi hư.
(說 苑)
(Thuyết-uyển)

(3) *Les paroles volent, les écrits restent.* (Proverbe latin)

(4) *Les hommes ont sur les bêtes l'avantage de la parole ; mais les bêtes sont préférables aux hommes, si les paroles ne sont pas de bon sens.* (Maxime orientale)

(5) *Chose promise, chose due.* (Proverbe français)

(6) *La nature nous a donné deux oreilles et une seule bouche pour nous apprendre qu'il faut plus écouter que parler.* (Zénon)

(7) *Qui parle sème, qui écoute recueille.* (Plutarque)

(8) *Telle est la chose, telle doit être la parole.* (Cléomène)

(9) *Entre gens d'honneur la parole vaut l'écrit.* (Balzac)

(10) *Il y a une bienséance à garder pour les paroles comme pour les habits.* (Fénelon)

— Một lời nói của người đứng-đắn phải có đủ thế lực bằng một lời thề. (1)

— Chỉ đều gì nên nói mới nói, tất nhiên nói ít mà hay nhiều. (2)

— Nên nói ít mà nói cho hay, và đừng phỉnh-phờ ai. (3)

— Nói hay không khỏi làm đều hay được. (4)

— Cá tiều-khê réo-rắc ồn-ảo, vì là giòng nước cạn ; các sông cái thì lại êm-đềm. (5)

— Lời nó giống như cái tên không bao giờ thối lui : vậy trước khi buông lời, hãy xem nó có độc hiểm hay không. (6)

— Nên làm chớ nên nói, là vì cái kiết-quả nhứt định hơn lời nói. (7)

---

(1) *La seule parole d'un honnête homme doit avoir toute l'autorité d'un serment* (Mme Necker)

(2) *Quand on ne dit que ce qu'il faut, on parle peu et on parle bien.* (Christine de Suède)

(3) *Parlez peu, parlez bien et ne trompez personne.* (Corneille)

(4) *Le bien parler ne dispense pas de bien faire.* (Mirabeau)

(5) *Les ruisseaux babillent beaucoup, parce qu'ils manquent de profondeur ; les grands fleuves sont silencieux.* (Gustave Guyard)

(6) *La parole, comme la flèche, ne revient plus: regarde, avant de la lancer, si elle n'est pas empoisonnée.* (Mabire)

(7) *Il faut faire et non pas dire, et les effets décident mieux que les paroles.* (Molière)

Ngu-si (sự) Ngu-dại (sự)
Ngốc (sự) — Sottise

— Khôn ra miệng, dại ra tay.

— Khôn thì khỏi, dại thì mắc.

— Khôn ăn cái, dại hủp nước.

— Khôn cho người ta hải, dại cho người ta thương, chớ lương-ương cho người ta ghét.

— Khôn thì khôn thủa nên ba, dại thì dại tra một đời.

— Chó dại có mùa, người dại quanh năm.

— Làm tớ người khôn hơn làm thầy người dại.

— Ngu-si là đã không não, lại muốn khoe tài. (1)

— Sự kiêu-ngạo lợi dụng cái ngu-si của người, sử người làm lắm đều sai-lầm quỉ-quái. (2)

— Ngu-si mắc phải tai-vạ thì bao giờ cũng đáng cả. (3)

— Kẻ ngu-dại có một cái lợi hơn người tri-thức, là bao giờ nó cũng tự cho là thỏa-thích. (4)

— Ngu-dại với khoe-khoang đi theo nhau, không khi nào rời nhau. (5)

— Không hề có ai tự nhận mình là một đứa ngu-dại, một đứa tham danh-lợi, một đứa gian-đồ. (6)

— Kẻ ngốc-dại làm những sự ngốc-dại trước ta, nên khiến ta tránh được biết bao những sự ngốc-dại ấy. (7)

---

(1) *La sottise est le défaut d'esprit et la prétention d'en montrer.* (Laténa)
(2) *L'orgueil exploitant la sottise y greffe tous les monstres d'erreur.* (Gratry)
(3) *La sottise mérite toujours ses malheurs.* (Rivarol)
(4) *Le sot a un grand avantage sur l'homme d'esprit : il est toujours content de lui-même.* (Napoléon 1er)
(5) *La sottise et la vanité sont compagnes inséparables.* (Beaumarchais)
(6) *Nul ne convient vis-à-vis de soi-même qu'il est un sot, un intrigant ou un fripon.* (Th. Gauthier)
(7) *Les sots nous évitent bien des sottises en les faisant avant nous.* (A. d Houdetot)

Nghi-hoặc — Doute

— Lấy đều nghi mà quyết-định đều nghi thì không đáng. (1)

— Chẳng gì khôn bằng hễ gặp chỗ nào nghi ngờ thì đừng làm. (2)

— Khi người ta đem đều gì ra đề-nghị với mình mà mình không chắc đều ấy phải hay trái, thì đừng quyết-định. (3)

— Gặp phải việc gì khó tìm chứng cứ và tin thì nguy-hiểm, thì thà nghi ngờ còn hơn quả-quyết. (4)

— Tôi chưa quyết-định nhưng tôi đương suy-xét. (5)

— Trong khi nghi-hoặc thì chớ nên quyết-định. (6)

---

(1) 以 疑 決 疑 必 不 當。 (荀 子)
Dĩ nghi quyết nghi, tất bất đáng. (Tuân-tử)

(2) 智 莫 大 於 闕 疑。 (說 苑)
Trí mạc đại ư khuyết nghi. (Thuyết-uyển)

(3) *Quand il est incertain si ce qu'on te propose est juste ou injuste, abstiens-toi.* (Proverbe persan)

(4) *Il vaut mieux pencher vers le doute que vers l'assurance, aux choses de difficile preuve et dangereuse créance.* St Augustin)

(5) *Je m'abstiens et je considère.* (Molière)

(6) *Dans le doute, abstiens-toi* (Th. Leclercq)

Nghị-lực, Quyết chí
Cương-nghị (*sự*) — Volonté

— Không lập chí, thì trong thiên-hạ không việc gì làm nên. (1)

— Trong mọi đều có đều quyết-chí là khó nhất. (2)

— Đều khó nhất ở đời là biết quyết-chí. (3)

— Có cái cương-nghị vững-vàng thì thắng được tất cả mọi việc, thắng được cả thời-gian nữa. (4)

— Có đủ nghị-lực mới thành được bậc vỹ-nhơn; đạt được mục-đích thế là kiên-chí. (5)

— Thế-giới để-dành riêng cho người có dõng-lực. (6)

— Cái đòn xeo mạnh nhứt, là cái nghị-lực. (7)

---

(1) 志 不 立 則 天 下 無 可 成 之 事。(王 守 仁)
Chí bất lập tắc thiên-hạ vô khả thành chi sự. (Vương-thủ nhơn)

(2) *Vouloir est en tout ce qu'il y a de plus difficile.* (De Bonald)

(3) *La chose la plus difficile du monde, c'est de vouloir.* (J. de Maistre)

(4) *Une volonté inflexible surmonte tout et l'emporte même sur le temps.* (Chateaubriand)

(5) *C'est la volonté qui fait les grands hommes; parvenir, c'est persévérer.* (Mme C. Fée)

(6) *Le monde appartient à l'énergie* (Tocqueville)

(7) *Le plus puissant de tous les leviers, c'est la volonté.* (de Jussieu)

Nghĩa-vụ, Bổn-phận
Trách-nhiệm — Devoir

— Trong việc nhà, ngoài thì việc nước,
Giữ làm sao sau trước vẹn tuyền.

— Người quân-tử ở vào cái cảnh-ngộ nào cũng giữ trọn cái bổn-phận của mình cả. (1)

— Hãy làm hết nghĩa-vụ của mình, dầu có thế nào cũng mặc. (2)

— Ở đời bất kỳ làm điều gì cũng phải làm theo nghĩa-vụ; tận-tâm với nghĩa-vụ thế là vinh, trễ-nãi nghĩa-vụ thế là nhục. (3)

— Người nào làm những việc phải làm, tức là người ấy làm phải. (4)

— Nghĩa-vụ tạo thành ra quyền-lợi, chớ không phải quyền-lợi tạo thành ra nghĩa-vụ. (5)

— Trong con người chỉ nên trọng cái lòng tận tâm với nghĩa-vụ. (6)

— Nên làm cho trọn nghĩ-avụ, chớ không cần phải lo kết-quả ra thế nào. (7)

— Các tinh-thần làm cho mình hiểu-thấu chân lý tức cũng là cái tinh-thần khiến mình làm trọn nghĩa-vụ. (8)

---

(1) 君子素其位而行。(孔子)
Quân tử tố kỳ vị nhi hành. (Khổng-tử)
(2) *Fais ce que dois, advienne que pourra.* (Proverbe français)
(3) *Tout dans la vie est soumis à des devoirs : y être fidèle voilà l'honneur ; les négliger, voilà la honte* (Cicéron)
(4) *Ceux-là font bien qui font ce qu'ils doivent.* (La Bruyère)
(5) *C'est le devoir qui crée le droit et non le droit qui crée le devoir.* (Chateaubriand)
(6) *N'estimez dans les hommes que l'amour du devoir.* (Massillon)
(7) *Il faut s'acquitter de ses devoirs et ne pas s'inquiéter du résultat.* (Voltaire)
(8) *Le même esprit qui mène à la connaissance de la vérité est celui qui porte à remplir ses devoirs.* (Voltaire)

— Chỉ có một khoa-học nên dạy cho trẻ con mà thôi là khoa dạy cho nó biết những bổn-phận làm người. (1)

— Đều gì chơn-thật thì nói, việc gì phải lẽ thì làm; người ở đời cần nhứt là làm cho trọn nghĩa-vụ. (2)

— Vì nghĩa-vụ mà hi-sanh tất cả, thì chắc đến được cõi hạnh-phúc. (3)

— Quyền-lợi ta căn-cứ ở nơi nghĩa-vụ và chỉ ở trong phạm-vi nghĩa-vụ mà thôi. (4)

— Bản-phận nào cũng có hai phương-diện: một là răn đều ác, hai là khuyến đều thiện. (5)

— Tất cả những bản-phận của ta đều gồm ở trong công-lý và nhân-ái. (6)

— Người ở trong xã-hội không thể bỏ qua quyền-lợi được, tức cũng không thể bỏ qua nghĩa-vụ được. (7)

— Người công-bằng, người lương-thiện là người cân-nhắc quyền-lợi với nghĩa-vụ. (8)

— Hi-sanh vì nghĩa-vụ thì lòng được thỏa-thích, thế là ta được đền bồi ngay đó rồi. (9)

— Không làm hết nghĩa-vụ thì không thể giữ quyền-lợi được. (10)

---

(1) *Il n'y a qu'une science à enseigner aux enfants; c'est celle des devoirs de l'homme.* (J. J. Rousseau)

(2) *Dites ce qui est vrai, faites ce qui est bien; ce qui importe à l'homme est de remplir ses devoirs sur la terre.* (J. J. Rousseau)

(3) *En sacrifiant tout à son devoir, on est sûr d'arriver au bonheur.* (Florian)

(4) *Nos droits sont fondés sur des devoirs et n'existent que dans la limite de ces devoirs.* (Franklin)

(5) *Tout devoir est double: il défend le mal, il prescrit le bien.* (E. Saisset)

(6) *Tous nos devoirs sont compris dans la justice et la charité.* (V. Cousin)

(7) *L'homme vivant en société ne peut pas plus se passer de devoirs que de droits.* (Lacordaire)

(8) *L'homme juste, l'honnête homme, est celui qui mesure son droit à son devoir.* (Lacordaire)

(9) *La joie nous paie comptant du sacrifice fait au devoir.* (Descuret)

(10) *Il y a impossibilitée de garder ses droits sans remplir ses devoirs.* (Ch. Bailly)

— Cha thì dạy con biết tôn-sủng nghĩa-vụ, mẹ thì dạy cho con biết luyết-ái nghĩa-vụ. (1)

— Nghĩa-vụ nhờ cách thực-hành mà thành ra êm-ái tốt-đẹp. (2)

— Hi-sinh và nghĩa-vụ là hai đều tương-quan với nhau. (3)

— Không hiểu cái lẽ chính-đáng của nghĩa-vụ ta là một đều tối hại cho hạnh-phúc ta vậy. (4)

— Người đời có tánh hay thiên về đều hạn-chế bổn-phận mà ưng gia-tăng quyền-lợi thái-quá. (5)

— Hạnh-phúc độc-nhứt của người đời là do sự làm trọn nghĩa-vụ mà ra. (6)

— Một bước sai đường nghĩa-vụ tất sinh ra lắm bước khác cũng sai. (7)

— Duy chỉ lòng ham-mộ nghĩa-vụ mới làm nên việc vĩ-đại vĩnh-viễn. (8)

— Cải bản-chất của nghĩa-vụ là đều mình tự cưỡng-chế lấy mình để đạt được một cái mục-đích cao-thượng. (9)

---

(1) *Le père apprend à l'enfant à respecter le devoir, la mère lui apprend à l'aimer.* (P. Janet)

(2) *Le devoir s'adoucit et s'embellit par la pratique.* (St Gérard)

(3) *Le sacrifice et le deroir sont choses corrélatives.* (Vinet)

(4) *Ce qui nuit le plus à notre bonheur, c'est d'ignorer le sentiment juste de nos devoirs.* (Mme Taillen)

(5) *L'homme est naturellement porté à restreindre ses devoirs et à exagérer ses droits.* (Laténa)

(6) *C'est dans le devoir accompli que réside l'unique bonheur.* (Salvandy)

(7) *Un pas fait contre le devoir en entraine bien d'autres.* (Grimm)

(8) *La passion du devoir est la seule qui ait fait de grandes choses, des choses qui durent.* (De Bonald)

(9) *L'idée du devoir est celle de la contrainte exercée par soi-même sur soi, en vue de quelque but noble.* (H. Taine)

— Cái quyền-lợi gì mà mình tưởng giữ riêng lấy một mình, tất nhiên đã có quyền-lợi kẻ khác hạn-chế. (1)

— Khi người ta đã không chịu tận-tâm với nghĩa-vụ nào cả, thì không thể yêu-cầu đều quyền-lợi gì được. (2)

— Quyền-lợi và bổn-phận không thể rời nhau ra được. (3)

— Làm cho trọn bổn-phận, đó là cái mục-đích chân-chánh ở đời cũng là đều chí thiện. (4)

— Làm cho hết bổn-phận mình thì bao giờ cũng ích-lợi vô-cùng. (5)

— Anh hãy noi theo con đường nghĩa-vụ thì bao giờ anh cũng được nở mày nở mặt. (6)

— Người sai-lầm thì mình thương-hại, người có đều quả-thất thì mình dung-thứ, đó là bổn-phận chúng ta ai nấy cũng phải làm cả. (7)

— Không có đều gì không hợp với nghĩa-vụ mà có thể làm cho mình được thật sung-sướng. (8)

— Quyền-lợi và nghĩa-vụ cũng giống như các thứ dừa kia, không mọc cặp-kè nhau thì không sinh trái được. (9)

---

(1) *Le droit qu'on prétend avoir pour soi a nécessairement pour limite les droits d'autrui* (Dumarsais)

(2) *On ne peut prétendre à aucun droit dès qu'on ne veut respecter aucun devoir.* (Ventura)

(3) *Le droit et le devoir ne peuvent se séparer.* (E. Alaux)

(4) *L'accomplissement du devoir, voilà le véritable but de la vie et le véritable bien.* (Jouffroy)

(5) *Il y a toujours un avantage infini à faire son devoir.* (Bourdaloue)

(6) *Que vos pieds suivent le sentier du devoir et vous aurez toujours le front dans la lumière.* (P. Stapfer)

(7) *Compartir aux erreurs des hommes, être indulgent pour leur faiblessse, ce sont là les devoirs de chacun de nous.* (de Ségur)

(8) *Rien de ce qui ne s'accorde pas avec le devoir ne peut contribuer au vrai bonheur.* (Franklin)

(9) *Le droit et le devoir sont comme des palmiers qui ne portent point de fruits s'ils ne croissent à côté l'un de l'autre.* (Lamennais)

Nhác-nhớn (*tánh*) — Paresse

— Ăn nề ngồi không, non đồng cũng lở.

— Ăn thì vỗ bụng ăn no,
Đến khi có việc so đo từng đều.

— Người khôn ăn rồi thì lo,
Không như đứa dại ăn no lại nằm.

— Ăn ở trần mần mặc áo.

— Làm thì chọn làm việc nhẹ, ăn thì muốn ăn của ngon.

— Tọa thực sơn băng, ngồi ăn núi lở.

— Của đời ông bà để cho,
Làm không ăn cỏ của kho cũng rồi.

— Khuyên người đừng có ngao-du,
Một năm no ấm vận trù tử đây.

— Thôi thôi xếp sách ra về,
Học hành chi nữa chúng chê bạn cười.

— Nhàn cư vi bất thiện. (1)

— Mấy người tâm-tình nhác-nhớn đều là người vô dụng và không làm chi nên. (2)

Trăm giống tệ-bệnh đều bởi nhác mà sinh ra. (3)

— Việc thiên-hạ vì nhác mà bỏ thì mười phần đã hết chín. (4)

— Tập thông-thả thành nhác-nhớn, tập nhác-nhớn sanh bệnh-hoạn. (5)

---

(1) 閒 居 爲 不 善 (大 學)

(2) 心 情 多 惰 慢。總 爲 無 用 與 無 成。 (關 聖 經)
tâm tình đa đọa mạn, tổng vi vô dụng dữ vô thành. (Quan Thánh kinh)

(3) 百 種 敝 病 皆 從 懶 生。 (晉 國 藩)
Bách chủng tệ-bệnh giai tùng lại sinh, (Tăng-Quốc-phiên)

(4) 天 下 事 以 惰 而 廢 者 十 之 九。 (顏 氏 家 訓)
Thiên-hạ sự dĩ đọa nhi phế giả, thập chi cửu. (Nhan-thị-gia-huấn)

(5) 習 閒 成 懶, 習 懶 成 病。 (顏 氏 家 訓)
Tập nhàn thành lại, tập lại thành bệnh. (Nhan-thị-gia-huấn)

— Cùng-khổ do lười-biếng mà sinh ra. (1)

— Tính lười-biếng là bởi tinh hèn-nhác mà sinh ra. (2)

— Tánh kiêu-căng và tánh lười-biếng là hai cái nguyên-nhơn của mọi nết-xấu. (3)

— Trong thiên-hạ sở dĩ có sự yếm-phiền là tại tính lười-biếng. (4)

— Tánh nhác làm cho các đức-hạnh tiêu-giật lần lần. (5)

— Người không làm việc cũng như làm đều quấy. (6)

— Kẻ lười-biếng thì bao giờ cũng là người tầm-thường, dầu làm việc gì cũng vậy. (7)

— Người ta sở-dĩ nghèo khổ không phải là tại không có gì, mà chính là vì không lám-lụng. (8)

— Kẻ nhàn-cư thấy ngày tháng kéo ra dài và lâu. (9)

— Bọn nhác-nhớn không thể đem kề vô một hạng với người sống được ; đó là một hạng người chết mà không chôn được. (10)

— Không có thứ thuế gì nặng bằng nhác-nhớn và dốt-nát. (11)

— Lười biếng dễ sinh ra tư-tưởng bất-lương hay xằng-chạ. (12)

---

(1) *La misère est le fruit naturel de la paresse.* (Maxime française)
(2) *La paresse vient de la lâcheté.* Maxime française)
(3) *L'orgueil et la paresse sont les deux sources de tous les vices.* (Pascal)
(4) *L'ennui est entré dans le monde par la paresse.* (La Bruyère)
(5) *La paresse consume insensiblement toutes les vertus.* (La Rochefoucauld)
(6) *Celui qui ne travaille pas est près de mal faire.* (Franklin)
(7) *Les paresseux ne sont jamais que des gens médiocres en quelque genre que ce soit.* (Voltaire)
(8) *Un homme n'est pas pauvre parce qu'il n'a rien, mais parce qu'il ne travaille pas.* (Montesquieu)
(9) *Les journées sont bien nombreuses et bien longues à qui n'a rien à faire.* (Guizot)
(10) *Les paresseux ne sauraient être classés parmi les vivants ; c'est une espèce de morts qu'on ne peut enterrer.* (W. Temple)
(11) *Point d'impôt plus lourd que la paresse et l'ignorance.* (Bonnin)
(12) *La paresse favorise les pensées mauvaises ou frivoles.* (Théry)

Nhàn-đàng, ở không, không nhàn (sự) — Oisiveté

Du-thủ — hiếu-nhàn

Désœuvrement

— Quan đâu thương kẻ ngu si,
Của đâu cho đứa nằm trì mà ăn.

— Chim sanh có cánh mà bay,
Sao đấng làm người tìm chữ phong lưu.

— Ngồi nẻ luống xương.

Người quân-tử khi thong-thả thì nghĩ đến đều nghĩa ; kẻ tiểu-nhơn khi thong-thả thì nghĩ đến đều xằng. (1)

— Lo cái thân mình cho thường được thong-thả, thì cái chí ắt không được rộng-rãi. (2)

— Người ta suốt ngày rất không nên lơ-lơ láo-láo làm cho cái thân mình như cái vỏ trống-rỗng. (3)

— Ăn no suốt ngày, không hề lo nghĩ đến việc gì, thì khó nên người được. (4)

— Sự ở không là mẹ đẻ các tật-xấu. (5)

— Sự nhàn-cư làm cho loài người phân-rẻ nhau ra, mà sự siêng-năng thì lại làm cho mình liên-lạc với nhau. (6)

---

(1) 君子暇豫則思義。小人暇豫則思邪。(阮子)
Quân-tử hạ dự tắc tư nghĩa, tiểu-nhân hạ dự tắc tư tà. (Nguyễn-tử)

(2) 處身而常逸者則志不廣。(孔子)
Xử thân nhi thường dật giả tắc chí bất quảng. (Khổng-tử)

(3) 吾人終日最不可悠悠蕩蕩作个
軀殼。(呂坤)
Ngô nhân chung nhật tối bất khả du du đảng đảng tác không xu-xác. (Lữ-khôn)

(4) 飽食終日無所用心難矣哉。(孔子)
Bảo thực chung nhựt, vô sở dụng tâm, nan hĩ tai. (Khổng-tử)

(5) *L'oisiveté est la mère de tous les vices.* (Proverbe français)

(6) *L'oisiveté disperse l homme. l'activité l'associe au contraire.* (E. Pelletan)

— Chỉnh là sự không-nhàn nó làm bại-hoại phong-hóa và sinh ra đạo-tặc. (1)

— Kẻ ham học thì không bao giờ ngồi không (2)

— Một người dân vô-nghiệp tức là một kẻ gian-đồ. (3)

— Tôi tránh những kẻ nhàn-cư vô-nghiệp ở các nơi thành thị, họ phiền, họ chán, mà họ cũng làm cho mình sinh chán sinh phiền. (4)

— Một ngày ở nề mệt-nhọc hơn một tuần làm việc. (5)

— Bất luận tật-xấu gì, đều bởi sự ở không mà sinh ra. (6)

— Kẻ nhàn-đảng sát thời-khắc, thời-khắc sát kẻ nhàn-đảng. (7)

— Kẻ ở nề giống như nước đọng nó phải hư-thân. (8)

Thân-thể bị hủy-hoại nhứt là bởi sự không-nhàn. Sự không-nhàn khác nào một cái cửa mở rộng thân-thể ta ra cho cái bệnh cùng cái chết vào. (9)

---

(1) *C'est l'oisivelé qui corrompt les mœurs et fait naitre le brigandage.* (Bossuet)
(2) *Ceux qui aiment à s'instruire ne sont jamais oisifs.* (Montesquieu)
(3) *Tout citoyen oisif est un fripon.* (J. J. Rousseau)
(4) *Je fuis les gens oisifs des villes, gens aussi ennuyés qu'ennuyeux.* (J.J. Rousseau)
(5) *Une journée d'oisiveté fatigue plus qu'une semaine d'occupation.* (Petit Senn)
(6) *Tout vice vient d'oisiveté.* (P. Courrier)
(7) *L'homme oisif tue le temps, le temps tue l'homme oisif.* (Commerson)
(8) *L'homme oisif est comme l'eau qui dort, il se corrompt.* (Laténa)
(9) *L'oisiveté est une grande cause de ruine pour la santé, c'est une porte ouverte à la maladie et à la mort.* (Vincent)

— Nếu trừ-khử được sự không-nhàn và sự cùng-khốn, thì giảm được biết bao nhiêu là điều-ác. (1)

— Không-nhàn, dật-lạc, thế là tiêu-giệt, thế là tuyệt-mạng. (2)

— Sự du-thủ-hiếu-nhàn khiến ta sinh lòng yếm-ố cả mọi sự vật. (3)

— Ở nề thế nào cũng sinh ra hoại nhơn tâm. (4)

— Sự du-thủ-hiếu-nhàn làm cho các mối thống-khổ, các điều ác đều tăng-gia lên. (5)

— Ở không thành ra việc chi cũng khó cả, siêng làm thì việc chi cũng hóa dễ. (6)

— Sống mà ở không tức là cũng như chết rồi. (7)

---

(1) *Combien de vices l'on ferait disparaitrẽ si l'on parvenait à bannir l'oisiveté et la misère !* (J. Droz)

(2) *L'oisiveté, le far-niente, c'est l'anéantissement, c'est la mort.* (Dupanloup)

(3) *Le désœuvrement inspire un dégoût profond de toutes choses* (Lacordaire)

(4) *L'oisiveté est la mère inévitable de la dépravation.* (Lacordaire)

(5) *Le désœuvrement ajoute à toutes les douleurs comme à tous les vices.* (Mme De Rémusat)

(6) *L'oisiveté rend tout difficile, le travail rend tout aisé.* (Franklin)

(7) *Une vie oisive est comme une mort anticipée.* (Goethe)

Nhân-ái (*lòng*) — Charité

— Của ít lòng nhiều.

— Của một đồng công một nén.

— Làm ơn không trông trả.

— Cho một chén nước phước chất tày non.

— Tích thiện phùng thiện.

— Phước mô qua tội nấy.

— Một miếng khi đói, bằng đọi khi no.

— Bát cơm Phiếu-Mẫu, nhớ ơn ngàn vàng.

— Đường mòn, nhơn nghĩa không mòn.

— Khó giúp nhau mới thảo, giàu tư trợ ai khen.

— Thương người đói khó bước chân tới nhà.

— Dầu xây chín đợt phù-đồ.
Không bằng làm phúc cứu cho một người.

— Người trồng cây hạnh mà chơi,
Ta trồng cây phúc để đời về sau.

— Làm ơn ắt hẳn nên ơn,
Trời nào phụ kẻ có nhơn bao giờ.

— Thấy ai đói khó thì thương,
Thấy ai khổ-sở tìm phương đỡ đần.

— Của thời mặc của ai ơi,
Đừng cậy có của coi người mà khinh.

— Bớt ăn bớt mặc ở mình,
Để mà lấy phúc hiền-vinh lâu dài.

— Cây xanh thì lá cũng xanh,
Cha mẹ hiền lành để phúc cho con.

— Người nghèo không đáng khinh-dễ. (1)

— Người giàu có nên dốc lòng cứu giúp người nghèo khổ (2)

— Lảm ơn bất tất nhiều, cốt để cứu người thiếu túng. (3)

— Yêu-mến người, người thường yêu-mến mình kính-trọng người, người thường kính-trọng mình. (4)

— Chờ khi có dư mới giúp người, thì không có ngày nào giúp người được. (5)

— Lảm ơn không thái-quá, thì ơn mới được thường ; lảm ơn không kiêu-căng, thì không sinh oán. (6)

— Thấy người đáng thương thì ta chảy nước mắt, mà đến khi đem của cho người thì lại tiếc ; ấy là có lòng tử mà không có lòng nhân. (7)

---

(1) 貧 不 可 輕。（太 公）
Bần bất khả khinh. (Thái-Công)

(2) 富 者，心 殷 周 濟。（關 聖 經）
Phú giả, tâm ân châu tế. (Quan Thánh Kinh)

(3) 施 不 必 豐。期 於 救 乏。（李 彥）
Thi bất tất phong, kỳ ư cứu phạp. (Lý-Ngạn)

(4) 愛 人 者。人 恆 愛 之。敬 人 者 人 恆 敬 之。（孔 子）
Ái nhơn giả, nhơn hằng ái chi ; kỉnh nhơn giả nhơn hằng kỉnh chi. (Khổng-Tử)

(5) 待 有 餘 而 後 濟 人。必 無 濟 人 之 日（史 揯 臣）
Đãi hữu dư nhi hậu tế nhơn, tất vô tế nhơn chi nhật. (Sử-tấn-thần)

(6) 施 恩 不 濫 則 恩 有 常。施 恩 不 驕。則 怨 不 招。（魏 際 瑞）
Thi ân bất lam tắc ân hữu thường ; thi ân bất kiêu, tắc oán bất chiêu. (Ngụy-tế-Thụy)

(7) 見 可 憐 則 流 涕 將 分 與 則 怯 嗇。是 慈 而 不 仁 也。（人 物 志）
Kiến khả lân tắc lưu thế, tương phân dự tắc lẫn sắc, thị từ nhi bất nhơn dã (Nhơn-vật-chí)

— Thấy người thống-khổ khóc-than mà mầy có thể làm cho họ ráo nước mắt được, thì đừng để cho mặt trời có đủ thì-giờ làm ráo nước mắt họ đi. (1)

— Làm phúc không nghèo ai bao giờ. (2)

— Cách cho qui hơn của cho. (3)

— Làm ơn cho người lương-thiện, thế là mình giúp đỡ cho mình. (4)

— Cho trễ tức như không cho. (5)

— Nếu kẻ thù-nhơn của anh đói, thì cho họ ăn, nếu họ khát nước thì cho họ uống. (6)

— Tay mặt cho ai vật gì, tay trái không nên biết đến. (7)

— Làm ơn mà khoe-khoang thái quá thì mất hết cả ơn. (8)

— Thấy ai cực khổ đừng cười.
Biết mình có chắc sướng đời được không. (9)

Nhịn mà cho người, thế mới đáng qui đáng trọng. (10)

---

(1) *Ne laisse pas au soleil le temps de sécher la larmee que tu peux essuyer toi-même de l'œil de celui qui souffre.* (Maxime hindoue)

(2) *Donner l'aumôme n appauvrit personne.* (Maxime française)

(3) *La façon de donner vaut mieux que ce qu'on donne.* (Proverbe français)

(4) *Donner à un honnête homme, c'est se rendre service à soi-même.* (Proverbe latin)

(5) *Donner tard, c'est refuser.* (Proverbe espagnol

(6) *Si votre ennemi a faim, donnez-lui à manger ; s'il a soif, donnez-lui à boire.* (Salomon

(7) *La main gauche doit ignorer ce que donne la main droite.* (L'Evangile)

(8) *Un bienfait perd sa grâce à le trop publier.* (Corneille)

(9) *Il ne se faut jamais moquer des misérables,*
Car qui peut s'assurer d'être toujours heureux? (La Fontaine)

(10) *Il n'y a de mérite à donner que lorsque, en donnant, on se prive.* (La Roche-foucauld)

— Ta thường gọi là nhân-huệ thì thường thường chẳng qua vì lòng khoe-khoang mà giúp cho đó thôi. (1)

— Nhơn-huệ không cốt là giúp cho nhiều, mà chỉnh là giúp cho phải lúc. (2)

— Lòng nhân ái giống như người mẹ đối với con, một mình chăm lo làm-lụng, một mình chịu đau-đớn, nhọc-nhằn. (3)

— Dây nhơn ái buộc chặt đời đời. (4)

— Không những bố-thí mà thôi, lại phải có cả lòng nhân-ái nữa: những công-cuộc từ-thiện giảm bớt được nhiều đều thống-khổ hơn là tiền bạc. (5)

— Ai giúp kẻ khó như gởi của cho trời. (6)

— Cho kẻ nghèo khó một giọt nước cũng tốt; một giọt nước cũng làm cho họ được đỡ khát. (7)

— Anh muốn biết cách thi-ân nên thế nào ? Anh cứ đứng vào địa-vị kẻ thọ-ân thì biết. (8)

— Nhân-ái tức là hy-sinh. (9)

— Nhân-ái vừa minh-mẫn được trí-khôn, vừa phấn-chấn được tâm-tính. (10)

---

(1) *Ce que nous appelons libéralité n'est le plus souvent que la vanité de donner* (La Bruyère)
(2) *La libéralité consiste moins à donner beaucoup qu'à propos.* (La Bruyère)
(3) *La charité est une mère qui garde pour elle seule le travail, les douleurs et les peines.* (Massillon)
(4) *Les liens formés par la charité durent éternellement.* (Massillon
(5) *Ne faites pas seulement l'aumône, faites la charité : les œuvres de miséricorde soulagent plus de maux que l'argent.* (J. J. Rousseau)
(6) *Qui donne aux pauvres prête à Dieu.* (Victor Hugo)
(7) *Donnez à l'indigent une goutte d'eau: elle apaisera sa soif.* (De Trévile)
(8) *Voulez-vous savoir comment il faut donner? Mettez-vous à la place de celui qui reçoit.* (Mme De Puissieux)
(9) *La charité, c'est le sacrifice.* (V. Cousin)
(10) *La charité éclaire l'intelligence en même temps qu'elle échauffe le cœur.* (Lamartine)

— Lảm ơn thì lấy của cho người ; nhân-ái lại trải bụng thương người. (1)

— Lòng nhân-ái mới là đức tốt, việc làm ơn chỉ là một việc hay. (2)

— Cách làm ơn mà sốt-sắn thì cái ơn có giá-trị gấp đôi ; cách làm ơn mà êm ái thì cái ơn lại thêm có tình. (3)

— Thương người bày việc làm ăn, cách làm nhân nầy đã hay cho người thi ân, lại quí cho kẻ thụ-ân. (4)

— Kẻ cho mà không biết cách, thì kẻ nhận lấy cũng không vui chi. (5)

— Lòng nhân-ái ví như sông cái, ngọn nước phẳng lặng, thôn-quê được phi-nhiêu, thành-thị lại thêm phong-phú. (6)

— Sự cảm-ân là sự ghi nhớ trong lòng. (7)

— Bất kỳ nhịp nào, ta làm cho kẻ khác những đều mà ta muốn họ làm cho ta, thế là nhân-ái. (8)

---

(1) *La bienfaisance donne ; la charité aime.* (L. Veuillot)

(2) *La charité est une vertu ; la bienfaisance n'est qu une qualité.* (Descuret)

(3) *Si donner promptement double le prix du bienfait, donner gracieusement lui ajoute un nouveau charme.* (Descuret)

(4) *Donner du travail, c'est la meilleure des charités pour ceux qui la font et pour ceux qui la reçoivent.* (Cormenin)

(5) *Pour celui qui ne sait pas donner, il n'y a pas de plaisir à recevoir.* (G. Sand)

(6) *On compare la charité à un grand fleuve qui, roulant ses eaux sans bruit, fertilise les campagnes et porte l'abondance dans les villes.* (P. Bonhours

(7) *La reconnaissance est la mémoire du cœur.* (Le sourd-muet Massieu)

(8) *Faire pour autrui, en toute rencontre, ce que nous voudrions qu'il fît pour nous, voilà la charité.* (Lamennais)

Nhân-từ *(lòng)* — Bonté

— Ở cho có đức có nhân.

– Tốt bụng đừng lo lỗ vốn.

— Thương người rồi sau mới giữ được thân mình. (1)

— Làm đều lành thì trong lòng có ích như mình lớn lần lần mà mình không biết. (2)

— Họ có quan sang, ta có lòng nhân. (3)

— Lòng tốt hơn sắc đẹp. (4)

— Người có tài phải trọng, kẻ tốt bụng phải kính. (5)

— Không phải tạo-hóa phú sẵn đức-hạnh cho người ; làm người muốn trở nên nhân-tử thì cần phải ra công ăn ở cho nhân-tử mới được. (6)

— Chỉ có những bậc vĩ-nhân mới biết rằng ăn ở nhân-tử là vinh-diệu biết bao nhiêu. (7)

---

(1) 愛 人 然 後 能 保 其 身。 (張 載)
Ái nhân nhiên hậu năng bảo kỳ thân. (Trương-Tải)

(2) 積 善 在 身 猶 長 日 加 益 而 人 不 知 也。
Tích thiện tại thân do trưởng nhựt gia ích nhi nhơn bất tri dã.
(董 仲 舒)
(Đổng trọng thư)

(3) 彼 以 其 貴。我 以 吾 仁。(孟 子)
Bĩ dĩ kỳ qui, ngã dĩ ngô nhân. (Mạnh-Tử)

(4) *Bonté passe beauté.* (Maxime française)

(5) *Il faut s'incliner devant le talent, mais il faut s'agenouiller devant la bonté.* (Maxime française)

(6) *Ce n'est point la nature qui donne la vertu ; pour que l'homme devienne bon, il faut qu'il se donne la peine de l'être.* (Sénèque)

(7) *Il n'y a que les grandes âmes qui sachent combien il y a de gloire à être bon.* (Sophocle)

— Hãy nhân-tử mà nhân-tử một cách giản-dị vì sự kiêu-căng về đạo-đức là khó chịu hơn cả. (1)

— Lòng nhân-tử là một đều không thể đánh đồ được, nhưng cần phải chân-đích, đừng trau-dồi, đừng trá-ngụy. (2)

— Nhân-tử thì được lòng thiên-hạ. (3)

— Người nào làm đều thiện cho kẻ khác là người tốt ; nếu chịu cực để làm đều thiện ấy lại càng tốt hơn. (4)

— Cần phải hết sức tử-tế thì mới được tử-tế vừa vừa. (5)

— Sắc-đẹp làm cho người vừa ý, sự khôn-khéo làm cho người vui lòng, tánh đa-cảm làm cho người mê say, chỉ duy lòng nhân-tử mới làm cho người quyến-luyến. (6)

— Làm người phải có lòng nhân-tử, mới biết được thiên-hạ nhiều người nhân-tử hơn mình. (7)

— Nhơn-tử là tình yêu-mến người đồng-loại. (8)

— Trước phải ăn ở nhơn tử, sau mới được sung-sướng. (9)

---

(1) *Sois bon, mais avec simplicité, car l'orgueil de la vertu est le plus insupportable de tous.* (Marc-Aurèle)

(2) *La bonté est une chose invincible pourvu qu'elle soit réelle, et qu'elle ne soit ni fardée, ni fausse.* (Marc-Aurèle)

(3) *La bonté gagne les cœurs.* (Massillon)

(4) *Celui-là est bon qui fait du bien aux autres, s'il souffre pour le bien qu'il fait, il est très bon.* (La Bruyère)

(5) *Pour être bon, il faut l'être trop.* (Marivaux)

(6) *La beauté plait, l'esprit amuse, la sensibilité passionne, la bonté seule attache.* (La Rochefoucauld)

(7) *Il faut être bon soi-même pour croire d'autres hommes meilleurs que nous.* (J. J. Rousseau)

(8) *La bonté de l'homme est l'amour de ses semblables.* J. (J. Rousseau)

(9) *Soyons bons premièrement et puis nous serons heureux.* (J. J. Rousseau)

— Lòng nhơn tử tức là lòng ưa làm đều phải mà tha thứ đều trái. (1)

— Những tư-tưởng cao-xa đều do lòng tử-thiện mà ra cả. (2)

— Lòng nhân-tử cho ta có cái thế-lực đệ-nhứt để giải-trừ lòng tật-đố và tánh phỉ-báng. (3)

— Lòng nhân-ái có một cái phong-vị không thể giải-minh, nó thâu-phục được nhân-tâm. (4)

— Người đời cần phải nhân-tử, nhưng trước hết cần phải công-bằng đã. (5)

— Người sinh ra, bản-tánh nhân-tử, tánh ấy không bao giờ mất hẳn được. (6)

— Sự cảm-giác ví như cái hàn-thử-xích để đo lòng tử-thiện. (7)

— Chớ cầu danh-vọng hơn người mà cầu sao cho lòng mình được nhân-tử. (8)

— Lòng nhân-tử chơn-thực là cái duyên của đạo-đức. (9)

— Mặt dầu rất mực xấu xa,
Mà lòng tử-tế tức là đẹp riêng. (10)

---

(1) *La bonté est un goût à faire le bien et à pardonner le mal.* (Vauvenargues)
(2) *Les grandes pensées viennent du cœur.* (Vauvenargues)
(3) *La bonté fournit le moyen le plus puissant pour désarmer l'envie et la médisance.* (Boitard)
(4) *La bonté porte en elle un charme indéfinissable qui attire les cœurs.* (Boitard)
(5) *Il faut être bon, mais avant tout il faut être juste.* (Senancourt)
(6) *L'homme est bon, c'est là son premier caractère qui ne s'efface jamais entièrement.* (J. Droz)
(7) *La sensibilité est le thermomètre de la bonté* (A. Gréard)
(8) *Ne cherchez pas à être grand, mais à être bon.* (Mme de Lamartine, mère)
(9) *La vraie bonté est la grâce de la vertu.* (De Ségur)
(10) *La bonté a sa beauté qui orne jusqu'aux plus laids visages.* (Bourgeard)

— Nhân-từ là thứ dầu thần-hiệu để trị các chứng ưu-sầu. (1)

— Đàn bà đẹp mà không có lòng nhân-từ khác nào hoa đẹp mà không thơm. (2)

— Con ơi, phải ăn ở cho nhân từ, vì lòng nhân-từ bao-hàm tất cả các đều hay. (3)

— Tánh nhân-từ là một cái tánh tự-nhiên khiến mình phòng-ngừa và an-ủy được nhiều đều thống-khổ. (4)

— Công-binh là nghĩa-vụ; nhơn từ là đức-hạnh. (5)

— Làm ơn không thể cùng thiên-hạ,
Nhưng thường nên tỏ dạ nhân-từ. (6)

— Ở đời nầy, phải nên nhân-từ quá đi một chút thì mới có nhân-từ khá khá. (7)

— Bổn-phận thứ nhứt của ta là làm-lụng; thứ nhì là ăn ở nhân-từ. (8)

---

(1) *La bonté est une baume salutaire pour toutes les peines de l'âme.* (De Gérando)
(2) *Une belle femme sans bonté est une fleur sans parfum.* (J. Larcher)
(3) *Sois bonne, la bonté contient toutes les choses.* (Victor Hugo)
(4) *La bonté est un penchant naturel à prévenir et à calmer des souffrances.* (Laténa)
(5) *Etre juste est le devoir; être bon est la vertu.* (Mme De Beauharnais)
(6) *On ne peut faire du bien à tout le monde, mais on peut toujours témoigner de la bonté.* (Rollin)
(7) *En ce monde, il faut être un peu trop bon pour l'être assez.* (Marivaux)
(8) *Notre premier devoir, c'est le travail; le second c'est la bonté.* (F. Sarcey)

Nhẫn-thọ, nhẫn-nhục

Résignation

— Khó nhịn lời, mồ-côi nhịn-lễ.

— Đều gì không thể tránh khỏi được thì nên nhẫn-tâm mà chịu, không nên phàn-nàn. (1)

— Khi mình không có được vật mình ưng, thì mình nên ưng vật mình đã có. (2)

— Người đời nên cư-xử như tuồng việc gì mình cũng có thể làm được, mà nên nhẫn-nhục như tuồng mình không thể làm được việc gì cả. (3)

— Lòng nhẫn-nhục làm cho giảm bớt nỗi gian-truân, lòng sợ-hãi thì lại làm thêm nỗi gian-truân. (4)

— Nhẫn-nhục ví với dồng-cảm, cũng như sắt ví với thép. (5)

— Trong khi hoạn-nạn, nhẫn-nhục là một tánh hay. (6)

---

(1) *Supportons sans nous plaindre ce que nous ne pouvons éviter.* (Proverbe latin)
(2) *Quand on n'a pas ce que l'on aime, il faut aimer ce que l'on a.* (Proverbe français)
(3) *L'homme doit agir comme s'il pouvait tout, et se résigner comme s'il ne pouvait rien.* (J. de Maistre)
(4) *La résignation allège l'infortune, la crainte en aggrave le poids.* (Bonnin)
(5) *La résignation est au courage ce que le fer est à l'acier.* (Lévis)
(6) *La résignation est la vertu du malheur.* (Beauchêne)

Nhị-tâm, Quanh-quẹo *(lòng)*

Duplicité

— Chớ nên tự dối mình. (1)

— Dối người tức là dối mình. (2)

— Người quân-tử ngay-thật với người, huống lại không ngay-thật với mình sao ? kẻ tiểu-nhân dối với mình, huống lại không dối với người sao ? (3)

— Lòng nhị-tâm là lòng giả-trá, khẩu-nhị tâm-phi. (4)

— Sự giả-hình giống như cái màn để che lòng quanh-quẹo. (5)

— Ai ăn-ở nhị-tâm, thì rồi chỉ mình lừa lấy mình. (6)

---

(1) 無 自 欺 也。(禮記)
Vô tự khi dã. (Lễ-ký)

(2) 欺 人 乃 所 以 自 欺。(說 苑)
Khi nhân nãi sở dĩ tự khi. (Thuyết uyển)

(3) 君 子 忠 人。 况 己 乎。小 人 欺 己。 况 人 乎。(楊 子)
Quân-tử trung nhân, huống kỷ hồ ; tiểu nhân khi kỷ, huống nhân hồ. (Dương-Tử)

(4) *La duplicité est une imposture qui a deux faces.* (Vauvenargues)

(5) *L'hypocrisie est la voile de la duplicité.* (Descuret)

(6) *Par ses duplicités, soi-même l'on abuse.* (Lemercier)

Oán hận (*sự*) — Haine

— Khôn dại tại tâm, hay giận thầm là người ít nói.

— Vui thay cười khúc-khích, ghét cay mới cười gằn.

— Chẳng hờn-giận lâu. (1)

— Người quân-tử không hờn trời, không trách người. (2)

— Lấy gì ngăn đều oán-trách ? Rằng : chớ tranh nhau. (3)

— Hễ thù-oán càng lớn, thì họa càng sâu. (4)

— Chớ nhớ điều hiềm cũ, thì ít oán-thù. (5)

— Đức vô tế, oán vô tiểu. (6)

— Oán nhỏ không tha, thời oán lớn ắt sanh. (7)

— Lòng oán-hận xui-giục làm càn. (8)

---

(1) 不 宿 怨 焉。(孟 子)
Bất túc oán yên (Mạnh-tử)

(2) 君 子 不 怨 天。不 尤 人。(孟 子)
Quân tử bất oán thiên, bất vưu nhân. (Mạnh-tử)

(3) 何 以 止 怨。曰。無 爭。(文 中 子)
Hà dĩ chỉ oán ? viết: vô tranh. (Văn-trung-tử)

(4) 其 怨 大 者 其 禍 深。(淮 南 子)
Kỳ oán đại giả kỳ họa thâm. (Hoài-nam-tử)

(5) 不 念 舊 惡。怨 是 用 希。(論 語)
Bất niệm cựu ác, oán thị dụng hy. (Luận-ngữ)

(6) 德 無 細。怨 無 小。(說 苑)
Đức vô tế, oán vô tiểu. (Thuyết-uyển)

(7) 小 怨 不 赦。則 大 怨 必 生。(素 書)
Tiểu oán bất xá, tắc đại oán tất sanh. (Tố-thư)

(8) *La haine est mauvaise conseillère.* (Proverbe français)

— Lòng oán-hận vi như kẻ nghiện rượu ngồi nủp trong quán, càng uống càng thèm ; chén trong kéo chén ngoài, như con thủy-Xả ở hồ Lerne. (1)

— Sự oán-hận không lợi cho ai bao giờ. (2)

— Oán-hận là một đều ưu-lự quải-gỡ hơn hết. (3)

— Sự oán-hận tức là sự tức-giận ngầm-ngầm. (4)

— Lòng oán-hận càng được thỏa-thích chừng nào thì rồi lại càng thêm hối-hận chừng nấy. (5)

---

(1) *La haine est un ivrogne, au fond d'une caverne,*
Qui sent toujours la soif naître de la liqueur
Et se multiplier comme l'hydre de Lerne. (Baudelaire)

(2) *La haine n'a jamais profité à personne.* (Gay Lussac)

(3) *Haïr est le tourment le plus affreux de tous.* (La Chaussée)

(4) *La haine est une colère prolongée.* (Mme C. Augebert)

(5) *Plus la haine se satisfait, plus elle se prépare de remords.* (Laténa)

Ôn-hòa *(tánh)* — Douceur

— **Lời ngọt dễ nghe.**

— Lạt mềm buộc chặt.

— Chim khôn kêu tiếng rảnh-rang,
Người khôn nói tiếng dịu-dàng dễ nghe.

— Nhu nhược thắng cương cường.

— Loài kim vì cứng mà gãy, nước vì mềm, mà vẹn-toàn. (1)

— Tánh hiền-lành là gốc của nhân-đức. (2)

— Hễ trong lòng hòa-thuận thì ngoài mặt được tươi tốt. (3)

— Yếu thì hơn mạnh, mềm thì hơn cứng. (4)

— Đối đáp dịu-ngọt làm nguôi cơn giận được mà lời nói xúc-nghịch thì lại làm cho giận thêm. (5)

— Ăn ở dịu ngọt thì được bụng nhiều người. (6)

— Dịu-ngọt hay hơn hung-dữ. (7)

— Tánh ôn-hòa là cái chia khóa để mở lòng người. (8)

— Sự ôn-hòa là cái tinh-ba của lòng nhân-ái. (9)

---

(1) 金 以 剛 折。水 以 柔 全。(抱 樸 子)
Kim dĩ cương chiết, thủy dĩ nhu toàn. (Bảo-phác-tử)

(2) 溫 良 者 仁 之 本 也。(禮 記)
Ôn lương giả nhân chi bổn dã. (Lễ ký)

(3) 和 順 積 中 而 英 華 發 外 (禮記)
Hòa thuận tích trung nhi anh ba phát ngoại (Lễ-ky)

(4) 弱 能 制 剛 柔 能 制 強 (臧 宮 傳)
Nhược năng chế cương, nhu năng chế cường. (Tang cung truyện)

(5) *La réponse douce apaise la colère, mais la parole fâcheuse l'augmente.* (Salomon)

(6) *On gagne les esprits par beaucoup de douceur.* (Molière)

(7) *Plus fait douceur que violence.* (La Fontaine)

(8) *La douceur est la clé des cœurs.* (Bossuet)

(9) *La douceur est la fleur de la charité.* (Bossuet)

— Đàn bà muốn cho có lý, thì tánh phải ôn-hòa là cách diệu hơn hết. (1)

— Gặp việc trở ngại mà giữ tính ôn-hòa thì thắng được, bằng gay-gắt thì lại không thành được. (2)

— Đối với người thì phải ôn-hòa khoan-dung, mà đối với mình, thì đừng nên như thế. (3)

— Tánh ôn-hòa được người yêu-mến. (4)

---

(1) *Pour les femmes, la douceur est le meilleur moyen d'avoir raison.* (Mme de Maintenon)

(2) *La douceur vient à bout de résistances que l'aigreur rend invincibles.* (La Rochefoucauld)

(3) *Soyez doux et indulgent à tous; ne le soyez pas à vous-même.* (J. Joubert)

(4) *La douceur attire l'affection.* (Helvétius)

Ông bà — Grands parents

— Có ông bà mới có cha mẹ.

— Con cháu không khôn hơn ông bà.

— Nhứt con nhì cháu, thứ sáu người dưng.

— Con cháu kính trọng ông bà,
Một niềm hiếu thảo mẹ cha thỏa lòng.

— Hữu phúc khán nhi tôn. (1)

— Lớn mà không cha, ông cũng như cha, già mà không con, cháu cũng như con. (2)

— Cây đồng đá già, cành mới lại lớn ; cây tre đá cao, măng non lại mọc. (3)

— Nhà nào còn ông bà sống là nhà có phước. (4)

— Phải ăn ở hiếu-thảo với cha-mẹ của cha-mẹ mình. (5)

— Không thương yêu ông bà, tức là vong-ân bội phần. (6)

---

(1) 有福看兒孫。(諺語)

(2) 壯而無父。祖猶父也。老而無子。孫猶子也。(程
Tráng nhi vô phụ, tổ do phụ dả ; lảo nhi vô tử, tôn do tử dả. Trinh
彥亨)
ngạn-hanh).

(3) 桐已老矣。又長新枝。竹既高矣。復生嫩
Đồng dĩ lảo hỷ, hựu trưởng tân chi, trúc ký cao hỷ, phục sanh nộn
筍。(翰苑英華)
doản. (Hàn-uyển-anh-hoa)

(4) *La présence de l'aieul est l'honneur de la maison.* (Maxime française)

(5) *La piété filiale doit remonter jusqu'aux parents de ses parents.* (Proverbe français)

(6) *Ne pas aimer ses grands parents, c'est être deux fois ingrat.* (Proverbe français)

Phách *(làm)* — Fatuité

— Người đời toàn đốt nát cả, đã dốt mà tự phụ, thật thua loài khỉ xa chừng. (1)

— Người tự-túc thì thường đều gì cũng bất túc cả. (2)

— Làm phách mà bỏ cái bộ làm phách đi thì còn gì? Thử ngứt cánh con bướm đi thì là con sâu. (3)

— Kẻ biết ít, nói nhiều ; người biết nhiều, nói ít. (4)

— Kẻ làm phách chỉ là đứa dại say-mê về sự ngợi khen mình. (5)

— Kẻ làm phách ra bộ khinh-thị hẳn tất cả những điều lễ-nghi. (6)

— Kẻ ngu-xuẩn, kẻ làm phách không sợ gì cả, thành ra hay nói. (7)

— Tật làm phách cũng như bệnh điên, đáng khinh mà cũng đáng thương-hại. (8)

— Kẻ làm phách khác người khoe khoang là nó không cầu thiên-hạ tán thành ; miễn nó tán thành lấy nó là đủ rồi. (9)

---

(1) *Nous sommes tous des ignorants : quant aux ignorents qui font les suffisants, ils sont au-dessous des singes.* (Voltaire)
(2) *Le suffisant est d'ordinaire insuffisant en tout.* (Voltaire)
(3) *Qu'est-ce qu'un fat sans fatuité? Otez les ailes à un papillon, c'est une chenille.* (Chamfort)
(4) *Les gens qui savent un peu parlent beaucoup, et les gens qui savent beaucoup parlent peu.* (J. J. Rousseau)
(5) *La fat n'est qu'un sot enivré d'admiration pour lui-même.* (Laténa)
(6) *Le fat affecte un dédain absolu pour toutes les convenances.* (Laténa)
(7) *La sottise et le fatuité qui ne doutent de rien produisent le bavardage.* (Laténa)
(8) *La fatuité est une sorte d'aliénation mentale aussi digne de notre mépris que de notre pitié.* (Alibert)
(9) *Le fat diffère de l'homme vaniteux en ce qu'il s'inquiète peu du suffrage d'autrui ; le sien lui suffit.* (Alibert)

Phản-đối (sự) cải-trả (sự)

Contradiction

— Những người không chịu phục ai, cũng những người gặp ai phục nấy, đều là người quấy cả. (1)

— Chỉ khỉ không hợp nhau thì không cần ép nhau phải hợp. (2)

— Đã hoan nghinh mà lại chống cự, ấy là trái lẽ. (3)

— Chim cùng cá kết bạn với nhau, giá cùng than đều bỏ một chỗ, muốn cho hòa hợp lâu dài có được đâu. (4)

— Sự phản-đối chỉ nên làm cho người ta chú-ý, không nên làm cho người ta hờn-giận : chỉ nên phản đối để cho hiểu thấu sự-lý mà thôi. (5)

— Khi ra hội-hè muốn cho người ta ghét mình, thì có cách chắc-chắn nhất là bất luận chuyện gì, cứng cứ phản-đối cả. (6)

---

(1) 不 服 一 人 與 逢 人 便 服 者 皆 妄 人。
Bất phục nhất nhơn dự phùng nhơn tiện phục giả giai vọng nhơn. (荊 園 小 語)
(Kinh-viên tiểu-ngữ)

(2) 志 不 同 者 不 必 強 合。(荊 園 小 語)
Chí bất đồng giả bất tất cưỡng hiệp. (Kinh-viên tiểu-ngữ)

(3) 旣 迎 而 拒 者 乖。(素 書)
Ký nghinh nhi cự giả quai. (Tố-thư)

(4) 禽 魚 之 結 侶。冰 炭 之 同 器。欲 其 久 合。豈 可 得 乎。(抱 樸 子)
Cầm ngư chi kết lữ, băng thán chi đồng khí, dục kỳ cửu hiệp, khỉ khả đắc hồ. (Bảo-phác tử)

(5) *La contradiction doit éveiller l'attention et non pas la colère : il ne faut contredire que pour s'instruire.* (La Rochefoucauld)

(6) *Le plus sûr moyen de se faire détester en société est de contredire à tout propos.* (Boitard)

— Sự phản-đối hay khiến người ta giận, vì nó công-kích rõ-ràng cái lòng tự-ái của người ta. (1)

— Ở đời có sự phản-đối là làm cho người ta khổ chịu hơn cả, dẫu cho người có trí não sắc sảo cũng vậy. (2)

— Người nào không có ý-kiến riêng thì bao-giờ cũng phản-đối ý-kiến của người khác. (3)

— Sự phản-đối bao giờ cũng thô-tục. (4)

— Cái thói hay cải là một cái bệnh về trí-não đôi khi nó hại đến cả tâm-tình. (5)

---

(1) *La contradiction est irritante parce qu'elle attaque directement l'amour-propre.* (Boitard)

(2) *La contradiction est ce qu'il y a de plus difficile à faire accepter, même aux esprits subtils.* (Bastiat)

(3) *Qui n'a point d'opinions à soi contredit toujours celles des autres.* (Lingrée)

(4) *La contradiction est toujours de mauvais ton.* (Mme de Puissieux)

(5) *L'habitude de contredire est une maladie de l'esprit qui attaque quelquefois le cœur.* (Beauchêne)

Pháp-luật — Loiɛ

— Bất kiến pháp, bất tri ân. (1)

— Tuy có mắt hay tay khéo, cũng không chế ra hình tròn hình vuông bằng thước qui thước củ vụng được. (2)

— Chỉ có phương-pháp, mà không có người giỏi, thì không đủ làm. (3)

— Hình là cái oai-lịnh, cái phép nó thì đến giết người, mà tựu trung có cái ý cốt để cho sống người. (4)

— Phải tuân theo phép-luật. (5)

— Pháp luật phải đủ mảnh-lực. (6)

— Không ai được không biết pháp-luật. (7)

— Muốn sống được tự-do, ta phải làm nô-lệ pháp-luật. (8)

— Người trốn chủ là người phạm tội đảo-vong. Pháp-luật là chủ của người ; hễ trái pháp-luật tức là phạm tội đảo-vong vậy. (9)

---

(1) 不見　法。不知恩。(諺　語)

(2) 雖有巧目利手。不如　拙規短之　正　方
Tuy hữu xảo mục lợi thủ, bất như chuyết qui củ chi chánh phương viên dả. (Quản-tử)
圓也。(管　子)

(3) 徒　法　不足以自　行。(孟　子)
Đồ pháp bất túc dĩ tự hành. (Mạnh-tử)

(4) 刑　威　令　也。其　法　至于殺。而　生　人　之　道　存焉。
Hình oai lịnh dả, kỳ pháp chí vu sát, nhi sinh nhân chi đạo tồn yên.
(郁離子)
(Úc-ly-tử)

(5) *Obéissance à la loi* (Maxime française)

(6) *Force à la loi.* (Maxime française)

(7) *Nul n'est censé ignorer la loi* (Code Civil français)

(8) *Nous sommes tous esclaves des lois afin de pouvoir vivre libres.* (Ciceron)

(9) *Celui qui s'enfuit de chez son maître est un déserteur, la loi est notre maître; donc celui qui la viole est un déserteur.* (Marc-Aurèle)

— Pháp-luật nghiêm-trọng là cách nhân-ái đối với quốc-dân. (1)

— Pháp-luật phải như lả cái chết, không chừa ai cả mới được. (2)

— Đã là pháp-luật, thì phỏng có bất-công, cũng phải tôn-kinh. (3)

— Pháp-luật là cái cơ-quan tối-yếu để duy-trì trật-tự trong xã-hội. (4)

— Y-phục có hơi trở-ngại cho sự cử-động của thân-thể, nhưng nó lại phòng-ngự những sự tai-biến bề ngoài ; pháp-luật trở-ngại tinh-dục, nhưng nó bênh-vực danh-dự, tánh-mạnh, tải-sản. (5)

— Phận-sự của pháp-luật là đề mệnh-lệnh và phòng-ngự, chuẩn-hứa và trừng-phạt. (6)

— Những pháp-luật chính đáng toản là lương-tâm chép ra. (7)

— Đản ông lập luật-lệ, đản bà lập tục-lệ. (8)

— Phàm đều gì trái lẽ tự-nhiên tức là không hợp chân-lý. (9)

---

(1) *La sévérité dans les lois est humanité pour le peuple.* (Vauvenargues)
(2) *La loi doit être comme la mort qui n'épargne personne.* (Montesquieu)
(3) *La loi, fût-elle injuste, il la faut respecter.* (Casimir Delavigne)
(4) *La loi est le premier principe de l'ordre social.* (Vacherot)
(5) *Les habits gênent un peu les mouvements du corps, mais ils le protègent contre les accidents du dehors ; les lois gênent les passions, mais elles défendent l'honneur, la vie et les fortunes.* (Rivarol)
(6) *L'office de la loi est de commander et de défendre, de permettre et de punir.* (Duprée)
(7) *Les bonnes lois ne sont que la conscience écrite.* (Chateaubriand)
(8) *Les hommes font les lois, les femmes font les mœurs.* (Dé Ségur)
(9) *Tout ce qui viole la loi de nature n'est pas la vérité.* (A. Martin)

— Pháp luật là cách phòng-nhàn của các xã-hội. (1)

— Một người dân lương-thiện chịu để cho pháp-luật chỉ dẫn mình. (2)

— Kính trọng pháp-luật là bổn phận của mọi quốc dân. (3)

— Không tuân theo pháp-luật thế là phản-đối cái công-đạo của nước-nhà. (4)

— Không có pháp-luật đề-phòng thi sự tự-do chỉ là một cái thác phá hại. (5)

---

(1) *La loi est la prudence des sociétés.* (Villemain)
(2) *Un bon citoyen se laisse conduire par les lois.* (Bossuet)
(3) *Respecter la loi est le devoir de tout citoyen.* (Ch. Dupuy)
(4) *Désobéir aux lois, c'est se montrer rebelle à la justice de son pays.* (Cresmays)
(5) *Sans la digue des lois, la liberté ne serait qu'un torrent dévastateur.* (J. B. Say)

Phẩm-giá — Dignité

— Ngọc lành ai dễ bán rao.

— Không có tước mà sang, không có lộc mà giàu. (1)

— Hiền ngu bởi tự lòng người,
Sang hèn là vỏ bề ngoài kề chi. (2)

— Người con gái ở nhà không có một chút mảy gì làm dơ phẩm-giá của mình ; kẻ sĩ giữ mình như thế, thì gọi là giữ mình như con gái. Người vũ-dõng đánh giặc, cứ đi tới, không ngó lui, kẻ sĩ sửa mình như thế, thì gọi là sửa mình như người vũ-dõng. (3)

— Người sanh ra nên tự trọng. (4)

— Ngọc ở núi không cầu giá với người mà người tự nhiên quí. (5)

---

(1) 無 爵 而 貴。無 祿 而 富。(荀 子)
Vô tước nhi quí, vô lộc nhi phú. (Tuân-tử)

(2) 賢 愚 在 心。不 在 貴 賤。(潛 夫)
Hiền ngu tại tâm, bất tại quí tiện. (Tiềm-phu)

(3) 女 子 居 室 必 無 一 毫 點 汚。介 然 自 守 如 此。
Nữ tử cư thất tất vô nhứt hào điểm ô, giái nhiên tự thủ như thử,
是 謂 守 己 如 女。武 人 殺 敵。必 須 直 前 不 顧。
thị vị thủ kỷ như nữ. Võ nhơn sát dịch, tất tu trực tiền bất cố,
勇 於 自 治 如 此。是 謂 治 身 如 武。(張 子)
dõng ư tự trị như thử, thị vị trị thân như võ. (Trương-tử)

(4) 人 生 須 自 重。(陸 九 淵)
Nhân sanh tu tự trọng, (Lục-Cửu-uyên)

(5) 珠 在 山 不 求 價 於 人。人 自 貴 之。(論 衡)
Châu tại sơn bất cầu giá ư nhân, nhân tự quí chi. (Luận-hoành)

— Không chịu nhục với người gọi là quí. (1)

Sang thật chẳng đợi là tước, giàu thật không đợi là của. (2)

— Tư cách làm người cao-thấp tự trong nhơn cách cá-nhơn. (3)

— Chúng ta phải biết lấy bổn-phận và nhân-cách làm đầu. (4)

---

(1) 不 辱 于 人 謂 之 貴。(孔 叢 子)
Bất nhục vu nhân vị chi quí, (Khổng-tùng-tử)

(2) 至 貴 不 待 爵。至 富 不 待 財。(淮 南 子)
Chí quí bất đãi tước, chí phú bất đãi tài (Hoài-nam-tử)

(3) *La dignité de la nature humaine se fonde tout entière sur la dignité morale.* (Ancillon)

(4) *Sachons mettre le devoir et la dignité avant tout.* (Lacordaire)

Phẩm-hạnh, phong-tục

Mœurs

— Phong-tục đổi tánh-cách người ta. (1)

— Người quân-tử làm lễ, không cần đổi theo tục. (2)

— Phẩm-hạnh đoan-chính thì được mạnh khỏe. (3)

— Ta chỉ nên tìm cái nguyên-nhân các sự khốn-khổ của ta trong cách ăn ở phóng-túng của ta. (4)

— Có giáo-dục mới có phẩm-hạnh. (5)

— Tất cả phẩm-giá của đàn-bà là do nơi phẩm-hạnh đoan-trang. (6)

— Nếu phẩm-hạnh mà không câu thúc, thế là đã gần quên mất bổn-phận rồi đó. (7)

---

(1) 風 俗 移 人。(班 固)
Phong tục di nhân. Ban-cố)

(2) 君 子 行 禮。不 求 變 俗。(儒 禮)
Quân-tử hành lễ, bất cầu biến tục. (Nho lễ)

(3) *Les bonnes mœurs produisent la santé.* (Fénelon)

(4) *Nous ne devons chercher que dans le dérèglement de nos mœurs les causes de nos misères* (Massillon)

(5) *Les mœurs naissent de l'éducation.* (Royer Collard)

(6) *La régularité des mœurs fait toute la dignité des femmes.* (Mme de Rémusat)

(7) *De la facilité des mœurs, il n'y a qu'un pas à l'oubli des devoirs.* (de Boismont)

Phấn-hưng *(lòng)* Phấn-phát *(lòng)* — Enthousiasme

— Không phấn-phát, thì lòng càng ngày càng tệ-liệt. (1)

— Đem chí khí mà phấn-phát lên thì việc gì lại không làm được. (2)

— Các bậc vĩ-nhân toàn là những người đã có lòng cảm-hứng về đường đạo-lý. (3)

— Không có lòng phấn-hưng thì không bao giờ hiểu thấu được các điều chân-lý vĩ-đại. (4)

— Phấn-hưng một chút đủ làm nên công việc lớn-lao hơn là lý-luận nhiều. (5)

— Phấn-hưng làm trong một ngày là xong cả công việc mà lý-luận làm trong mấy thế-kỷ. (6)

— Phấn-hưng chỉ quá một bước là đủ sa vào mê-hoặc ; quá một bước nữa, là đủ phát điên-cuồng. (7)

---

(1) 不 奮 發 則 心 日 頹 靡。(朱 子)
Bất phấn phát tắc tâm nhựt đồi mỵ. Chu-tử

(2) 把 志 氣 奮 發 得 起。何 事 不 可 做。(呂 坤)
Bả chi khí phấn phát đắc khỉ, hà sự bất khả tố. (Lữ Khôn)

(3) *Les grands hommes ont été les enthousiastes du bien moral.* (Voltaire)

(4) *On ne s'élève point aux grandes vérités sans enthousiasme.* (Vauvenargues)

(5) *Un peu d'enthousiasme mène plus loin que beaucoup de raison.* (Mme C. Fée)

(6) *L'enthousiasme fait en un jour ce que la raison fait en plusieurs siècles* (Alibert)

(7) *Un seul pas au delà de l'enthousiasme et l'on est dans le fanatisme : un seul pas de plus et l'on tombe dans la folie.* (Descuret)

Phỉ-báng *(tánh)* — Dénigrement

— Nói đều xấu của người, thật là đứa bạc. (1)

— Người quân-tử ghét kẻ nói xấu người, ghét kẻ ở bậc dưới mà chê người trên. (2)

— Nghe lời phỉ báng mà giận, ấy là làm môi cho kẻ dèm. (3)

— Sự hủy-báng cùng sự khen-ngợi đối với mình ví như con muỗi con lằng bay qua một lần. (4)

— Ngọc biến thành đá, châu biến thành gạch, sự hủy-báng làm thành ra thế. (5)

— Muốn hết dèm-pha, chẳng gì bằng sửa mình. (6)

---

(1) 稱 人 之 惡。誠 哉 薄 夫。(陳 幾 亭)
Xưng nhơn chi ác, thành tai bạc-phu, (Trần-cơ-Đình)

(2) 君 子 惡 稱 人 之 惡 者。惡 居 下 流 而 訕 上 者。
Quân-tử ố xưng nhơn chi ác giả, ố cư hạ lưu nhi sán thượng giả, (孔 子)
(Khổng-tử)

(3) 聞 謗 而 怒 者 讒 之 囿 也。(文 中 子)
Văn báng nhi nộ giả sàm chi ngoa dả. (Văn-trung-tử)

(4) 毀 譽 之 於 己 也。猶 蚊 蝱 之 一 過 也。(淮 南 子)
Hủy dự chi ư kỷ dả, do văn manh chi nhứt quá dả, (Hoài-nam-tử)

(5) 玉 變 爲 石。珠 變 爲 礫。毀 謗 使 之 然 也。
Ngọc biến vi thạch, châu biến vi thước, hủy báng sử chi nhiên dả. (論 衡)
(Luận hoành)

(6) 止 謗 莫 如 修 身。(中 論)
Chỉ báng mạc như tu thân. (Trung-luận)

— Thói phỉ-báng là đều ham-mê của kẻ bất tài. (1)

— Thói phỉ-báng là cái thủ-đoạn của những kẻ trí-não hẹp-hòi và lòng hay ganh-tị. (2)

— Hễ ở đâu mà có thói tật-đố chuyên-chế, thì ở đó thói phỉ-báng choán địa-vị hết cả mọi sự. (3)

— Loài tật-đố sống lâu bao nhiêu thì loài phỉ-báng sống lâu bấy nhiêu. (4)

---

(1) *Le dénigrement est la passion de l'insuffisance.* (Lamartine)

(2) *Le dénigrement est la ressource des esprits médiocres et envieux.* (Laténa)

(3) *Où l'envie domine, le dénigrement prend la place de tout.* (De Custine)

(4) *La race des dénigreurs vivra autant que celle des envieux.* (Mme E. de Girardin)

Phòng-xa *(sự)* — Prévoyance
Không biết phòng xa *(sự)*
Imprévoyance

— Tích cốc phòng cơ, tích y phòng hàn.

— Trồng tre che một phía.

— Làm giàu đề đau uống thuốc.

— Ăn có bứa, lo không có bứa.

— Làm người ăn tối lo mai,
Việc mình hồ dễ đề ai lo lường.

— Được bứa nào, xảo bứa ấy.

— Mất bò mới lo làm chuồng.

— Ăn không lo của kho cúng hết.

— Được mùa chớ phụ môn khoai,
Đến năm thân dậu, lấy ai bạn cùng.

— Đi đâu mà chẳng lo-xa,
Lúc trẻ đã vậy lúc già làm sao.

— Không phòng trước thời bỏ. (1)

— Phòng bị lúc không ngờ. (2)

— Trời còn hạn, đã lo đò,
Trời đương nóng-nực đã lo áo-cầu. (3)

— Lúc giàu phải nhớ đến lúc nghèo, lúc mạnh phải nhớ đến lúc già (4)

---

(1) 不豫則廢。（中庸）
Bất dự tắc phế. (Trung-Dung)

(2) 備其不虞。（左傳）
Bị kỳ bất ngu. (Tả-Truyện)

(3) 旱思具舟。熱思具裘。（郁離子）
Hạn tư cụ châu, nhiệt tư cụ cầu. (Úc-ly-tử)

(4) 富必念貧。壯必念老。（苑說）
Phú tất niệm bần, tráng tất niệm lão, (Thuyết-uyển)

— Suy tính chín lo lắng xa, cho nên không cùng. (1)

— Có phòng bị thì khỏi lo. (2)

— Lạnh lắm mới tìm áo lót, chẳng muộn lắm sao. (3)

— Nhân vô viễn lự, tất hữu cận ưu. (4)

— Áo rách không vá, thời ngày càng rách thêm. (5)

— Buổi thường không thắp hương, khi nguy cấp thì ôm chân phật. (6)

— Muốn chim tới, trước phải trồng cây. (7)

— Nhà lớn đã cháy mà múc nước ở bể-đông thì không kịp được. (8)

— Nên để dành quả lê phòng khi khát nước. (9)

---

(1) 深 計 遠 慮。所以 不 窮。(素 書)
Thâm kế viễn-lự, sở dĩ bất cùng. (Tố-thư)

(2) 有 備 無 患 (左 傳)
Hữu bị vô hoạn. (Tả-truyện)

(3) 大 寒 而 後 索 裘 不 亦 晚 乎。(楊 寡 見)
Đại hàn nhi hậu sách cầu, bất diệc vãn hồ. (Dương-quả-Kiến)

(4) 人 無 遠 慮 必 有 近 憂。(孔 子)

(5) 衣 缺 不 補 則 日 以 甚。(鹽 鐵 論)
Y khuyết bất bổ, tắc nhựt dĩ thậm (Diêm thiết luận)

(6) 開 辰 不 燒 香。急 則 抱 佛 跟。(古 諺)
Nhàn thời bất thiêu hương, cấp tắc bảo phật cước. (Cổ-ngạn)

(7) 欲 來 鳥 者 先 樹 木。(文 子)
Dục lai điểu giả tiên thọ mộc. (Văn-tử)

(8) 大 廈 既 燔。而 運 水 於 滄 海。此 無 及 也。(抱 樸 子)
Đại hạ ký phiên, nhi vận thủy ư thương hải, thử vô cập dã (Bảo phác-tử)

(9) *Il faut toujours garder une poire pour la soif.* (Proverbe français)

— Ngựa mất, mới biết đóng cửa chuồng, thì chậm đi rồi. (1)

— Hai cần-thận cũng còn hơn một,
Dầu có dư cũng tốt, mất chi. (2)

— Trí-thức là con sự phòng-xa. (3)

— Tánh phòng-xa là vị hộ-thần thứ hai của loài người. (4)

— Người nào việc gì cũng không lo nghĩ trước cả, tất bị hoảng-hốt ; người nào trăm việc gì cũng lo nghĩ trước cả, tất phải khổ-tâm. (5)

— Đương lúc trai-tráng phải nghĩ đến ngày sau. (6)

— Việc gì cũng phải lo-xa đề mà phòng-bị. (7)

— Thấy cũng chưa đủ, cần phải thấy trước nữa mới được. (8)

---

(1) *Quand le cheval est volé, il est trop tard pour fermer l'écurie.* (Proverbe français)
(2) *Deux sûretés valent mieux qu'une*
Et le trop en cela ne fut jamais perdu. (La Fontaine)
(3) *La sagesse est fille de la prévoyance.* (Azais)
(4) *La prévoyance est la seconde providence du genre humain.* (Mirabeau)
(5) *Qui ne veut rien prévoir est surpris : qui prévoit tout est misérable.* (St-Evremond)
(6) *Dès le jeune âge songe à l'avenir.* (Cresnays)
(7) *Il faut tout prévoir pour tout prévenir.* (E. de Girardin)
(8) *Ce n'est pas assez de voir ; il faut encore prévoir.* (Bossuet)

Phụ-nữ — Femme

— Đứng đi đoan-chính, nói năng dịu-dàng.

— Thứ nhất vợ dại trong nhà,
thứ hai nhà dột, thứ ba nợ đòi.

— Đã đem vào bậc bố kinh,
Đạo tùng phu lấy chữ trinh làm đầu.

— Phận đàn bà phải nhiều tầng,
Làm dâu làm vợ một lần hai vai.

— Thiếp thì tần-tảo cửi canh,
Chàng thời nấu sử xôi kinh kịp thời.

— Cỏ con lo liệu cho con,
Lấy chồng gánh vác giang sơn nhà chồng.

— Con quốc kêu khắc khoải mùa hè,
Làm thân con gái phải nghe lời chồng.

Chứ rằng : phu xướng phụ tùng,
Làm thân con gái lấy chồng xuất gia.

— Tại gia tùng phụ, xuất giá tùng phu, phu tử tùng tử. (1)

— Đàn bà không phải lo việc ngoài. (2)

— Đàn bà đời xưa ba tháng trước ngày gả đi lấy chồng phải học phụ đức, phụ ngôn, phụ dung, phụ công. (3)

---

(1) 在家從父。出嫁從夫。夫死從子。(格言)
Tại gia tùng phụ, xuất giá tùng phu, phu tử tùng tử. (Cách-ngôn)

(2) 婦人無外事。(明心)
Phụ nhân vô ngoại sự. (Minh-âm)

(3) 古者婦人先嫁三月教以婦德。婦言。婦容。婦工。(禮記)
Cổ giả phụ nhơn tiên giá tam nguyệt giáo dĩ phụ đức, phụ ngôn, phụ dung, phụ công. (Lễ-ký)

— Đàn bà thờ cha mẹ chồng cũng như cha mẹ mình. (1)

— Đàn-bà có đủ nết thuận rồi sau trong nhà mới hòa-trị, trong nhà hòa-trị thì nhà mới lâu dài được. (2)

— Người đàn-bà đáng khen hơn hết là người không ai đàm-luận đến. (3)

— Đàn-bà lo việc nhà là đàn-bà khôn. (4)

— Sinh con, nuôi con, săn sóc việc nhà, đó là bổn-phận đàn-bà. (5)

— Người đàn-bà dễ thương chẳng những bề ngoài phải hòa-nhã mà thôi, mà tâm-tình cũng phải hòa-nhã nữa. (6)

— Cái phẩm-giá đàn bà là cốt nơi nết-na khiêm-nhượng. (7)

— Đồ trang-sức đẹp nhất của đàn bà là nết khiêm-nhượng. (8)

— Nơi phố-phường, nơi đô-hội là phần của đàn-ông, trong nhà là phần của đàn-bà. (9)

— Mặt mày quạu-nhạu nặng-nề thì bao giờ cũng xấu-xa, dẫu cho đàn-bà đẹp tuyệt-trần cũng vậy. (10)

— Công-lao của đàn-bà là tề-gia nội-trợ, làm thế nào cho chồng được sung-sướng. (11)

— Cái đức đầu-tiên và quan hệ nhứt của một người đàn-bà là tánh ôn-hòa. (12)

---

(1) 婦事舅姑如事父母 (禮記)
Phụ sự cậu cô như sự phụ mẫu. (Lễ-ký)

(2) 婦順備而後內和理。內和理而後家可長久也。(周禮)
Phụ thuận bị nhi hậu nội hòa lý, nội hòa lý nhi hậu gia khả trường cửu dã. (Chu-lễ)

(3) *La femme la mieux louée est celle dont on ne parle pas.* (Maxime française)

(4) *Femme sage*

(5) *Reste à son ménage.* (Maxime française)
Mettre au jour des enfants, les élever lorsqu'ils sont venus au monde, s'occuper chaque jour des soins domestiques, tels sont les devoirs de la femme. (Manou)

(6) *Une femme aimable doit avoir non seulement les grâces extérieures mais les grâces du cœur et des sentiments.* (Mme de Lambert)

(7) *La dignité des femmes est dans la modestie.* (J. J. Rousseau)

(8) *La plus belle parure d'une femme est la modestie.* (A. Karr)

(9) *La rue et la place appartiennent aux hommes ; le foyer est à la femme.* (J. Janin)

(10) *Une figure maussade et rechignée est toujours laide, même chez les plus jolies femmes.* (Boilard)

(11) *Le mérite de la femme est de règler sa maison, de rendre son mari heureux.* (J. de Maistre)

(12) *La première et la plus importante qualité d'une femme est la douceur.* (J. J. Rousseau)

Phương-pháp — Méthode

— Các phương-pháp là những tập-quán của tinh-thần, những trử-súc của ký-ức. (1)

— Phương-pháp là một con đường dắc ta từ nơi dốt-nát đến nơi trí-thức. (2)

— Ta nên chia-riêng từng đều khó khăn ra, xem xét cho chính-đáng hẳn-hòi rồi cố chí mà giải-quyết. (3)

— Phương pháp là cái tia vảng nó dắc ta vảo những chỗ huyền diệu vô cùng của tư-tưởng. (4)

---

(1) *Les méthodes sont les habitudes de l'esprit et les économies de la mémoire.* (Rivarol)

(2) *Une méthode est un chemin qui doit mener de l'ignorance au savoir.* (Dollfus)

(3) *Il faut prendre chaque difficulté une à une, la regarder en face, la résoudre avec ténacité.* (Cormenin)

(4) *La méthode est le rameau d'or qui nous conduit dans les profondeurs incommensurables de la pensée.* (Alibert)

Quả quyết *(tánh)* — Fermeté

— Đấng đại trượng-phu lấy sự quyết-đoán làm đầu. (1)

— Tánh quả-quyết, lòng thật-thà,
Nên ưa sự thật mà tha lỗi người. (2)

— Lời hứa ăn ở nên người chánh-trực và một mực lo trọn bổn-phận tức là lời hứa phải giữ lấy mãi mãi. (3)

— Người biết phải trái và có trí-khôn thì có tánh quả-quyết ; chỉ người ngu-dại mới hay cường ngạnh. (4)

— Tất cả sự gian-khổ ở đời, chỉ trừ cái chết, đều do không quả-quyết mà sinh ra. (5)

(1) 大 丈 夫 以 斷 爲 先。(景 行 錄)
Đại trượng-phu dĩ đoán vi tiên. (Cảnh-hàng-Lục)

(2) *Ferme en tes sentiments et simple dans ton cœur,*
Aime la vérité, mais pardonne à l'erreur. (Voltaire)

(3) *La promesse qu'il faut tenir sans cesse est celle d'être honnête homme et ferme dans son devoir.* (J. J. Rousseau)

(4) *L'homme de sens et d'esprit est ferme ; le sot n'est qu'entêté.* (Mme Guibert)

(5) *Tous les maux de ce monde, excepté la mort, viennent du défaut de fermeté.* (Mme Geoffrin)

Quảng-đại (*lòng*) Rộng-lượng (*sự*)

Générosité

— Lượng cả bao dung.

— Nhà chật chở bụng không chật.

— Hoàng thiên bất phụ hảo tâm nhân.

— Đại-nhơn năng dung nhơn.

— Lo chật bụng, lo chi chật nhà.

— Ai ơi ăn ở cho lành,
Tu nhân tích đức để dành về sau.

— Có đức rộng, mới làm được lớn. (1)

— Sông, biển sở-dĩ to-lớn là vì vật gì xuống đó cũng dung nạp được. (2)

— Chỉ có rộng-lượng mới hay dung người. (3)

— Lòng hiền hậu thì phúc được dày, lòng rộng-rải thì phúc được to. (4)

— Gốc rễ dày thì nhánh lá mới tốt ; mọi việc khoan-đại một phân thì hưởng phúc được một phân. (5)

---

(1) 有 容 德 乃 大。(書 經)
Hữu dung đức nải đại. (Thư-Kinh)

(2) 江 海 稱 其 大 者 以 無 不 容。(曹 植)
Giang hải xưng kỳ đại giả dĩ vô bất dung. (Tào thực)

(3) 惟 寬 可 以 容 人。(呂 坤)
Duy khoan khả dĩ dung nhân. (Lữ-khôn)

(4) 其 心 厚 者。其 福 厚。其 量 宏 者。其 福 宏。
Kỳ tâm hậu giả kỳ phúc hậu, kỳ lượng hoằng giả, kỳ phúc hoằng.
(福 德 錄)
(phúc đức lục)

(5) 根 本 厚 而 枝 葉 茂。每 事 寬 一 分 則 受 一
Căn bổn hậu nhi chi diệp mậu. mỗi sự khoan nhứt phân tắc thọ nhứt
分 之 福。(文 子 纘 義)
phân chi phúc. (Văn tử toản nghĩa)

— Lòng càng rộng-rải bao nhiêu, lòng lại càng giàu bấy nhiêu. (1)

— Lòng quảng-đại là cái đức riêng cho người cao-thượng. (2)

— Sức mạnh chỉ để khuất-phục người ; có lòng quảng-đại mới được người ta tâm-phục. (3)

— Người quảng-đại sợ xa-xỉ, mà muốn làm phúc. (4)

— Lòng rộng-rãi nếu không văn-nhã, thành-thực thì không có giá-trị gì. (5)

---

(1) *Plus un cœur se prodigue, plus il est riche.* (Mme D'Abrantès)
(2) *La générosité est la vertu des grandes âmes.* (Rollin)
(3) *Par la force on ne fait que vaincre ; c'est par la générosité qu'on parvient à soumettre.* (De Ségur)
(4) *L'homme généreux craint de dépenser et aime à donner.* (D'Argenson)
(5) *Largesse ne vaut rien sans courtoisie et nettelé.* (Beaumanoir)

Quậu mặt *(tánh)* — Đỏ-khí

Bouderie

= Tánh quậu-mặt là khí-giới của kẻ tâm-lý khiếp-nhược. (1)

— Những kẻ quậu-mặt hễ không ai thèm ngó đến thì tự-nhiên hết ngay. (2)

— Tánh quậu-mặt lâu ngày sanh ra tánh gay gắt. (3)

— Người đàn bà hay nhăn hay quậu thì khi hội-hè làm mất phép lịch-sự. (4)

— Đá quậu-mặt thì thế nào cũng cưởng-ngạnh. (5)

(1) *La bouderie est l'arme des âmes faibles et timides.* (La Bruyère)
(2) *Les boudeurs se corrigent d'eux-mêmes quand on ne les regarde pas.* (Didier)
(3) *L'aigreur nait à la longue de la bouderie.* (E. de Pradel)
(4) *La femme boudeuse ou maussade fait tache en société.* (Mme Monmarson)
(5) *La bouderie même droit à l'entêtement.* (Mme Monmarson)

Rượu-chè — Alcoolisme

— Chẻn trong kẻo chẻn ngoài.

— Tửu bất túy nhân, nhân tự túy.

— Sang đâu những kẻ say sưa tối ngày.

— Rượu không uống, uống thì say.

— Giàu đâu những kẻ ngủ trưa,

Sang đâu những kẻ say sưa tối ngày.

— Tửu nhập ngôn xuất.

— Tửu nhập tâm, như hồ nhập lâm. (1)

— Người uống rượu không phải ai cũng say cả, mà người say nhiều hơn. (2)

— Rượu uống quá thời loạn. (3)

— Chè rượu bỏ sắc, là để cho khỏi nhơ mình. (4)

— Chớ vì rượu mà khổn khổ. (5)

— Rượu uống vào thì lưỡi sanh ra, lưỡi sanh ra thời nói hay lỗi, nói hay lỗi thời mình thành bỏ, mà bỏ mình chẳng bằng bỏ rượu. (6)

— Rượu giết nhiều người hơn gươm. (7)

— Bệnh rượu tăng thêm số tội ác và số người tự sát. (8)

---

(1) 酒 入 心 如 虎 入 林 (諺 語)

(2) 飲 酒 者 不 必 盡 亂 而 亂 者 多 焉。(抱 樸 子)
Ẩm tửu giả bất tất tận loạn di loạn giả đa yên. (Bảo-phác-tử)

(3) 酒 極 則 亂。(史 記)
Tửu cực tắc loạn. (Sử-ký)

(4) 貶 酒 闕 色 所 以 勿 汚。(素 書)
Biếm tửu khuyết sắc sở dĩ vật ô. (Tố-thư)

(5) 不 爲 酒 困。(論 語)
Bất vi tửu khổn. Luận ngữ

(6) 酒 入 舌 出。舌 出 言 失。言 失 身 棄。棄 身 不 如 棄 酒。(管 子)
Tửu nhập thiệt xuất, thiệt xuất ngôn thất, ngôn thất thân khí. khí thân bất như khí tửu. (Quản-tử)

(7) *L'alcool tue plus d'hommes que l'épée.* (Maxime française)

(8) *L'alcoolisme multiplie les crimes et les suicides.* (Maxime française)

Sạch-sẻ (*sự*) — Propreté

— Lấy nước làm sạch.

— Đói cho sạch, rách cho thơm.

— Mảu mở không bằng ở sạch.

— Nhà sạch thi mát, bát sạch thi ngon.

— Ảo rách có cách người thương.

— Sạch-sẻ thi sanh ra sức khỏe. (1)

— Có sạch-sẻ mới khỏe-mạnh. (2)

— Không thiếu chi nước. (3)

— Hễ sạch-sẻ thi đẹp để. (4)

— Tâm-tri phải tinh-khiết cũng như thân-thể phải sạch-sẻ. (5)

— Trong cách ăn-mặc cốt cần sự sạch-sẽ, chớ không cần sự trang-sức. (6)

— Sự sạch-sẻ và không-khí là cần-thiết cho trẻ con cũng như đồ ăn uống. (7)

— Sự đoan-chánh thiết yếu cho tinh-thần bao nhiêu thi sự sạch-sẻ thiết yếu cho thân-thể bấy nhiêu. (8)

---

(1) *La propreté est la mère de la santé.* (Proverbe français)

(2) *Propreté donne vigueur et santé.* (Proverbe français)

(3) *L'eau ne manque pas.* (Proverbe français)

(4) *Qui est propre est beau.* (Proverbe français)

(5) *Ce qu'est la pureté pour l'âme, la propreté l'est pour le corps.* (Epictète)

(6) *Cherchez dans vos habits la propreté et non le luxe.* (Isocrate)

(7) *La propreté et l'air sont aussi nécessaires aux enfants que la nourriture.* (Bonnin)

(8) *La propreté est au corps ce que la décence est à l'âme.* (J. Janin)

— Sự dơ-bẩn đối với mình là cái nguyên-do sinh ra bệnh-tật mà đối với người là đều khả tỵ khả ố. (1)

— Sự sạch-sẻ đề tỏ ra là mình biết trọng người ta và biết tự-trọng. (2)

— Không sạch-sẻ hại nhiều hơn là dốt nát. (3)

— Có sạch-sẻ thì phỏng chừng cũng có thứ tự, lễ-nghi cũng phẩm-giá một ít ; đó là cái dấu-hiệu thứ nhứt của sự văn-minh vậy. (4)

---

(1) *La malpropreté est pour nous une source de maladies et nousrend pour les autres un objet de répulsion et de dégoût.* (Bancal)

(2) *La propreté sert à témoigner le respect qu'on a pour la société et pour soi-même.* (Bacon)

(3) *Le défaut de soin fait plus de tort que le défaut de savoir.* (Franklin)

(4) *La propreté suppose l'ordre, une délicatesse, une certaine dignité; elle est le premier signe de la civilisation.* (P. Janet)

Si-mạ (sự) — Iujures

— Đem lòng nói dối đã không nên, mà mở miệng thề rủa cũng không nên. (1)

— Con cái nhà ông Khổng-Tử không biết hờn giận, con cái nhà ông Tăng-Tử không biết sỉ-mạ. (2)

— Những lời sỉ-mạ tức là lý-lẽ của bọn vô-lý. (3)

— Người sỉ-nhục mình mà càng thân-thiết với mình bao nhiêu, thì mình lại càng lấy làm đau-đớn bấy nhiêu. (4)

— Những lời nhục-mạ mà mình khinh-thường thì tự nhiên nó tiêu-ma đi ; những lời nhục-mạ mà mình đôi-chối, thể là cũng như mình nhận cho những lời ấy là phải. (5)

— Khi có đủ lẽ phải để nói phô, thì không nên dùng lời sỉ-mạ làm chi. (6)

— Dung-thứ một lời sỉ-mạ, thể là mình tự chữa được một vết thương trong lòng mình. (7)

— Kẻ đáng thương-hại nhứt không phải là kẻ bị sỉ-mạ, mà chính là kẻ sỉ-mạ. (8)

---

(1) 存心說謊固不可。開口賭咒亦不可。(史典)
Tồn tâm thuyết hoang cố bất khả, khai khẩu đổ chú diệc bất khả (Sử điển)

(2) 孔子家兒不知怒。曾子家兒不知罵 (禮記)
Khổng-tử gia nhi bất tri nộ, Tăng-tử gia nhi bất tri mạ (Lễ-ký)

(3) *Les injures sont les raisons de ceux qui ont tort.* (J. J. Rousseau)

(4) *Plus l'offenseur est cher, plus on ressent l'offense.* (Racine)

(5) *Les injures qu'on méprise s'effacent; celles qu'on relève, on est censé les avouer.* (Dupin)

(6) *Quand on a de bonnes raisons à dire, on ne doit pas employer les invectives.* (Grimm)

(7) *Pardonner une injure reçue, c'est guérir soi-même la plaie de son cœur.* (Saint Vincent de Paul)

(8) *Ce n'est pas celui qui reçoit une injure qui est le plus à plaindre, c'est celui qui la commet.* (Nicole)

Sung-sướng Thích-ý (*sự*)

Bien-être

— Người quân-tử lấy đạo-đức làm sang, lấy thân-thể an làm giàu ; chớ nên thường thong-thả khoan-thai, không có gì thiếu-thốn. (1)

— Người đời được thích-ý thì dễ thực-hành được cả các đều nhơn-đức. (2)

— Người đời càng được sung-sướng càng thêm hoàn-hảo. (3)

(1) 君子以道充爲貴。身安爲富。故常泰無不足。(周淳彙)

Quân tử dĩ đạo sung vi quí, thân an vi phú, cố thường thái vô bất túc. (Châu-đôn di)

(2) *Le bien-être facilite à l'homme la pratique de toutes les vertus.* (L. J. Larcher)

(3) *L'homme devient meilleur en raison du bien être qui lui échoit.* (H. Berthoux)

Suy-xét, suy-nghĩ (sự)
Réflexion

— Học ít mà hóa biết nhiều.

— Trước khi nói phải lựa lời.

— Làm người suy chín xét xa,
Cho tường gốc ngọn, cho ra vắn dài.

— Khi ăn thì phải lựa mời,
Khi nói thi phải lựa lời chớ sai.

Cả vui chớ có vui cười,
Nơi không lễ phép chớ chơi làm gì.

— Chớ lấy lời nói vào trước làm chủ. (1)

— Ông Quí-văn-Tử việc gì đã nghĩ ba lần mới ra làm : ông Khổng-Tử nghe và nói rằng : suy đi nghĩ lại hai lần là đủ rồi. (2)

— Lời nói biết suy trước thì khỏi vấp, việc làm biết nghĩ trước thì khỏi bối-rối. (3)

— Ở đời nhiều người làm việc gì cũng làm sơ-lược giống như ruồi bỏ qua trên mặt sữa mà thôi, không có cái gì chịu nghiên-cứu cho đích-xác hẳn-hòi. (4)

— Hãy cân-nhắc lời nói của mầy cho được ba lần ; còn đều gì mầy viết ra, thì phải cân-nhắc cho được bảy lần. (5)

---

(1) 無以先入之語爲主。(溫書)
Vô dĩ tiên nhập chi ngữ vi chủ. (Hán thư

(2) 季文子三思而後行。子聞之曰。再思可矣。
Quí-văn-tử tam tư nhi hậu hành. Tử văn chi viết; tái tư khả hỷ. (論語)
(Luận-ngữ)

(3) 言前定則不躓。事前定則不困。(中庸)
Ngôn tiền định tắc bất chí, sự tiền định tắc bất khơn. (Trung dung)

(4) *Il y a des gens qui ne font qu'effleurer les matières et qui s'y promènent comme des mouches sur du lait; ils n'approfondissent rien.* (Nicole)

(5) *Pèse trois fois tes paroles et sept fois ce que tu écris.* (Vinet)

Tàn-bạo (*tánh*) — Brutalité

— Ai làm dữ nấy lo.

— Dứ ma, độc nước, mấy đời hơn ai.

— Đất cứng trồng cây ngẳng nghiu,
Những người thô-tục nói đều phàm phu.

— Tự tác tự thọ. (1)

— Tánh tàn-bạo chẳng khác chi lòng lang dạ thủ. (2)

---

(1) 自作自受。(諺語)

(2) *Brutalité est synonyme d'animalité.* (Maxime française)

Tàn-nhẫn (*tánh*) — Cruauté

— Hại nhân nhân hại.

— Lỗ miệng thì nói nam-vô,
Trong lòng thì đựng ba bồ dao găm.

— Mấy người chỉ làm đều tàn-nhẫn phải tự biết khi còn sống thì không khỏi người nộp-rủa, lúc chết còn làm bia miệng cho thế-gian. (1)

— Tánh kiêu-ngạo dễ xoay thành tánh tàn-nhẫn. (2)

— Thấy người khốn-khó mà vẫn điềm-nhiên, là lòng sắt đá ; nếu lại lấy thế làm đều vui thì thật là tàn-nhẫn. (3)

— Tánh tàn-nhẫn thường thích ở trong mấy ổc trống. (4)

— Ăn ở độc-ác với loài vật, thế là tập ăn ở độc-ác với loài người đó. (5)

---

(1) *Ceux qui ne savent faire que des actes de cruauté doivent avoir la certitude que le monde les couvre d'imprécations pendant leur vie et les maudit après leur mort.* (**Homère**)

(2) *L'orgueil se tourne aisément en cruauté.* (Bossuet)

(3) *L'insensibilité à la vue des misères est dureté ; s'il y entre du plaisir, c'est cruauté.* (**Vauvenargues**)

(4) *La cruauté se loge de préférence dans les têtes vides.* (E. de Girardin)

(5) *La cruauté que l'on exerce envers les animaux n'en est que l'apprentissage envers les hommes.* (B. de St Pierre)

Tánh-chất ; tánh-nết

Caractère

— Hữu tài vô hạnh ai khen.

— Nhân hiền tại mạo.

— Cái nết đánh chết cái đẹp.

— Thương vì nết trọng vì tài.

— Lụa tốt xem biên, người hiền xem tướng.

— Ham cái nết không hết chi người.

— Sống người một nết, chết người một tật.

— Tánh của hạng người trung-lưu như nước ở trong một cái đồ đựng, cái hình nó khi vuông khi tròn không nhất-định. (1)

— Không phải là sự-nghiệp mình làm cho mình được sung-sướng, chính là khí-lực tánh-chất của mình làm cho mình được sung-sướng. (2)

— Tập dữ tánh thành. (3)

— Người đời có thể có trí-não, có học-thức, có cả tài-năng mà không chí-khí. (4)

(1) 中 人 之 性 如 水 在 器。方 圓 不 常。
Trung nhơn chi tánh như thủy tại khí, phương viên bất thường.
(宋 史)
(Tống-sử)

(2) *Ce n'est pas notre condition, c'est la trempe de notre caractère qui nous rend heureux.* (Voltaire)

(3) *Les habitudes déterminent peu à peu le caractère.* (Rigault)

(4) *On peut avoir de l'esprit, de la science, même du génie et ne pas avoir de caractère.* (Lacordaire)

Tạo-hóa, vủ-trụ — Nature

— Trời đất không làm gì cả, mà không đều gì là không nên. (1)

— Tạo-hóa muốn người ta giúp sức vào. (2)

— Tạo-hóa cứ chuyền-vận tử-tử, hình như có ý tiết-kiệm. (3)

— Một quyền sách mở chung trước mắt mọi người, ấy là quyền sách của vủ-trụ. (4)

— Trong vủ-trụ chẳng có đều gì việt-bộ; đều gì cúng có liên-lạc với nhau, cúng có nguyên-nhơn mới có kết-quả. (5)

— Có thuận theo tạo-hóa thì mới thắng được tạo-hóa. (6)

— Tạo-hóa to-tát và sanh-hóa vô-cùng, dầu khoa-học nỗ-lực đến đâu cúng phải chịu khuất-phục. (7)

— Phải chịu mệnh-lịnh của tạo-hóa. (8)

---

(1) 天 地 無 爲 也。而 無 不 爲。(莊 子)
Thiên địa vô vi dã, nhi vô bất vi. (Trang-tử)

(2) *La nature veut être aidée.* (Bossuet)

(3) *La nature agit toujours avec lenteur et, pour ainsi dire, avec économie.* (Montesquieu)

(4) *Il est un livre ouvert à tous les yeux, c'est celui de la nature.* (J. J. Rousseau)

(5) *Rien ne se fait par saut dans la nature; tout y est lié, tout y est effet et cause.* (Leibniz)

(6) *On ne peut vaincre la nature qu'en lui obéissant.* (Bacon)

(7) *Quels que soient les efforts de la science, elle s'efface devant la grandeur et la fécondité de la nature.* (Lamennais)

(8) *Il faut se résigner aux ordres de la nature.* (Voltaire)

Tấn-bộ (*sự*) — Progrès

— Một ngày một mới, ngày ngày mới thêm, đã mới rồi lại mới nữa. (1)

— Tạo-hóa không bao giờ cấp-tiến. (2)

— Cái thái-độ tự-nhiên của nhơn-loại là phải tiến-bộ. (3)

— Tấn-bộ nhờ có cổ công, cố công thì phải khó-nhọc, hễ khó-nhọc tất có ta-thán. (5)

— Nhơn-loại càng gặp sự gian-nan thì trình độ lại càng tăng-tiến. (5)

— Sự không-tưởng và thói cựu-tập, hai đều ấy làm trở-ngại cho cả phường tân-tiến và phường thủ-cựu. (6)

— Về đường đạo-đức, về đường tinh-thần, cũng như về đường vật-chất, sự tấn-bộ là lẽ tất-nhiên. (7)

— Thời-gian là kẻ cải-cách có năng lực hơn cả. (8)

---

(1) 苟 日 新。日 日 新。又 日 新。(孔 子)
Cẩu nhựt tân, nhựt nhựt tân, hựu nhựt tân. (Khổng-tử)

(2) *La nature ne progresse pas par bonds,* (**Proverbe latin**)

(3) *La condition naturelle de l'humanité est de progresser.* (Ott.)

(4) *Tout progrès est un effort, tout effort est une peine, toute peine à son gémissement.* (**Lamartine**)

(5) *Le genre humain s'élève d'épreuves en épreuves.* (Bacon)

(6) *L'utopie et la routine, voilà le double écueil de l'esprit nouveau et de l'esprit ancien.* (**H. Rigault**)

(7) *Le progrès est la loi du monde moral et intellectuel comme il est la loi du monde physique.* (**Maquel**)

(8) *Le plus grand des novateurs, c'est le temps.* (Bacon)

— Sự tấn-bộ là do nơi cách làm cho đường vật-chất, đường tinh-thần, đường đạo-đức của đại-đa-số mỗi ngày một hoàn-mỹ. (1)

— Phần nhiều sự phát-minh quan trọng đều cần phải có nhiều nhà bác-học đời nầy qua đời khác kế-tiếp nhau, tận công nỗ-lực mới thành-tựu được hoàn-toàn. (2)

— Khoa-học cùng thực-nghiệp cứ vẫn tuần-tự tấn-bộ như sao tuệ-tinh chạy quanh vòng quĩ-đạo, không tài nào ngăn lại được, mà lại chói-lọi như ánh sáng vừng-ô. (3)

— Phàm cây đã bị nhổ gốc thì phải suy-nhược. Cây nào rễ-gốc đã bắm chặt dưới đất mà nhánh cành lại được những tay lão-luyện tiếp-chắp, thì cây ấy mới sinh ra được trái tươi tốt ngon-ngọt. Cá-nhân cũng vậy, một dân tộc đương khai-hóa cũng vậy. (4)

— Sự tấn-bộ là cái luật của sự sinh-hoạt. (5)

— Hãy nên cố công làm cho đến được tuyệt-diệu, mà đừng bao giờ tưởng rằng mình đã đến được bực ấy. (6)

---

(1) *Le progrès consiste dans l'amélioration matérielle, intellectuelle et morale du plus grand nombre.* (F. Bouillier)

(2) *La plupart des découvertes importantes ont, pour arriver à maturité, exigé les efforts successifs de plusieurs générations de savants.* (Arago)

(3) *Le progrès scientifique et industriel est aussi irrésistible que le mouvement qui entraine les comètes dans leur orbite et aussi éclatant que la lumière du soleil.* (Dumont)

(4) *L'arbre déraciné dépérit. L'arbre dont les racines restent solidement fixées au sol, mais dont les branches sont greffées par des mains expertes, donne des fruits plus beaux et plus savoureux. Ainsi l'individu, ainsi le peuple qui se transforme.* (X. X. X.)

(5) *Le progrès est la loi de la vie.* (Franck)

(6) *Il faut tendre à la perfection sans jamais y prétendre* (Malebranche)

— Phàm trong một dân-tộc nào mà cái não sáng tạo được hoạt-động thì về đường đạo-đức, về đường vật-chất được thạnh-vượng vững-vàng. (1)

— Não sáng-tạo là cái nguồn sanh tất cả sự tấn-bộ, nó khiến ta phải tăng-tiến và cải cách trình trạng ta và trình trạng của kẻ đồng loại ta. (2)

— Lẽ công bằng tạo thành cái dây liên-lạc cho đường tấn-bộ về khoa-học, và đường tấn-bộ về đạo-đức. (3)

— Xá-hội được tấn-bộ trước hết là nhờ cái lương tánh tinh, tư tưởng. (4)

— Tấn-bộ tức là thực-hành lẽ công bằng. (5)

---

(1) *Quand l'esprit d'initiative est répandu dans un peuple, il lui assure la prospérité morale et matérielle.* (Bancal)

(2) *L'initiative est la source de tout progrès : elle nous porte à agir pour perfectionner, pour améliorer notre condition et celle de nos semblables.* (Bancal)

(3) *C'est la justice qui forme le lien entre le progrès de la science et le progrès de la morale.* (É. Littré)

(4) *Avant tout c'est par l'amélioration des sentiments et des idées que les sociétés progressent.* (Michel Chevalier)

(5) *Le progrès c'est la réalisation de la justice.* (Proudhon)

Tận-tâm *(sự)* liều mình — Dévouement
Thí-xả *(lòng)* — Abnégation

— Cứu nhất nhơn đắc vạn phúc.

— Kẻ sĩ chết vì người tri-kỷ. (1)

— Chết mà phải nghĩa thì dẫu búa rìu cũng cam. (2)

— Những kẻ chí-sĩ nhân-nhân không có ham sống mà hại việc nhân ; có khi xả-thân mà làm cho trọn đạo. (3)

— Đích-danh của sự tận-tâm, là đại-công-vô-tư. (4)

— Không gì khổ bằng tận-tâm đeo đuổi theo một điều ảo-tưởng. (5)

— Liều-mình tức là xả-thân vì người mình yêu. Ai không làm được như thế thì thật là không có lòng thương xót. (6)

— Trong bản-chất của ái-tình nào cũng vậy, đều bao-hàm một cái ý cam-tâm liều-mình. (7)

---

(1) 士爲知已者死。(豫讓)
Sĩ vị tri kỷ giả tử. (Dự-Nhượng)

(2) 義死不避斧鉞之誅. (義勇)
Nghĩa tử bất tị phủ việt chi tru. (Nghĩa-dõng)

(3) 志士仁人無求生以害仁、有殺身以成仁, (孟子)
Chí sĩ nhân nhân vô cầu sanh dĩ hại nhân, hữu sát thân dĩ thành nhân. (Khổng-tử)

(4) *Le vrai nom du dévouement, c'est le désintéressement.* (V. Hugo)

(5) *Il n'y a pas de plus grand malheur que de se dévouer pour une illusion.* (J. Simon)

(6) *Le dévouement est l'immolation de soi à l'objet aimé. Quiconque ne va pas jusque là, n'aime pas.* (Lacodaire)

(7) *L'amour, quel qu'il soit, renferme dans son essence le dévouement volontaire.* (Lacordaire)

— Trong khi xả-thân, thì mình tự quên mình. (1)

— Thà chết mà ích cho kẻ khác, hơn sống mà chỉ ích cho một mình. (2)

— Ta dẫu nhỏ nhưng trong người ta có một đều lớn là lòng tỉ-xả. (3)

— Bất kỳ địa-vị nào, mà có lòng xả-thân thì bao giờ cũng được sướng. (4)

— Mình sống mà giúp được nhiều người khác, thì cái đời của mình mới được hoàn toàn. (5)

— Lời khuyên-bảo đầu tiên về đường đạo-đức bao-giờ cũng là sự xả-thân. (6)

— Sự xả-thân là cái đạo-đức hoàn-toàn phát hiện ra một cách cao-thượng nhứt, và tinh-túy nhứt. (7)

---

(1) *En se dévouant, on s'oublie soi-même.* (Maxime française)

(2) *Mieux vaut mourir pour les autres que vivre pour soi même.* (Maxime française)

(3) *Petits que nous sommes, nous avons en nous quelque chose qui est grand : l'abnégation.* (X)

(4) *On est toujours bien là où l'on se dévoue.* (G.Sand)

(5) *On ne vit pleinement qu'en vivant pour beaucoup d'autres.* (Guyau)

(6) *Le premier conseil de la vertu est toujours le sacrifice de soi-même.* (Mme (De Staël)

(7) *Le dévouement est la manifestation la plus élévée et la plus pure de la perfection morale.* (J. Martin)

Tận-tâm kiệt-lực (sự) Công-lao

Effort

— Đi đến nơi, về đến chốn.

— Có đi mới đến, có học mới hay.

— Hỡi kẻ thiếu-niên, nên gắng sức học-hành. (1)

— Người ta hay một, mình phải gấp trăm ; người ta hay mười, mình phải gấp ngàn ; nếu làm được như cách ấy, thời dầu ngu dốt, rồi chắc cũng thông minh, dầu yếu-ớt rồi chắc cũng mạnh-mẽ. (2)

— Cần hữu công, hỉ vô ích. (3)

— Thiên-hạ chưa có việc gì là không khó nhọc mà nên được. (4)

— Có làm thường nên, có đi thường đến. (5)

— Cứ kiếm đi, rồi tìm thấy được. (6)

— Làm người trước phải tự lo,
Rồi trời kia sẻ giúp cho một phần. (7)

---

(1) 爾 少 年。勉 而 致。(三 字 經)
Nhĩ thiếu niên, miễn nhi trí. (Tam tự kinh)

(2) 人 一 能 之。己 百 之。人 十 能 之。己 千 之。果 能 行 此 道 矣。雖 愚 必 明。雖 柔 必 強。(中 庸)
Nhân nhứt năng chi, kỷ bách chi ; nhơn thập năng chi, kỷ thiên chi ; quả năng hành thử đạo hỷ, tuy ngu tất minh, tuy nhu tất cường. (Trung-dung)

(3) 勤 有 功 戲 無 益。(明 心)

(4) 天 下 未 有 不 勞 而 成 者 也。(文 中 子)
Thiên hạ vị hữu bất lao nhi thành giả dã. (Văn-trung-tử)

(5) 爲 者 常 成。行 者 常 至。(說 苑)
Vi giả thường thành, hành giả thường chí. (Thuyết uyển)

(6) *Cherchez et vous trouverez.* (L'Evangile)

(7) *Aide-toi, le ciel t'aidera.* (La Fontaine)

— Người ta sở-dĩ bảo thủ được địa-vị mình là chỉ vì nhờ đã tận-tâm kiệt-lực mà tạo-thành ra nó. (1)

— Hễ không có công-phu thì không có đức-hạnh được. (2)

— Đức-hạnh ta có giá-trị cao hay thấp là tùy ta đã dụng công nhiều hay ít. (3)

— Tất cả các đều ta được hưởng ngày nay là toàn nhờ cái công-lao hiển-hách của các bậc tiền-bối đã sanh trưởng trên mặt đất nầy. (4)

---

(1) *On ne peut conserver aucun avantage que par les efforts qui l'acquièrent.* (Vauvenargues)

(2) *Où il n'y a pas d effort, il n'y a pas de vertu.* (B. De St Pierre)

(3) *Le mérite des vertus est proportionné à l'effort qu'elles ont coûté.* (Laténa)

(4) *Tous les biens dont nous jouissons aujourd'hui, nous les devons à l'effort héroïque des hommes qui nous ont précédés dans ce monde.* (E. About)

Tận-tâm với chức-vụ
Conscience professionnelle

— Ăn cơm chửa, múa tối ngày.

— Làm nghề chài phải theo đuôi cá.

— Có việc lo phay-phảy, không việc ngáy pho pho.

— Một người hay lo bằng một kho người hay làm.

— Tận ngả nghĩa-vụ. (1)

— Cúc cung tận tụy, tử nhi hậu dĩ. (2)

— Dầu chết cũng chẳng đủ đền chức trách. (3)

— Biết mà đến chỗ chân-thật đốc-thực, ấy là làm đó, làm mà đến chỗ sáng-suốt tinh-tường, ấy là biết đó. (4)

— Phải tận-tâm làm chức-vụ mình. (5)

— Làm không chăm, làm cũng như không. (6)

---

(1) 盡 我 義 務。(幼 學)
Tận ngả nghĩa vụ. (Ấu-học)

(2) 鞠 躬 盡 瘁。死 而 後 已。(孔 明)

(3) 雖 死 不 足 償 責。(唐 書)
Tuy tử bất túc thường trách. (Đường thư)

(3) 知 之 眞 切 篤 實 處 卽 是 行。行 之 明 覺 精 察 處 卽 是 知。(王 陽 明)
Tri chi chơn thiết đốc thiệt xứ tức thị hành, hành chi minh giác tinh sát xứ, tức thị tri. (Vương-dương-minh)

(5) *Fais bien tout ce que tu dois faire.* Proverbe français)

(6) *Labeur sans soin, labeur de rien.* (Proverbe français)

Tập-tục, cổ điển, truyền-thuyết
Tradition

— Tin mà muốn xưa. (1)

— Việc trước không quên tức là thầy việc sau. (2)

— Cổ-điển là cái dây liên-lạc nối đời nay với đời xưa. (3)

— Truyền-thuyết là cách ký-ức của loài người. (4)

— Cổ-điển là nơi khởi-điểm các cuộc khảo-sát về việc tương-lai. (5)

— Phải giữ lấy phong hóa thời dĩ vãng và sùng bái những bậc vĩ-nhân đời trước. Song đừng bo bo theo thói xưa đến nỗi tổn hại thời hiện tại. (6)

---

(1) 信而好古。(論語)
Tín nhi hiếu cổ. (Luận-ngữ)

(2) 前事之不忘。後事之師也。(漢書)
Tiền sự chi bất vong, hậu sự chi sư dã. (Hán-thư)

(3) *La tradition est le lien du présent avec le passé.* (Lacordaire)

(4) *La tradition est la mémoire de l'humanité.* (Gabriel)

(5) *La tradition est le point de départ de toute spéculation sur l'avenir.* (Proudhon)

(6) *Il faut conserver les traditions du passé, garder pieusement la mémoire des grands hommes, mais ne pas leur sacrifier le présent.* (Th. Gauthier)

Tật-đố *(tánh)* Phân-bì *(tánh)* — Envie
Ghen-ghét *(tánh)* Ganh-tị *(tánh)*
Jalousie

— Trâu cột ghét trâu ăn.

— Không ăn cũng đạp cho đổ.

— Ghét người khác thể vun phân cho người.

— Thấy người ăn khoai, vác mai chạy quấy.

— Vô duyên ghét kẻ có duyên,
Không tiền ghét kẻ có tiền cầm tay.

— Ổ nhân thắng kỷ. (1)

— Chẳng ghen chẳng tham. (2)

— Ai không bị người ganh-ghét thế là người không có tánh-chất hay. (3)

— Những người khốn-khổ cũng chưa tội nghiệp bằng những người có lòng tật-đố ; vì người khốn-khổ chỉ chịu sự thống-khổ của mình mà thôi, còn người có lòng tật-đố đã đau đớn về sự cực khổ của mình, mà lại đau đớn về nỗi sung-sướng của người khác. (4)

— Thói ghen-ghét là bệnh ưu-sầu làm hư mất cả các thú-vui đời người. (5)

---

(1) 惡 人 勝 己。(諺 語)

(2) 不 忌 不 克。(左 傳)
Bất Kỵ bất khắc. (Tả Truyện)

(3 *Qui n'a point d'envieux n'a point de bonnes qualités.* (Maxime persane)

(4) *Les malheureux sont moins à plaindre que les envieux ; ils ne souffrent que de leurs maux, au lieu que les envieux sont tourmentés du bonheur des autres autant que de leur propre malheur.* (Théophraste)

(5) *La jalousie est un fiel qui corrompt tout le miel de notre vie.* (Charron)

— Kẻ phân-bì không thể với kịp người tài năng, nên muốn cho bằng họ, thì dụng-tâm hạ họ xuống. (1)

— Thói phân-bì là một thói hèn-nhát, xấu-hổ, nên chi người ta không bao giờ dám thú-nhận. (2)

— Những người làm phải mà nếu ta không còn làm cách gì cho hơn được họ, thì mới đáng phân-bì họ mà thôi. (3)

— Tánh tật-đố là đui. (4)

— Tật-đố là tánh đê-tiện hễ thấy ai thạnh-vượng thì cực-lòng. (5)

— Tánh tật-đố tức là cách ta tự thủ thầm với ta rằng lòng ta thiền-cận hẹp-hòi. (6)

— Tánh ghen-ghét là thấy ai sung-sướng thì đem lòng phiền-não (7)

— Những kẻ phân-bi oán-thù ta nên ta biết rỏ được tài-đức ta. (8)

— Lòng phân-bì tham lam vô hạn, là vì không có chuẩn-đích. (9)

---

(1) *L'envie ne pouvant s'élever jusqu'au mérite, pour s'égaler à lui, tâche de le rabaisser.* (Boileau)

(2) *L'envie est une passion timide et honteuse que l'on n'ose jamais avouer.* (La Bruyère)

(3) *Ceux qui font bien mériteraient seuls d'être enviés, s'il n'y avait encore un meilleur parti à prendre, qui est de faire mieux* (La Bruyère)

(4) *L'envie est aveugle.* (Pascal)

(5) *Une envie basse est blessée de la prospérité d'autrui.* (Massillon)

(6) *L'envie est un aveu secret que nous nous faisons à nous-même de notre médiocrité.* (Massillon)

(7) *La jalousie c'est le chagrin du bonheur d'autrui.* (J. Gérard)

(8) *Les envieux nous avertissent de nos qualités par leur haine.* (Mme de Staël)

(9) *La passion de l'envie n'a point de terme parce qu'elle n'a point de but.* (Mme de Staël)

— Phân-bi có cả tánh ghen-ghét cả lòng oán-hận. (1)

— Thói phân-bi vi như ngọn lửa bắt cháy không đến nơi vật gì ở cao, thì lại bốc khói lên mà hui cho đen. (2)

— Phân-bi là thói đê-tiện khiếp-nhược, trong lòng chứa-chan những sự đắng cay độc-ác. (3)

— Tánh tật-đố làm tố-lộ bụng tiểu-nhơn. (4)

— Cái đặc-tánh của kẻ tật-đố là mình dùng tay mình đề hành-hình mình. (5)

- Những kẻ kiêu-ngạo và tự-phụ thường là những kẻ hay khuynh-hướng về sự tật-đố hơn cả, vì họ khát-vọng những đều mà họ lại ưng buộc người ta phải tin là họ đã có. (6)

— Người hay phân-bi thì chích mình là kẻ cừu-địch của mình, vì mình chịu một cái khổ tự mình đã gây ra. (7)

— Tánh tật-đố thành ra bất-công ; nó gây ra đều oán-hận ; đó thật là cái dục-tình khả-ố nhứt, khả-hận nhứt. (8)

---

(1) *L'envie se compose de jalousie et de haine.* (Beau hène)

(2) *L'envie, comme la flamme, noircit tout ce qui plane au-dessus d'elle et qu'elle ne peut atteindre.* (Petit Senn)

(3) *L'envie est une passion lâche et timide qui se nourrit d'amertume et de venin.* (Thibault)

(4) *L'envie décèle la médiocrité* (de Lévis)

(5) *C'est le propre de l'envie de se servir à elle-même de bourreau.* (St Marc Girardin)

(6) *Les gens vains et prétentieux sont toujours les plus enclins à l'envie, car ils convoitent ce qu'ils voudraient forcer les gens à croire qu'ils possèdent* (Mme de Blessington)

(7) *L'envieux est son propre ennemi, car il souffre d'un mal qu'il se crée lui-même.* (Montesquieu)

(8) *L'envie rend injuste ; elle conduit à la haine, la plus odieuse et la plus noire de toutes les passions.* (Mme de Genlis)

— Những kẻ tật-đố tự sác lấy mình. (1)

— Lòng ganh-ghét tức là cách bái-phục vụng-về của kẻ đê-liệt đối với người danh-giá. (2)

— Ganh-ghét người nào tức là tự thú rằng mình thua. (3)

— Lòng tật-đố của mình lâu tiêu-diệt ; dầu người ta hết sung-sướng rồi mà mình cũng còn có lòng tật-đố. (4)

---

(1) *Les envieux sont eux-mêmes leurs bourreaux.* (Vaugelas)

(2) *La jalousie est un hommage maladroit que l'infériorité rend au mérite.* (Lamotte) .

(3) *Envier quelqu'un, c'est s'avouer son infériorité.* (Mlle de Lespinasse)

(4) *Notre envie dure toujours plus longtemps que le bonheur de ceux que nous enviions.* (La Rochefoucauld)

Tật-xấu — Vices

— Cái thói nhác, khinh, vạy, mách, không để ở trong mình. (1)

— Không có cái thói xấu nào mà không phưởng-phất tương-tợ một cái đức-hạnh, và không lợi-dụng cái đức-hạnh ấy. (2)

— Muốn cho thỏa-thích được một cái tật-xấu thì tổn-kém hơn là cấp-dưỡng cho một gia-tiểu. (3)

— Người khác có tật-xấu thì mình trách-bị, mà chính mình có những tật xấu ấy thì mình lại tự-dung. (4)

— Tình dục và dâm-tà hạ ta xuống hàng nô-lệ. (5)

— Bất luận thối xấu gì cũng bởi sự dại-dột mà ra. (6)

— Các tật-xấu kéo cái hình phạt theo sau chẳng có sai bao giờ. (7)

— Những tật-xấu là những kẻ hành hình người ta thiệt là đúng lắm. (8)

— Không có một tật xấu nào mà nó không tự phạt lấy nó. (9)

---

(1) 惰 慢 邪 僻 之 氣。不 設 於 身 體 (禮 記)
Đọa mạn tà tịch chi khí, bất thiết ư thân-thể (Lễ-ký)

(2) *Il n'est point de vice qui n'ait une fausse ressemblance avec une vertu et qui ne s'en aide.* (La Bruyère)

(3) *Un vice coûte plus cher à satisfaire qu'une famille à nourrir.* (Balzac)

(4) *On blâme en son voisin les vices que l'on excuse en soi-même.* (Le Sage)

(5) *Les passions et les vices nous relèguent dans la classe des esclaves.* (Chateaubriand)

(6) *Tout vice vient d'anerie.* (Montesquieu)

(7) *Le vice engendre la punition qui le suit infailliblement.* (Lamennais)

(8) *Les vices sont très justement les bourreaux de l'homme* (J. de Maistre)

(9) *Il n'existe pas un seul vice qui ne se punisse lui-même.* (Frérel)

Tiền-bạc — Argent

— Đồng tiền là huyết-mạch.

— Có của làm ra của.

— Không tiền nói chẳng ra khôn.

— Một đồng kiếm nát đồng cỏ, hai đồng kiếm đỏ con mắt.

— Phàm làm ra của-cải quí-hồ để giúp cho kẻ nghèo, nếu không, thì chỉ là con mọi giữ của. (1)

— Mười ngày không có lúa gạo thì chết, mười năm không có vàng ngọc có hại gì đâu. (2)

— Tiền-bạc không làm ra hạnh-phúc. (3)

— Tiền-bạc làm thủ-hạ thì hay, mà làm chủ thì giỏ. (4)

— Tiền-bạc cũng như thời-giờ ; ta đừng bỏ mất đi thì rồi ắt có đủ. (5)

---

(1) 凡 殖 財 貨 貴 其 能 施 賑 也。否 則 守 錢 虜 耳。
Phàm thực tài hóa quí kỳ năng thi chẩn đả, phủ tắc thủ tiền lỗ nhĩ.
(馬 援)
(Mả-viện)

(2) 十 日 無 菽 粟 身 亡。十 年 無 金 珠 何 傷。
Thập nhựt vô thục túc thân vong, thập niên vô kim châu hà thương.
(楊 正 規)
(Dương-chính dĩ-qui)

(3) *L'argent ne fait pas le bonheur.* (Proverbe français)

(4) *L'argent est un bon serviteur et un mauvais maître.* (Proverbe français)

(5) *L'argent est comme le temps ; n'en perdez pas, vous en aurez assez.* (De Lévis)

Tiền-của — Richesse

— Giàu nhơn nghĩa hãy giữ cho giàu,
Khó tiền bạc chớ lo rằng khó.

— Có tiền thì có tài.

Mạnh chi hơn gạo, bạo chi hơn tiền.

Thiên quan thiên lộc, giàu thì làm chị, khó lụy làm em.

— Sinh không tử lại hoàn không,
Khó ta ta chịu, đừng mong giàu người.

— Người hiền mà nhiều của, thì tổn bớt chí khí ; kẻ ngu mà nhiều của thì càng thêm lỗi-lầm. (1)

— Coi của cải như cỏ-rác, lấy thân-thể làm quí-báu. (2)

— Giàu-sang người đời ai chẳng muốn, nhưng nếu không theo đường chính mà được thì không màng. (3)

— Người giàu có trong hang cũng kiếm,
Kẻ khó nằm giữa chợ cũng hiếm người thăm. (4)

---

(1) 賢而多財則損其志。愚而多財則益其過。(疏廣)
Hiền nhi đa tài tắc tổn kỳ chí, ngu nhi đa tài tắc ích kỳ quá (Sớ quảng

(2) 以財爲草。以身爲寶。(說苑)
Dĩ tài vi thảo, dĩ thân vi bửu (Thuyết uyển)

(3) 富與貴是人之所欲也。不以其道得之不處也。(孔子)
Phú dự quí thị nhơn chi sở dục dã, bất dĩ kỳ đạo đắc chi bất xử dã. (Khổng tử)

(4) 貧居鬧市無人到。富在深山有客尋。(明心)
Bần cư náo thị vô nhơn đáo, phú tại thâm sơn hữu khách tầm. (Minh-tâm)

— Ta không nên lụy tiền-tài, vì khi sanh ra thì mình trần mà khi nhắm mắt lại cũng nắm hai tay không. (1)

— Người giàu nhứt là người tiết-kiệm ; kẻ nghèo nhứt là kẻ hà-tiện. (2)

— Ta không nên lấy tiền-tài làm mục-đích ở đời : nó chẳng qua là một cái phương-kế mà thôi ; nó sở-dĩ quan-hệ là tại nó có cái năng-lực giảm-bớt được các điều thống-khổ. (3)

— Không gì ghê-gớm bằng giàu mà bất-nhơn. (4)

— Không gì mau tan bằng của hoạnh-tài. (5)

— Sự giàu-có là cách tuyệt-diệu để thử người khôn-ngoan. (6)

— Người đời, khi giàu-có thì bổn-phận lại nhiều gấp bội. (7)

— Của-cải lấy lòng nhơn-đức mà làm ra mới đáng trọng, mới vững-bền. (8)

— Vàng có thể mua vui được, nhưng không thể dạy cho ta cách biết vui được. (9)

— Lòng tri-túc ít khi đi với sự giàu-sang ; nhưng nó lại đi theo với đạo-đức, dầu đến lúc cùng-biến cũng vậy. (10)

---

(1) *Ne sois pas esclave de tes richesses : tu es entré nu dans le monde et nu tu en sortiras* (Maxime orientale)

(2) *Le plus riche des hommes c'est l'économe : le plus pauvre c'est l'avare.* (Chamfort)

(3) *Ne prenons pas les richesses pour but : elles ne sont que le moyen : leur importance résulte du pouvoir d'apaiser les souffrances* (J. Droz)

(4) *Rien de si affreux que d'être riche sans vertu* (Rivarol)

(5) *Rien ne se dissipe plus vite que la richesse mal acquise.* Proudhon)

(6) *La prospérité est la plus forte épreuve de la sagesse.* (La Haye)

(7) *La richesse double les devoirs de l'homme.* La Rochefoucauld-Doudeauville)

(8) *Il n'y a de richesses honorables et permanentes que celles qui sont acquises et possédées par la vertu.* (J. De Maistre)

(9) *L'or peut procurer tous les moyens de jouissance, mais non l'art de jonir.* (Grimm)

(10) *Le contentement voyage rarement avec la fortune, mais il suit la vertu jusque dans le malheur.* (Marie Leczinska)

Tiết chế — Modération

— Chớ thái-quá, chớ bất-cập.

— Ở sao cho vừa lòng người,
Ở rộng người cười, ở hẹp người chê.

— Ảo cơm có hạn thì thôi,
Của đời rồi lại trả đời về không.

— Biết đủ thì khỏi nhục, biết thôi thì khỏi nguy, thế thì trường-cửu được. (1)

— Người tri-túc không vì lợi mà lụy đến mình. (2)

— Công thành danh toại thì mình nên lui. (3)

— Chẳng có cái họa gì lớn hơn sự không tri-túc. (4)

— Tri-túc thời giàu. (5)

— Người tri-túc thì không lấy thế-lợi mà dỗ dành được. (6)

— Tri-túc thì thường vui. (7)

— Bất cứ việc gì, cần phải biết nhẫn. (8)

---

(1) 知足不辱。知止不殆。可以長久。(老子)
Tri túc bất nhục, tri chỉ bất đãi, khả dĩ trường cửu. (Lảo-tử)

(2) 知足者不以利自累也。(莊子)
Tri túc giả bất dĩ lợi tự lụy dã. (Trang-tử)

(3) 功成名遂身退。(老子)
Công thành danh toại thân thối. (Lảo-tử)

(4) 禍莫大於不知足。(老子)
Họa mạc đại ư bất tri túc, (Lảo-tử)

(5) 知足者富 (老子)
Tri túc giả phú (Lảo-tử)

(6) 知足者。不以勢利誘也。(淮南子)
Tri túc giả bất dĩ thế lợi dụ dã. (Hoài-nam-tử)

(7) 知足常樂 (勸戒全書)
Tri túc thường lạc. (Khuyến giới toàn thư)

(8) *En toute chose, il faut se contenir.* (V. Hugo)

— Cái tánh êm-đềm nhứt của lòng người là nhờ biết tiết đều khoái-lạc cho giảm bớt được cái mãnh-lực của lòng dục-vọng và yếm-thế. (1)

— Quyền cao chức trọng, không phải khi nào cũng được sướng cả. (2)

— Không gì còn nguy-hiểm bằng những cái thú chơi mà khi đã sa vào không thể tỉnh-tiết được. (3)

— Sự tiết-chế tỏ ra có lòng đồng-cảm. (4)

— Tính tiết-chế là một cái bửu-tàng của kẻ hiền-nhơn, họ biết chế-định những đều thị-hiếu của họ, các công-việc của họ, các sự du-hí của họ ; các đều thiết-vọng của họ, đều có mục-đích, các đều dục-vọng của họ, đều có giới-hạn. (5)

— Khi tỏ bày ý-kiến thì ta phải giữ thái-độ hòa-bình, khi bình-phẩm công chuyện gì thì ta nên khoan-dung ; đều gì đáng sùng-bái thì ta phải thành tâm sùng-bái. (6)

— Sự tiết-chế lại thêm lòng quả-quyết thì thành ra một cái mãnh-lực. (7)

---

(1) *La plus douce habitude de l'âme consiste dans une modération de jouissance qui laisse peu de prise au désir et au dégoût.* (J. J. Rousseau)

(2) *Il n'est pas toujours bon d'avoir un haut emploi.* (La Fontaine)

(3) *Rien n'est si malsain que les plaisirs où l'on ne peut se modérer.* (Fénelon)

(4) *La modération prouve la force.* (La Rochefoucauld)

(5) *La modération est le trésor du sage.*
Il sait régler ses goûts, ses travaux, ses plaisirs ;
Mettre un but à sa course, un terme à ses désirs. (Voltaire)

(6) *Soyons modérés dans nos opinions, indulgents dans nos critiques, sincères admirateurs de tout ce qui mérite d'être admiré.* (Chateaubriand)

(7) *La modération, quand elle s'unit à la fermeté, devient une puissance.* (F. Arago)

– Người nào biết tiết lòng dục-vọng thi mới giàu có được. (1)

– Sự tiết-chế là sức mạnh của linh-hồn. (2)

– Ai khinh-thị sự tiết-chế tức là bài-khước công-đạo. (3)

– Muốn biết cái giá-trị của một vật gì mà mình hiện có, thi nên tưởng tượng như hình mình đã mất nó đi rồi. (4)

– Sự tiết-chế thường thường kéo hạnh-phước theo sau. (5)

– Chỉ duy có tiết-chế mới trông được hạnh-phúc mà hạnh-phúc mới vững-bền. (6)

---

(1) *L'homme n'est riche que par la modération de ses désirs.* (De Bonald)

(2) *La modération est la santé de l'âme.* (J. Droz)

(3) *Celui qui dédaigne la modération repousse la justice.* (J. Droz)

(4) *Pour bien connaître le prix de ce que vous possédez, figurez-rous que vous l'avez perdu.* (Delille)

(5) *La modération amène presque toujours le bonheur à sa suite.* (Mme C. Fée)

(6) *La modération seule promet le bonheur et l'assure.* (Foissac)

Tiết-độ (sự) — Temprérance
Không có tiết độ — Intempérance

— Ăn có chừng, chơi có độ.
— Ăn lấy đời, chơi lấy thời.
— Ăn cho có buổi, dùng cho có lễ. (1)
— Tiết-độ là cái phước dễ mua. (2)
— Không bao giờ nên uống rượu để đến nỗi cuồng trí. (3)
— Ăn no ngủ kỹ có làm chi nên. (4)
— Lạc cực sinh bi. (5)
— Ăn uống quá độ thì làm cho những thực-phẩm chính để bảo dưỡng sinh-mạng hóa ra những vị thuốc độc giết người. (6)
— Tạo-hóa thật là khôn-khéo, để sự yếm-ố gần sự thái quá, đó là có ý cứu loài người khỏi bịnh phóng-túng. (7)
— Triết-lý của người quân-tử là tự-giới mà hưởng-thụ. (8)
— Sự tiết-độ và sự làm-lụng là hai ông thầy thuốc đích-đáng của người đời. Sự làm-lụng làm cho ăn uống thêm ngon miệng mà sự tiết-độ thì cấm không được ngon miệng thái quá. (9)
— Linh-hồn được tráng-kiện cũng như thân-thể được tráng-kiện, đều do sự tiết-độ mà ra. (10)
— Sự vô-độ làm cho mau già. (11)

---

(1) 食之以辰。用之以禮 (孟子)
Thực chi dĩ thời, dụng chi dĩ lễ (Mạnh-tử)
(2) *La tempérance, c'est le bonheur à bon marché.* (Maxime française)
(3) *Ne buvez jamais jusqu'à vous échauffer la tête.* (Franklin)
(4) *Les grands mangeurs et les grands dormeurs sont incapables de rien de grand* (Henri IV)
(5) *Les plaisirs sont amers dès qu'on en abuse.* (Mme Desboulières)
(6) *L'intempérance change en poisons mortels les aliments destinés à conserver la vie.* (La (Bruyère)
(7) *La nature, toujours sage, semble avoir mis le dégoût à côté de l'excès pour nous sauver de notre intempérance.* (Buffon)
(8) *S'abstenir pour jouir, c'est la philosophie du sage.* (J. J. Rousseau)
(9) *La tempérance et le travail sont deux vrais médecins de l'homme. Le travail aiguise son appétit, et la tempérance l'empêche d'en abuser* (J. J. Rousseau)
(10) *La force de l'âme, comme celle du corps, est le fruit de la tempérance.* (Marmontel)
(11) *L'intempérance hâte l'ouvrage de la vieillesse.* (Young)

Tiết-kiệm *(sự)* — Economie
Đề-dành *(sự)* — Epargne

— Năng lặt chặt bị.

— Kiến tha lâu đầy lổ.

— Làm khi lành để dành khi đau.

— Tích thiểu thành đa.

— Buôn Ngô bán Tàu, không giàu bằng hà-tiện

— Đi đâu mà chẳng ăn rẻ,
Đến khi ăn hết thì rẻ không ra.

— Khi có tiền phải nhớ đến ngày không tiền. (1)

— Của-cải sinh ra có buổi, mà tiêu dùng không có chừng, thời phải tủng thiếu. (2)

— Xa-xỉ thời dầu giàu cũng không đủ, tiết kiệm thời dầu nghèo cũng có dư. (3)

— Chỉ có tiết-kiệm mới giúp được lòng liêm. (4)

— Tiết-kiệm chất-phác là đức tốt của con người. (5)

---

(1) 有 錢 常 記 無 錢 日。（明 心）
Hữu tiền thường ký vô tiền nhựt- (Minh-tâm)

(2) 生 之 有 辰。而 用 之 無 節。則 物 力 必 屈。(新 書)
Sanh chi hữu thời, nhi dụng chi vô tiết, tắc vật lực tất khuất. (Tân-thư)

(3) 奢 者 富 不 足。儉 者 貧 有 餘。（諱 子）
Xa giả phú bất túc, kiệm giả bần hữu dư. (Đàm-tử)

(4) 惟 儉 可 以 助 廉。（范 淳 仁）
Duy kiệm khả dĩ trợ liêm. (Phạm-thuần-Nhơn)

(5) 節 儉 樸 素。人 之 美 德。(程 頤)
Tiết kiệm phác tố, nhân chi mỹ đức. (Trình-di)

— Đối với mình mà tiết-kiệm, thì không sinh ra lòng tham. (1)

— Nhà giàu thì lại càng nên tiết-kiệm. (2)

— Cần-kiệm sinh giàu-sang. (3)

— Nhác mà xa-xỉ thì nghèo, siêng mà tiết-kiệm thì giàu. (4)

— Hay kiệm-ước thì khỏi nhờ-cậy đến ai. (5)

— Bớt một món tiêu-phí về rượu-trà, thì cứu sống được vài người, bớt một món tiêu-phí về thủ-tạc, thì cũng cứu sống được vài người. (6)

— Lợi ít mà lâu ngày cũng đầy túi. (7)

— Lượm lặt từng hột, lâu ngày đầy tra. (8)

— Cái thủng lủng một lỗ, thì rượu chảy xuống đất cả ; trong nhà xài-phí một chút thì của-cải tan-hoang. (9)

— Ai mắc nợ thì nấy khổ. (10)

---

(1) 節乎已者貪心不生。(文中子)
Tiết hồ kỷ giả tham tâm bất sanh. (Văn-trung tử)

(2) 家富而慼儉。(荀子)
Gia phú nhi dủ kiệm. (Tuân-tử)

(3) 勤儉生富貴 (史典)
Cần kiệm sanh phú quí. (Sử-điển)

(4) 惰而侈則貧力而儉則富 (管子)
Đọa nhi xỉ tắc bần, lực nhi kiệm tắc phú. (Quản-tử)

(5) 能儉約者不求人 (曾國藩)
Năng kiệm ước giả, bất cầu nhân. (Tăng-quốc-Phiên)

(6) 省一酒食之費可活幾人省一交際之
Tỉnh nhất tửu tự chi phí, khả hoạt kỷ nhân, tỉnh nhứt giao tế chi
費可活幾人 (朱軾)
phí, khả hoạt kỷ nhân. (Châu-thức)

(7) *Le petit gain remplit la bourse.* (Maxime française)

(8) *En cueillant grain à grain on remplit le cellier.* (Maxime française)

(9) *Un petit trou à la barrique. et le vin est à bas ;*
Un petit gaspillage à la maison, richesse s'en va. (Maxime française)

(10) *Qui dette a, peine a.* (Proverbe français)

— Các ngọn suối nhỏ làm thành những con sông lớn. (1)

— Không tiết-kiệm thì không giàu to; có tiết-kiệm thì không giàu nhỏ. (2)

— Tiết-kiệm là cách sinh tài lợi nhứt. (3)

— Tiết-kiệm là biết cóp nhóm những món tiền không đáng tiêu đề lại làm giàu. (4)

— Tiêu-pha có chừng đồi, nhà cửa có ngăn nắp, thế là tiết-kiệm. (5)

— Có ngăn có nắp, làm-lụng chuyên cần, tiết-kiệm tử đó sinh ra. (6)

— Muốn cho ngày ngày được thêm khá, cần phải đề dành. (7)

— Có thứ-tự mới có lợi, còn tiện-tặn tro-mọt chẳng có ích chi. (8)

— Sự đề-dành là bổn-phận tối-trọng của tất cả mọi người. (9)

— Phàm sự đề-dành càng tăng lên thì sự khốn-cùng càng giảm bớt. (10)

— Sự tự-do là nhờ làm-lụng mà sinh ra, lại nhờ tiện-tặn mới thêm lên. (11)

---

(1) *Les petits ruisseaux font les grandes rivières.* (Proverbe français)
(2) *Sans l'économie il n'y a point de richesses assez grandes; avec elle, il n'y en a point de trop petites* (Sénèque)
(3) *L'économie est le plus riche revenu.* (Stobée)
(4) *L'économie est l'art de s'enrichir de ce qu'on ne dépense pas.* (Laténa)
(5) *Dépense bien ordonnée, maison bien règlée, voilà l'économie.* (Descuret)
(6) *L'économie est fille de l'ordre et de l'assiduité.* (de Lévis)
(7) *L'épargne est nécessaire à qui veut s'agrandir.* (Th. Corneille)
(8) *C'est le bon ordre, et non certaines épargnes sordides, qui fait le profit.* (Voltaire)
(9) *L'épargne est un devoir sacré pour tout le monde.* (Michel Chevalier)
(10) *L'extension de l'épargne implique l'extinction de la misère.* (E. de Girardin)
(11) *La liberté, fille du travail, se développe par l'épargne.* (E. de Girardin)

— Siêng-năng tiết-kiệm thì giàu,
Tiêu-xài, lười-biếng, hay đau phải nghèo. (1)

— Chảnh tay lái-buôn thì bao giờ cũng tiết-kiệm. (2)

— Muối-dưa, tằn-tiện, chớ vay,
Dễ vay khó trả, có ngày khuynh gia. (3)

— Đem tiền của mà mua lấy sự hối-hận thì thiệt là điên. (4)

— Sự tự-lập và lòng quảng-đại là do nơi tánh tiết-kiệm mà sinh ra. (5)

— Tôi muốn đặt tên sự tiết-kiệm là vị thần hộ mạng thứ hai của loài người. (6)

— Không có cách tiết-kiệm chi bần-thỉu bằng cách bóp-nặn miếng ăn. (7)

— Lượng-nhập-vi-xuất, thế là khôn-ngoan. (8)

— Những vật gì mà người ta có thể bỏ qua được thì thường hay có dư. (9)

— Tích thiểu thành đa. (10)

— Như anh muốn giàu có thì phi-chỉ phải học cách sanh-tài ra thế nào, mà phải biết cách tiết-tài ra thế nào nữa. (11)

— Duy chỉ sự đề-dành mới làm cho người ta chắc được ngày sau. (12)

---

(1) *Les hommes économes et laborieux deviendront des riches ; les dépensiers, les paresseux, les malades retomberont dans la misère.* (Chateaubriand)
(2) *Un vrai négociant est toujours économe.* (Étienne)
(3) *Sois frugal, économe et crains de t'endetter,*
On se ruine bientôt à force d'emprunter. (Morel Vindé)
(4) *C'est une folie d'employer son argent à acheter un repentir.* (Franklin)
(5) *L'économie est la source de l'indépendance et de la libération.* (Mme Geofrin)
(6) *J'appellerais volontiers l'économie la seconde providence du genre humain.* (Mirabeau)
(7) *C'est une triste économie que celle qui s'en prend aux aliments.* (Raspail)
(8) *Régler sa dépense sur son revenu, c'est sagesse.* (Brueys)
(9) *On est toujours riche des choses dont on peut se passer.* (Bonnin)
(10) *Un peu souvent répété fait beaucoup.* (Franklin)
(11) *Si vous voulez être riche, n'apprenez pas seulement comment on gagne, sachez aussi comment on ménage.* (Franklin)
(12) *L'épargne seule fait l'homme sûr de son lendemain.* (H. Marion)

Tổ-quốc, quốc-gia, nhà-nước

Patrie

— Quê cha đất tổ.

— Muốn cho yên nước yên nhà,
Một là đắc hiếu, hai là đắc-trung.

— Cáo chết ba năm quay đầu về núi.

— Nước có trị rồi sau thiên-hạ mới thái-bình. (1)

— Chim bay về xứ, thỏ chạy về non. (2)

— Nếu sự phản-kháng cha mẹ là một đều bội-nghịch thì phản-kháng nhà-nước lại là bội-nghịch hơn nữa. (3)

— Cha mẹ ta, con-cái ta, bà-con ta, bầu-bạn ta, đều là những người ta có tình thân-ái cả, nhưng tất cả các tình thân-ái ấy đều nhập vào trong cái tình ái-quốc cả. (4)

— Ta sinh ra là để sống chung cùng nhau; xã-hội ta như một cái cửa vòng xây bằng đá, nếu viên đá nầy không đở viên đá kia thì cái cửa phải đổ. (5)

---

(1) 國 治 而 後 天 下 平。(大 學)
Quốc trị nhi hậu thiên ha bình. (Đại-học)

(2) 鳥 飛 返 鄉。兎 走 歸 壑 (諺 語)
Điểu phi phản hướng, thố tẩu qui hác (Ngạn-ngữ)

(3) *Si la révolte est un sacrilège envers un père et une mère, elle l'est encore plus envers la patrie.* (Platon)

(4) *Nos père et mère, nos enfants nos parents, nos amis nous sont chers, mais tous ces amours viennnent se confondre dans l'amour de la patrie.* (Cicéron)

(5) *Nons sommes nés pour vivre en commun; notre société est une voûte de pierres liées ensemble qui tomberait si l'une ne soutenait l'autre.* (Sénèque)

— Các con ơi ! hãy thương cái đất đã thấy các con sinh ra như thương mẹ các con vậy. (1)

— Người ta có thể nhiệt-tâm ái-quốc mà trong lòng không cừu-mang cái bụng bài-ngoại. (2)

— Lòng ái-quốc sinh ra phong-hóa thuần-hậu mà phong-hóa thuần-hậu sinh ra lòng ái-quốc. (3)

— Vì lòng luyến-ái gia-đình — nó là một cái tiểu quốc-gia — mà sanh ra lòng luyến-ái quốc-gia. (4)

— Người thượng-cổ thương mán; đến khi khai hóa lần hơn thì thương quê-hương; cập kỳ đã cực điểm khai-hóa thì thương cả nhơn loại. (5)

— Quốc-gia sinh tồn được là nhờ tất cả quốc-dân đều giúp đở và làm lụng. (6)

— Tất cả mọi người đều có hai xứ-sở : trước là xứ-sở mình, sau là xứ Đại-Pháp. (7)

---

(1) *Enfants, aimez la terre, qui vous a vus naître comme vous aimez votre mère.* (Renan)

(2) *On peut beaucoup aimer sa patrie sans nourrir dans son cœur la haine de l'étranger.* (Michel Chevalier

(3) *L'amour de la patrie conduit à la bonté des mœurs, et la bonté des mœurs mène à l'amour de la patrie.* (Cormenin)

(4) *C'est par la petite patrie, la famille, que le cœur s'attache à la grande patrie.* (J. J. Rousseau)

(5) *L'homme primitif aime la tribu ; plus développé, il aime la patrie ; arrivé enfin au point culminant de son développement, il aime l'humanité.* (Littré)

(6) *La patrie vit du concours et du travail de tous ses enfants.* (Jouffroy)

(7) *Tout homme a deux pays : le sien et la France.* (Franklin)

Tổ-tiên — Ancêtres

— Cha truyền con nối.

— Chim có tổ, người có tông.

— Ăn trái nhớ kẻ trồng cây.

— Cơm ai cho sống, giống ai cho nên.

— Uống nước dễ quên người đào mạch.

— Có cây dây mới leo, có cột có kèo, mới có đòn tay.

— Công danh hai chữ tở mờ,
Lấy gì khuya sớm phụng thờ tổ tiên.

— Khôn ngoan nhờ đức ông bà,
Làm nên phải đoái tổ tiên phụng thờ.

— Con người có tổ có tông,
Như cây có cội, như sông có nguồn.

— Bất vong kỳ bổn. (1)

— Sự tử như sự sanh. (2)

— Vật bổn hồ thiên, nhơn bổn hồ tổ. (3)

— Người có tổ như cây có cội. (4)

— Một mai gặp bước vinh hoa,
Lòng đừng hổ thẹn thế gia vi hàn. (5)

---

(1) 不 忘 其 本。(諺 語)
(2) 事 死 如 事 生。(孔 子)
(3) 物 本 乎 天。人 本 乎 祖。(禮 記)
(4) *Les ancêtres sont à l'homme ce que la souche est à l'arbre.* (Proverbe français)
(5) *L'homme arrivé par son mérite dans une haute position ne doit pas rougir de son humble origine.* (Clarville)

Tôi tớ — Serviteurs

— Trò nào trống nấy.

— Chớ cướp công kẻ khó.

— Con tỏ cha tớ tỏ thầy.

— Không mần có phần nhắc nhủ.

— Đất lành nên nôi, tớ lành nên chủ.

— Quân-tử tồn tài, tiểu-nhân tồn lực.

— Thầy có cũa sải có công.

— Người khôn không nỡ roi đòn,
Một lời nhẹ nhẹ hấy còn đắng cay.

— Chó gầy hồ mặt người nuôi,
Tôi gầy hồ mặt chúa tôi chăng là.

— Kẻ có công đồng kẻ có của.

— Đầy tớ xét công, vợ chồng xét nhân-nghĩa.

— Nuôi heo lấy mỡ, nuôi đầy tớ đở chơn tay.

— Có dung kẻ dưới mới là lượng trên.

— Tôi tớ là cũng là con người, nên ăn ở tử-tế với họ. (1)

— Chủ nhà giỏi hóa được tôi-tớ hay. (2)

— Ta phải cư-xử với tôi-tớ cho tử-tế, và coi như người thân thích trong nhà. (3)

---

(1) 僕 亦 人 子也。可 善 視 之。(陶 潛)
Bộc diệc nhơn tử dã, khả thiện thị chi. (Đào-Tiềm)

(2) *Les bons maîtres font les bons serviteurs.* (Proverbe français)

(3) *Nous devons considérer nos serviteurs comme faisant, en quelque sorte, partie de la famille.* (Maxime française)

— Thầy nào tớ nấy. (1)

— Nên xem tôi-tớ trong nhà như là bầu-bạn nghèo khổ. (2)

— Mình ngày nào cũng bày tật-xấu ra trước mặt tôi-tớ, vậy có quyền gì mà bảo họ đừng có tật xấu. (3)

— Vô cớ thì chớ la-quở tôi-tớ ; khi có người lạ, chớ la rầy họ cho khỏi làm nhục họ. (4)

---

(1) *Tel maître tel valet.* (Proverbe français)

(2) *Regardez vos domestiques comme des amis malheureux.* (Mably)

(3) *Sommes-nous en droit de vouloir des domestiques sans défauts nous qui leur en montrons tous les jours ?* (Mme De Lambert)

(4) *Ne grondez jamais vos domestiques sans motifs sérieux, et gardez-vous de les réprimander devant les étrangers, pour ne pas les humilier.* (Clarville)

Tôn-trọng *(sự)* — Estime

— Ông Yến Bình-trọng khéo giao-du cùng người, lâu mà còn kính trọng. (1)

— Tình bằng-hữu không có lòng tôn-trọng thì không được lâu-dài. (2)

— Kẻ hay phân-bì thì nay mai cũng không khỏi bái-phục người có tài-năng. (3)

— Được tôn-trọng là nhờ có nhân-phẩm. (4)

— Yêu vì tấm lòng, trọng vì phẩm-cách. (5)

— Chỉ được người chánh-trực tôn-trọng, thì mới có thể tự-căng. (6)

— Được người tôn-trọng thì có lẽ được thích-chỉ, chỉ mình xét mình đáng tôn-trọng thì mới sung-sướng. (7)

---

(1) 晏 平 仲 善 與 人 交。久 而 敬 之。(孔 子)
Yến Bình-Trọng thiện dự nhân giao, cửu nhi kỉnh chi. (Khổng-tử)

(2) *L'amitié ne peut subsister sans l'estime.* (Mlle de Somcry)

(3) *L'estime est le tribut que l'envie est forcée de payer tôt ou tard au mérite.* (Christine de Suède)

(4) *L'estine est due aux qualités personnelles.* (Grimm)

(5) *L'estime s'adresse aux sentiments, la considération à la position.* (Laténa)

(6) *L'estime des honnêtes gens est la seule dont on puisse s'applaudir.* (Beauchène)

(7) *On peut être flatté de l'estime des autres ; on n'est heureux qu'avec sa propre estime.* (Descuret)

Tư-tưởng — Pensée

— Nói gần mà ý xa, mới thật là câu nói hay. (1)

— Có người nghĩ mà không nói, cũng có nhiều người nói mà không nghĩ. (2)

— Phải nên tập thế nào cho có ý-tưởng, phòng khi người ta hỏi thình-linh rằng « anh nghĩ chuyện gì »? mình có thể trả lời lập-tức và thành-thực rằng: « tôi nghĩ chuyện nầy », hay « tôi nghĩ chuyện nọ ». (3)

— Tất cả cái phẩm-giá của loài người đều do ở nơi sự tư-tưởng ; vậy ta nên lo tư-tưởng cho đúng-đắng. (4)

— Người càng ít nghĩ, càng hay nói. (5)

— Tư-tưởng là một nghề mà người ta học như các nghề khác vậy, mà có lẽ học lại khó hơn. (6)

— Kẻ đa-ngôn không phải là kẻ nghĩ nhiều nói lắm, mà chính là kẻ nói nhiều nghĩ ít. (7)

---

(1) 言 近 而 指 遠 者 善 言 也。(孟 子)
Ngôn cận nhi chỉ viễn giả thiện ngôn dả. (Mạnh tử)

(2) *Il y a des gens qui pensent sans parler, et beaucoup d'autres qui parlent sans penser.* (Maxime orientale)

(3) *Il faut t'accoutumer à avoir des idées, telles que, si l'on te demandait brusquement: A quoi penses-tu? tu puisses répondre sur le champ et en toute franchise: à ceci ou à celà.* (Marc-Aurèle)

(4) *Toute notre dignité consiste dans notre pensée; travaillons donc à bien penser.* (Pascal)

(5) *Moins on pense, plus on parle.* (Montesquieu)

(6) *Penser est un art que l'homme apprend comme tous les autres et même plus difficilement.* (J. J. Rousseau)

(7) *Le bavard n'est pas celui qui pense et parle beaucoup, mais celui qui parle plus qu'il ne pense.* (J. Joubert)

— Người ta sinh ra không phải là để tư-tưởng mãi được, nếu tư-tưởng thái-quá thì thành ra điên cuồng, cũng như nếu không tư-tưởng cho thấu-đáo thì hóa ra ngu-độn. (1)

— Người trí-thức nghĩ trước làm sau, chớ kẻ ngu-dại thì lại làm rồi mới nghĩ. (2)

— Người nào không tư-tưởng thì đến nỗi không biết lợi-dụng những cái tư-tưởng của người khác. (3)

— Ta không nghĩ là vì ta nói, nhưng ta nói ra là vì trong trí ta nghĩ như vậy. (4)

---

(1) *L'homme n'est pas fait pour penser toujours ; quand il pense trop, il devient fou, de même il devient stupide quand il ne pense pas assez* (G. Sand)

(2) *Les pensées du sage précèdent ses actions et celles de l'insensé suivent ses entreprises.* (Duclos).

(3) *Celui qui ne pense pas ne sait pas non plus profiter des pensées des autres* (Mme C Fée)

(4) *Nous ne pensons pas parce que nous parlons, mais nous parlons parce que nous pensons.* (V. Cousin)

Tự-ái (*tánh*) — Amour-propre

— Nói-phô chớ có xoi-xỉa xương tủy người ta : chơi đủa chớ có châm-chích tâm-bịnh người ta. (1)

— « Tự-tri » thiệt không gì còn khó bằng : lòng tự-ái bao giờ cũng khiến con mắt mình xem tài-năng mình lớn thêm ra. (2)

— Tự-ái thái-quá là một đều bậy, nhưng không có lòng tự-ái lại là một tật xấu. (3)

— Bản-chất của tánh tự-ái, tánh duy-ngã là chỉ thương mình, chỉ kể mình mà thôi. (4)

— Trong tánh chất con người có hai cái đạo-lý tương-phản : một bên là tánh tự-ái nó thâu cả tâm-trí mình về cho một mình mình, còn một bên là cái lòng nhân nó phát cả tâm-trí mình ra để lo cho thiên-hạ. (5)

— Đôi khi cũng nên đi du-lãm để quảng kiến văn và áp-phục bớt lòng tự-ái. (6)

— Lòng tự-ái của ta thấy kẻ khác được thuận lợi mà cưu-sầu mải-mải. (7)

— Kẻ chỉ-giáo nguy-hiểm nhứt, tức là lòng tự ái. (8)

— Tình luyến-ái dung-thứ cả mọi đều, lòng tự-ái không dung-thứ đều nào cả. (9)

---

(1) 語言切勿刺人骨髓戲謔切勿中人心病。(陸隴其)
Ngữ ngôn thiết vật thích nhơn cốt tủy, hí huớc thiết vật trúng nhơn tâm bịnh. (Lục-lũng-Cơ)

(2) *"Connais-toi toi-même". Rien de plus difficile: l'amour-propre exagère toujours notre mérite a nos propres yeux.* (Chilon)

(3) *Trop d'amour-propre est un défaut, mais c'est un vice que n'en avoir point.* (Renan)

(4) *La nature de l'amour-propre et de ce moi humain est de n'aimer que soi et de ne considérer que soi.* (Pascal)

(5) *Il y a dans la nature de l'homme deux principes opposés: l'amour-propre qui nous appelle à nous et la bienveillance qui nous répand.* (La Rochefoucauld)

(6) *Il est bon de voyager quelquefois; celà étend les idées et rabat l'amour-propre.* (Ste Beuve)

(7) *Notre amour-propre est sans cesse tourmenté du succès de notre voisin.* (Chateaubriand)

(8) *Le plus dangereux conseiller, c'est l'amour-propre.* (Napoléon 1er)

(9) *L'amour pardonne tout; l'amour propre ne pardonne rien.* (Ch. de Bernard)

Tự-đại (*tánh*) — Arrogance

— Kẻ tự-đại chỉ ưa mình mà thôi, nên chi cô-độc. (1)

— Tánh tự-đại thường chỉ là cái mặt-nạ để che giấu lòng đê-tiện. (2)

(1) *L'arrogant, qui n'aime rien que soi-même, demeure avec solitude.* (Amyot)
(2) *L'arrogance n'est souvent que le masque de la bassesse.* (Mme C. Bachi)

Tự-đắc, tự-thị (*tánh*) — Présomption

— Chưa đỗ ông nghè, đã đe hàng xóm.

— Không ai cô-thế cho bằng kẻ tự-thị. (1)

— Ngu mà muốn tự-dụng, ắt phải mang tai-hại đến mình. (2)

— Chớ bao giờ nên bán da gấu trước khi mình bắt được gấu. (3)

— Dốt-nát mà tự-đắc thì sanh ra cố-chấp. (4)

— Tánh tự-phụ chiu cao thì cao quá, mà chiu nắm thì ngắn quá, nên dễ bị xô đồ lắm. (5)

— Tánh tự-phụ là cái thiên-tánh khiến mình tự tưởng rằng mình có những cái tài đức mà mình vẫn không có. (6)

— Tánh tự-đắc bởi dốt-nát mà sinh ra. (7)

— Bọn thiếu-niên thì hay tự-thị, bậc láo-thành thì lại rụt rẻ ; vì một bên thì ưng nếm biết mùi đời, còn một bên thì đã từng trải qua cả rồi. (8)

— Bọn thanh-niên tánh hay quyến-đoán lại hay tự-thị. (9)

— Tánh tự-đắc làm hại cái giá-trị con người. (10)

---

(1) 孤 莫 孤 於 自 恃。(素 書)
Cô mạc cô ư tự thị. (Tố-thư)

(2) 愚 而 好 自 用。災 及 夫 身 者 也。(中 庸)
Ngu nhi hiếu tự dụng, tai cập phù thân giả dã. (Trung-dung)

(3) *Il ne faut jamais,*
Vendre la peau de l'ours qu'on ne l'ait mis à terre. (La Fontaine)

(4) *L'ignorance présomptueuse est la mère de l'obstination.* (Bossuet)

(5) *La présomption a tant de hauteur et si peu de base qu'elle est bien facile à renverser.* (Mme de Staël)

(6) *La présomption est une disposition naturelle à se croire des vertus et des talents que l'on n'a pas.* (Descuret)

(7) *La présomption est fille de l'ignorance.* (Rivarol)

(8) *La jeunesse est présomptueuse et la vieillesse est timide: l'une veut vivre, l'autre a vécu.* (Mme Roland)

(9) *La jeunesse est tranchante et présomptueuse.* (Chateaubriand)

(10) *La présomption fait tort au mérite.* (Fontenelle)

Tự-nhiên (*tánh*) — Naturel

— Tánh tự-nhiên là nơi an-lạc của ta, cuộc trần-thế là đường nguy-hiểm của người. (1)

— Đuổi tánh tự-nhiên mà tánh tự-nhiên cứ trở lại. (2)

— Liệu tài chở rán làm chi,
Rán cho hết sức có khi khổ lòng. (3)

— Không gì làm cho mất cái tánh tự-nhiên bằng thói ưa làm bộ có tánh tự-nhiên. (4)

— Tánh chất-phác tự-nhiên bao giờ vẫn hay hơn ngu-dại mà tự-phụ. (5)

---

(1) 性中是吾安樂境。世上是人危逆途。
Tánh trung thị ngô an lạc cảnh, thế thượng thị nhân nguy nghịch đồ.
(妙明子)
(Diệu-minh-tử)

(2) *Chassez le naturel, il revient au galop.* (La Fontaine)

(3) *Ne forçons point notre talent,*
Nous ne ferions rien avec grâce. (La Fontaine)

(4) *Rien n'empêche tant d'être naturel que l'envie de le paraitre.* (La Rochefoucauld)

(5) *Le simple naturel vaudra toujours mieux qu'une sottise prétentieuse.* (P. Janet)

Tự-phụ, tự-cao — (*tánh*)

Prétention

— Mình tự cho mình là giỏi thời không được nghe những lời nói phải của kẻ khác. (1)

— Tự mãn thì hư. (2)

— Mầy không khoe tài, thì thiên-hạ không ai tranh tài với mầy. (3)

— Đừng lấy mình quí mà khinh người, đừng lấy ý-kiến riêng mình mà trái công-chúng. (4)

— Người ta sở-dĩ làm trò cười cho thiên-hạ, để cho thiên-hạ bắt-bẻ được, là chỉ vì hay tự-cao (5)

— Xã-hội sở-dĩ bài-xích bọn tự-cao là vì chúng nó hay xúc-phạm, hoặc hay làm phiền. (6)

— Hễ mình nghĩ mình khôn-ngoan hơn người thì hay bị lường-gạt. (7)

— Người ta không phải thần cũng không phải vật, mà khốn nạn là ai muốn làm thần thì phải làm vật. (8)

---

(1) 自賢者天下之善言不得聞於耳矣。(家語)
Tự hiền giả thiên-hạ chi thiện ngôn bất đắc văn ư nhĩ hĩ. (Gia-ngữ)

(2) 自滿者敗。(呂邦獻)
Tự mản giả bại. (Lữ-bang-hiến)

(3) 汝惟不矜天下莫與汝爭能。(經書)
Nhữ duy bất cang thiên hạ mạc dự nhữ tranh năng. (Kinh-thư)

(4) 勿以身貴而賤人。勿以獨見而違衆。(康子)
Vật dĩ thân quí nhi tiện nhơn, vật nhĩ độc kiến nhi vi chúng. (Khương-tử)

(5) *On n'est ridicule, on n'est vulnérable, que par ses prétentions.* (Mme de Girardin)

(6) *La société repousse tous les gens prétentieux, parce qu'ils la blessent ou l'ennuient* (Boitard)

(7) *Le vrai moyen d'être trompé, c'est de se croire plus fin que les autres.* (La Rochefoucauld)

(8) *L'homme n'est ni ange ni bête et le malheur veut que qui veut faire l'ange, fait la bête.* (Pascal)

Tự-sát *(sự)* — Quyên-sanh

Suicide

— Vì lòng cảm-khái mà mình tự giết mình, thế không phải là mạnh. (1)

— Sự quyên-sinh vừa là muội-lý vừa là đại-tội. (2)

— Sự quyên-sinh là một cách khánh-tận vi-pháp. (3)

— Sự quyên-sinh là một cách chết chủng-lén xấu-hổ, thật là cướp công nhân loại. (4)

---

(1) 感 慨 而 自 殺 非 能 勇 也。(季 布)
Cam-khái nhi tự sát phi năng dỏng dả. (Qui-bố)

(2) *Le suicide est à la fois une grande absurdité et un grand crime.* (Bautain)

(3) *Le suicide est une banqueroute frauduleuse.* (Proudhon)

(4) *Le suicide est une mort furtive et honteuse : c'est un vol fait au genre humain.* (J. J. Rousseau)

Tức-giận (*tánh*) — Colère

— Bớt giận lảm lành.

— Giận lẫy thì sầy cùi.

— Giận con rận, đốt cái áo.

— Ăn thì hơn, hờn thì thiệt.

— Mặn mất ngon, giận mất khôn.

— Cả giận mất khôn, bây giờ cắn rốn lại còn được sao :

— Vui quên lo, giận quên lo.

— Mật ngọt chết ruồi, mấy đời mắm-mặn chết troi bao giờ.

— Chưa đánh được mặt đỏ như vang, đánh rồi mặt vàng như nghệ.

— Khi thương nhau đi sau nhường trước,
Đến khi hờn đạp ngược bước ngang.

— Khi giận ai bẻ thước mà đo. (1)

— Chẳng giận lày. (2)

— Đều giận nhỏ cũng hại đến đều nghĩa. (3)

— Cơn giận khêu lên thì đỏ hơn lửa. (4)

---

(1) 怒 不 及 量。 (諺 語)
Nộ bất cập lượng. (Ngạn-ngữ)

(2) 不 遷 怒。(論 語)
Bất thiên nộ. (Luận-ngữ)

(3) 小 怒 傷 義。 (管 子)
Tiểu nộ thương nghĩa. (Quản-tử)

(4) 一 激 之 怒 炎 於 火。(黃 獻)
Nhứt khích chi nộ viêm ư hỏa (Hoàng-hiến)

— Giận hờn là sâu mọt của nhân đức. (1)

— Lòng hờn giận rất dễ phát mà khó ngăn. (2)

— Trách người đến nỗi ngậm miệng, cuốn lưỡi, mặt đỏ phừng phừng, mồ hôi ướt lưng, không phải không sướng bụng, nhưng lại quá nỗi nhỏ-nhen khắc bạc. (3)

— Sự phận-nộ khi mới phát thi điên cuồng đến cối cùng thi hối-hận. (4)

— Cơn giận hay xui làm đều bậy. (5)

— Giận mất khôn. (6)

— Giận tức là điên cuồng một hồi. (7)

— Đè nén được tảnh nóng-nảy của mình thể là thắng được kẻ đại thù của mình. (8)

— Rượu đương sôi thì khó biết là ngon hay giở ; vậy đứng nên nghị-luận người nào khi họ đương trong cơn nóng-giận. (9)

— Bị một điều lăng-nhục thì bao giờ cũng phải để cho nó qua một đêm đi đã. (10)

---

(1) 忿 惑 者 仁 之 螣 也。(文 中 子)
Phận hoặc giả nhơn chi đẳng dã. (Văn-trung-tử)

(2) 易 發 難 制。忿 心 爲 甚。(薛 近 泉)
Dị phát nan chế, phẫn tâm vi thậm. (Tiết cận-tuyền)

(3) 責 人 到 閉 口 捲 舌。面 赤 背 汗 辰。豈 不 快 心。然 淺 溢 刻 薄 甚 矣。(呂 坤)
Trách nhơn đáo bế khẩu quyền thiệt, diện xích bối hản thời, khỉ bất khoái tâm, nhiên thiển dật khắc bạc thậm hỷ (Lữ-khôn)

(4) *La colère commence par la folie et finit par le repentir.* (Maxime orientale)

(5) *La colère est mauvaise conseillère* (Proverbe français)

(6) *La colère exclut la raison.* (Proverbe français)

(7) *La colère est une courte folie.* (Proverbe français)

(8) *Dompter sa colère, c'est triompeer de son plus grand ennemi.* (Proverbe latin)

(9) *Tu ne juges pas le vin qui bouillonne: ne juge pas un homme en colère.* (Pythagore)

(10) *Il faut toujours laisser s'écouler la nuit sur l'injure de la veille.* (Napoléon 1er

— Tính tức-giận là một cái lòng tư-dục quá nóng-nẩy chưa đợi trí-khôn thuận tinh mà đã vội đông can-qua. (1)

— Đứng nên để mặt trời lặn rồi mà lòng giận chưa nguôi. (2)

— Phàm ai giận tái ngươi, rồi hồ ngươi đỏ mặt. (3)

— Thấy người tức-giận thì phải giữ lấy mình, thấy người dối-trá thì phải lánh cho xa (4)

— Kẻ thiếu-nữ hay tức-giận, chẳng những sơ-suất mất một cái đức-hanh tuổi mình phải có, mà lại bỏ mất cả các đều thanh-thú trong thời xuân-xanh của mình. (5)

— Trong cơn giận-dữ, thì mầy chớ làm gi cả ; phỏng đương khi bảo-tố thì mày có trương buồm mà chạy được không ? (6)

— Hễ tha-hồ tức-giận thì thường thường tỏ ra người khác có lỗi mà mình lại để mình mà trả thù. (7)

— Nếu anh nổi giận thì hãy đếm cho đến mười rồi hãy nói ; nếu anh quá giận thì hãy đếm cho đến trăm. (8)

---

(1) *La colère est une passion fougueuse qui court aux armes sans attendre le consentement de la raison.* (La Rochefoucauld)

(2) *Le soleil ne doit jamais se coucher sur notre colère.* (Fléchier)

(3) *Celui qui pâlit de colère rougira bientôt de honte.* (Lemonnier)

(4) *Garde-toi de l'homme colère ; fuis l'homme dissimulé.* (Beauchêne)

(5) *La jeune fille colère ne néglige pas seulement une vertu de son âge, elle en répudie jusqu'aux agréments.* (Théry)

(6) *Ne fais rien dans la colère; mettrais-tu à la voile dans la tempête?* (Dodsley)

(7) *S'abandonner à la colère, c'est souvent venger sur soi la faute d'un autre.* (Swift,

(8) *Si vous êtes irrité, comptez jusqu'à dix avant de parler, jusqu'à cent si vous êtes fort en colère.* (Jefferson)

Tương-lai — Avenir

— Không biết việc tương-lai thi hãy xem việc dĩ-vãng. (1)

— Việc đã qua rồi không can-gián được nữa. Việc sắp đến còn có thể theo được. (2)

— Tương-lai biết đã chắc gì,
Chỉ ai điên lắm vậy thì mới tin. (3)

— Ta xâm lấn đến việc tương-lai là vì như nó đến chậm quá mà ta giục cho mau đến ; ta nhắc lại việc quá khứ là vì như nó đi quá mau mà ta muốn kéo lại. (4)

— Ai muốn suy-đoán sự tương-lai cho đích-xác thì cần phải khảo-cứu thời-kỳ quá-khứ. (5)

— Ta có thể nhờ cuộc tương-lai để bồ-cứu việc quá-khứ. (6)

— Buổi hiện-tại là phần của kẻ giàu-sang ; buổi tương-lai là phần của người nghèo-khổ. (7)

---

(1) 不知來者視之往。(管子)
Bất tri lai giả thị chi vảng (Quảng-tử)

(2) 往者不可諫。來者猶可追。(接輿)
Vảng giả bất khả gián, lai giả do khả truy. (Tiếp-dư)

(3) ..... *Sur l'avenir,*
Bien fou qui se fiera. (Racine)

(4) *Nous anticipons l'avenir comme trop lent et comme pour le hâter, et nous rappelons le passé pour l'arrêter comme trop prompt.* (Pascal)

(5) *Qui veut bien juger l'avenir doit consulter le temps passé.* (Bossuet)

(6) *On peut réparer le passé par l'avenir.* (Fénelon)

(7) *Le présent est pour les riches et l'avenir est pour les pauvres.* (La Bruyère)

— Ta dung-thứ việc quá-khứ là vì cuộc tương-lai, tại lẽ rằng tương-lại nhờ có hy-vọng chỉ-dạo cho. (1)

— Thời hiện-tại bao giờ cũng chất-chứa một khối hi-vọng về tương-lai. (2)

— Cái biển tương-lai không có bờ bến. (3)

— Cái đời người là một sự trông mong về tương-lai. (4)

— Việc quá-vãng đã yên rồi, việc hiện-tại không kéo lại được, hãy nên lo-nghĩ về việc tương-lai. (5)

---

(1) *Je pardonne au passé en faveur de l'avenir puisqu'il est éclairé par l'espérance.* (Mme de Sévigné)

(2) *Le présent est toujours gros de l'avenir.* (Leibniz)

(3) *L'océan de l'avenir n'a point de rivage.* (Bernardin de St Pierre)

(4) *La vie est une aspiration vers l'avenir.* (P. Leroux)

(5) *Le passé est soldé, le présent nous échappe, songez à l'avenir.* (de Lévis)

Thái-quá *(sự)* — Excès-Exagération

— Người ta chẳng lo không khôn, chỉ sợ khôn mà xảo-trá ; chẳng lo không mạnh, chỉ sợ mạnh mà làm xằng ; chẳng lo không giàu, chỉ sợ giàu mà không chán (1)

— Cái tốt-hơn là cừu-địch của cái tốt. (2)

— Bất kỳ đều gì hễ quá độ là bậy cả. (3)

— Hễ quá-độ tất-nhiên có đều thống-khổ theo sau. (4)

— Khi người ta đã biết minh ăn nói quá phô-trương thi tựu-trung dẫu có đều thành-thực, người ta cũng không kể nữa. (5)

— Trong thiên-hạ bất-cứ việc gi hễ quá-độ thì là không thích-đáng cả. (6)

— Tỏ-vẻ lời nói là lối nói dối của kẻ trung-hậu. (7)

— Được cái tốt lại khát vọng cái tốt hơn, thành ra hư mất cả cái tốt. (8)

---

(1) 人 不 患 其 不 知。患 其 爲 詐 也。不 患 其 不 勇
Nhcn bất hoạn kỳ bất tri, hoạn kỳ vi trá dả, bất hoạn kỳ bất dỏng
患 其 爲 暴 也。不 患 其 不 富 患 其 無 厭 也。(景 帝)
hoạn kỳ vi bạo dả, bất hoạn kỳ bất phú, hoạn kỳ vô yếm dả. (Cảnh-đế)

(2) *Le mieux est l'ennemi du bien.* (Proverbe français)

(3) *L'excès en tout est un défaut.* (Proverbe français)

(4) *La douleur est la compagne nécessaire de tout excès.* (Helvétius)

(5) *Quand l'exagération est aperçue, on ne tient pas même compte du vrai.* (Mme de Staël)

(6) *Tout ce qui est excessif est malséant dans le monde.* (Berryer)

(7) *L'exagération est le mensonge des honnêtes gens.* (J. de Maistre)

(8) *Le mieux auquel on aspire fait qu'on gâte le bien.* (Fénelon)

Thảm-ăn (*tật*) — Gourmandise

— Chim tham ăn mắc bẫy.

— Tham thực cực thân.

— Ăn vô dễ, móc ra khó.

— Giàu ham mần, bần ham ăn.

— Ăn một miếng để tiếng cả đời.

— Tham ăn giữ nết, chết không ai thương.

— Ăn lắm thì hết miếng ngon,
Nói lắm thì hết lời khôn hóa rồ.

— Chim tham ăn sa vào vòng lưới. (1)

— Người tham ăn chỉ sống để mà ăn. (2)

— Kẻ tham ăn lấy răng mình đào lỗ để chôn mình. (3)

— Người ăn vô nhiều quá cũng bị xanh-xao hơn kẻ nhịn đói. (4)

---

(1) 鳥 以 貪 穀 罹 於 網。 (幼 學)
Điểu dĩ tham cốc la ư vỏng. (Ấu-học)

(2) *Le gourmand n'est fait que pour manger.* (J. J. Rousseau)

(3) *Le gourmand creuse sa fosse avec ses dents.* (Young)

(4) *Qui mange trop pâtit encore plus que celui qui jeûne.* (Raspail)

Tham lợi *(lòng)* — Avidité
Tham — Ambition

— To bỏ khó chặt.

— Tham thì thâm, kậm thì mạt.

— Chuột sa chỉnh gạo.

— Nhân tham tài nhi tử, điểu tham thực nhi vong.

— Mảu tham hễ thấy hơi đồng thì mê.

— Trong nhà đá có vàng mười,
Lăm-le lại muốn của người nhơn sâm.

— Danh-vọng cao khiến người ghen ghét. (1)

— Lòng người khốn lấp, khoe suối dễ đầy. (2)

— Bàn luận cao kỳ mà không thể làm kịp, chẳng bằng bàn luận thiển cận mà làm được. (3)

— Ham muốn đều qui, vẫn ai ai cũng có lòng ấy ; ai cũng có cái qui sẵn ở trong mình, chỉ vì không biết đó thôi. (4)

— Tham nhiều thì mất hết. (5)

— Tham nhiều ôm không chặt. (6)

— Tham nhiều nút bị. (7)

— Người đời khinh rẻ những của không tốn tiền mua, mà đem cả cái đời mài-miệt theo những đều bần mạt mà phải tốn kém. (8)

---

(1) 名高忌起（勸戒全書）
Danh cao kỵ khởi. (Khuyến giái toàn thơ)

(2) 人心難滿。溪壑易盈。（太公）
Nhơn tâm nan mản, khê hác dị dinh. (Thái-công)

(3) 高議而不可及。不如卑論之有功也。（說苑）
Cao nghị nhi bất khả cập, bất như ty luận chi hữu công dả. (Thuyết-uyển)

(4) 欲貴者人之同心也。人人有貴於己者弗思耳。（孟子）
Dục quí giả nhơn chi đồng tâm dả, nhân nhân hữu quí ư kỷ giả phất tư nhỉ. (Mạnh-tử)

(5) *Qui veut avoir trop perd tout.* (Proverbe français)

(6) *Qui trop embrasse mal étreint.* (Proverbe français)

(7) *L'avidité fait crever le sac* (Proverbe français)

(8) *L'homme dédaigne les richesses gratuites pour user sa vie à poursuivre des pauvretés coûteuses.* (A. Karr)

Thanh-niên — Jeunesse

— Ăn chưa no, lo chưa tới.

— Măng mọc có lứa, người ta có thì.

— Lão ô bách tuế bất như phụng-hoàng sơ sanh.

— Một năm được mấy mùa xuân,
Một ngày được mấy giờ dần sớm mai.

— Kẻ hậu sinh chưa nên vội bàn-bạc để khen chê việc đời xưa, đời nay. (1)

— Bọn thiếu-niên nên cho biết cực-khổ, thời cái chi mới nhất định. (2)

— Chim sắp đậu mà không lựa cây, thì chắc bị lia cây, kẻ sĩ xuất thân mà không lựa thời, thì chắc bị nguy-nhục. (3)

— Thanh-niên có tánh hay khoe,
Tưởng chi cũng dễ làm e được liền. (4)

---

(1) 後生未可遽立議論以褒貶古今。(劉元成)
Hậu sanh vị khả cự lập nghi-luận dĩ bao biếm cổ kim. (Lưu-nguyên-thành)

(2) 少年人宜使苦。苦則志定。(湯斌)
Thiếu niên nhân nghi sử khổ, khổ tắc chí định. (Thang-bân)

(3) 翔集而不擇木者。必有離木之禽。出身而不料辰者。必有危辱之士。(抱樸子)
Tường tập nhi bất trạch mộc giả, tất hữu ly mộc chi cầm ; xuất thân nhi bất liệu thời giả, tất hữu nguy nhục chi sĩ. (Bảo-phác-tử)

(4) *La jeunesse se flatte et croit tout obtenir.* (La Fontaine)

— Những kẻ thanh-niên, vì say-mê theo đều hy-vọng, nên tưởng rằng việc gì họ đeo-đuổi, là nắm được trong tay rồi ; hết thảy những đều tưởng-tượng, họ coi như là đều thật-sự cả. (1)

— Bọn thanh-niên chăm về một sự bình-phẩm tự-phụ. (2)

— Buổi mai điên dại, buổi chiều đến lại rất đắt. (3)

— Trong buổi thanh-niên mà hoài-phí một giờ nào, tức là làm một cái cơ khốn-khổ cho ngày sau đó. (4)

— Chỉ có kẻ ngu-dại mới nói rằng tuổi xuân-thời là tuổi để ăn chơi. (5)

— Lúc vãn-cảnh mà ưu sầu là tại lúc thanh-niên giáo-dục bất thiện. (6)

— Làm mẹ mà kể lại những chuyện lúc xuân-thời mình để làm gương cho con gái được, thế là cải đức-hạnh mình được báo-phục một cách êm-đềm hơn cả. (7)

---

(1) *Les jeunes gens, enivrés de leur espérance, croient tenir ce qu'ils poursuivent; toutes leurs imaginations leur paraissent des réalités.* Bossuet)

(2) *La jeunesse se livre à une critiqne présomptueuse.* (Fénelon)

(3) *Ou paie bien cher, le soir, les folies du matin.* (Bacon)

(4) *Chaque heure de temps perdu dans la jeunesse est une chance de malheur pour l'avenir.* (Napoléon 1er)

(5) *Ce sont les sots qui disent que l'âge de la jeunesse est fait pour qu'on s'amuse* (J. B. Say)

(6) *La vieillesse chagrine est le résultat d'une jeunesse mal cultivée.* (De Ségur.)

(7) *Pour une mère, la plus douce récompense de sa vertu est de pouvoir proposer pour modèle sa jeunesse à sa fille.* (Mme De Genlis)

Thành-thực (*lòng*) Trung-thực (*lòng*)

Bonne foi

Trung chánh (*lòng*) — Loyauté

Thật-thà (*lòng*) — Probité

— Nói lời phải giữ lấy lời,
Đừng như con bướm đậu rồi lại bay.

— Lòng ngay-thật là chỗ để tiến đức. (1)

— Chẳng báu vàng ngọc mà lấy lòng ngay-thực làm báu. (2)

— Chẳng tham là báu. (3)

— Ngay tin cẩn thận, ấy là nền đức-nghĩa ; hư vô dối trá, ấy là gốc loạn đạo. (4)

— Tiền tài có phân-minh, tình bằng hữu mới được bền. (5)

— Của bất nghĩa không ích lợi bao giờ. (6)

— Lòng thành-thực là chất-phát thật-thà, không có xiêng-xẹo. (7)

---

(1) 忠 信 所 以 進 德 也。〔易 經〕
Trung tin sở dĩ tấn đức dả. (Dịch-kinh)

(2) 不 寶 珠 玉 而 忠 信 以 爲 寶。(禮 記)
Bất bửu châu ngọc nhi trung tín dĩ vi bửu. (Lễ-ký)

(3) 不 貪 爲 寶。(左 傳)
Bất tham vi bửu. (Tả-truyện)

(4) 忠 信 謹 愼。此 德 義 之 基 也。虛 無 詭 譎。此 亂 道 之 根 也。(潛 夫 論)
Trung tín cẩn thận, thử đức nghĩa chi cơ dả, hư vô quỉ quyệt, thử loạn đạo chi căn dả. (Tiềm-phu-luận)

(5) *Les bons comptes font les bons amis.* (Proverbe francais)

(6) *Bien mal acquis ne profite jamais.* (Proverbe francais)

(7) *La bonne foi, simple et naïve, est sans détours.* (Shakespeare)

— Khi có lòng thành-thực thì lời nói cũng đủ ; khi đã không có lòng thành-thực thì dầu lời thề cũng chẳng ích chi. (1)

— Chớ nên thất-tín với ai cả. (2)

— Kẻ đã thất-ước thì không đáng người trung hậu tín-phục. (3)

— Lòng thật-thà của người bị gạt còn đáng trọng hơn cái xảo-mưu của kẻ hay lừa-gạt người. (4)

— Người bán ăn gian người mua thì cũng có tội bằng người mua ăn gian người bán. (5)

— Lòng thành-thực hay là trung-thực tức là cái lòng chơn-chánh, cái cách thổ-lộ tâm-can, lại thêm có lòng tin-cậy, tuyệt-nhiên không có chút gì giấu-giếm giả-mạo cả. (6)

— Một lời hẹn tức như một tờ khế-ước ký với lương-tâm. (7)

— Không hứa mà giúp càng cao-thượng bao nhiêu, thì hứa mà không giúp lại càng đê-tiện bấy nhiêu. (8)

— Phàm người đã hứa lời, thì không còn lẽ gì mà khỏi giữ lời được. (9)

— Cái lòng thật-thà mà ai ai cũng biết đó là lời thề chắc chắn hơn cả. (10)

— Lòng thật-thà là cái qui-tắc chung cho tất cả bổn-phận của mình ; có lòng thật-thà thì mọi sự hành-vi của mình mới có vẻ quang-huy. (11)

---

(1) *Quand la bonne foi règne, la parole suffit; et quand elle n'a pas lieu, le serment est inutile.* (Raynal)
(2) *Il ne faut manquer de foi à personne.* (Chateaubriand)
(3) *L'homme qui manque à ses engagements est indigne de l'estime des âmes honnêtes* (Laténa)
(4) *La bonne foi du trompé est plus honorable que l'adresse du trompeur.* (Sismondi)
(5) *Le marchand qui vole l'acheteur est aussi coupable que l'acheteur qui vole le marchand.* (A. Karr)
(6) *La sincérité ou la bonne foi est cette franchise, cette ouverture de cœur, mêlée de confiance, qui exclut toute feinte et tout déguisement.* (Pastoret)
(7) *Une promesse est un contrat signé avec sa conscience* (Mme C. Bachi)
(8) *Il y a autant de noblesse à obliger sans promesse que de bassesse à promettre sans obliger.* (Beauchène)
(9) *Rien ne dispense les hommes de la parole donnée.* (Christine de Suède)
(10) *La probite reconnue est le plus sûr de tout les serments.* (Mme Necker)
(11) *La probité est la règle de tous les devoirs; c'est elle qui donne de l'éclat à toutes nos actions.* (Gardanne)

Thần-bí (*thuyết*) — Mysticisme

— Yêu-quái tự người mà sanh ra. (1)

➙ Thuyết thần-bí sinh ra tọa-vong và ảo-thuật, đó là cái nguồn-gốc các tội-ác cùng các sự điên-cuồng. (2)

— Thuyết thần-bí sinh ra lòng tin số-mạng mà bỏ hẳn nghĩa-vụ. (3)

— Thuyết thần-bí là một cách khí-vong. (4)

— Thuyết thần-bí là một bộ máy to lớn để hủy-hoại đạo-lý. (5)

— Nguyên-lý của các thuyết thần-bí là quả-quyết mà không minh-chứng. (6)

---

(1) 妖 由 人 者。(左 傳)
Yêu do nhân hưng. (Tả-truyện)

(2) *Le mysticisme enfante l'extase et la magie, source de crimes et de folies.* (Géruzez)

(3 *Le mysticisme aboutit au fatalisme et à la négation du devoir.* (Arlaud)

(4 *Le mysticisme est une mystification.* (Proudhon)

(5) *Le mysticisme est une grande machine à mutilation morale.* (G. Sand)

(9) *L'essence du mysticisme est d'affirmer sans prouver.* (Colin)

Thất-vọng *(sự)* — Désespoir

Ngã-lòng *(sự)* — Découragement

— Gặp nỗi ách-cùng mà lòng không buồn. (1)

— Người nho giả chẳng vì nghèo-hèn mà thất-chí. (2)

— Đừng yềm-ố, đừng thất-vọng ; hễ thất bại liền thì cứ làm lại ngay. (3)

— Ngã lòng là tâm-lý tuyệt diệt. (4)

— Sự thất-vọng là một đều lầm to nhứt của ta vậy. (5)

— Kẻ nào đã thất-vọng ắt có lỗi. (6)

— Bất cứ làm việc gì hễ ngã-lòng là tối liệt, mà đã ngã-lòng thì dõng-khí tiêu-diệt. (7)

---

(1) 阨 窮 而 不 憫。(孟 子)
Ách cùng nhi bất mẫn. (Mạnh-tử)

(2) 儒 有 不 隕 穫 於 貧 賤。(儒 行)
Nho hữu bất vận hoạc ư bần tiện. (Nho-hạnh)

(3) *Point de dégoût ni de découragement ; si tu viens d'échouer, recommence.* (Marc-Aurèle)

(4) *Le découragement est la mort morale.* (La Rochefoucauld)

(5) *Le désespoir est la plus grande de nos erreurs.* (Vauvenargues)

(6) *Qui désespère a tort.* (V. Hugo)

(7) *Le découragement est en toute chose ce qu'il y a de pire. C'est la mort de la virilité.* (La cordaire)

Thầy — Maître d'ecole

— Không thầy đố mầy làm nên.

— Thờ thầy mới được làm thầy.

— Học nhứt sư kỉnh vạn sự.

— Cha muốn con hay, thầy muốn trò hay.

— Nào là những kẻ học-trò,

Nghe lời thầy dạy mà lo sửa mình.

— Quân, Sự, Phụ.

— Một ngày cũng đạo thầy trò.

— Trò quen thầy như chim quen cây.

— Một chữ nên thầy, một ngày nên nghĩa.

— Dốt nát nhờ thầy, bốn bây nhờ thợ.

— Muốn sang thì bắc cầu kiều,

Muốn con hay chữ, phải yêu lòng thầy.

— Gương vàng rơi xuống hồ tây,

Công cha cũng trọng, nghĩa thầy cũng sâu.

— Sư dả sở dĩ công nhơn chi ác. (1)

— Sư tai sư tai, đồng tử chi mạng dã. (2)

— Lo chăm học không bằng lo tìm thầy, thầy là cái khuôn cái thước của con người. (3)

— Người đời có ba bậc nên thờ như nhau ; trừ quân-phụ ra, thì thầy là trọng. (4)

---

(1) 師者所以攻人之惡。(格言)

(2) 師哉師哉桐子之命。(格言)

(3) 務學不如務求師。師者人之模範。(楊子)
Vụ học bất như vụ cầu sư, sư giả nhơn chi mô phạm. (Dương-tử)

(4) 民生於三。事之如一。君父而外。於師爲重。
Dân sanh ư tam, sự chi như nhứt. quân phụ nhi ngoại, ư sư vi trọng.
(人譜類記)
(Nhân phổ loại ký)

– Thầy là mình nhờ để nghe đạo-lý, học nghề nghiệp, giải đều nghi-hoặc. (1)

– Tình thầy trò chỉ trong vòng ân-nghĩa : Ân thời sánh với cha con, anh em, nghĩa thời sánh với vua-tôi bạn-bè. (2)

– Mầy muốn ngày sau người vâng lời mày, mầy phải vâng lời. (3)

– Người dạy ta học là một ông cha thứ hai. (4)

– Các thanh-niên phải rất tôn-kính thầy luôn luôn : nhờ thầy mà chữa những tật xấu được, mà học được các tánh-nết ngay thẳng và các đạo-đức. (5)

– Mầy hãy kính trọng thầy mầy vì thầy dạy cho mầy những đều khôn ngoan. (6)

– Các anh gặp nhịp tỏ ơn trả nghĩa cho thầy giáo thì chớ nên bỏ qua. (7)

– Ai không thương yêu những người đã mở mang trí-não cho mình là một con quỉ-quái. (8)

– Thầy và trò có một ông thầy chung là tình thân-ái. (9)

---

(1) 師者所以聞道受業解惑也。(李光垣)
Sư giả sở dĩ văn đạo thụ nghiệp giải hoặc dã (Lý-quang-viên)

(2) 師之於弟子。恩義之間也。恩既可以擬於父子兄弟。義亦可以參之君臣朋友。(讀禮通考)
Sư chi ư đệ tử, ân nghĩa chi gian dã, ân ký khả dĩ nghĩ ư phụ tử huynh đệ, nghĩa diệc khả dĩ tham chi quân thần bằng hữu. (Độc-lễ thông-khảo)

(3) *Obéis si tu veux qu'on t'obéisse un jour.* (Maxime française)

(4) *Celui qui instruit est un second père.* (Maxime francaise)

(5) *Les jeunes gens doivent toujours conserver un grand respect pour leurs maîtres : à eux ils doivent de s'être corrigés de leurs défauts et d'avoir pris de bons sentiments de probité et de vertu.* (Sénèque)

(6) *Respecte ton maître : il t'enseigne la sagesse.* (Cresnays)

(7) *Ne négligez aucune occasion de témoigner votre reconnaissance envers vos maîtres.* (L. Boyer)

(8) *C'est être un monstre que de ne pas aimer ceux qui ont cultivé notre âme.* (Voltaire)

(9) *Maître et élève ont un maître commun, l'affection.* (Legouvé)

Thầy bói — Devin
Thuật số — Sortilèges

— Thầy bói nói đui.

— Bói ra ma, quét nhà ra rác.

— Tiền cột dải yếm bo bo,
Đem cho thầy bói thêm lo vào mình.

— Bói đề quyết đều ngờ, không ngờ thì bói làm chi. (1)

— Đấng thánh-nhân không phiền đến việc bói khoa. (2)

— Việc tương lai ta chưa tầng biết,
Đem luận bàn dạ thiệt hồ nghi. (3)

— Thầy bói nói dại. (4)

— Kẻ vu-hoặc chỉ phỉnh-phờ được đứa dốt-nát ngu-dại mà thôi. (5)

— Thầy bói bao giờ cũng nói dua theo những điều nguyện-vọng của kẻ đến bói. (6)

— Tánh tọc-mạch thèm biết việc tương-lai nên khiến người bịa-đặt ra vô-số là cách bói-khoa huyền-ảo. (7)

---

(1) 卜以決疑不疑何卜。(左傳)
Bốc dĩ quyết nghi bất nghi hà bốc (Tả-truyện)

(2) 聖人不煩卜筮。(潛夫論)
Thánh nhân bất phiền bốc phệ (Tiềm phu luận)

(3) *L'avenir m'est chose inconnue,*
Et je n'en parle qu'à tâtons. (La Fontaine)

(4) *Les devins et devineresses disent des sottises.* (Le Sage)

(5) *Le charlatan n'attrape que l'ignorance ou la sottise.* (Montesquieu)

(6) *Les devins sont toujours complaisants aux désirs de ceux qui les consultent.* (Lamartine)

(7) *La curiosité insatiable de connaître l'avenir a fait inventer une infinité de divinations chimériques.* (Bayle)

— Người nào tin ma-quỉ hay thầy-pháp không phải là người đứng-đắn. (1)

— Tử khi phát-minh ra được những luật thuộc về vật-lý-học rồi thì sự tín-ngưỡng thuật-số không còn nữa. (2)

— Đừng tin thầy số, thầy bói, vì họ toàn là quân gian-trá cả. (3)

— Đều yểm-trừ của một kẻ ma-thuật thì chỉ có một pháp-sư cao tay ấn hơn mới trừ-giải được, đó thật là một cái kế tối xảo-quyệt để buộc những người mê-tín phải chịu tốn tiền hai lần. (4)

---

(1) *Un homme qui croit aux fantômes, aux sorciers n'est pas tenu pour un homme sérieux.* (Renan)

(2) *La croyance à la sorcellerie n'existe plus depuis qu'on a découvert les lois de la physique.* (Mme de Staël)

(3) *Ne croyez pas aux sorciers et aux devins, car ce sont des fripons.* (Cormenin)

(4) *Le sort jeté par un magicien ne peut être levé que par un enchanteur plus puissant, moyen fort ingénieux pour imposer aux dupes une double contribution.* (Breton)

Thể-thao — Culture physique

— Nước có chảy mới trong, người ngồi không phải yếu.

— Có vận động mới khỏe mạnh.

— Nước chảy luôn thì không thủi, ngạt cửa năng mở thì không mọt. (1)

— Thong-thả lâu ngày thời gân-mạch đều phải lơi, tâm-đởm cũng phải khiếp nhược. (2)

— Cái linh-hồn minh-mẫn ở trong cái thân thể tráng kiện. (3)

— Thể-thao là một chất rất bổ dự-trử để nuôi sức khỏe. (4)

— Thể-thao là một thứ thuốc để phòng lúc lao-lực quá độ. (6)

---

(1) 流 水 不 腐。戶 樞 不 蠹。(呂 氏 春 秋)
Lưu thủy bất hủ, hộ xu bất đố. (Lữ-thị xuân thu)

(2) 久 逸 則 筋 脈 皆 弛。心 胆 亦 怯。(胡 林 翼)
Cữu dật tắc cân mạch giai thỉ, tâm đởm diệc khiếp. (Hồ Lâm-dực)

(3) *Une âme saine dans un corps sain.* (Proverbe latin)

(4) *L'exercice est une des meilleures provisions de santé.* (Bacon)

(5) *La gymnastique est l'antidote du travail exagéré de l'esprit.* (Bathélémy St Hilaire)

(6) *Ce n'est que par les exercices du corps que vous distrairez les affections de l'âme:* (B. de St Pierre)

Thiện (*đều*) — Le Bien
Thiện-ác ; Thị-phi
Le Bien et Le mal

— Ai ơi ăn ở cho lành,
Kiếp nầy chẳng gặp đề dành kiếp sau.

— Tội hữu sở qui, ai làm nấy chịu.

— Ác giả ác báo, thiện giả thiện lai.

— Không gì vui bằng ưa làm đều thiện. (1)

— Không chất-chứa được nhiều đều thiện thì không đủ nên danh. (2)

— Chỉ lấy đều thiện làm qui. (3)

— Vi thiện tối lạc. (4)

— Thiện ác đáo đầu chung hữu báo. (5)

— Làm lành gặp lành. (6)

— Làm đều lành khó như đi ngược, làm đều ác dễ như đi xuôi. (7)

---

(1) 樂 莫 樂於 好 善。(素 書)
Lạc mạc lạc ư hiếu thiện. (Tố thơ)

(2) 善 不積 不 足以成 名。(易 經)
Thiện bất tích bất túc dĩ thành danh. (Dịch-Kinh)

(3) 惟 善 以爲 寶。(禮記)
Duy thiện dĩ vi bửu. (Lễ ký)

(4) 爲 善 最 樂 (東 平 王)

(5) 善 惡 到 頭 終 有 報。(明 心)

(6) 作 善 降 之 百 祥。(書 經)
Tác thiện giáng chi bách tường. (Thơ-kinh)

(7) 從 善 如 登。從 惡 如 崩。(晉 國 語)
Tùng thiện như đăng, tùng ác như băng. (Tấn-quốc-ngữ)

— Chớ cho đều thiện nhỏ mà không làm ; chớ cho đều ác nhỏ mà làm. (1)

— Thấy người lành lo mình theo kịp ; thấy người ác như mình phỏng nước sôi. (2)

— Đều gì tự mày làm ra thì trở lại cho mày. (3)

— Ghét đều ác như ghét mùi hôi, ham đều thiện như ham sắt tốt. (4)

— Kẻ hại người để trục lợi là kẻ độc-ác ; kẻ vô-cố mà hại người, thì tệ hơn một con ác-thú. (5)

— Hãy làm đều thiện vì đều thiện mà thôi, chớ vì lợi riêng mà làm. (6)

— Làm lành hôm trước, hưởng phước hôm sau. 7)

— Làm việc phải rồi đem quăng xuống biển cũng được ; dầu cá có nuốt đi, trời cũng nhớ cho. (8)

— Mỗi đều lành là một cái hương-vị ướp thơm cho cả tánh tinh ta. (9)

— Người lành ngủ được yên giấc. (10)

---

(1) 勿以善小而不爲勿以惡小而爲之。(劉備)
Vật dĩ thiện tiểu nhi bất vi, vật dĩ ác tiểu nhi vi chi (Lưu-Bị

(2) 見善如不及。見不善如探湯。(孔子
Kiến thiện như bất cập, kiến bất thiện như thám thang. (Khổng-tử)

(3) 出乎爾者。反乎爾者也(孟子)
Xuất hồ nhĩ giả, phản hồ nhĩ giả dã. (Mạnh-Tử)

(4) 如惡惡臭、如好好色。(大學)
Như ô ác xu, như hiếu hảo sắc. (Đại học)

(5) *Celui qui fait le mal à son prochain pour en tirer profit est un méchant ; celui qui fait le mal uniquement pour le faire est pire qu'une bête féroce.* (Maxime orientale)

(6) *Fais le bien pour lui même, sans aucun motif d'intérêt personnel.* (Maxime orientale)

(7) *Le bien qu'on a fait la veille fait le bonheur du lendemain.* (Proverbe indien)

(8) *Fais du bien et le jette dans la mer ; si les poissons l'engloutissent, Dieu s'en souviendra.* (Proverbe turc)

(9) *Le bien qu'on fait parfume l'âme.* (Maxime française)

(10) *Le sommeil de l'homme de bien est paisible.* (Maxime française)

— Người nào lấy đều thiện mà báo đều ác cũng giống như cây đá bị người ném đá mà lại cho người ăn quả. (1)

— Cái đời người ở trên cõi trần rất là ngắn-ngủi, vậy phải nên để cái đời mà làm việc thiện. (2)

— Ta chỉ có một cái tài-sản, mà không ai có thể đoạt được, là cái vui-thú đã làm được một việc phải. (3)

— Đã làm được một đều phải, ấy là làm phải mà được thưởng đó. (4)

— Làm đều thiện đi vì bản-tánh của mầy là thiện chớ còn kể công làm gì. (5)

— Đừng nên khen người phải mà thôi, phải bắt chước họ nữa mới được. (6)

— Nếu người ta nói xấu mầy mà mầy xấu thật, thì hãy sửa mình đi; nếu như mà họ nói láo, thì nên khinh-bỉ. (7)

— Làm đều thiện là làm những việc hợp theo công-lệ của nghĩa-vụ. (8)

— Khen ngợi việc thiện một cách thành thực thế là như mình đã làm một phần trong việc thiện ấy. (9)

---

(1) *Celui qui rend le bien pour le mal ressemble à l'arbre qui donne des fruits à celui qui lui jette des pierres.* (Proverbe français)
(2) *Les hommes n'ont ici bas qu'une vie fort courte; c'est pourquoi il faut l'employer à faire du bien.* (Homère)
(3) *Le seul bien qu'on ne puisse pas nous enlever, c'est le plaisir d'avoir fait une belle action.* (Antisthène)
(4) *La récompense d'une bonne action, c'est de l'avoir faite.* (Sénèque)
(5) *Fais le bien parce que c'est la nature, et ne demande pas de salaire.* (Sénèque)
(6) *Ne vous contentez pas de louer les gens de bien, imitez-les.* (Socrate)
(7) *Si l'on dit du mal de toi et qu'il soit véritable, corrige-toi; si ce sont des mensonges, ris-en.* (Epictète)
(8) *Le bien consiste à faire des actions conformes à la loi du devoir.* (Mesnard)
(9) *C'est en quelque sorte participer à une bonne action que de la louer de bon cœur.* (La Rochefoucauld)

— Muốn cho việc gì có thể coi như là một việc thiện, thì việc cần phải khuynh-hướng về mặt ích-lợi chung cho cả toàn thể xã-hội. (1)

— Lòng cao-thượng hay khuynh-hướng về việc phải. (2)

— Tất cả mọi sự trên cõi trần toàn là vô ích cả, chỉ trừ điều thiện mình đã làm là có ích mà thôi. (3)

— Căn nguyên điều ác là tánh khoe-khoang, căn nguyên điều thiện là lòng nhân-ái. (4)

— Người nào khinh-thường điều ác, bất luận điều ác gì, tức là người lương-tâm chưa thật chánh-trực; thấy điều ác mà khoái-lạc, thế là lấy sự làm điều ác làm vui-sướng. (5)

— Những kẻ xưng tụng điều ác, tội lỗi hơn những kẻ làm điều ác. (6)

— Ngoài điều phải ra, thì điều gì cũng trái cả. (7)

— Khi ta làm điều thiện, thì trời thêm phúc cho. (8)

— Điều phải của mình làm không bao giờ mất đâu. (9)

---

(1) *Pour qu'une chose soit regardée comme un bien, il faut qu'elle tourne à l'avantage de toute la société.* (Fléchier)
(2) *Un cœur noble est porté au bien.* (Fénelon)
(3) *Tout est vanité sur la terre, excepté le bien qu'on y fait.* (Manzoni)
(4) *La racine du mal est la vanité et la racine du bien, la charité.* (Chateaubriand)
(5) *Quiconque rit du mal, quel que soit ce mal, n'a pas le sens moral parfaitement droit : s'égayer du mal, c'est, s'en réjouir.* (J. Joubert)
(6) *Ceux qui applaudissent au mal sont encore plus coupables que ceux qui le commettent.* (Grimm)
(7) *En dehors du bien, tout est mal.* (Lacordaire)
(8) *Quand nous faisons du bien, le ciel augmente notre bonheur.* (Barthélémty)
(9) *Le bien qu'on fait n'est jamais perdu.* (Fénelon)

— Tôi có làm được một ít việc phải, đó là công-nghiệp hoàn-mỹ của tôi đó. (1)

— Làm việc phải, cũng chưa đủ, phải nên làm việc phải cho nhằm cách. (2)

— Không làm đều ác, thế là đã bắt đầu làm đều thiện. (3)

— Hễ vụ-danh thì ít làm đều phải, hễ làm đều phải thì ít vụ-danh. (4)

— Làm đều thiện tức là làm thuận theo công đạo. (5)

— Làm một đều thiện thì tâm-trí ta được vui-sướng một cách êm đềm, trên đời không có sự khoái-lạc gì mà sánh kịp được. (6)

— Giả sử người đời, khi làm việc thiện mà chỉ gắng đem lấy nửa cái năng lực mà họ đã dùng để làm việc ác, thì không có việc hay gì mà không làm được. (7)

---

(1) *J'ai fait un peu de bien, c'est mon meilleur ouvrage* (**Voltaire**)

(2) *Il ne suffit pas de faire le bien. il faut le bien faire.* (**Didier**)

(3) *Le premier pas vers le bien est de ne pas faire le mal.* (**J. J. Rousseau**)

(4) *Le bruit fait peu de bien et le bien peu de bruit.* (**Mgr Affre**)

(5) *Le bien est l'accomplissement de l'ordre universel.* (**Bérard**)

(6) *Une bonne action remplit l'âme d'une joie délicieuse dont n'approche aucune volupté terrestre.* (**Bruchet**)

(7) *Si l'homme appliquait au bien la moitié seulement de l'énergie qu'il déploie dans le mal, où n'atteindrait-il pas ?* (**E. Sandeau**)

Thơ nặc-danh — Lettres anonymes

— Trong lúc tủi-tăm, thả tên bắn người. (1)

— Người quân-tử không xướng lời lưu ngôn. (2)

— Muốn người không nghe, chẳng bằng chớ nói ; muốn người không biết, chẳng bằng chớ làm. (3)

— Người nào viết thơ nặc-danh, thế là tỏ ra trong lòng bao giờ chất-chứa một khối hèn-nhát đê-tiện. (4)

— Trong các sự đê-tiện khả-ố nhứt là cách dùng thơ nặc-danh để vu-cáo người. (5)

---

(1) 暗 中 放 箭。(諺 語)
Ám trung phóng tiễn. (Ngạn-ngữ)

(2) 君 子 不 唱 流 言。(曾 子)
Quân tử bất xướng lưu ngôn. (Tăng-tử)

(3) 欲 人 無 聞。莫 若 勿 言。欲 人 勿 知。莫 若 勿 爲。(枚 乘)
Dục nhân vô vấn, mạc nhược vật ngôn ; dục nhân vật tri, mạc nhược vật vi. (Mai-Thừa)

(4) *Les lettres anonymes marquent toujours, de la part de celui qui les écrit, un grand fonds de lâcheté et de bassesse.* (Michelet)

(5) *De toutes les lâchetés, la plus odieuse est la calomnie lancée par une lettre anonyme.* Laïéna)

Thời-giờ, thời-gian — Temps

— Ngày giờ như thể tên bay.

— Ngày đêm hai mươi bốn giờ,
Xây vần mau chống có chờ ta đâu.

— Thời tai bất khả thất. (1)

— Tấc bóng thước ngọc. (2)

— Thời-giờ khó được mà dễ mất. (3)

— Thời-giờ đi qua chẳng trở lại. (4)

— Xoay vần ngày tháng thoảng qua,
Năm kia nào có đợi ta bao giờ. (5)

— Việc nào cũng có đủ thì giờ mà làm cả. (6)

— Thời-giờ tức là tiền-bạc. (7)

— Thời-giờ đã mất không bao giờ kéo lại được. (8)

— Thời-đại nào, phong-tục nấy. (9)

---

(1) 辰 哉 不 可 失。(諺 語)
(2) 寸 陰 尺 璧。(格 言)
Thốn âm xích bích. (Cách-ngôn)
(3) 辰 難 得 而 易 失 也。(賈 誼)
Thời nan đắc nhi dị thất dã. (Giã-Nghị)
(4) 辰 不 再 來。(蒯 通)
Thời bất tái lai. (Khoai-Thông)
(5) 日 月 逝 矣。歲 不 我 延。(朱 子)
Nhựt nguyệt thệ hỷ, tuế bất ngã diên. (Châu-tử)
(6) *Il y a temps pour tout.* (Proverbe français)
(7) *Le temps c'est de l'argent* (Proverbe anglais)
(8) *Le temps perdu ne se rattrape jamais.* (Proverbe latin)
(9) *Autres temps, autres mœurs.* (Proverbe latin)

— Chớ nên bỏ-phí thời giờ, vì đời người chẳng qua là một khoản thời-gian. (1)

— Nên tiết-kiệm thời giờ hơn tiền-bạc. (2)

— Việc gì cần bao nhiêu thì-giờ, ta chỉ nên cho nó vừa cái khoản thì-giờ ấy mà thôi. Bất luận việc gì làm phải thời cũng dễ-dàng cả. (3)

— Thời-gian làm cho cái muội-lý tiêu-mòn, mà đều chân-lý lại được tinh-tủy. (4)

---

(1) *Ne gaspillez pas le temps, cur c'est l'étoffe dont la vie est faite.* (Franklin

(2) *Il faut être plus avare de son temps que de son argent.* (Christine de Suède)

(3) *Il ne faut donner à chaque chose que le temps qu'elle réclame. Toute chose en son temps est aisée.* (E. Laboulaye)

(4) *Le temps use l'erreur et polit la vérité.* (de Lévis)

Thống-khổ (sự) — Douleur

— Người ta sanh ra cũng đều lo mà sanh. (1)

— Người đời chẳng có đều âu-sầu gì mà không nguôi-giải được. (2)

— Biết chịu nỗi đau-đớn, thế là đã hiểu lẽ đời nhiều lắm đó rồi. (3)

— Không gì làm cho ta được cao-thượng bằng là một đều đại thống-khổ. (4)

— Đều thống-khổ là thầy nhơn-thế,
Khổ chưa tắng, chưa dễ tự-tri. (5)

— Làm việc ác lại là khổ hơn nhẫn-thọ đều ác. (6)

— Muốn tự an-ủy nhưng đều thống-khổ của mình, thì nên nghĩ đến những đều mình khỏi chịu thống-khổ. (7)

— Trong mỗi thú vui bậy nào, bao giờ cũng có ẩn-tiềm một đều thống-khổ. (8)

— Không có mối khổ-tâm gì mà tình ân-ái không vũ-ủy được. (9)

— Bất cứ đều lợi-ích về cách gì cũng là cái tưởng-phầm của một sự thống-khổ. (10)

— Khinh-thường sự thống-khổ mới là chí nam nhi. (11)

---

(1) 人之生也。與憂俱生。(莊子)
Nhân chi sanh dã, dự ưu cu sanh. (Trang-tử)
(2) *Il n'est affliction dont on ne vienne à bout.* (La Fontaine)
(3) *C'est être bien avancé dans la science de la vie que de savoir souffrir.* (Mme de Maintenon)
(4) *Rien ne nous rend si grand qu'une grande douleur.* (A. de Musset)
(5) *L'homme est un apprenti, la douleur est son maitre,*
Et nul ne se connait tant qu'il n'a pas souffert. (A de Musset)
(6) *Il est plus affreux de faire le mal que de le souffrir* (Thomas)
(7) *Pour se consoler de ce que l'on souffre, il faut songer à tout ce que l'on ne souffre pas.* (Mlle Clairon)
(8) *Il y a toujours une douleur cachée au fond de chaque joie mauvaise.* (Lamennais)
(9) *Il n'est point de souffrance que la sympathie n'allège.* (Lamennais)
(10) *Tout bien, de quelque nature que ce soit, est le prix d'une souffrance.* (Ventura)
(11) *C'est vivre en homme que de dompter la douleur en la méprisant.* (J. Simon)

Thứ-tự, trật-tự — Ordre

— Có ngăn có nắp.

— Khóa nào chìa nấy.

— Ăn cho nên đọi nên bàn,
Ngồi cho có hàng có lối.

— Của làm gìn giữ sớm trưa,
Kẻo khi thất lạc, biết ngờ cho ai.

— Vật gì cũng có đầu đuôi,
Việt gì cũng có trước sau rõ-ràng. (1)

— Việc nhà nên chỉnh-đốn cho khỏi lộn-xộn. (2)

— Không có thứ-tự thì hay tốn công hỏng việc. (3)

— Hễ thứ-tự và biết cách làm thì không việc gì là không làm được. (4)

— Không thứ-tự có ba điều hại : bực phiền, nản-chí, mất công. (5)

— Hễ có thứ-tự, có thời-giờ thể là người ta tìm được cái bí quyết làm việc gì cũng được và việc gì cũng thành. (6)

— Giàu to là nhờ có ngăn có nắp, hơn nhờ nhiều của nhiều tiền. (7)

---

(1) 物有本末。事有終始。(大學)
Vật hữu bổn mạt, sự hữu chung thủy (Đại-học)

(2) 家政當整飭。故事不亂。(魏禧)
Gia chánh đương chỉnh sức, cố sự bất loạn. (Ngụy-hy)

(3) *Le manque d'ordre fait perdre le temps et cause l'échec.* (Maxime française)

(4) *Avec l'ordre et la méthode, il n'est pas de tâche impossible.* (Maxime française)

(5) *Le désordre a trois inconvénients : l'ennui, l'impatience, la perte de temps.* (Maxime française)

(6) *Avec de l'ordre et du temps, on trouve le secret de tout faire et de tout bien faire.* (Pythagore)

(7) *Les richesses viennent plus de l'ordre que de la richesse.* (Montaigne)

= Có ngăn có nắp ích lợi nhiều bề. (1)

= Bất cứ việc gì cũng phải có thứ-tự. (2)

— Có thứ-tự thì làm được nhiều việc to lớn. (3)

— Có thứ-tự thì tốn ít công, mà không thứ-tự thì mất công nhiều. (4)

— Làm công việc mà không thứ-tự thì phí mất cái đời người đi. (5)

— Có thứ-tự thì đỡ trí nhớ nhiều, lúc tưởng-tượng được nhiều ý, khi phán-đoán được phân-minh. (6)

— Thứ-tự làm cho thời-giờ gia-bội, vì có thứ-tự thì dùng thời-giờ được đúng-đắng hơn. (7)

---

(1) *C'est le bon ordre qui fait le profit.* (Voltaire)

(2) *Ayez de l'ordre en tout.* (Voltaire)

(3) *Avec de l'ordre on va fort loin.* (Mme De Sévigné)

(4) *L'ordre ne coûte que des soins ; le désordre coûte des labeurs.* (La Rochefoucauld)

(5) *Ne point mettre d'ordre dans ses affaires, c'est gaspiller la vie.* (Faure)

(6) *L'ordre sert d'appui à la mémoire, d'inspiration à l'imagination, de flambeau au jugement* (De Gérando)

(7) *L'ordre double le temps parce qu'il aide à le mieux employer.* (De Gérando)

Thương kẻ đồng-loại *(lòng)*

Amour du prochain

— Máu gà lại tầm xương gà,

Máu người đem tầm xương ta sao đành.

— Người nào cũng là anh em ta, vật nào cũng là ăn ở với ta. (1)

— Phải thương yêu lẫn nhau. (2)

— Nên thương kẻ đồng-loại như thương bổn-thân, thi xã-hội mới mong hoàn-toàn được. (3)

---

(1) 民 吾 胞 也。物 吾 與 也。(張　　橫 渠)

Dân ngô bào dả, vật ngô dữ dả. (Trương-hoành-cừ)

(2) *Aimez - vous les uns les autres.* (L'Évangile)

(3) *Aime ton prochain comme toi-même et la société sera parfaite.* (Proudhon)

Thương-tiếc (*lòng*) Sự-tiếc

Regrets

— Dạ tràng xe các bể đông,
Nhọc nhằn mà chẳng ra công cán gì.

— Buổi mai sai lầm đến đêm mới biết, hôm qua có lỗi thì hôm nay mới hối. (1)

— Ăn năn đều lỗi tức là muốn tìm cái nguyên nhơn đều lỗi ấy. (2)

— Khi chết mà không mất danh-dự thì tôi đành chết không tiếc gì. (3)

— Không gì làm cho lòng tiếc của mình cay-đắng hơn là vì tự lỗi mình mà sinh ra khổ-sở. (4)

— Sau đến kỳ suy-lão rồi ta mới biết tiếc cái buổi tráng-niên ngày nay, chớ bây giờ thì ta nào có qui-trọng chi mấy. (5)

— Phàm những thú vui gì mà có thể sinh ra hối-hận về sau, thì nên bỏ đi. (6)

— Trong các đều tiếc phần nửa là tại dục-vọng sinh ra. (7)

---

(1) 夜 覺 曉 非。 今 悔 昨 失。(顏 氏家 訓)
Dạ giác hiểu phi, kim hối tạc thất. (Nhan-thị-gia-huấn)

(2) 悔 過 者 要 尋 過之 起 頭。(薛 瑄)
Hối quá giả yếu tầm quá chi khỉ đầu. (Tiết-Huyên)

(3) *Mourant sans déshonneur, je mourrai sans regret.* (Corneille)

(4) *Il n'y a rien qui aigrisse tant le regret d'un homme que lorsque son malheur lui vient par sa faute.* (Bossuet)

(5) *La caducité qui suivra nous fera regretter l'âge viril où nous sommes encore et que nous n'estimons pas assez* (Bossuet)

(6) *Il faut savoir renoncer aux jouissances qui peuvent amener des regrets* (Cousin)

(7) *Le désir entre toujours pour moitié dans le regret.* (Toussenel)

— Người đời khi thì hồi-tưởng, khi thì thương-tiếc, khi thì hy-vọng. (1)

— Đàn-bà đến khi vãn-thời sở-dĩ chẳng được an-lạc là vì tiếc cái đời mình đã dùng sai, vì lại không có ái-tình đằm-thắm. (2)

— Khi đã cần dùng một khoảng thời-giờ nào mà làm được việc phải, thì không bao giờ nên tiếc. (3)

— Ta ai nấy đều dùng nửa đời trước để ao-ước nửa đời sau, dùng nửa đời sau để tiếc nửa đời sau. (4)

---

(1) *On est toujours entre le souvenir, le regret et l'espérance.* (Mme Du Deffand)

(2) *Ce sont les regrets d'une vie mal employée et que l'affection n'a pas embellie, qui troublent la vieillesse des femmes.* (Mme Romieu)

(3) *Il ne faut jamais regretter le temps qui a été nécessaire pour bien faire.* (J. Joubert)

(4) *Chacun de nous emploie la moitié de sa vie à désirer la seconde ; la seconde à regretter la première.* (Belonino)

Trang-điểm — Parure

— Cau già dao sắc lại ngon,
Người già trang-điểm phấn son vẫn già.

— Áo bào thêu chẳng qua chỉ là ấm thân. (1)

— Bớt một món phí về áo mền trâm hoa, thì cứu sống được vài người. (2)

— Rách gấm không bằng lành vải. (3)

— Thà tu-sức bề trong hơn trang-sức bề ngoài. (4)

— Nhờ đồ trang-sức, mà mình được xuất chúng. nhưng lại nhờ con người mình, mới làm cho người đẹp lòng. (5)

— Muốn phô trương, ấy là nguồn phá sản. (6)

— Về đường trang-sức, thì bao giờ cũng nên làm dưới sức của mình. (7)

---

(1) 縕袍之鋪不過一暖。(袁子)
Đề bào chi phô bất quá nhứt noản. (Viên-tử)

(2) 省一簪珥衣被之費。可活幾人。(朱軾)
Tỉnh nhứt trâm nhỉ y bị chi phí, khả hoạt kỷ nhân. (Chú-Thức)

(3) 寸裂之錦敝未若堅完之常布(抱樸子)
Thốn liệt chi cẩm phất vị nhược kiên hoàn chi thường bố. (Bảo-phác tử)

(4) *Il vaut mieux orner le dedans que le dehors.* (**Maxime orientale**)

(5) *On peut briller par la parure, mais on ne plaît que par la personne.* (J.J. Rousseau)

(6) *Envie de paraître, source de toutes les ruines.* (Pétiet)

(7) *En fait de parure, il faut toujours rester au-dessous de ce qu'on peut.* (Montesquieu)

Trễ-nải *(sự)* Négligence

— Nước đến trôn mới nhảy.

— Trâu chậm uống nước đục.

— Sớm chẳng cần trưa chẳng vội.

— Cơm vua ngày trời, hết rày còn mai.

— Buôn không toan kêu van lỗ vốn.

— Ban ngày còn trở đi chơi,
Đến tắt mặt trời đồ lúa vô xay.

— Chớ để đến khát mới đến giếng múc nước. (1)

— Cố sức tìm rồi thấy được, nếu trễ-nãi thì đều chi cũng mất hết. (2)

— Người đối với việc nhỏ mà trễ-nải, tức không bao lâu đối với việc lớn cũng trễ-nải. (3)

---

(1) *Il ne faut pas attendre la soif pour tirer l'eau du puits.* (Maxime française)

(2) *Cherchez et vous trouverez ; négligez et vous perdrez tout.* (L'Evangile)

(3) *De la négligence à l'égard des plus petites choses, l'on va promptement à la négligence dans les grandes* (Bourdalous)

Trí-thức — Savoir

— Đều gì biết, biết rằng mình biết ; đều gì không biết biết rằng không, thế mới thật là biết. (1)

— Người quân-tử chỉ lo mình không giỏi, chớ không lo người không biết tài mình. (2)

— Thấy rộng thời không mê, nghe rõ thời không lầm. (3)

— Ta chỉ biết một đều là ta không biết gì hết. (4)

— Biết mình không biết, thế là biết được một đều. (5)

— Kẻ chẳng biết gì, hễ mới học được một đều gì, thì tưởng rằng mình đem dạy được đều đó cho người ta. (6)

— Càng suy-nghĩ, càng rõ rằng mình không biết gì cả. (7)

— Cần phải học cho nhiều mới biết được ít ít. (8)

---

(1) 知之爲知之。不知爲不知。是知也。(孔　子)
Tri chi vi tri chi bất tri vi bất tri, thị tri dã. (Khổng-tử)

(2) 君子病無能焉。不病人之不已知也。(論　語)
Quân tử bịnh vô năng yên, bất bệnh nhân chi bất kỷ tri dã. (Luận-ngữ)

(3) 見博則不迷。聰聰則不惑。(牟　子)
Kiến bác tắc bất mê, thính thông tắc bất hoặc. (Mâu-tử)

(4) *Je ne sais qu'une chose, c'est que je ne sais rien.* (Socrate)

(5) *C'est savoir quelque chose que de savoir que l'on ignore.* (Stobée)

(6) *Celui qui ne sait rien croit enseigner aux autres ce qu'il vient d'apprendre.* (La Bruyère)

(7) *Plus on a médité, plus on est en état d'affirmer qu'on ne sait rien.* (Voltaire)

(8) *Il faut avoir beaucoup étudié pour savoir peu.* (Montesquieu)

— Muốn biết được một đều cho đích-xác, cần phải biết qua qua một nghìn đều. (1)

— Những người biết được nhiều chuyện mới có đủ lẽ chính-đáng để ăn-ở cho khiêm-nhượng. (2)

— Đem đều mình biết, so với đều mình chưa biết thì mới hiểu rằng các đều mình biết chưa được bao-nhiêu. (3)

— Những người tinh-thông đệ nhất, trí-thức đệ nhất, bao giờ cũng là những người thân-trọng đệ nhứt. (4)

Những đều ta không biết mà chịu nhận là không biết, thật đã tối khó. (5)

Có ba hạng dốt : một là không biết gì, hai là biết lương-ưởng, ba là biết đều không đáng biết. (6)

---

(1) *Pour savoir bien une chose il faut en savoir un peu mille.* (J. de Maistre).

(2) *Les hommes qui savent beaucoup ont d'excellentes raisons pour être modestes* (Réville Parise)

(3 *Ce que l'on sait est peu de chose en comparaison de ce que l'on ne sait pas.* (Fontenelle)

(4) *Les plus savants, les plus éclairés, sont toujours les plas circonspects.* (J J. Rousseau)

(5) *Il nous coûte bien de convenir que nous ne savons pas les chosses que nous ignorons.* (Grimm)

(6) *Il y a trois sortes d'ignorance ; ne rien savoir, savoir mal ce qu'on sait, et savoir autre chose que ce qu'on doit savoir.* (Duclos)

Trí-nhớ ; ký-ức — Mémoire

— Trí-nhớ là cái túi để đựng khoa-học. (1)

— Ai cũng phản-nàn là mình kém trí-nhớ, mà không ai chịu trách mình là không biết phán-đoán. (2)

— Trí-nhớ được sung-mãn và lão-luyện tuy là cải nguồn-gốc của sức tưởng-tượng, nhưng nếu trí-nhớ phải ghi nhớ nhiều chuyện quá thì lại làm suy mất sức tưởng-tượng đi. (3)

---

(1) *La mémoire est l'étui de la science* (Montaigne)

(2) *Tout le monde se plaint de sa mémoire et personne ne se plaint de son jugement.* (La Rochefoucauld)

(3) *Si la mémoire nourrie et excercée est la source de toute imagination, celle même mémoire surchargée la fait périr.* (Voltaire)

Trí-thức — Sagesse

— Người khôn khó kiếm, vàng tìm cúng ra.

— Ba năm ở với người đần, không bằng một lúc đến gần người khôn.

— Kẻ dại xem việc đã rồi mà cúng không hiểu-người khôn thi khi việc chưa tới mà đã thấy trước rồi. (1)

— Sự khôn-ngoan là cái đồ dùng đề cạnh, tranh. (2)

— Bậc thượng-trí không đương lấy nguy-hiểm đề cầu may ; bậc trung-trí hay nhân lúc nguy đề lập công. (3)

— Kẻ khôn lo việc, không phải chỉ lo một ngày, mà lo xa đến trăm năm. (4)

— Lo sợ là đều khôn-ngoan. (5)

— Trời phú tiếng nói cho cả mọi người ; còn trí-thức thì ít người có. (6)

---

(1) 愚者暗於成事。智者見於未萌。(戰國策)
Ngu dả ám ư thành sự, trí dả kiến ư vị minh. (Chiến-quốc-sách)

(2) 智者爭之器也。(莊子)
Trí giả tranh chi khí dả. (Trang-tử)

(3) 上智不處危以僥倖。中智能因危以爲功。(後漢書)
Thượng trí bất xử nguy dĩ kiêu hảnh, trung trí năng nhân nguy dĩ vi công. (Hậu-hán-thư)

(4) 智者之慮事不在一日。而在百年。(謝金)
Trí giả chi lự sự bất tại nhứt nhật, nhi tại bách niên. (Tạ-kim)

(5) *La crainte est le commencement de le sagesse.* (Proverbe français)

(6) *La parole est donnée à tous ; la sagesse au petit nombre.* (Caton)

— Trí-thức là vật đối-trọng **nhu-yếu** của sự tự-do. (1)

— Phàm người trí-thức, dầu ai sỉ-nhục cách gì cũng chẳng lấy làm đều. (2)

— Ở đời chi có chắc hơn,
Bằng không nói dối, cùng an-phận mình. (3)

— Phải nên nói theo cách hành-vi cử-chỉ các bậc hiền triết. (4)

— Người khôn lúc nào cũng nghi-hoặc, và không ỷ tài ỷ lực mình. (5)

— Mình có trí-thức mới mong được an-nhàn. (6)

— Trí-thức tức là biết và ham đều tận thiện tận mỹ. (7)

— Trí-thức là sức-khỏe của tâm-trí : nó làm cho mình được thích chí và vui-vẻ. (8)

— Trí-thức tức là cái kết-quả hoàn-hảo của tư-chất minh-mẫn trời phú cho mình, mà cũng là cái kết-quả của những đều mình đã kinh-nghiệm. (9)

— Người trí-thức đệ nhứt là người tự cho mình ít trí-thức hơn ai cả. (10)

---

(1) *La sagesse est le contrepoids nécessaire de la liberté.* (Talleyrand)

(2) *Un homme sage est au-dessus de toutes les injures qu'on peut lui dire.* (Molière)

(3) *Ne point mentir, être content du sien, c'est le plus sûr.* (La Fontaine)

(4) *Il faut suivre la vie des sages.* (Mme De Sévigné)

(5) *L'homme sage est continuellement sur ses gardes et se défie de ses propres forces.* (J. J. Rousseau)

(6) *On ne trouve le repos que dans la sagesse.* (J. J. Rousseau)

(7) *La sagesse est la connaissance et l'affection du vrai bien.* (Vauvenargues)

(8) *La sagesse est la santé de l'esprit et du cœur : elle doit rendre heureux et gai.* (A. Karr)

(9) *La sagesse est l'heureux résultat de nos lumières naturelles et des leçons que nous recevons de l'expérience.* (Portalis)

(10) *Le plus sage des hommes est celui qui croit l'être le moins.* (Barthélemy)

— Người tử-thiện là người chơn-chánh quân-tử. (1)

— Bậc thượng-trí chỉ hy-vọng những đều có thể làm được. (2)

— Trí-thức hiếm có hơn khôn-ngoan mà cúng hiếm có hơn năng-tài. (3)

— Sự gian-truân là cái lò đảo-chú ra trí-thức. (4)

— Quân-tử thái nhi bất kiêu, tiểu nhơn kiêu nhi bất thái. (5)

— Sự tự-tri là cái yếu-lược của trí-thức. (6)

— Muốn lấy thân-phận mình làm túc nguyện, thì kể điệu nhứt là đem thân-phận mình mà so sánh với thân-phận một kẻ cực-khổ hơn mình. (7)

---

(1) *L'homme bienfaisant est le vrai sage.* (Alibert)

(2) *La suprême sagesse est de subordonner le rêve au possible.* (E. Souvestre)

(3) *La sagesse est plus rare que l'habileté, plus rare même que le génie.* (Thiers)

(4) *L'infortune est le creuset de la sagesse.* (Mme Dussillet)

(5) *Le sage est magnifique sans orgueil, l'insensé est orgueilleux sans magnificence.* (Boisto)

(6) *Se connaître soi-même est l'abrégé de la sagesse.* (Renouard)

(7) *Un excellent moyen d'être content de sa situation, c'est de la comparer avec une plus mauvaise.* (Franklin)

Trừng phạt *(sự)* — Punition

— Khi nào không thể dùng cách gì khác được thì mới nên dùng đến cách trừng-phạt. (1)

— Phòng-ngự sự tội-lỗi thi hay hơn là để có tội-lỗi mà phải trừng-phạt. (2)

— Trừng-phạt cần phải có phương-pháp có cẩn-thận mới có ích. (3)

— Trừng-phạt là lẽ công-bằng, giáo-hóa người mới là nhân-ái. (4)

---

(1) *Il ne faut punir que lorsqu'on ne peut faire autrement.* (Fénelon)
(2) *Il vaut mieux prévenir le mal que d'être réduit à le punir.* (Fénelon)
(3) *Il faut beaucoup d'art et de prudence pour punir utilement.* (Rollin)
(4) *Punir est juste; améliorer est charitable.* (V. Cousin)

Văn-hóa ; văn-minh — Civilisation

— Người quân-tử như muốn hóa dân thành tục thì cốt nơi sự học-vấn. (1)

— Pháp-luật cùng phong-hóa được tận-thiện tận-mỹ, tức là văn-minh. (2)

— Văn-minh là cốt ở nơi đại-đa-số người có đủ đức-hạnh, đủ trí-tuệ và được sung-sướng. (3)

— Đem luân-lý, kỷ-nghệ mà truyền-bá ra, chính là hai phương-pháp lớn để làm cho văn minh mau tấn-bộ. (4)

— Văn-minh dầu có sinh điều gì thiệt-hại, tất cũng chữa lại được. (5)

— Hễ văn-minh càng tấn-bộ thì cái lòng bài-ngoại càng giảm lần đi. (6)

— Văn-minh càng tiến-bộ, thì cái trách-nhiệm lại càng đeo-đuổi theo sau gót người ta. (7)

---

(1) 君 子 如 欲 化 民 成 俗。其 必 由 學 乎。(禮 記)
Quân tử như dục hóa dân thành tục, kỳ tất do học hồ. (Lễ-ký)

(2) *La civilisation est la perfection des lois et des mœurs.* (De Bonald)

(3) *La civilisation, c'est la plus grande somme de moralité, d'intelligence, de bien-être dans le plus grand nombre possible.* (Balmès)

(4) *Les deux grands moyens d'avancer la civilisation sont de propager la morale et l'industrie.* (J. Droz)

(5) *La civilisation guérit nécessairement les maux qu'elle cause.* (Peyrat)

(6) *Les sentiments de haine pour l'étranger diminuent de vivacité à mesure que la civilisation fait du progrès.* (A. Maury)

(7) *Plus la civilisation avance, plus la responsabilité s'attache aux pas de l'homme.* (Michel Chevalier)

Vận-mạng — Destinée
Số-phận — Sort

— Tử sanh hữu mạng, phú quí tại thiên.

— Sự ăn sự uống đều có số định trước. (1)

— Muôn vật không vật gì tránh được số. (2)

— Người đời chẳng ai là chịu an-thân đành-phận, ai cũng phân-bì với kẻ lân-bàng mình đó là « vạn-cổ-chi-cuồng » của nhơn-loại vậy. (3)

— Ta đứng than thân trách phận làm chi ; kẻ nào làm cho người ta thương-hại tức là làm cho người ta khinh-bỉ đó. (4)

— Số-mạng của mình chính là tay mình cấu-tạo và bao nhiêu việc thành bại tương-lai chính là đã tích-trử cho mình từ ngày nay vậy. (5)

— Về nhiều phương-diện, người đời chính là mình làm chủ-tể cho vận-mạnh mình. (6)

— Nhiều khi muốn cải số thì chỉ cần cải quá là được. (7)

Vận-mạng mầy ở trong tay mầy ; chính là mầy dùng cái ngày hôm nay mà làm cơ-cuộc cái ngày hôm mai. (8)

---

(1) 一飲一啄事皆前定。(格言)
Nhứt ẩm nhứt trác sự giai tiền định. (Cách ngôn)

(2) 萬物莫逃其數。(明心)
Van vật mac đào kỳ số. (Minh-tâm)

(3) *Personne n'est content de son sort, chacun envie le lot du voisin, c'est l'éternelle folie de l'homme.* (Molière)

(4) *Ne nous plaignons jamais de notre destinée ; qui se fait plaindre se fait mépriser.* (Chateaubriand)

(5) *Nous formons de nos mains notre destinée et nous amassons pour nous mêmes une suite de succès futurs et de déceptions.* (Ste Beuve)

(6) *L'homme est, sous plus d'un rapport, l'arbitre de sa destinée.* (Portalis)

(7) *Bien souvent, pour corriger son sort, il n'eût fallu que se corriger soi-même.* (Mme C. Fée)

(8) *Ta destinée est dans tes mains et c'est toi qui, en usant d'aujourd'dui, fais demain ce qu'il sera.* (Blackie)

Vâng-lời, phục-tùng (sự)

Obéissance

— Con ơi, muốn nên thân người,
Lóng tai nghe lấy những lời mẹ cha.

— Muốn người ta yêu mình, trước mình phải yêu người; muốn người ta theo mình trước mình phải theo người. (1)

— Cung kính bất như phụng mạng. (2)

— Vua đòi không dám đợi có xe mới đi. (3)

— Chẳng phải phục-tùng trong lúc hành-vi mà thôi, mà lại phải tâm phục nữa thi mới là phục-tùng chơn-thật. (4)

Như-thuận là một cái đức-hạnh thiết-yếu suốt đời của đờn-bà. (5)

---

(1) 欲 人 之 愛 己 也、必 先 愛 人。 欲 人 之 從 己 也。
Dục nhơn chi ái kỷ dã, tất tiên ái nhân ; dục nhơn chi tùng kỷ dã 必 先 從 人。(季子)
tất tiên tùng nhân. (Quí-tử)

(2) 恭 敬 不 如 奉 命。(諺 語)
Cung kỉnh bất như phụng mạng. (Ngạn-ngữ)

(3) 君 命 召 不 俟 駕。(孟 子)
Quân mạng triệu bất sỉ giá. (Mạnh-tử)

(4) *La vraie obéissance est celle qui ne réside pas seulement dans l'action, mais dans le cœur* (P. Janet)

(5) *La docilité est une des qualités dont les femmes ont besoin toute leur vie.* (J. J. Rousseau)

Vệ-sanh (*phép*) — Hygiène
Mạnh-khỏe (*sự*) — Santé

— Người sống hơn đống vàng.

— Có thân mà chẳng biết lo.

— Không biết vệ-sinh hay sinh bệnh tật.

— Đau mau lành lâu.

— Chẳng ốm chẳng đau làm giàu mấy chốc.

— Ăn được ngủ được là tiên,
Không ăn không ngủ là tiền bỏ đi.

— Thà vô sự mà ăn cơm hầm,
Còn hơn đề bệnh mà uống sâm nhung.

— Đề đau chạy thuốc, thà rằng giữ trước thì hơn. (1)

— Đấng thánh-nhân không trị bệnh khi đã phát mà trị bệnh khi chưa phát. (2)

— Giữ-mình cho khỏi tật là khó. (3)

— Người ỷ mạnh dễ đau. (4)

— Tinh-thần quá nhọc thì hết sức, hình thi quá nhọc thời hư mòn. (5)

---

(1) 與其病後能求藥。不若病前能自防
Dự kỳ bệnh hậu năng cầu dược, bất nhược bệnh tiền năng tự phòng.
(邵子)
(Thiều-tử)

(2) 聖人不治已病。治未病。(素問)
Thánh nhân bất trị dĩ bệnh, trị vị bệnh. (Tố-vấn)

(3) 保身以無疾爲難。(遵生箋)
Bảo thân dĩ vô tật vi nan. (Tuân-sanh tiên)

(4) 特壯者易疾。(荊園小語)
Thị tráng giả dị tật. (Kinh-viên tiểu-ngữ,)

(5) 神太勞則竭。形太勞則敝。(司馬遷)
Thần thái lao tắc kiệt, hình thái lao tắc tệ. (Tư-mã-thiên)

— Thầy thuốc hay thường trị bệnh chưa sanh, cho nên không sanh bệnh. (1)

— Tinh-thần không chuyển động thời ngu, huyết mạch không chuyển động thời đau. (2)

Thường làm công việc nhọc-nhằn đôi chút, thì thân-thể mới mạnh-mẽ. (3)

— Mạch máu không lưu-thông, thì sinh bệnh. (4)

— Chớ lấy sự thèm-muốn mà hại đến sức khỏe. (5)

— Xe để chỗ uất thì phải mục, cây trồng chỗ uất thì phải mọt, người ở chỗ uất thì phải đau. (6)

— Nghỉ-ngơi lúc nào cũng không thế được sự nghỉ-ngơi lúc ban-đêm. Thức khuya quả thì hại đến sự mạnh-khỏe. (7)

— Sức-khỏe quí hơn của tiền. (8)

— Trên đời có hai cái tài-sản trọng-đại, là sức-khỏe và lương-tri. (9)

---

(1) 良醫常治無病之病。故無病。(淮南子)
Lương y thường trị vô bệnh chi bệnh, cố vô bệnh. (Hoài-nam-tử)

(2) 精神不運則惷。血脈不運則病。(陸象山)
Tinh thần bất vận tắc ngu, huyết mạch bất vận tắc bệnh. (Lục-tượng-sơn

(3) 常親小勞則身健。(荊園小語)
Thường thân tiểu lao tắc thân kiện. (Kinh-viên tiểu ngữ)

(4) 血脈不運則病。(陸象山)
Huyết mạch bất vận tắc bệnh. (Lục-tượng-sơn)

(5) 無以嗜慾妨生。(說苑)
Vô dĩ thị dục phòng sanh. (Thuyết-uyển)

(6) 車鬱則爲腐。樹鬱則爲蠹。人鬱則爲病。(亢倉子)
Xa uất tắc vi hủ, thọ uất tắc vi đố, nhân uất tắc vi bệnh. (Kháng-thương tử)

(7) *Aucun repos ne peut remplacer celui de la nuit. Les veilles prolongées détruisent la santé.* (Maxime française)

(9) *Santé passe richesse.* (Proverbe français)

(8) *Il y a deux grands biens dans la vie, la santé et le bon sens.* (Ménandre)

— Biết giữ vệ-sinh thì khỏi tốn thuốc. (1)

— Mình-mầy, áo quần, nhà cửa, chớ chịu để nhớp-nhúa. (2)

— Vệ-sinh cốt để giữ cho trong mình được mạnh-khỏe bình thường. (3)

— Thân-thể mạnh-khỏe thì đầu ăn dưa-muối cũng ngon. (4)

— Ở đời chỉ có hai điều ta nên chú-trọng hơn cả, là đức-hạnh và mạnh-khỏe. (5)

— Sự mạnh-khỏe nghĩa là trong mình người ta được bình thường. (6)

— Sự mạnh-khỏe là cái công-lệ của vạn-vật. (7)

— Vật thức lương-hảo làm cho thân-thể được tráng-kiện. (8)

— Người ta khi đã thử cùng cách rồi thì mới rỏ rằng ở đời chỉ có sự mạnh-khỏe là quí mà thôi. (9)

— Người đời nhịn ăn ngon còn dễ chịu hơn là nhịn thở không-khí trong-sạch. (10)

— Ở đời muốn làm điều gì, mà nhứt là điều thiện, sức mạnh là cái lợi-khí đầu-tiên. (11)

— Sau khi tôi chết rồi, tôi để lại ba thầy thuốc hay để dự-phòng được nhiều bệnh hơn tôi đã trị lành : là thể-thao, nước lạnh và điều-độ. (12)

---

(1) *L'hygiène préserve de la médecine.* (Proverbe français)
(2) *Ne souffrez aucune malpropreté, ni sur votre corps, ni sur vos vêtements, ni dans votre maison.* (Franklin)
(3) *L'hygiène maintient la santé dans ses conditions normales.* (Pascal)
(4) *La santé du corps fait trouver bons les aliments les plus simples.* (J. J. Rousseau)
(5) *Il n'y a que deux choses qui devraient principalement nous occuper ici-bas : la vertu et la santé* (Leibuiz)
(6) *La santé est l'état normal de l'homme.* (Raspail)
(7) *La santé est la loi des êtres vivants.* Proudhon)
(8) *Les aliments sains font le corps sain.* (Mme Monmarson)
(9) *Quand on a tâté de tout, on voit qu'il n'y a que la santé de bonne dans ce monde.* (Voltaire)
(10) *Il est plus facile à l'homme de se passer d'une bonne alimentation que d'un air salubre.* (L. Cruveilhier)
(11) *Pour faire quelque chose ici-bas, et surtout le bien, la santé est le premier des outils.* (Mirabeau)
(12) *Je laisse après moi trois grands médecins qui préviendront plus de maladies que je n'en ai jamais guéri; l'exercice, l'eau et la diète.* (Boerhaave)

Vợ chồng — Epoux

— Sống gởi nạc, thác gởi xương.

— Có chồng như đủa có đôi.

— Gái có công thì chồng chẳng phụ.

— Vợ khôn ngoan làm sang cho chồng.

— Dạy vợ dạy thuở mẹ cha đưa về.

— Tốt lành chồng ta, xấu xa chồng mình.

— Vợ chồng phận cải duyên kim,
Nơi gần chẳng hợp phải tìm nơi xa.

— Trăm năm lòng gắng dạ ghi,
Nào ai thay nút đổi khuy cúng đừng.

— Lấy chồng theo thói nhà chồng,
Đừng như thói cũ ở cùng mẹ cha.

— Vợ chồng là nghĩa tào khang,
Chồng hòa vợ thuận nhà thường yêu vui.

— Chồng khôn vợ đặng đi dày,
Vợ khôn chồng đặng ghe ngày cậy trông.

— Chồng giận thì vợ lui lời,
Cơm sôi bớt lửa chẳng rơi hột nào.

— Chồng giận thì vợ làm lành,
Miệng cười hớn-hở rằng anh giận gì.

— Vì dầu xạ ướp hương xông,
Cỏ thơm đi nữa mượn hơi chồng mà thơm.

— Vợ chồng là kiếp là duyên,
Ông tơ đã định số trên thiên-tào.

— Đói no giàu có phận nào,
Giàu ăn khó chịu làm sao cũng đành.

— Tào khang chi thê bất khả hạ đường.

— Năm canh sáu khắc chàng ơi,
Chàng cười nửa miệng thiếp vui nỗi gì.

— Cái đạo người quân-tử, nghĩa vợ chồng làm đầu. (1)

— Cưới vợ không cốt có nhan-sắc mà cốt có hiền đức. (2)

— Trai không vợ như ngựa không cương. (3)

— Cưới gả mà kể của tiền ấy là tục mọi rợ. (4)

— Thói thường cưới gả quá sớm, vợ chồng trẻ chưa biết đạo làm cha mẹ mà đã có con, bởi thế sự giáo hóa không được tốt mà dân nhiều người chết non. (5)

— Vợ hay thì chồng giỏi. (6)

— Nên cưới vợ ở xứ-sở mình; cưới được vợ ở làng càng hay, mà cưới vợ ở đồng một phố với mình lại càng hay. (7)

— Hỡi kẻ thanh-niên, nên nghiệm-thử mình kết-hôn thì có quá sớm đi chăng; hỡi người lão-nhơn, nên nghiệm-thử mình kết-hôn, thì có quá muộn đi chăng. (8)

---

(1) 君子之道，造端乎夫婦。(孔子)
Quân tử chi đạo, tạo đoan hồ phu phụ. (Khổng-tử)

(2) 娶妻不在顏色。賢德便好。(明心)
Thú thê bất tại nhan sắc, hiền đức tiện hảo. (Minh-tâm)

(3) 男大不婚如劣馬無韁。(胡翼之)
Nam đại bất hôn, như liệt mã vô cương. (Hồ-dực-chi)

(4) 婚姻而論財者。夷虜之道也。(文中子)
Hôn nhơn nhi luận tài giả, di lỗ chi đạo dã. (Văn-trung-tử)

(5) 世俗嫁娶太早，未知爲人父母之道而有子
Thế tục giá thú thái tảo, vị tri vi nhân phụ mẫu chi đạo nhi hữu tử
是以教化不明而民多夭。(王吉)
thị dĩ giáo-hóa bất minh nhi dân đa yểu. (Vương-cát)

(6) *Les bonnes femmes font les bons maris.* (Proverbe français)

(7) *Prends femme dans ton pays; si tu le peux, dans ton village; si tu le peux dans ta rue.* (Proverbe français)

(8) *Jeune homme, considère s'il n'est pas trop tôt pour te marier; vieillard, considère s'il n'est pas trop tard.* (Thalès de Milet)

— Vợ chồng ở với nhau cần phải tâm đầu ý hiệp. (1)

— Cưới vợ vì Vợ có của, thế không phải là kết-hôn, thế là cách buôn-bán vậy. (2)

— Nếu anh muốn gia-tài khánh-kiệt, thì nên cưới vợ giàu. (3)

— Vợ chồng mà không kẻ xướng người tùy, thì e tình phu-phụ liên-hợp không thể lâu-dài được. (4)

— Hai vợ chồng mà đều không làm công việc gì thì không bao lâu rồi cũng cãi-cọ nhau. (5)

— Vợ chồng ở với nhau tánh-tình có tử-tế thì mới trông hưởng hạnh-phúc được lâu-dài (6)

— Vợ chồng ở đời với nhau cũng ví như cùng nhau đi trên một con đường gai-gốc hiểm-nguy ; hòa-thuận với nhau thì chân cứng đá mềm, xung-nghịch nhau thì ngã-nghiêng bồ-té. (7)

— Chồng thương vợ mà không có lòng tín phục, thì cái ái-tình ấy như không, vì lòng tin-cậy là cái tiêu-chuẩn để đo lường tình thân-ái vậy. (8)

— Đàn ông không cần vợ chia vác công việc cho mình, mà cầu sao khi nhiều công việc vợ giải-trí cho. (9

— Hôn-nhân là một cái dây liên-lạc mà sự hy-vọng làm cho xinh-đẹp, sự hạnh-phúc làm cho lâu-dài, sự hoạn-nạn làm cho bền bỉ. (10)

---

(1) *C'est aux époux à s'assortir.* (J. J. Rousseau)

(2) *Épouser une femme pour son bien, ce n'est pas se marier, c'est négocier.* (St Evremond)

(3) *Si vous voulez vous ruiner, épousez une femme riche.* (Michelet)

(4) *La société conjugale ne pourrait subsister si l'un des époux n'était subordonné à l'autre.* (Boullier)

(5) *Deux époux qui n'ont rien à faire ne tardent pas à se quereller.* (Collet)

(6) *La bonté du caractère procure seule un bonheur constant aux époux.* (Collet)

(7) *Les époux parcourent une route ardue ; l'union les soutient, la discorde les fait tomber.* (Boiste)

(8) *Sans estime, l'affection d'un mari pour sa femme est nulle ; la confiance est la mesure de l'affection.* (Mme de Presliu)

(9) *L'homme ne demande pas à sa compagne de partager ses travaux, il lui demande de l'en distraire.* (Mme de Girardin)

(10) *Le mariage est un lien que l'espoir embellit, que le bonheur conserve, et que le malheur fortifie.* (Alibert)

Vui chơi — Plaisir

— Tham vui chịu lận.

— Một đều mừng trăm đều lo lắng.

— Trăm nghìn đồ một trận cười như không

— Lạc bất khả cực, lạc cực sanh ai.

— Anh ơi, anh ở lại nhà,
Thôi đừng vui thủ nguyệt hoa chơi bời.

— Chớ nên thong-thả ăn-chơi,
Chớ nên say-đắm những nơi vui cười. (1)

— Kẻ đại ham vui, thì kẻ khôn thương-xót. (2)

— Vui-sướng nhiều thì lo-lắng lắm. (3)

— Vật quá thạnh thì suy, quá vui thì buồn. (4)

— Đều khoái-lạc như cây trổ bông được một ngày mà thôi, mà quả lại rất cay-đắng. (5)

— Người khôn biết điều-độ các đều khoái-lạc để cho được lâu-dài. (6)

— Những đều quá đắc-ý trở nên đều yểm-ố. (7)

---

(1) 罔 遊 于 逸 罔 淫 於 樂。(書 經)
Vỏng du vu dật, vỏng dâm ư lạc. (Thư-kinh)

(2) 狂 夫 之 樂 智 者 哀 焉。(戰 國 策)
Cuồng phu chi lạc trí giả ai yên. (Chiến-quốc-sách)

(3) 繁 於 樂 者 重 於 憂。(子 思)
Phiền ư lạc giả trọng ư ưu, (Tử-tư)

(4) 物 盛 而 衰。樂 極 則 悲。(淮 南 子)
Vật thạnh di suy, lạc cực tắc bi. (Hoài-nam-tử)

(5) *L'arbre de la volupté ne fleurit qu'un jour et ses fruits sont pleins d'amertume.* (Alibert)

(6) *La sagesse sait assaisonner les plaisirs pour les rendre durables.* (Fénelon)

(7) *Les contentements trop grands tournent en dégoûts.* (H. Taine)

Vững-dạ *(sự)* — Sang-froid

— **Thiệt vàng sợ chi lửa.**

— Sự giáo-dục bồi-bổ cho tánh **vững-dạ**, **vững-dạ** nghĩa là can-đảm phải thời. (1)

— Sự **vững-dạ** làm cho phương-pháp và năng-lực tăng lên gấp-bội. (2)

— Trong lúc nguy-biến mà vững-dạ bình-tĩnh suy-nghĩ mới thiệt là tài-trí tuyệt-luận. (3)

— Vững-dạ là nhờ tâm-lý đồng-cảm mà sinh ra. (4)

---

(1) *On augmente par l'éducation le sang-froid, cet à propos du courage.* (Buffon)
(2) *Le sang-froid double les moyens et les forces.* (Mme de Staël).
(3) *Le sang-froid calme, qui réflechit au milieu du danger, vient de la supériorité de la puissance intellectuelle.* (Livry)
(4) *Le sang froid est le produit de la force morale.* (Livry)

Xa-hoa, xa-xỉ *(sự)* — Luxe

— Xe quá láng, người phải ốm. (2)

— Nhà ở không xa-xỉ, ăn-uống không quá hậu. (1)

— Sự xa-hoa là cái tiên-triệu của sự khốn-khổ. (3)

(1) 車甚澤。人必瘁。(左傳)
Xa thậm trạch, nhân tất tụy. (Tả-truyện)

(2) 其居處不淫。其飲食不溽。(禮記)
Kỳ cư xử bất dâm, kỳ ẩm thực bất nhục. (Lễ-ký)

(3) *Le luxe est le précurseur de la misère.* (Massillon)

Xa-xí, xài-phí *(sự)* Prodigalité

— Nước chảy đá mòn.

— Giàu giờ ngọ, khó giờ mùi.

— Hoạnh thâu nghịch phát.

— Bỏn lúa chết nhét miệng voi.

— Nước chảy ào ào không hao bằng lỗ mội.

— Thửa tiền thi đem mà cho,
Đừng có ni khác thêm-lo vảo minh.

— Giàu không hà-tiện, khó liền tay,
Khó không hà-tiện, khó ăn mày.

— Việc đáng bớt mà không bớt, ắt đến việc đáng dùng mà không có dùng. (1)

— Hạng trung-nhân có tảnh hễ khi có dư thời xa-xỉ, khi thiếu mới tiết kiệm. (2)

— Xa-xỉ mà không có chừng đổi thi không đủ được. (3)

— Cái phí xa-xỉ hại quá thiên-tai. (4)

— Giàu nghèo cách nhau một nước bước. (5)

---

(1) 當 省 而 不 省。必 致 當 用 而 不 用。(魏 禧)
Đương tỉnh nhi bất tỉnh, tất trí đương dụng nhi bất dụng. (Ngụy-Hy)

(2) 中 人 之 情 也。有 餘 則 侈。不 足 則 儉。(家 語)
Trung nhân chi tình dả, hữu dư tắc xỉ, bất túc tắc kiệm, (Gia-ngữ)

(3) 侈 而 無 節 則 不 可 贍。(漢 書)
Xỉ nhi vô tiết tắc bất khả thiệm. (Hán thư)

(4) 奢 侈 之 費 甚 於 天 災。(晉 書)
Xa xỉ chi phí thậm ư thiên tai. (Tấn thư)

(5) *De riche à pauvre, il n'y a qu'un pas.* (Proverbe français)

— Hễ xải-phí về việc vô ích, tất phải bớp nặn về việc cần thiết (1)

— Người kia tiêu-pha quá gia-sản, thì phải nghèo. (2)

— Phải đề phòng về những món tiêu vặt. (3)

— Hãy chỉ nên tiêu về việc có ích cho anh và cho người khác, nghĩa là chớ có xa-xỉ. (4)

— Sự xa-xỉ là bởi tánh không biết lo xa hay là tánh khoe khoang ngốc dại mà sanh ra. (5)

— Người xa-xỉ giống như người điên kia, nó thắp đèn khi ban trưa, rồi tối đến lại không còn dầu nữa. (6)

---

(1) *Si tu es prodigue pour les choses inutiles, tu seras avare pour les choses nécessaires.* (Chilon)

(2) *Celui-la est pauvre dont la dépense excède la richesse.* (La Bruyère)

(3) *Soyez en garde contre les petites dépenses.* (Franklin)

(4) *Ne faites que des dépenses utiles pour vous et pour les autres, c'est-à-dire ne prodiguez rien.* (Franklin)

(5) *La prodigalité est l'effet d'une personnalité imprévpyante ou d'une sotte vanité.* (Laténa)

(6) *Un prodigue est semblable à ce fou qui allumait sa lampe en plein midi et qui n'y trouvait plus d'huile quand la nuit était venue.* (La Mathe Le Vayer)

Xã-hội Đoàn-thể — Société

— Cả bè còn hơn cây nứa.

— Nhiễu điều phủ lấy giá-gương,
Người trong một nước thì thương nhau cùng.

— Anh em bốn bể giao tình,
Tuy rằng nam-bắc con sinh một nhà.

— Bé thì con mẹ con cha,
Lớn ra con vua con chúa.

— Làm người không phải một mình mà đứng vững được. (1)

— Người ta sở-dĩ quí hơn các loài vật là bởi vì biết hiệp quần vậy. Nếu mình cô-lập ở trên cõi đất liền, thời bay không bằng loài cầm, chạy không bằng loài thú, loài người ắt khó nỗi sanh-tồn. (2)

— Làm ơn quí khắp mọi người,
Có khi cần đến những tay dưới mình. (3)

— Không ai có thể tự khoe là mình không cần đến người khác. (4)

— Người nào dầu mạnh nhứt, mà không có kẻ đồng loại giúp đỡ thì cũng thành yếu nhứt. (5)

---

(1) 人 不 能 以 獨 立。(幼 學)
Nhơn bất năng dĩ độc lập. (Ấu-học)

(2) 人 之 所 以 貴 於 他 物 者。以 其 能 合 羣 也。使 一 身 孤 立 於 大 地。則 飛 不 如 禽。走 不 如 獸。人 類 難 以 生 存。(格 言)
Nhơn chi sở dĩ quí ư tha vật giả, dĩ kỳ năng hiệp quần dả, sử nhứt thân cô lập ư đại địa, tắc phi bất như cầm, tẩu bất như thú, nhơn loại nan dĩ sanh tồn. (Cách-ngôn)

(3) *Il faut, autant qu'on peut, obliger tout le monde ;*
On a souvent besoin d'un plus petit que soi. (La Fontaine)

(4) *Nul ne peut se vanter de se passer des hommes.* (Sully Prudhomme)

(5) *L'homme le plus fort est bien faible, privé de l'assistance de ses semblables.*
(Duclos)

— Ai là kẻ có thể nhứt thiết không cần đến người khác đỡ-đần và cứu giúp? Trong lúc thơ-ấu, những khi bệnh-hoạn, bất kỳ việc gì và bất kỳ khi nào, ta cúng phải cần đến kẻ khác đỡ-đần và cứu giúp. (1)

— Lòng người muốn ăn ở quây-quần với nhau là một cái công-lệ tự-nhiên vậy. (2)

— Trong cuộc đồng cư cọng xử, cái tánh khoan-nhượng là cái đức có ích hơn cả. (3)

— Xã-hội che-chở người ta trong khi thơ-ấu, đến khi trưởng-thành làm người trái-chủ của xã-hội, há lại không mắc ơn gì với xã-hội nữa hay sao. (4)

— Dẫu những người ân-nhân của tôi có mất đi, nhưng hễ người ta hãy còn, thì tôi phải đem cái ơn tôi mắc của nhân-loại mà trả lại cho nhân loại. (5)

— Trong xã-hội, chẳng có nước nào là không có một thứ nô-lệ riêng. (6)

---

(1) *Qui pourrait se passer entièrement de l'aide et du secours d'autrui? Nous en avons besoin dans l'enfance, nous en avons besoin dans la maladie, nous en avons besoin en tout et toujours.* (Lamennais)

(2) *Le désir de vivre en société est une loi naturelle.* (Montesquieu)

(3) *Dans la vie sociale, la vertu la plus utile est la tolérance.* (Mme Monmarson)

(4) *Créancier de la société qui protègea son berceau, l'homme sera-t-il dispensé de toute reconnaissance envers elle?* (Portalis)

(5) *Mes bienfaiteurs peuvent mourir; mais tant qu'il y a des hommes, je suis obligé de rendre à l'humanité les bienfaits que j'ai reçus d'elle.* (J. J. Rousseau)

(6) *Il n'est pas d'état dans la société qui n'ait son esclavage.* (J. J. Rousseau)

Xảo-kế — Ruse

— Tinh ngay ai biết mưu gian.

— Cơ thâm họa diệc thâm. (1)

— Đấng thánh-nhân lấy đạo hóa người chớ không cậy trí-xảo. (2)

— Đối với người thi nên lấy lòng thiệt-thà mà ở cùng nhau, chớ nên dùng mưu mẹo mà đối-đãi nhau. (3)

— Có mưu trí khôn-khéo, chắc cũng vì mưu-trí mà hư. (4)

— Kẻ nào dùng cách giảo-hoạt để giấu chỗ nầy, thì lại hở chỗ khác ra. (5)

— Ta nên đối-phó với bọn giảo-hoạt vẫn một niềm ngay-thẳng, chẳng chóng thì chầy, chúng nó rồi cũng tiết-lộ gian-mưu. (6)

— Tôi không thấy cái mưu-hiểm nào mà có thể chống-chọi lâu-dài được với sự thật-thà bao giờ. (7)

CHUNG

---

(1) 機深禍亦深。(明心)
Cơ thâm họa diệc thâm. (Minh-tâm)

(2) 聖人恃道化而不恃智巧。(列子)
Thánh nhân thị đạo hóa nhi bất thị trí xảo (Liệt-tử)

(3) 接人總宜以眞心相向不可常怀智術以相迎拒。(晉國藩)
Tiếp nươn tổng nghi dĩ chân tâm tương hướng bất khả thường hoài trí thuật dĩ tương nghinh cự. (Tăng-quốc-phiên)

(4) 有機智之巧。必有機智之敗。(說苑)
Hữu cơ trí chi xảo, tất hữu cơ trí chi bại. (Thuyết-uyển)

(5) *Celui qui se sert de finesse pour se couvrir en un endroit se découvre en un autre.* (La Rochefoucauld)

(6) *Il n'y a qu'à aller toujours tout droit avec les gens rusés: tôt ou tard, ils se décèlent par leurs ruses.* (J. J. Rousseau)

(7) *Je n ai jamais vu que la ruse puisse tenir longtemps contre la sincérité.* (Rivarol)

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE IMPRIMÉS R.F.

ACHEVÉ D'IMPRIMER
LE 20 OCTOBRE 1931
PAR L'IMPRIMERIE ĐẮC-LẬP
À HUẾ, SOUS LA DIREC-
TION DE M. ĐỖ-PHONG

Ecole Nationale des Langues
Orientales Vivantes,
Rue de Lille.

E.N.L.O.V.

THƯ VIỆN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC BÁCH KHOA
THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH